中央民族大学国家"十五""211工程"建设项目

阿孜古丽·阿布力米提 编著

维吾尔语基础教程

WEIWUERYU JICHU JIAOCHENG

中央民族大学出版社

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔语基础教程 / 阿孜古丽·阿布力米提编著. —北京：中央民族大学出版社，2006. 4

ISBN 7-81056-998-8

Ⅰ. 维… Ⅱ. 阿… Ⅲ. ①维吾尔族（中国少数民族语言）—高等学校—教材 Ⅳ. H215

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2005）第 151401 号

维吾尔语基础教程

作　　者　阿孜古丽·阿布力米提
责任编辑　李　飞
封面设计　马钢工作室
出 版 者　中央民族大学出版社
　　　　　北京市海淀区中关村南大街 27 号　　　邮编：100081
　　　　　电话：68472815（发行部）　传真：68932751（发行部）
　　　　　　　　68932218（总编室）　　　　68932447（办公室）
发 行 者　全国各地新华书店
印 刷 者　北京华正印刷有限公司
开　　本　880×1230（毫米）　1/32　　印张：20.625
字　　数　514 千字
印　　数　2000 册
版　　次　2006 年 4 月第 1 版　2006 年 4 月第 1 次印刷
书　　号　ISBN 7-81056-998-8/H·111
定　　价　58.00 元

目　录

中　编

下 编

前　言

维吾尔族是中国少数民族中具有悠久历史文化的民族之一。维吾尔语在阿尔泰语系语言中以其独特性和广泛的代表性而具有非常重要的地位。新疆经济建设的飞速发展和西部开发政策的推出，给维吾尔族带来了新的发展机遇，也提高了维吾尔语在社会交际中的地位。各民族互学语言已经成为人们的迫切需求。但是，目前已出版的维吾尔语教材很少，无法满足广大维吾尔语学习者的需求。为此，在前人维吾尔语教学研究成果和作者多年从事维吾尔语教学研究的基础上，编写了这部《维吾尔语基础教程》。

《维吾尔语基础教程》是以大专以上文化程度、非母语、专业或非专业的广大人士为对象，学习字母的书写和发音、拼写规则、简单的语音语法知识；然后以简单易学的会话和短文为材料，学习基本词汇和语法知识；最终使学习者获得初步的听、说、读、写、译的能力，同时为进一步的学习打下基础。本教材既适合课堂教学，又适合自学。

本教材采用国际音标标音（采用宽式记音法）的方法，试图展现维吾尔语书面语和口语之间的区别，以便更好地掌握维吾尔语的读音规则。因此，本教材中出现的用国际音标书写的材料代表维吾尔语口语；而维吾尔文代表维吾尔书面语，并且用符号“*”

提示国际音标与维吾尔文不一致的部分。另外，采用国际音标标音有利于学生在课下自学，也可供没有学过维吾尔语的语言文学专业人士通过参考其语音、语法、词汇材料进行语言对比研究。

本教材以维吾尔标准语的常用词汇为基础，以乌鲁木齐语音为语音标准，以标准语的语法作为语法规范。

维吾尔文是以阿拉伯字母为基础的拼音文字，自右向左读写，与汉文顺序相反，对这点学习者须特别注意。

本教材的编写体例为三个单元。

第一单元 1 至 16 课为导入课，主要包括维吾尔文字母的读音和书写以及简单的语音常识、难点说明、小知识（语言文化知识）、日常用语、练习等内容。在这个阶段，通过课堂练习、课下作业等方式，重点学习维吾尔语的正确发音和书写规则。

第二单元 17 课到 32 课为会话教学，由会话、单词、词语用法说明、语音语法知识、练习等内容构成。在这个阶段，重点掌握一些词汇、语音、语法基础知识。

第三单元从 33 课开始，进入课文教学，由篇幅较长的课文、词汇、语法要点、练习等内容构成。这个阶段的任务是借助于课文扩大词汇量（掌握约 2000 个词汇）及强化语法知识。

最后附有课文参考译文和词汇表等辅助材料供学习者查阅。

阿孜古丽·阿布力米提

2006 年 4 月 26 日

维吾尔族及其语言文字概述

维吾尔族

中国的维吾尔族主要分布在新疆维吾尔自治区境内，有少数散居在湖南省桃源县。据2003年人口统计，维吾尔族人口为800多万。国外的维吾尔族主要居住在乌兹别克斯坦、哈萨克斯坦、吉尔吉斯等共和国境内，少部分居住在土库曼斯坦共和国，人口约40万（1986年）。

维吾尔族自称［ujʁur］ئۇيغۇر 。在中国史籍上，对维吾尔族有过不同的译称，隋唐时期称作“乌护”、“袁纥”、“乌纥”、“回纥”、“韦纥”、“回鹘”等，元代以后称作“畏吾尔”、“畏兀尔”、“畏兀”等。这属于同音异译。维吾尔族的族源，一方面可以上溯到公元前3世纪到公元3世纪，活动在漠北草原和天山以北的丁零和乌揭；另一方面，还可以上溯到定居在吐鲁番盆地和塔里木盆地周围的一部分古代农业居民。维吾尔族的先世铁勒于公元7世纪（在漠北）建立了强大的回纥汗国，公元788年回纥改称回鹘。9世纪40年代回鹘汗国崩溃，漠北回鹘人的一部分迁往新疆的高昌、龟兹、焉耆、于阗等地区，与塔里木盆地的古代居民，其中也包括说东部伊朗语（龟兹焉耆语、和田语）的居民，融合形成了维吾尔族。但东部伊朗语11世纪后逐渐消失，而当时的回鹘语则

继续发展演变，并与新疆中亚的葛逻禄等其它突厥语以及波斯、阿拉伯语等语言接触，逐渐演变成现在的维吾尔语。

维吾尔语

维吾尔语属阿尔泰语系突厥语族，葛逻禄语组。在结构上，属于粘着语类型。与其它突厥语比较而言，其最突出的特点表现在元音的弱化和语音和谐两个方面。词汇方面的特点是多源性。

维吾尔语有三个方言，即中心方言、和田方言、罗布泊方言。各方言之间差别不大，各方言区的人在言语交际中没有太大障碍。

维吾尔语标准语以中心方言为基础，以乌鲁木齐语音为标准音，以正规出版物的语法为语法规范。

维吾尔文

在历史上，维吾尔族曾先后使用过古代突厥文（源于阿拉米字母）、回鹘文（源于粟特文字母）、察合台文。解放后，主要使用经过改进的阿拉伯字母为基础的文字。1965 年至 1982 年曾并用过以拉丁字母为基础的文字。哈萨克斯坦、乌兹别克斯坦等地的维吾尔人，在 1930 年以前，曾使用经过改进的以阿拉伯字母为基础的文字，1930 年至 1947 年改用拉丁字母，1947 年改用基里尔字母并沿用至今。

现行维吾尔文是以阿拉伯字母为基础的拼音文字。字母共有 32 个，其中 8 个元音字母，24 个辅音字母。文字从右向左读写，它的每个字母都有几种字体（书写形式）。维吾尔文字母形体因

独写或在词首、词中、词尾的位置不同而略有不同。32个字母中25个字母有四种书写形体，5个字母有两种书写形体，2个字母有八种书写形体，共有126种书写形体。维吾尔文字母一般由竖、齿、横、撇、拱、环、结等笔画和点、滴、钩等符号两部分构成。每个字母的大小都有一定的规格，书写时，字母的基部必须落在基线上，先写基部，后写符号。

维吾尔文使用的标点符号

维吾尔文使用的标点符号共有 12 种。其中冒号、括号等 7 种标点符号与汉文基本相同，如：《 》（ ） ： 〈 〉 ！ _ ——

其余5种标点符号与汉文有差异，如：

	句号	问号	分号	逗号	省略号
汉文	。	?	;	,	……
维吾尔文	.	؟	؛	،	…

维吾尔语的读音规则

维吾尔语书面语（写法）和口语（读法）之间的区别不是很大。但是有些词是由于内部发展演变规律，即在长期的发展演变过程中语音之间的相互影响和词与附加成分结合时语音的相互影响以及受借词的影响等原因，书面语和口语产生了一定的差距。本教材采用国际音标标音（采用宽式记音法）和专题讲解等方法，展现维吾尔语的书面语和口语之间的区别，以便更好地掌握维吾尔语的读音规则。

上　编

第 1 课　　بىرىنچى دەرس

1.1 字 母

维吾尔语共有 32 个字母。字母按规定的顺序排列成表。词典、图书资料的索引等都是按字母顺序编排的，因此必须熟记字母表。维吾尔文字母除了它拼写时词中所发的本音（即它所代表的音）以外，还有一个名称（即单独称说字母时的读法）。元音字母的实际发音与字母的名称一致；辅音字母的名称要加[e]«ئې»。如：元音字母«ئا» 的字母名称为[ɑ]，读音也是[ɑ]。辅音字母«ب» 的字母名称为[be]，而词中的实际读音是[b]。

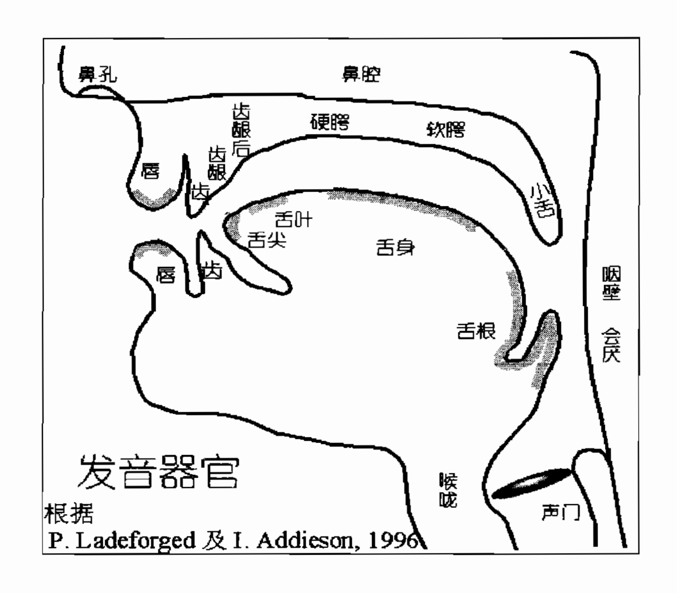
字母表

字母顺序	字母	字母名称	国际音标	字母顺序	字母	字母名称	国际音标
1	ئا	[ɑ]	[ɑ]	17	ق	[qe]	[q]
2	ئە	[ɛ]	[ɛ]	18	ك	[ke]	[k]
3	ب	[be]	[b]	19	گ	[ge]//[ge]	[g]//[g]
4	پ	[pe]	[p]	20	ڭ	[ŋe]	[ŋ]

字母顺序	字母	字母名称	国际音标	字母顺序	字母	字母名称	国际音标
5	ت	[te]	[t]	21	ل	[le]	[l]
6	ج	[ʤe]	[ʤ]	22	م	[me]	[m]
7	چ	[ʧe]	[ʧ]	23	ن	[ne]	[n]
8	خ	[χe]	[χ]	24	ھ	[he]	[h]
9	د	[de]	[d]	25	ئو	[o]	[o]
10	ر	[re]	[r]	26	ئۇ	[u]	[u]
11	ز	[ze]	[z]	27	ئۆ	[ø]	[ø]
12	ژ	[ʒe]	[ʒ]	28	ئۈ	[y]	[y]
13	س	[se]	[s]	29	ۋ	[we]	[w]
14	ش	[ʃe]	[ʃ]	30	ئې	[e]	[e]
15	غ	[ʁe]	[ʁ]	31	ئى	[i]	[i]
16	ف	[fe]	[f]	32	ي	[je]	[j]

1.2 音 位

学习第二语言的语音，仅靠模仿发音是不够的，需要借助于语音学理论知识去了解发音原理，学习每个音的发音部位和发音方法，掌握该语言的发音规律。因此，必须了解人的发音器官。

人类的语音可以分做元音和辅音两大类。元音只受口腔开合、舌体升降或嘴唇圆展的节制和共鸣，气流出声门以后，在口腔的通道上受不到发音器官任何部位的阻碍；辅音却是由气流经过口腔或鼻腔，受到发音器官不同部位的阻碍而形成。

区分元音和辅音的标准有三个因素：①元音的气流在口腔不受阻，而辅音的气流得克服它所遇到的不同形式的阻碍才能通

过；②发元音时发音器官（包括共鸣器的全部腔壁）是均衡地保持紧张的，而发辅音时只有克服阻碍的那一会儿遇阻的那一部分是紧张的，其他的部分并不紧张；③元音的气流较弱，而辅音特别是不带音的辅音（清辅音）气流较强。

维吾尔语有 32 个音，其中有 8 个元音，如：

[ɑ]ئا	[ɛ]ئە	[e]ئې	[i]ئى
[o]ئو	[u]ئۇ	[ø]ئۆ	[y]ئۈ

24 个辅音，如：

[p]پ	[b]ب	[t]ت	[ʤ]ج	[ʧ]چ	[χ]خ
[d]د	[r]ر	[z]ز	[ʒ]ژ	[s]س	[ʃ]ش
[ʁ]غ	[f]ف	[q]ق	[k]ك	[g]گ	[ŋ]ڭ
[l]ل	[m]م	[n]ن	[h]ھ	[w]ۋ	[j]ي

注：学习维吾尔语的元音时，要特别掌握舌面的前后和双唇的圆撮舒展情况；辅音要特别掌握声带的振动与否。因为，元音的前后和展圆、辅音的清浊在维吾尔语中具有重要作用。另外，维吾尔语的清辅音都是送气，而浊辅音都是不送气的。因此，本教材没有给清辅音特意标送气符号。

1.3　元音　[ɑ]ئا　[ɛ]ئە
辅音　[n]ن　[m]م

[ɑ]ئا是后、低（开）、展唇元音。舌面后部居于最低音区，上门齿尖略前于下门齿尖，舌尖接近下齿龈，两个嘴角向两边舒

展。

[ɛ] ئه 是前、中下（中开）、展唇元音，舌面前部居于中下音区，上门齿尖略前于下门齿尖，两个嘴角向两边舒展。

[n] ن 是舌尖中、浊、鼻音。发音部位是舌尖中、上齿龈。发音时舌尖顶住上齿龈，形成阻碍，气流由鼻腔泄出，声带振动。

[m] م 是双唇、浊、鼻音。发音时，双唇闭拢（上下唇接触），气流由鼻腔泄出，声带振动。

试　读

[man] مان	[nɛ] نه	[na] نا	[mɛ] مه
[ɛn] ئەن	[an] ئان	[ɛm] ئەم	[ma] ما
[nɛm] نەم	[am] ئام	[mɛn] مەن	[mɛm] مەم
[ana] ئانا	[mɛnɛ] مەنە	[mana] مانا	[nan] نان
[ɛn] ئەن	[an] ئان	[ɛm] ئەم	[mɛm] مەم
[nan] نان	[nɛm] نەم	[ɛnɛ] ئەنە	[mɛn] مەن
[ɛmma] ئەمما	[nam] نام	[ɛm] ئەم	[mɛm] مەم

书写形式

1	2	3	4
独立式	简单独立式	前连式	隔音前连式
ئا	ا	ـا	ـئا
ئه	ە	ـە	ـئە

书写规则

① 独立式 ئا 和 ئە 多用于词首，有时也出现在词中或词末尾，起隔开音节的作用，如：（母亲） ـا + نـ + ئا = ئانا

（那里 ；那就是） ـە + نـ + ئە = ئەنە

② 简单独立式 ا 和 ە 用于具有两种书写形式的辅音字母的独立式之后，如：（父亲） ا + د + ا + د = دادا

（人） م + ە + د + ئا = ئادەم

③ 前连式 ـا 和 ـە 用于词中或词末尾连接辅音字母的后连式如：（母亲） ـا + نـ + ئا = ئانا　　（我） ن + ـە + مـ = مەن

④ 隔音前连式 ـئا 和 ـئە 用于词中或词末尾起隔开音节的作用，如：（传统） ـە + نـ + ـئە + نـ + ئە = ئەنئەنە

（赠品） م + ـئا + ـنـ + ئى = ئىنئام

正确→[inam = in-am]　错误→[inam = i-nam] ئىنام

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ن	نـ	ـنـ	ـن
م	مـ	ـمـ	ـم

书写规则

① 独立式 ن 和 م 多用于词末尾，如：

（馕） ن + ا + نـ = نان　（名称） م + ا + نـ = نام

② 后连式 مـ 和 نـ 用于词首和词中，如：

（母亲）ا + نـ + ئا = ئانا　（我） ن + ە + مـ = مەن

③ 双连式 ـنـ 和 ـمـ 用于词中，与前后的字母连写，如：

（群众） ا + ـمـ + مـ + ئا = ئامما

（阶级；班级）ـپ + ـىـ + ـنـ + ـىـ + سـ = سىنىپ

④ 前连式 ـن 和 ـم 用于词尾，与前面的字母连写，如：

（分（钱）） ـن + ـىـ + ـيـ + ـىـ + تـ = تىيىن

（我的弟弟） ـم + ـىـ + ـنـ + ئى = ئىنىم

拼　读

مان = ن + ما	نە = ە + نـ	نا = ا + نـ	ما = ا + مـ
مە = ە + مـ	ئام = م + ئا	ئەن = ن + ئە	ئان = ن + ئا
ئەم = م + ئە	مەم = م + مە	نان = ن + نا	نەم = م + نە
ئەنە = نە + ئە	مەن = ن + مە	نام = م + نا	ئەمما = ما + ئەمـ
ئانا = نا + ئا	مەنە = نە + مە	مانا = نا + ما	ئامان = ن + ما + ئا

词　例

平安；阿曼（人名）	形\名	[aman]	ئامان
群众	名	[amma]	ئامما
母亲	名	[ana]	ئانا

但；但是	连	[ɛmma]	ئەمما
那里 ；那就是	代	[ɛnɛ]	ئەنە
这里；这就是	代	[mana]	مانا
我	代	[mɛn]	مەن
①名称；称号；名义②名望；名声	名	[nam]	نام
馕 （维吾尔族传统烤饼）	名	[nan]	نان
哪儿；哪里；什么地方	代	[nɛ]	نە

1.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 ئا // ئە // م // ن 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

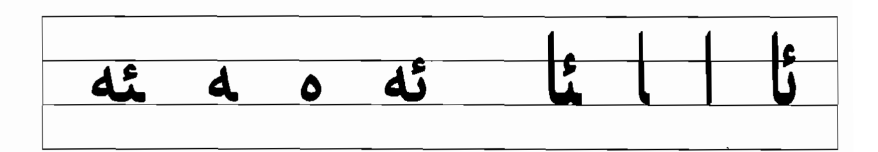
2）读下列音组，并注意读音区别。

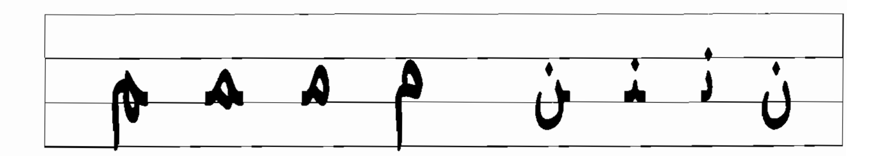
نان مەم ئەم ئان ئەن ئام مە ما نا نە مان مەن ئەنە نەم

مەن ـ ئەن ئان ـ ئەن مەم ـ ئەم ئەمما ئامما ئامان مانا ئانا

书面练习

1） 把 ئا // ئە // م // ن 的每一种书写形式抄写一行。

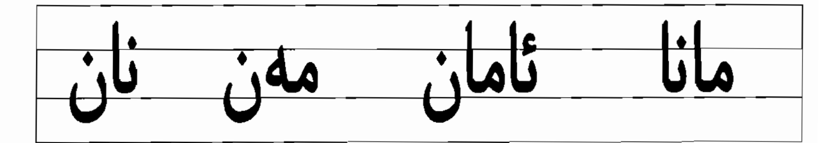
2）指出下列单词的拼写形式。

نان ئەنە نە ئانا مەن ئامما ئامان نام ئەمما مانا

3）把每一个单词抄写一行。

ئامما ئامان نام ئەمما مانا نان ئەنە نە ئانا مەن

ئامما ئەمما ئانا ئەنە

1.5　日常用语

阿米娜：您好！

ئامىنە : ياخشىمۇسىز !

[aminɛ: jaχʃimusiz !]

阿依古丽：您好！

ئايگۈل : ياخشىمۇسىز !

[ajgyl: jaχʃimusiz !]

阿米娜：谢谢您！

ئامىنە : رەھمەت سىزگە !

[aminɛ: rɛχmɛt sizgɛ !]

阿依古丽：不客气！ ئايگۈل : ئەرزىمەيدۇ !

[ajgyl: ɛrzimɛjdu !]

1.6 小知识

《突厥语大词典》

《突厥语大词典》[tyrkij tillar diwani]，是新疆喀什噶尔的维吾尔族麻赫默德·喀什噶里于11世纪70年代中期在巴格达编写的一部大型古辞书。作者在中亚各突厥部族居住的城镇和乡村，对他们的语言进行长期的实地考察，掌握了丰富的第一手语言材料，在此基础上从1072年起编写该词典。《突厥语大词典》的特点是用阿拉伯语来解释突厥语词目。全书按词目的语音结构分为八卷，各卷又分上、下卷，并分列名词、动词两部分。各部分的词按语音结构的类型及阿拉伯字母的顺序排列。为了注释词义，作者在释文中引用了许多谚语、格言、诗歌、叙事诗和散文片段。有些词目注明用于某个部落，并附有一幅圆形世界地图。《突厥语大词典》的内容非常丰富，被国内外学者誉为“简明百科全书”。《突厥语大词典》的原稿已佚失，现仅有1266年的抄本传世。抄本共638页，内容包括两部分：作者写的序言，约17000字；词典正文，共收7500个词条。此外，在全书末页有抄写者附写的简短题记。手抄本于1914年被学术界发现以来，已先后出版了手抄本的铅印本、影印本、德文索引本以及土耳其文、乌孜别克文、英文等多种译本。1981-1984年新疆人民出版社出版了该书的维吾尔文译本；2002年民族出版社出版了汉文译本。

第 2 课　ئىككىنچى دەرس

元音　[e] ئې　[i] ئى

辅音　[s] س　[z] ز

2.1 [e] ئې　[i] ئى

元音 [e] ئې 是前、中上（中闭）、展唇元音。发音时舌头向前伸，舌面前部向上腭隆起，两个嘴角向两边舒展。

元音 [i] ئى是前、高（闭）、展唇元音。舌面前部居于最高音区，上门齿尖包住下门齿尖，舌尖接触下齿龈，口微开，双唇向两边舒展。

试　读

[nen] نېن	[men] مېن	[mem] مېم	[em] ئېم	[en] ئېن
[me] مې	[ne] نې	[nin] نىن	[mim] مىم	[min] مىن
[im] ئىم	[in] ئىن	[mi] مى	[ni] نى	[ne] نې
[ma] ما	[me] مې	[nen] نېن	[min] مىن	[in] ئىن
[en] ئېن	[ne] نې	[ni] نى	[ni] نى	[ne] نې

书写形式

1	2	3	4	5	6	7	8
独立式	简单独立式	后连式	简单后连式	双连式	隔音双连式	前连式	隔音前连式
ئې	ې	ئېـ	ېـ	ـېـ	ـئېـ	ـې	ـئې
ئى	ى	ئىـ	ىـ	ـىـ	ـئىـ	ـى	ـئى

书写规则

① 独立式 ئې 和 ئى 用于词末尾单独构成一个音节（此形式不常用）。

② 简单独立式 ې 和 ى 用于词末尾，具有两种书写形式的辅音字母之后（此形式不常用），如：

（他的话）ى + ز + ۆ + سـ = سۆزى

③ 后连式 ئېـ 和 ئىـ 用于词首或音节首，如：

（名字）م + ـىـ + ـسـ + ئىـ = ئىسىم

（农田）ز + ـىـ + ـتـ + ئېـ = ئېتىز

④ 简单后连式 ېـ 和 ىـ 用于词中间，具有两种书写形式的辅音字母之后，如：（心灵）ـل + ىـ + د = دىل

（海）ز + ـىـ + ـڭـ + ېـ + د = دېڭىز

⑤ 双连式 ـېـ 和 ـىـ 用于具有两种书写形式的辅音字母之外的其它辅音字母中间，如：（什么）ە + ـمـ + ـېـ + نـ = نېمە

（阿米娜）ە + ـنـ + ـىـ + ـمـ + ئا = ئامىنە

⑥ 隔音双连式 ئې 和 ئە 用于词中的音节首，如：

（动词） پېئىل = پ + ې + ئى + ل

（库木艾力克） قۇمئېرىق = ق + ۇ + م + ئې + ر + ى + ق

⑦ 前连式 ي 和 ى 用于词末尾与前面的字母连写，如：

（名声） نامى = ن + ا + م + ى

（淮河） خۇەيخې = خ + ۇ + ە + ي + خ + ې

⑧ 隔音前连式 ئي 和 ئى 用于词末尾与前面的字母连写单独构成一个音节（此形式不常用），如：

（禁止） مەنئى = م + ە + ن + ئى

拼　读

مې + م = مېم　　مې + ن = مېن　　نې + ن = نېن

ن + ى + ن = نىن　　م + ي = مي　　ئې + ن = ئېن

ئى + ن = ئىن　　ئى + م = ئىم　　م + ى + م = مىم

نې + مە = نېمە　　ن + ى = نى　　م + ى = مى

ئى + نىم = ئىنىم　　مى + ن = مىن　　ئا + مى + نە = ئامىنە

نا + مى = نامى　　ئى + مىن = ئىمىن

词　例

阿米娜（女名）	名	[aminɛ]	ئامىنە
什么	代	[nemɛ]	نېمە
①〈宗〉带领穆斯林集体礼拜的领拜人 ②伊玛目(男名)	名	[imam]	ئىمام

〈宗〉伊玛尼；信仰（即凡信仰伊斯兰教者均被称为有伊玛尼的人）	名	[iman]	ئىمان
依明（男名）	名	[imin]	ئىمىن
弟弟	名	[ini]	ئىنى

难点说明

元音 ئې 和 ئى 的共同点都是前、展唇元音，发音时双唇自然舒展，舌位靠前，但舌面的升降和口腔的开合程度不同。通常根据它们在词中的和谐作用，有人按传统把它们归为中性元音。

ئې 和 ئى 具有八种书写形式，这两个字母是仅有的具有多达八种书写形式的维吾尔文字母，其中的三种书写形式不常用，学习时熟记常用的五种书写形式及其书写规则即可。另外，这两个字母的各种书写形式非常相似、区别很小（即 ئې 比 ئى 多两个竖点儿）。因此，要特别注意书写上的细微区别。

2.2 [s] س [z] ز

[s] س 是舌尖前、清、擦音。发音部位是在上齿背、舌尖前。发音时，舌尖向前伸，靠近上齿背，构成小缝隙，气流通过缝隙摩擦而出，声带不振动。

[z] ز 是舌尖前、浊、擦音。发音部位是在上齿背、舌尖前。发音时，舌尖向前伸，靠近上齿背，构成小缝隙，气流通过缝隙摩擦而出，声带振动。

试 读

[is] ئىس	[es] ئېس	[ɛs] ئەس	[as] ئاس	[si] سى
[se] سې	[sɛ] سە	[sa] سا	[zɛm] زەم	[zam] زام
[ɛz] ئەز	[az] ئاز	[zi] زى	[ze] زې	[zɛ] زە
[za] زا	[sɛs] سەس	[mɛs] مەس	[nɛs] نەس	[sɛn] سەن
[san] سان	[sam] سام	[nis] نىس	[mis] مىس	[niz] نىز
[miz] مىز	[zin] زىن	[zim] زىم	[zɛn] زەن	[zan] زان
[mɛz] مەز	[nɛz] نەز	[siz] سىز	[sez] سېز	[sɛz] سەز
[az] ئاز	[saz] ساز	[maz] ماز	[san] سان	[sɛn] سەن

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
س	ـس	ـسـ	سـ
ز			ز

书写规则

س 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 س ：（基础）س + ا + ـسـ + ئا = ئاساس

② 后连式 ـس ：（数；数词）ن + ا + سـ = سان

③ 双连式 ـسـ ：（名字）م + ـىـ + ـسـ + ئىـ = ئىسىم

④ 前连式 س ：（铜）س + ـىـ + مـ = مىس

① 独立式 ز 无论用于词首、词中还是词末尾都不与前面的字母连写，如：（少）ز + ئا = ئاز （时代）ن + ا + م + ا + ز = زامان

② 前连式 ـز 用于与前面的字母连写，后面不与其它字母连写，如：（签名）ا + ـز + ـمـ + ئىـ = ئىمزا　（您）ـز + ـىـ + سـ = سىز

拼　读

ئىـ + س = ئىس	ئې + س = ئېس	ئە + س = ئەس
ئا + س = ئاس	سـ + ى = سى	سـ + ا + ن = سان
ز + ە + م = زەم	ز + ا + م = زام	ئە + ز = ئەز
ئا + ز = ئاز	ز + ى = زى	نـ + ە + س = نەس
مـ + ە + س = مەس	سـ + ې = سې	سـ + ە = سە
ز + ە = زە	ز + ې = زې	سە + ن = سەن
نىـ + س = نىس	مىـ + س = مىس	زە + ن = زەن
زى + م = زىم	زى + ن = زىن	مـ + ىـ + ز = مىز
سا + ز = ساز	ئە + زا = ئەزا	ئىمـ + زا = ئىمزا
زا + مان = زامان	ئە + مەس = ئەمەس	ئىـ + سىم = ئىسىم
	ئا + سىـ + مە = ئاسىمە	ئا + ساس = ئاساس

词　例

少	形	[az]	ئاز
基础	名	[asas]	ئاساس
容易	形	[asan]	ئاسان
天空	名	[asman]	ئاسمان

成员	名	[ɛza]	ئەزا
不是		[ɛmɛs]	ئەمەس
时代	名	[zaman]	زامان
土地；领土	名	[zemin]	زېمىن
烤包子（维吾尔族传统食品）	名	[samsa]	سامسا
数；数词	名	[san]	سان
你	代	[sɛn]	سەن
签名	名	[imza]	ئىمزا
您	代	[siz]	سىز
①珍贵；宝贵②艾孜孜（男名）	名	[eziz]	ئېزىز
①名字②名词	名	[i̥sim]*	ئىسىم

难点说明

辅音 س 和 ز 都是舌尖前擦音，发音要领基本相同。即发音时，舌尖向前伸，靠近上齿背，构成小缝隙，气流通过缝隙摩擦而出。但在发音方法上有细微差异，即发س 时，声带不振动，是清辅音；而发ز 时，声带振动，是浊辅音。

在书写形式及书写规则上，两个字母之间的差异较大。即 س 有四种书写形式，而 ز 只有两种书写形式（具有两种书写形式的辅音字母之一）。因此，在书写规则上有很多不同。

2.3 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 ئې // ئى // س // ز 的各种书写形式，并掌握它们

的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

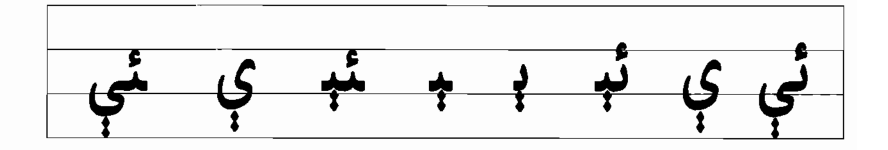
زام زەم سا سە سې سى ئاس ئەس ئېس ئىس سام سان

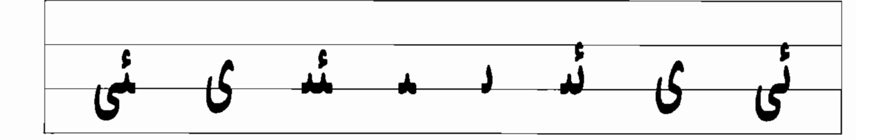
نەس مەس سەس زا زە مىز زى ئاز ساز سەز سېز زان

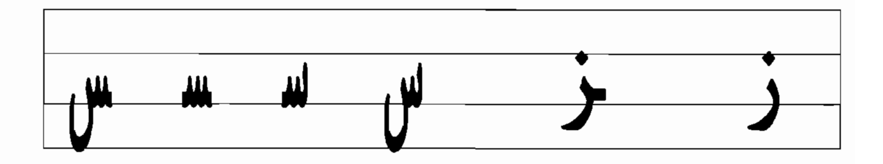
نەز مەز زەن زىم زىن نىز ئاز مىس نىس سىز سەن سان

书面练习

1）把 ئې // ئى // س // ز 的每一种书写形式抄写一行。

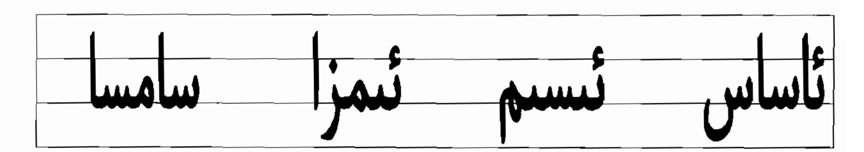

2）指出下列单词的拼写形式。

ئاسمان ئىمزا سامسا ئاساس زېمىن ئېزىز سەن زامان ئەمەس ئىسىم

3）把每一个单词抄写一行。

ئېزىز سەن زامان ئەمەس ئىسىم ئاسمان سامسا ئاساس زېمىن

2.4　日常用语

阿米娜：这是什么？	[aminɛ：bu nemɛ ？]	ئامىنە : بۇ نېمە ؟
依明：这是烤包子。	[imin：bu samsa .]	ئىمىن : بۇ سامسا .
阿米娜：这个呢？	[aminɛ：mawutʃu ？]	ئامىنە : ماۋۇچۇ ؟
依明：这是馕。	[imin：mawu nan.]	ئىمىن : ماۋۇ نان .

2.5　小知识

伊斯兰教

公元 7 世纪初穆罕默德在阿拉伯半岛创立伊斯兰教，与佛教、基督教并称为世界三大宗教。分布在世界 80 多个国家和地区。西亚、北非、南亚及东南亚、中亚比较集中。有 20 多个国家奉为国教。中国穆斯林人口也很多，包括维吾尔、回、哈萨克、东乡、撒拉、柯尔克孜、乌孜别克、塔吉克、塔塔尔、保安等民族。

“伊斯兰”系阿拉伯语[i̥slam]的音译，原意为“顺从”、“和平”、“安宁”等。基本教义：信安拉、信天使、信经典、信圣人、

信前定、信死后复生及末日审判。基本功修有“五功”：念功（诵“清真言”）、礼功（礼拜）、斋功（斋戒）、课功（缴纳天课税）、朝功（朝觐麦加）。行善及为“安拉之道”进行“圣战”，也被认为是应尽的宗教职责。《古兰经》是根本经典，也是其立法、道德规范、思想学说的基础。仅次于《古兰经》的是《圣训》，即穆罕默德言行录。寺院称为“麦司吉德”，汉语称作“清真寺”或“礼拜寺”。伊斯兰教主要有逊尼、什叶两大教派。

伊斯兰教传入新疆的时间，一说是在公元714—715年，呼罗珊总督屈底波（古太白）率穆斯林军征服喀什噶尔进而深入全疆；另一说在公元10世纪末至11世纪初的喀喇汗朝时期，先入喀什噶尔，继入叶尔羌与和阗，渐向阿克苏、库车发展。13-18世纪，先后传至乌鲁木齐、吐鲁番、喀喇火州、哈密及全疆。目前，学术界多倾向于后说。中国的穆斯林绝大多数为逊尼派，尊奉大伊玛目哈乃斐教法；塔吉克族为什叶派的伊斯玛仪派；莎车县部分维吾尔族为什叶派的十二伊玛目派；维吾尔、柯尔克孜、乌孜别克等族中有部分人信仰苏非神秘主义的伊禅派；回族中则有部分虎非耶、哲合林耶、嘎的林耶等门宦教派的穆斯林。在穆斯林居住的城市及一般村镇均设有清真寺；伊禅派和门宦教派则一般都有自己的道堂（哈尼卡）。新疆南疆盛行朝拜麻扎之风，仅和田地区即有麻扎两千多座。伊斯兰教主要宗教节日有肉孜节（开斋节）、古尔邦节（宰牲节）、圣纪（圣忌）。此外还有阿术拉节、登霄节、白拉台夜、盖德尔夜等纪念日。

第 3 课　ئۈچىنچى دەرس

元音　[y]ئۈ　[ø]ئۆ　[u]ئۇ　[o]ئو

3.1　[u]ئۇ　[o]ئو

[o]ئو是后、中上（中闭）、圆唇元音。舌面后部居于中上音区，上门齿尖略前于下门齿尖，舌尖接近下齿龈，两个嘴角向中央撮拢。

[u]ئۇ是后、高（闭）、圆唇元音。舌面后部居于高音区，上门齿尖略前于下门齿尖，舌尖接近下齿龈，两个嘴角向中央撮拢。

试　读

[mos]موس	[os]ئوس	[zo]زو	[so]سو	[mo]مو
[no]نو	[on]ئون	[mom]موم	[nom]نوم	[zom]زوم
[som]سوم	[soz]سوز	[mum]مۇم	[um]ئۇم	[su]سۇ
[zu]زۇ	[nu]نۇ	[mu]مۇ	[muz]مۇز	[nus]نۇس
[mus]مۇس	[us]ئۇس	[nun]نۇن	[un]ئۇن	[zun]زۇن
[suz]سۇز	[sus]سۇس	[sun]سۇن	[mun]مۇن	[nun]نۇن
[zum]زۇم	[mun]مۇن	[zom]زوم	[som]سوم	[mos]موس

书写形式

1	2	3	4
独立式	简单独立式	前连式	隔音前连式
ئو	و	ـو	ـئو
ئۇ	ۇ	ـۇ	ـئۇ

书写规则

ئو 和 ئۇ 的书写规则与 ئا 相同：

① 独立式 ئو 和 ئۇ：（长） ئۇزۇن = ئۇ + ز + ۇ + ن

（十） ئون = ئو + ن

② 简单独立式 و 和 ۇ ：（祖农） زۇنۇن = ز + ۇ + نـ + ـۇ + ن

（祖和冉木） زورەم = ز + و + ر + ە + م

③ 前连式 ـو 和 ـۇ：（水） سۇ = سـ + ـۇ

（奶奶；姥姥） موما = مـ + ـو + مـ + ا

④ 隔音前连式 ـئو 和 ـئۇ：（负责人） مەسئۇل = مـ + ـە + سـ + ـئۇ + ل

（地质学） گېئولوگىيە = گـ + ـېـ + ـئو + ل + ـو + گـ + ـىـ + ـيـ + ـە

拼 读

مـ + ـو + س = موس	ئو + س = ئوس	ز + و = زو
سـ + ـو = سو	مـ + ـو = مو	نـ + ـو = نو
ئو + ن = ئون	مـ + ـو + م = موم	نـ + ـو + م = نوم
ز + و + م = زوم	سـ + ـو + م = سوم	سـ + ـو + ز = سوز

س + ۇ = سۇ	ئۇ + م = ئۇم	م + ۇ + م = مۇم
م + ۇ = مۇ	ن + ۇ = نۇ	ز + ۇ = زۇ
مۇ + س = مۇس	ن + ۇ + س = نۇس	م + ۇ + ز = مۇز
ئۇ + ن = ئۇن	نۇ + ن = نۇن	ئۇ + س = ئۇس
نۇ + ن = نۇن	مۇ + ن = مۇن	سۇ + ن = سۇن
مۇ + ن = مۇن	س + ۇ + ن = سۇن	زۇ + م = زۇم
مو + ما = موما	ئوس + ما = ئوسما	ئۇ + زۇن = ئۇزۇن

词　例

祖农（男名）	名	[zunun]	زۇنۇن
拉	动	[soz -]	سوز -
元；块	名\量	[som]	سوم
水	名	[su]	سۇ
淡	形	[sus]	سۇس
软囊囊的	形	[mos- mos]	موس - موس
奶奶；姥姥（维吾尔语奶奶和姥姥不分）	名	[moma]	موما
冰	名	[muz]	مۇز
这个	代	[munu]	مۇنۇ
乌斯玛；菘蓝的叶子（维吾尔族妇女用它描眉）	名	[osma]	ئوسما
十	数	[on]	ئون
①他；她；它②那	代	[u]	ئۇ
长	形	[uzun]	ئۇزۇن

面粉　　名　[un]　　ئۇن

难点说明

元音 ئو 和 ئۇ 都是后、圆唇元音。但舌面的升降和口腔的开合程度不同，即发 ئۇ 时，舌面升得较高些，口开得较小一些；而发 ئو 时，舌面略低些，口开得较大一些。

这两个字母的书写规则相同，而且各书写形式之间的区别非常小，容易产生混淆，须特别注意。

3.2　[y] ئۈ　[ø] ئۆ

[ø] ئۆ 是前、中上（中闭）、圆唇元音。舌面前部居于中上音区，上门齿尖略前于下门齿尖，舌尖接触下齿龈，两个嘴角向中央撮拢。

[y] ئۈ 是前、高（闭）、圆唇元音。舌面前部居于最高音区，上门齿尖包住下门齿尖，舌尖接触下齿龈，两个嘴角向中央撮拢。

试　读

[øm] ئۆم	[zø] زۆ	[sø] سۆ	[mø] مۆ	[nø] نۆ
[sy] سۈ	[yz] ئۈز	[ys] ئۈس	[yn] ئۈن	[ym] ئۈم
[søm] سۆم	[møm] مۆم	[søz] سۆز	[øz] ئۆز	[øs] ئۆس
[zyn] زۈن	[zym] زۈم	[zy] زۈ	[my] مۈ	[ny] نۈ
[mym] مۈم	[nym] نۈم	[nøm] نۆم	[øn] ئۆن	[zøm] زۆم

[søz] سۆز ـ [øz] ئۆز　[zø] زۆ ـ [sø] سۆ　[mø] مۆ ـ [nø] نۆ

[sy]سۈ ـ [sa]سا　[zy]زۈ ـ [zo]زو　[ys]ئۈس ـ [øs]ئۆس
[y]ئۈ ـ [ø]ئۆ　[y]ئۈ ـ [e]ئې　[mys]مۈس ـ [ys]ئۈس
[y]ئۈ ـ [o]ئو　[y]ئۈ ـ [i]ئى　[u]ئۇ ـ [y]ئۈ

书写形式

1	2	3	4
独立式	简单独立式	前连式	隔音前连式
ئۆ	ۆ	ـۆ	ـئۆ
ئۈ	ۈ	ـۈ	ـئۈ

书写规则

ئۆ 和 ئۈ 有四种书写形式，书写规则与 ئا 相同：

① 独立式 ئۆ 和 ئۈ：(声音)ئۈن = ن+ئۈ （自己）ئۆز = ز+ئۆ

② 简单独立式 ۆ 和 ۈ：

（葡萄）ئۈزۈم = م+ۈ+ز+ئۈ （必要；必须）زۆرۈر = ر+ۈ+ر+ۆ+ز

③ 前连式 ـۆ 和 ـۈ ：

（效益）ئۈنۈم = م+ۈ+ن+ئۈ （词；话）سۆز = ز+ۆ+س

④ 隔音前连式 ـئۆ 和 ـئۈ ：此书写形式不常用。

拼　读

ئۆم = م+ئۆ　زۆ = ۆ+ز　سۆ = ۆ+س
مۆ = ۆ+م　نۆ = ۆ+ن　سۈ = ۈ+س
ئۈز = ز+ئۈ　ئۈس = س+ئۈ　ئۈن = ن+ئۈ

ئۈ+م = ئۈم	سۆ+ م = سۆم	مۆ+م = مۆم
سۆ +ز = سۆز	سۆ + ز = سۆز	ئۆ+ س = ئۆس
م + ۈ = مۈ	ن + ۈ = نۈ	مۈ+م = مۈم
نۈ +م = نۈم	ن + ۆ+ م = نۆم	ئۆ+ن = ئۆن
زۆ+ م = زۆم	ئۈن + سىز = ئۈنسىز	ئۈ +زۈم = ئۈزۈم
مۆ+ مىن = مۆمىن	ئۆس + مە = ئۆسمە	ئۈ +نۈم = ئۈنۈم

词　例

①话②词	名	[søz]	سۆز
健谈者；善辩者	形	[søzmɛn]	سۆزمەن
莫明（男名）	名	[mømin]	مۆمىن
自己	代	[øz]	ئۆز
①长；生长；成长 ②上升；上涨；提高	动	[øs-]	ئۆس -
瘤子；肿瘤	名	[øsmɛ]	ئۆسمە
和睦的	形	[øm]	ئۆم
①拉断；揪断；断绝 ②摘；揪 ③游泳	动	[yz-]	ئۈز-
葡萄	名	[yzym]	ئۈزۈم
声音	名	[yn]	ئۈن
无声的	形	[ynsiz]	ئۈنسىز

难点说明

ئۆ 和 ئۈ 都是舌前、圆唇元音。二者的区别在于，舌面的升

降程度和口腔的开合度上。即ئۈ 的舌面比 ئۆ 略高些，口开得略小些；发ئۆ时，舌面比 ئۈ 略低些，口开得比发ئۈ时大些。

ئو // ئۇ // ئۆ // ئۈ 都有四种书写形式，并且书写规则相同。而且这四个字母书写形式之间的区别也非常小，即基本笔画完全相同，符号有细微区别。

3.3　语音知识

元音的分类

舌面的状态、舌体的进退跟元音音色关系很密切。不同的元音是不同的口腔形式造成的，口腔的形式又跟唇舌的状态密切地联系着。舌位的高低前后、口腔的开闭、唇的平展圆敛等不同程度的变化造成不同式样的共鸣器，于是就形成了各种元音特有的音色。

维吾尔语的元音可以从以下三个方面进行分类。

1. 依舌头部位的前后可以分两类。

①前元音：[i]ئى [e]ئې [ø]ئۆ [y]ئۈ [ɛ]ئە

②后元音：[o]ئو [u]ئۇ [ɑ]ئا

2. 依两唇圆展的程度可以分为圆唇元音和展唇元音两类。

①圆唇元音：[o]ئو [u]ئۇ [ø]ئۆ [y]ئۈ

②展唇元音：[i]ئى [e]ئې [ɑ]ئا [ɛ]ئە

3. 依口腔的开闭或舌位的升降可以分四类。

①高元音或闭元音：[i]ئى [y]ئۈ [u]ئۇ

②中上元音或中闭元音：[e]ئې [ø]ئۆ [o]ئو

③中下元音或中开元音：[ɛ]ئە

④低元音或开元音：[a]ئا

维吾尔语中元音[i]ئى和[e]ئې的实际发音是前元音，但根据在词中的和谐关系有人把它们归为中性元音。

元音表

舌面高低	舌面前		舌面后	
	展唇	圆唇	展唇	圆唇
高（闭）	[i]ئى	[y]ئۈ		[u]ئۇ
中上（中闭）	[e]ئې	[ø]ئۆ		[o]ئو
中下（中开）	[ɛ]ئە			
低（开）			[a]ئا	

3.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 ئۈ // ئۆ // ئۇ // ئو 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

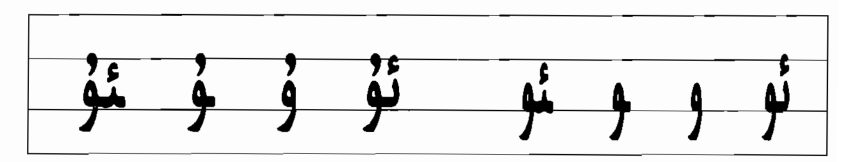
ئۈم مۇز مۇس سوز مۇم سۇ زۇ ئوس نو مۈ زۈ زۈم زۈن ئۆس

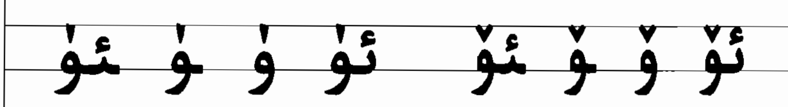
ئۈم ئۈن نۆ-مۆ سۆ-زۆ ئۆز-سۆز زۆم ئۆن نۆم نۈم ئۈز سۈ زو

ئۈس ئۆز سۆز مۆم ئۈس-مۈس ئۆس-ئۈس زو-زۈ سا-سۈ سۆم

书面练习

1）把 ئو // ئۇ // ئۆ // ئۈ 的每一种书写形式抄写一行。

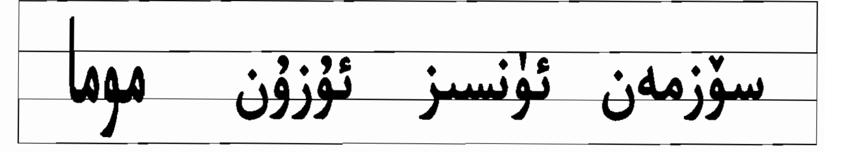
2）指出下列单词的拼写形式。

سۆز ئۆز ئۈن ئۇزۇن موما سۇ ئۇ ئون ئۈن ئۈزۈم ئۆم

مۆمىن ئۆسمە سۆزمەن ئۈنسىز

3）把每一个单词抄写一行。

سۆزمەن ئۈنسىز ئۇزۇن موما سۆز ئۆز ئۈزۈم ئۆم ئۆسمە

ئۆز ئۈزۈم ئۆم ئۆسمە

3.5　日常用语

依明：您好！　　ئىمىن : ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم !

[imin：εssalamu　εlεjkum！]

艾孜孜：您好！　　ئېزىز : ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام !

[eziz：wεεlεjkum εssalam！]

依明：对不起！　　ئىمىن : كەچۈرۈڭ !

[imin：ketʃiriŋ // kεtʃyryŋ！]

艾孜孜：没关系！　　ئېزىز : ھېچقىسى يوق !

[eziz：heʃqisi joq！]

3.6　小知识

坎儿井

维吾尔语称[kariz]，是维吾尔族人民利用地下水源灌溉农田的极为科学的大型水利设施。主要流行于新疆吐鲁番、哈密、和田、喀什及中亚干旱地区。据《新疆图志》记载，17 世纪、18 世纪，疏附、英吉萨尔、皮山、叶城、吉木萨尔、玛纳斯、乌苏等地亦都有过坎儿井。当时吐鲁番有 28 道、鄯善有 45 道、叶城有 51 道。坎儿井至今已有两千多年的历史。张骞通使西域时，就对新疆的坎儿井赞叹不已。

坎儿井由竖井、暗渠、明渠、蓄水池四部分组成。首先在山坡或稍有坡度的地带寻找水脉，打一口竖井，发现地下水后，利

用地面坡度，根据实际地貌确定距离，打一连串的竖井，然后再将各竖井从底部连接起来，形成一条暗渠，即地下水道。竖井的深度以及井与井之间的距离，一般都是愈向上游，竖井愈深，间距愈长；愈向下游，竖井愈浅，间距愈短。在暗渠出水口（龙口）以下，一般都有几十米到几百米的明渠，明渠末端有蓄水池。池中的水通过水渠直接引入农田，进行灌溉。每道坎儿井，短者 3-5 里，长者 10-20 里。其水量大者，每日可灌溉 50-60 亩；水量小者，每日可灌溉 20-30 亩。仅吐鲁番地区，现有坎儿井 12000 多道，总长度约为 5000 公里。坎儿井堪称戈壁沙漠的生命之泉。竖井的作用是便于了解水位，确定暗渠位置；便于挖掘和维修暗渠时提取泥土和通风。暗渠的作用是将地下水引到明渠。蓄水池不仅提供灌溉用水，提高水温，便于农作物生长，而且可以加大水的流量，减少在渠道中的渗漏。

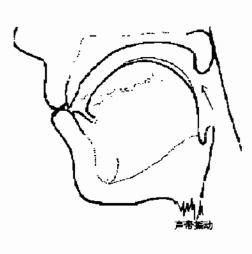
第 4 课　　تۆتىنچى دەرس

辅音　[b] ب　[p] پ　[t] ت　[ŋ] ڭ

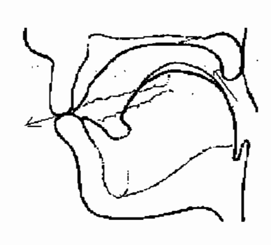
4.1　[b] ب　[p] پ

[b] ب是双唇、浊、塞音。发音时，双唇先紧闭，然后突然打开，同时，气流冲出阻塞，声带振动。

[p] پ是双唇、清、塞音。发音时，双唇先紧闭，然后突然打开，同时气流冲出阻塞，声带不振动。

[b] ب 的发音部位图

[p] پ 的发音部位图

试　读

[bu] بۇ	[bi] بى	[be] بې	[bɛ] بە	[bɑ] با
[pe] پې	[pɛ] پە	[pu] پۇ	[pi] پى	[pɑ] پا
[ep] ئېپ	[ɛp] ئەپ	[ɑp] ئاپ	[py] پۈ	[po] پو
[bɛs] بەس	[bɛm] بەم	[bɛn] بەن	[eb] ئېب	[ib] ئىب
[øp] ئۆپ	[yp] ئۈپ	[op] ئوپ	[up] ئۇپ	[ip] ئىپ

[pyp] پۈپ　[bam] بام　[ban] بان　[baz] باز　[bas] باس

[nep] نېپ　[nip] نىپ　[sɛp] سەپ　[nɛp] نەپ　[pyn] پۈن

[by] بۈ　[bø] بۆ　[bu] بۇ　[bo] بو　[bi] بى

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ب	ﺑ	ﺒ	ﺐ
پ	ﭘ	ﭙ	ﭗ

书写规则

ب 和 پ 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 ب 和 پ ：（纯洁）پ + ا + ﺳ = ساپ

（章；章节） ب + ا + ﺑ = باب

② 后连式 ﺑ 和 ﭘ ：（炸弹）ا + ﺒ + ﻣ + ﻮ + ﺑ = بومبا

（科学；学科）ن + ﻪ + ﭘ = پەن

③ 双连式 ﺒ 和 ﭙ ：（字母表）ﻪ + ﺒ + ﭙ + ﯩ + ﻠ + ﺋې = ئېلىپبە

④ 前连式 ﺐ （不常用）和 ﭗ ：

（①班；班级②阶级） ﭗ + ﯩ + ﻨ + ﯩ + ﺳ = سىنىپ

拼　读

ﺑ + ې = بې　　ﺑ + ە = بە　　ﺑ + ا = با

ﺑ + ۆ = بۆ　　ﺑ + ى = بى　　ﭘ + ې = پې

پ + ى = پى	پ + ۇ = پۇ	پ + ە = پە
ئا + ب = ئاب	ئە + ب = ئەب	پ + ا = پا
ب + ۆ = بۆ	ب + ۇ = بۇ	ب + و = بو
ئا + پ = ئاپ	ئە + پ = ئەپ	ئې + پ = ئېپ
بە + س = بەس	پ + و = پو	پ + ۈ = پۈ
ئې + ب = ئېب	ب + ە + ن = بەن	ب + ە + م = بەم
ئۈ + پ = ئۈپ	ئۆ + پ = ئۆپ	ئى + ب = ئىب
ئى + پ = ئىپ	ئۇ + پ = ئۇپ	ئو + پ = ئوپ
با + ن = بان	با + م = بام	پۈ + پ = پۈپ
نې + پ = نېپ	ب + ا + س = باس	ب + ا + ز = باز
ن + ە + پ = نەپ	س + ە + پ = سەپ	نى + پ = نىپ
پو + س = پوس	پۇ + س = پۇس	پۈ + ن = پۈن
بى + ز = بىز	پا + س = پاس	پ + ە + س = پەس
ئاب + زاس = ئابزاس	ئا + پا = ئاپا	پا + سو + ن = پاسون

词 例

段；段落（文章的）	名	[apzas]*	ئابزاس
母亲；妈妈	名	[apa]	ئاپا
一点；有点	形	[az；az-paz]	ئاز؛ئاز ـ پاز
章；章节	名	[bap]*	باب
有的；有些；某些	代	[bɛzɛn]	بەزەن
有的；有些；某些	代	[bɛzi]	بەزى
粗（粗声）	形	[bom]	بوم
这；这是	代	[bu]	بۇ

我们	代	[biz]	بىز
消极的	形	[passip]	پاسسىپ
样式；款式	名	[pason]	پاسون
低；矮	形	[pɛs]	پەس
科学；学科	名	[pɛn]	پەن
队列；排	名	[sɛp]	سەپ
①班；班级②阶级	名	[sinip]	سىنىپ

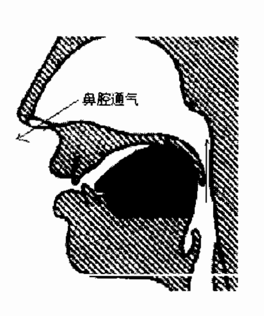
难点说明

ب 和 پ 无论是在发音或形体上是很相似，都是双唇塞音，而且笔画相同，只是发音方法和符号有一点区别。即发 ب 时声带振动，而发 پ 时声带不振动；ب 下面一个点，而 پ 下面三点。

4.2 [t]ت [ŋ]ڭ

[t]ت是舌尖中、清、塞音。发音时，舌尖顶住上齿龈，然后突然离开，同时气流冲出阻塞，声带不振动。

[ŋ]ڭ 是舌面后、浊、鼻音。发音部位是舌面后、软腭。发音时，舌根贴软腭，形成阻碍，气流从鼻腔泄出，声带振动。

[ŋ]ڭ 的发音部位图

试 读

[tu]تۇ [to]تو [ti]تى [tɛ]تە [tɑ]تا

[aŋ] ئاڭ	[ŋi] ڭى	[ŋe] ڭې	[ŋɛ] ڭە	[ŋa] ڭا
[pat] پات	[at] ئات	[te] تې	[ty] تۈ	[tø] تۆ
[øŋ] ئۆڭ	[oŋ] ئوڭ	[uŋ] ئۇڭ	[iŋ] ئىڭ	[ɛŋ] ئەڭ
[pɛt] پەت	[ɛt] ئەت	[mat] مات	[sat] سات	[tat] تات
[nɛŋ] نەڭ	[naŋ] ناڭ	[sɛŋ] سەڭ	[saŋ] ساڭ	[yŋ] ئۈڭ
[sɛt] سەت	[bɛt] بەت	[yt] ئۈت	[ot] ئوت	[mɛt] مەت
[tuŋ] تۇڭ	[toŋ] توڭ	[syŋ] سۈڭ	[suŋ] سۇڭ	[soŋ] سوڭ
[pɛt] پەت	[nɛt] نەت	[øt] ئۆت	[bot] بوت	[ɛt] ئەت
[zit] زىت	[et] ئېت	[maŋ] ماڭ	[saŋ] ساڭ	[zaŋ] زاڭ

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ت	تـ	ـتـ	ـت
ڭ	ڭـ	ـڭـ	ـڭ

书写规则

ت 和 ڭ 的书写规则与 ن 相同:

① 独立式 ت 和 ڭ:（马）ت + ئا = ئات

（你走）ڭ + ا + مـ = ماڭ

② 后连式 تـ 和 ڭـ:（父亲）ا + تـ + ئا = ئاتا

（馓子）ا + زـ + ڭـ + ا + سـ = ساڭزا

③ 双连式 ـتـ 和 ـڭـ:（阳光）پ + ا + ـتـ + ـپـ + ئا = ئاپتاپ

（新）ى + ـڭـ + ـېـ + يـ = يېڭى

④前连式 ـت 和 ـك ：（报纸）گېزىت = گ + ې + ز + ى + ت

（千）مىڭ = م + ى + ڭ

拼 读

ت + ە = تە	ت + ا = تا	گ + ا = گا
پ + ا + ت = پات	ئا + ت = ئات	ئۆ + ك = ئۆك
ئو + ك = ئوك	ئۈ + ك = ئۈك	ئى + ك = ئىك
ئە + ك = ئەك	پ + ە + ت = پەت	ئە + ت = ئەت
م + ا + ت = مات	س + ا + ت = سات	ت + ا + ت = تات
ن + ە + ك = نەك	ن + ا + ك = ناك	س + ە + ك = سەك
س + ا + ك = ساك	ئۇ + ك = ئۇك	س + ە + ت = سەت
ب + ە + ت = بەت	ئۇ + ت = ئۇت	ئو + ت = ئوت
مە + ت = مەت	تۈ + ك = تۈك	تو + ك = توك
سۇ + ك = سۇك	سۈ + ك = سۈك	سو + ك = سوك
پە + ت = پەت	نە + ت = نەت	ئۆ + ت = ئۆت
ب + و + ت = بوت	ئە + ت = ئەت	ز + ى + ت = زىت
ئى + ت = ئىت	ما + ك = ماك	سا + ك = ساك

词 例

①马②名字	名	[at]	ئات
父亲；爸爸	名	[ata]	ئاتا
觉悟；意识	名	[aŋ]	ئاڭ
最	副	[ɛŋ]	ئەڭ

页；页码	名	[bɛt]	بەت
饭；饭菜；食物	名	[taam]	تائام
交际舞	名	[tansa]	تانسا
难	形	[tɛs]	تەس
身体	名	[tɛn]	تەن
球	名	[top]	توپ
四	数	[tøt]	تۆت
直的	形	[tyz]	تۈز
制度	名	[tyzym]	تۈزۈم
快；快速	副	[tez]	تېز
①钟；钟表②点；小时	名	[saɛt]	سائەت
馓子	名	[saŋza]	ساڭزا
千	数	[miŋ]	مىڭ
①火；火力②草	名	[ot]	ئوت
右；右边	形	[oŋ]	ئوڭ

难点说明

ت 和ڭ 在发音和形体上的差异较大。ڭ 在发音上与 م 和ن 很相似，都是鼻音。在维吾尔语中ڭ 是较特殊的音之一，不出现在词首，只出现在音节末尾或词中音节的开头。ت 在形体上与 پ 和 ب 很相似（笔画相同，符号不同）。

4.3 语音知识

音 节(上)

1. 音节特点

① 维吾尔语的音节一般由一至四个音构成（最少一个音，最多四个音），如：（朋友）[dost] ت + س + و + د = دوست

（马）[at] ت + ئا = ئات （他；她；它）[u] ئۇ

② 元音是维吾尔语音节的基础。即一个词中有几个元音，就有几个音节，如：（阿米娜）[aminɛ] نه + مى + ئا = ئامىنه

（表）[saɛt] ئەت + سا = سائەت （他；她；它）[u] ئۇ

复合元音不是维吾尔语的特点，因此，有复合元音的词肯定是借词，如：（元；块）[jyɛn] يۈەن = يۈەن

③ 维吾尔语的音节没有声调。

2. 音节划分方法

① 两个元音之间的辅音，划入第二个音节，如：

（父亲）[ata] = [a + ta] تا + ئا = ئاتا

② 两个元音之间如有两个辅音，前一个辅音划入前一个音节，后一个辅音划入后一个音节，如：

（交际舞）[tansa] = [tan + sa] سا + تان = تانسا

③ 两个元音之间如有三个辅音，其中的前两个辅音划入前一个音节，后一个辅音划入后一个音节，如：

（友谊）[dostluq] = [dost + luq] لۇق + دوست = دوستلۇق

④ 如果一个词中有相继的两个元音，第一个元音划入第一

个音节里，第二个元音划入第二个音节（维吾尔语里两个元音不能出现在一个音节中），如：

（表）[saɛt] = [sa + ɛt]　　سائەت = سا + ئەت

3. 音节分类

① 以元音结尾的音节叫做开音节，如：

（父亲）[ata]= [a + ta]　　ئاتا = ئا + تا

（奶奶；姥姥）[moma] =[mo+ ma]　　موما = مو + ما

② 以辅音结尾的音节叫做闭音节，如：（马）[at]　　ئات = ئات

（阳光）[aptap]=[ap + tap]　　ئاپتاپ = ئاپ + تاپ

4.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 ب//پ//ت//ك 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

ئېب　بەن　بەم　بەس　ئۇك　ساك　سەك　ناك　نەك　ئۇپ　ئۆپ

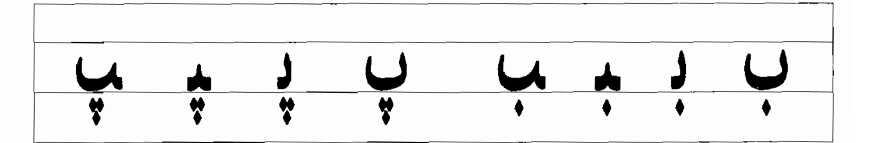
ئۇت　بەت　سەت　ئېپ　ئۇپ　ئوپ　باس　باز　بان　بام　پۇپ

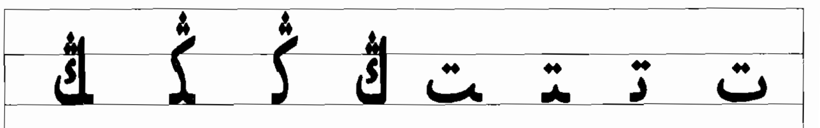
سۇك　توك　تۇك　نىپ　نېپ　ئەت　بوت　ئۆت　نەت　پەت

سەپ　پاس　پەس　پوس　پۇس　زاك　ساك　ماك　ئېت　زىت

书面练习

1）把 ب//پ//ت//ك 的每一种书写形式抄写一行。

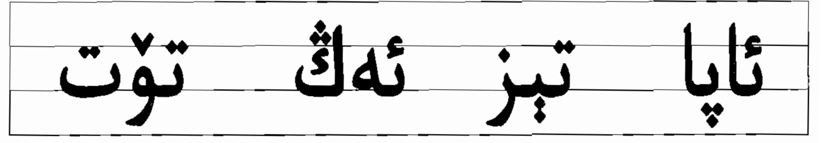

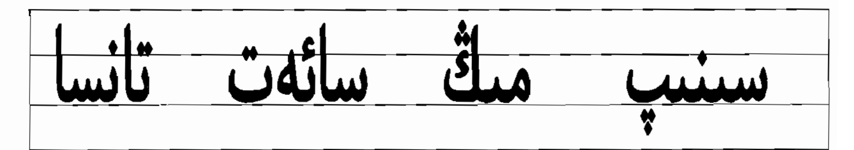
2）给下列单词划分音节。

ئەڭ سائەت تانسا تائام ئاتا مىڭ ئاپتاپ موما دوستلۇق
يۈەن ئاپا بەزى بەزەن سىنىپ ئامىنە

3）把每一个单词抄写一行。

بۇ بىز ئاپا تېز ئەڭ تۆت ساپ سەپ مىڭ سائەت بەزى
سىنىپ بەزەن پەن بۇ ئاتا تانسا

4.5 日常用语

ئىمىن : قانداق ئەھۋالىڭىز ، ياخشى تۇردىڭىزمۇ ؟

[imin: qandaq ɛhwaliŋiz , jaχʃi turdiŋizmu?]

依明：您怎样，挺好的吧？

ئېزىز : ياخشى ، سىزچۇ ؟

[eziz：jaχʃi ， siztʃu ？]

艾孜孜：很好！您呢？

ئىمىن : ياخشى ، يامان ئەمەس !

[imin：jaχʃi，jaman ɛmɛs！]

依明：不错，挺好！

4.6 小知识

维吾尔族禁忌

1. 饮食禁忌

维吾尔族除了禁吃猪肉外（穆斯林认为猪为不洁之物），还禁食驴肉、骡肉、狗肉、猫肉等。在南疆地区还禁食马肉。对海味及水产品未见严格规定，南疆有些地区不习惯食鱼。另外，凡是自死的牲畜，一律不食。不反刍的动物不食。未念经就宰杀的牛羊不食。

2. 穿着禁忌

维吾尔族在穿着方面，特别忌讳短小。按照老习惯，男子穿衣必须过膝，裤腿得盖过脚面。不得穿短裤或赤裸身体在室外活动。出门必须戴帽子。女子不得穿裸胸露臂、露腿的衣裙，出门戴围巾或戴面纱。在南疆一些地区，女子仍然是裤子外面套裙子，裙子上面套长袖衫，与外人交谈时，必须隔着面纱。

3. 麻扎禁忌

麻扎，维吾尔语是“坟地”、“墓地”之意。维吾尔族的坟地由专人管理。维吾尔族人死后，遗体要头向西平放。上坟祭奠者必须洗净身体，不得在坟头乱窜；不得大声喧哗；不得随意看他人墓碑上的碑文。女人上坟一定要净身，来月经或怀孕、哺乳的女人不应该去坟地，否则就是大逆不道。在坟地不得随地吐痰，乱扔杂物，更不能大小便。

4. 待客禁忌

在维吾尔族家庭中，待人接物很重礼貌。对长者非常尊重，走路请长者先走，讲话请长者先讲，入座请长者先入上座，喝茶、吃饭时，也得先请长者。不得背对客人，不得从长者或客人面前经过。如不得已，可事先道歉。亲友相见，握手问好，互道“色拉姆”（问好或请安），然后双手摸须，躬身后退一步，右手抚胸。妇女问候之后，双手抚膝，要躬身道别。客人进屋，如果是席地而坐，必须跪坐或盘坐，禁忌双腿伸直、脚底朝天。接受礼物或物品，奉茶请饮时，要用双手接，单手接物被视为缺乏教养，没有礼貌。进餐前，主人要请客人洗手，客人洗过手后，不要顺手甩水，否则是对主人的不恭。用餐时，主人用丰盛的食品招待客人，客人吃不完时，可用双手奉还主人，不得将吃剩的饭渣及骨头乱扔。家中客人就餐时，晚辈不宜同桌就餐。

5. 建设禁忌

维吾尔族在建造房屋时，严禁房门向西。因为伊斯兰教的圣地在西方。但有些地区由于房区地形的限制，也有例外，这一禁忌在北疆一带并不十分严格。新房建成后，进住前要用烟火熏房，以示避邪消灾，驱赶秽气，求得平安和幸福。

6. 室内禁忌

维吾尔族的屋里忌讳张贴人物画，特别是在西墙，连动物画也禁止张贴。因为，在室内做礼拜时必须面对西墙，西墙上张贴任何有生命的形象，都是对无偶像的伊斯兰教的亵渎。另外，睡觉时，双腿不能伸向西方，必须南北朝向。

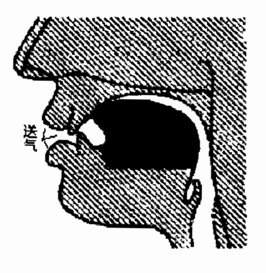
第 5 课　بەشىنچى دەرس

辅音 [ʧ]چ [ʤ]ج [ʃ]ش [ʒ]ژ

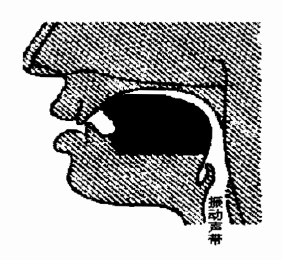
5.1　[ʧ]چ [ʤ]ج

[ʧ]چ 是舌叶、清、塞擦音。发音时，舌叶和舌尖上抬紧贴上齿龈后部和硬腭前部，构成阻塞，气流冲出阻塞摩擦而出，声带不振动。

[ʤ]ج 是舌叶、浊、塞擦音。发音时，舌叶和舌尖上抬紧贴上齿龈后部和硬腭前部，构成阻塞，气流冲出阻塞摩擦而出，声带振动。

[ʧ]چ 的发音部位图

[ʤ]ج 的发音部位图

试　读

[ʧo]چو	[ʧi]چى	[ʧe]چې	[ʧɛ]چە	[ʧa]چا
[ʤo]جو	[ʤi]جى	[ʤe]جې	[ʤɛ]جە	[ʤa]جا

[ɛtʃ] ئەچ [atʃ] ئاچ [tʃy] چۈ [tʃø] چۆ [tʃu] چۇ
[ɛʤ] ئەج [aʤ] ئاج [ʤy] جۈ [ʤø] جۆ [ʤu] جۇ
[ytʃ] ئۈچ [utʃ] ئۇچ [otʃ] ئوچ [itʃ] ئىچ [etʃ] ئېچ
[ʤin] جىن [mɛʤ] مەج [tɛʤ] تەج [taʤ] تاج [iʤ] ئىج
[ʤɛŋ] جەڭ [ʤam] جام [baʤ] باج [ʤan] جان [ʤaŋ] جاڭ
[mitʃ] مىچ [batʃ] باچ [tʃap] چاپ [sɛtʃ] سەچ [matʃ] ماچ
[ʤøm] جۆم [ʤyn] جۈن [ʤun] جۇن [ʤɛm] جەم [ʤiŋ] جىڭ

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
چ	ـچ	ـچـ	چـ
ج	ـج	ـجـ	جـ

书写规则

چ 和 ج 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 چ 和 ج：（头发） چ + ا + چـ = چاچ

（税） ج + ا + بـ = باج

② 后连式 ـچ 和 ـج：（上衣） ن + ا + پـ + ا + چـ = چاپان

（①命；生命②人口） ن + ا + جـ = جان

③ 双连式 ـچـ 和 ـجـ：（多少） ە + ـچـ + ـچـ + ە + نـ = نەچچە

（米吉提） ت + ـىـ + ـجـ + ـىـ + مـ = مىجىت

④前连式 چ 和 ج ：（周密）ز + ى + چ = زىچ

拼 读

ج + ي = جي	چ + ا = چا	چ + و = چو
ئا + چ = ئاچ	ئە + چ = ئەچ	ج + ە = جە
ئە + ج = ئەج	چ + ۆ = چۆ	چ + ۈ = چۈ
ئې + چ = ئېچ	ئى + چ = ئىچ	ئا + ج = ئاج
نو + چ = نوچ	ت + ا + ج = تاج	ت + ە + ج = تەج
ج + ە + ك = جەك	م + ا + چ = ماچ	م + ە + چ = مەچ
ج + ا + ن = جان	ب + ا + ج = باج	ج + ا + م = جام
با + چ = باچ	مى + چ = مىچ	جا + ك = جاك
جۆ + م = جۆم	سە + چ = سەچ	چا + پ = چاپ
جە + م = جەم	جۈ + ن = جۈن	جۈن = جۈن
چا + پان = چاپان	چاپ + سان = چاپسان	جى + ك = جىك
جە + نۇب = جەنۇب	نەچ + چە = نەچچە	ئا + چا = ئاچا

词 例

①打开②饿	动	[atʃ-]	ئاچ-
姐姐	名	[atʃa]	ئاچا
假的；虚伪的	形	[ʤa]	جا
苦；辛苦	名	[ʤapa]	جاپا
惩罚；处罚	名	[ʤaza]	جازا
①命；生命②人口	名	[ʤan]	جان
南；南边	名	[ʤɛnup]*	جەنۇب

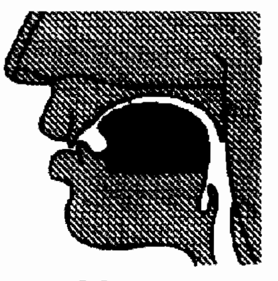
公共；公众	名	[ʤamaɛt]	جامائەت
桌子	名	[ʤoza]	جوزا
星期五	名	[ʤymɛ]	جۈمە
斤；秤	量	[ʤiŋ]	جىڭ
安静	副	[ʤim]	جىم
上衣	名	[ʧapan]	چاپان
快；速；急速；赶快	副	[ʧapsan]	چاپسان
头发	名	[ʧaʧ]	چاچ
外；边儿	名	[ʧɛt]	چەت
大；大的	形	[ʧoŋ]	چوڭ
多少；几；若干	代	[nɛʧʧɛ]	نەچچە
①内；里②心里；心胸；内心	名	[iʧ]	ئىچ

难点说明

چ 和 ج 的发音要领和书写规则基本相同，形体也很相似，即都是舌叶塞擦音；基本笔画一样。这两个之间的区别在于发音方法和符号上。即 چ 是清辅音，发音时声带不振动；而 ج 是浊辅音，发音时声带振动。

5.2　[ʃ] ش　[ʒ] ژ

[ʃ] ش 是舌叶、清、擦音。发音时，舌尖和舌叶向上抬起，靠近上齿龈后部和硬腭前部，构成小缝隙，气流通过缝隙摩擦而出，声带不振动。

[ʒ] ژ 的发音部位图

[ʒ] ژ 舌叶、浊、擦音。发音时，舌

尖和舌叶向上抬起，靠近上齿龈后部和硬腭前部，构成小缝隙，气流通过缝隙摩擦而出，声带振动。

试　读

شا [ʃa]　شه [ʃɛ]　شې [ʃe]　شى [ʃi]　شو [ʃo]

ژا [ʒa]　ژه [ʒɛ]　پىژ [piʒ]　مىژ [miʒ]　پاژ [paʒ]

شۇ [ʃu]　شۆ [ʃø]　شۈ [ʃy]　ئاش [aʃ]　ئەش [ɛʃ]

پۇژ [puʒ]　ژۇن [ʒun]　ئىش [iʃ]　ئوش [oʃ]　ئۇش [uʃ]

ئۆش [øʃ]　ئۈش [yʃ]　ماش [maʃ]　مىش [miʃ]　مەش [mɛʃ]

مۇش [muʃ]　مۆش [møʃ]　مۈش [myʃ]　نۈش [nyʃ]　نۆش [nøʃ]

زەش [zɛʃ]　زۇش [zuʃ]　زۈش [zyʃ]　سىش [siʃ]　ساش [saʃ]

زۇش [zuʃ]　پەش [pɛʃ]　بەش [bɛʃ]　باش [baʃ]　تاش [taʃ]

جا [ʤa] - ژا [ʒa]　شه [ʃɛ] - ژه [ʒɛ]　سۇش [suʃ]

شې [ʃe] - ژې [ʒe]　زې [ze] - ژې [ʒe]　ژا [ʒa] - زا [za]

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ش	ـش	ـشـ	شـ
ژ			ژ

书写规则

ش 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式ش ：（头）باش = بـ + ا + ش
② 后连式 ـش：（周六）شەنبە = شـ + ـە + نـ + ـبـ + ـە
③ 双连式 ـشـ：（工人）ئىشچى = ئىـ + ـشـ + ـچـ + ـى
④ 前连式 ش：（事）ئىش = ئىـ + ش

ژ的书写规则与ز相同：

① 独立式 ژ ：（杂志）ژۇرنال = ژ + ۇ + ر + نـ + ا + ل
② 前连式 ـژ ：（密密麻麻的）مىژ = مـ + ـىـ + ـژ

拼　读

شا = شـ + ا	شە = شـ + ـە	شي = شـ + ي
پاژ = پـ + ا + ژ	شى = شـ + ـى	شو = شـ + ـو
ژە = ژ + ە	پىژ = پـ + ـىـ + ژ	مىژ = مـ + ـىـ + ژ
ئاش = ئا + ش	ئەش = ئە + ش	ژا = ژ + ا
شۇ = شـ + ـۇ	شۆ = شـ + ـۆ	شۈ = شـ + ـۈ
ئىش = ئىـ + ش	ئوش = ئو + ش	ئۇش = ئۇ + ش
مەش = مە + ش	پۇژ = پۇ + ژ	ژۇن = ژۇ + ن
ئۈش = ئۈ + ش	ماش = مـ + ا + ش	مىش = مىـ + ش
نۈش = نۈ + ش	نۆش = نۆ + ش	ئۆش = ئۆ + ش
مۇش = مۇ + ش	مۆش = مۆ + ش	مۈش = مۈ + ش
زۈش = زۈ + ش	سىش = سىـ + ش	ساش = سا + ش
پەش = پـ + ـە + ش	بەش = بـ + ـە + ش	باش = بـ + ا + ش
ژۇرنال = ژۇر + نال	ئىشچى = ئىشـ + چى	شەنبە = شەنـ + بە

词　例

六十	数	[atmiʃ]	ئاتمىش
饭	名	[aʃ]	ئاش
五	数	[bɛʃ]	بەش
炒菜声	摹拟	[paʒ - puʒ]	پاژ - پۇژ
蚊子	名	[paʃa]	پاشا
逗号	名	[pɛʃ]	پەش
吡吡作响	摹拟	[piʒ - piʒ]	پىژ - پىژ
石；石头	名	[taʃ]	تاش
制定	动名	[tyzyʃ]	تۈزۈش
找；寻找	动名	[tepiʃ]	تېپىش
事；事情；工作	名	[iʃ]	ئىش
工人	名	[iʃ̥tʃi]*	ئىشچى
蜡烛	名	[ʃam]	شام
星期六	名	[ʃɛmbɛ]*	شەنبە
动静；响动	名	[ʃɛpɛ]	شەپە
新疆	名	[ʃindʒaŋ]	شىنجاڭ
炉子	名	[mɛʃ]	مەش
密密麻麻的	摹拟	[miʒ - miʒ]	مىژ - مىژ
十五	数	[ombɛʃ]*	ئون بەش
勤劳；勤奋	形	[iʃ̥tʃan]*	ئىشچان

难点说明

ش 和 ژ 的发音要领基本相同，都是舌叶擦音。区别在于发 ژ 时声带振动，而发 ش 时声带不振动。它们在书写形式及书写规则上的差别较大，ش 具有四种书写形式，而 ژ 只有两种书写形式。另外，ش 是较古老的音，在词中出现的频率较高，而 ژ 是较新的音，在词中出现的频率较低，一般只出现在摹拟词和借词中。

5.3　语言知识

音节（下）

音节结构

维吾尔语音节结构较常用的有以下六种类型：

（以 a 作为元音的标志，以 b 作为辅音的标志）

1）a 式（只由一个元音构成），如：

（妈妈；母亲）[ana] نا + ئا = ئانا　（他；她；它）[u] ئۇ

2）ab 式（元音 + 辅音），如：

（饭）[aʃ] ئاش　（马；名字）[at] ئات

3）ba 式（辅音 + 元音），如：

（孩子）[bala]　لا + با = بالا

（星期五）[ʤymɛ]　مە + جۈ = جۈمە

4）bab 式（辅音 + 元音 + 辅音），如：

（大）[ʧoŋ] چوڭ　（头发）[ʧaʧ] چاچ

5）abb 式（元音 + 辅音 + 辅音），如：

（告诉；说）[ejt-] ئېيت -　（上面）[yst] ئۈست

6）babb 式（辅音 + 元音+ 辅音+ 辅音），如：

（人民）[χɛlq] خەلق （朋友）[dost] دوست

以上六种音节模式是维吾尔语固有词最基本的音节结构模式（也是突厥语族语言所共有的音节模式），其中前四种最常用。为了正确拼写借自汉语、俄语等语言的借词，现代维吾尔语中增加了以下五种音节模式：

1）bba 式（辅音 + 辅音 + 元音），如：

（温度）[gradus] دۇس + گرا = گرادۇس

（斯大林）[stalin] لىن + ستا = ستالىن

2）bbab 式（辅音 + 辅音 + 元音 + 辅音），如：

（克）[gram] گرام （拖拉机）[traktor] تور + تراك = تراكتور

3）bbabb 式（辅音+ 辅音 + 元音 + 辅音 + 辅音），如：

（前线）[p（f）ront] فرونت

（运输）[transport] سپورت + تراز = ترانسپورت

4）baa 式（辅音 + 元音 + 元音），如：

（花卷）[χuaʤɛr] جەر + خۇا = خۇاجەر

（中华）[ʤuŋχua] خۇا + جۇڭ = جۇڭخۇا

5）baab式（辅音+元音+元音+辅音），如：

（淮河）[χuɛjχe] خې + خۇەي = خۇەيخې

（兵团）[biŋtyɛn] تۈەن + بىڭ = بىڭتۈەن

5.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 چ // ج // ش // ژ 的各种书写形式，并掌握它们的发

音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别

ژا ژە پىژ مىژ پاژ چا چە چې شا شە شې شى شو ئاش ئەش

جۈ ئاج ئەج چۇ چۆ چۈ ئاچ ئەچ شۇ شۆ ئىش ژۇن ئۈچ پۇژ

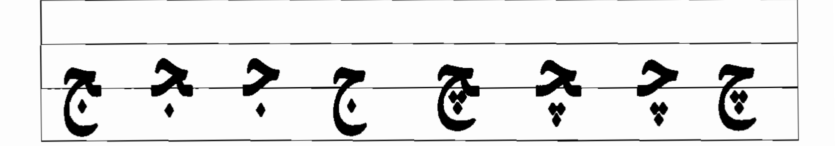
ئىچ ئوچ ئۇچ نۈش ئۆش ئۈش ماش مىش مەش مۆش مۈش

ئېچ مۇش چى جۈن ماچ سەچ چاپ باچ مىچ پەش بەش باش

تاش زەش زۈش ساش جىڭ جەم جۇن جا جە جې جى جو

书面练习

1） 把 چ // ج // ش // ژ 的每一种书写形式抄写一行。

2）给下列单词划分音节。

تاش ئىشچى ئىشچان تېپىش شەنبە پاشا تۈزۈش شىنجاڭ

جۇڭخۇا ستالىن شەپە ئاچا بىڭتۈەن گرادۇس تراكتور جاپا

جەنۇب جامائەت چاپسان نەچچە چاپان ئاتمىش

3）把每一个单词抄写三次。

جاپا جان ئاچا شەنبە پاشا پىژ - پىژ ئىشچان تىپىش جازا
چاچ جوزا چەت ئىش ئىچ ئاتمىش تاش بەش پەش ئاش
چاپان جەنۇب پاژ - پۈژ شام شەپە تۈزۈش ئون بەش
جۈمە جامائەت جىڭ چاپسان چوڭ نەچچە

شەنبە پىژ-پىژ نەچچە جامائەت

ئىشچان ئاتمىش ئىشچى ئاچا

5.5 日常用语

依明：您怎么称呼（叫什么名字）？

ئىمىن : ئىسمىڭىز(ئېتىڭىز) نېمە ؟

[imin: ḙsmiŋiz（etiŋiz） nemɛ ?]

阿米娜：我叫阿米娜。

ئامىنە: مېنىڭ ئىسمىم(ئېتىم) ئامىنە .

[aminɛ: meniŋ ḙsmim（etim）aminɛ.]

依明：您家住哪儿？

ئىمىن : ئۆيىڭىز نەدە ؟

[imin: øjiŋiz nɛdɛ?]

阿米娜：我家在新疆。

ئامىنە: مېنىڭ ئۆيۈم شىنجاڭدا .

[aminɛ: meniŋ øjym ʃinʤaŋda .]

5.6　小知识

和田玉

新疆和田盛产闻名天下的“和田玉”。自古以来，和田玉就是上贡的佳品，直至今日，和田玉仍是内地加工玉器的主要原料之一。和田玉的品种有白玉、碧玉、青玉、墨玉、黄玉、青花、红玉、卡瓦石等。白玉如羊脂，黄玉如蒸栗，红玉如鸡冠，墨玉如点漆，其中白玉为最佳。历史上关于和田玉的记载很多。如《天工开物》中说：“凡玉……贵重者尽出于阗。”（古代的于阗指当今的和田）和田玉的产地有玉龙喀什河、喀拉喀什河、桑谷树雅、喀琅圭、塔克等。其中玉龙喀什和喀拉喀什两河中所产的玉最美。和田玉的采集方法很多，如下河捞玉、上山踏玉、戈壁挖玉、开山采玉等。和田玉最大的一块可达千斤以上。

第 6 课　　ئالتىنچى دەرس

辅音　[j] ي　[w] ۋ　[f] ف　[q] ق

6.1　[j] ي　[w] ۋ

[j] ي 是舌面中、微擦、半元音。发音时，舌面中部抬高，口微开，双唇向两边舒展，声带振动，有轻微摩擦。

[w] ۋ 是双唇、微擦、半元音。发音时，上下唇靠近，舌面后抬起，声带振动，有轻微摩擦。

试　读

[jo] يو	[ji] يى	[je] يې	[jɛ] يە	[ja] يا
[wo] ۋو	[wi] ۋى	[we] ۋې	[wɛ] ۋە	[wa] ۋا
[ɛj] ئەي	[aj] ئاي	[jy] يۈ	[jø] يۆ	[ju] يۇ
[wɛt] ۋەت	[wat] ۋات	[ɛw] ئەۋ	[aw] ئاۋ	[wu] ۋۇ
[oj] ئوي	[yj] ئۈي	[øj] ئۆي	[ij] ئىي	[ej] ئېي
[nɛw] نەۋ	[wuʒ] ۋۇژ	[waʒ] ۋاژ	[waz] ۋاز	[watʃ] ۋاچ
[sɛj] سەي	[zɛj] زەي	[tʃɛj] چەي	[nɛj] نەي	[mɛj] مەي
[wɛz] ۋەز	[wɛdʒ] ۋەج	[waj] ۋاي	[wan] ۋان	[tɛw] تەۋ
[jɛz] يەز	[jɛs] يەس	[jɛn] يەن	[jɛm] يەم	[mɛj] مەي
[ʃɛj] شەي	[tʃɛj] چەي	[jɛŋ] يەڭ	[jɛt] يەت	[jɛp] يەپ

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ي	يـ	ـيـ	ـي
ۋ			ـۋ

书写规则

ي 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 ي：（月亮）ي + ئا = ئاي

② 后连式 يـ：（①年龄②年青）ش + ا + يـ = ياش

③ 双连式 ـيـ：（洋葱）ز + ا + ـيـ + ـىـ + پـ = پىياز

④ 前连式 ـي：（政治）ـي + ـىـ + ـسـ + ا + ـيـ + ـىـ + سـ = سىياسىي

ۋ 的书写规则与 ز 相同：

① 独立式 ۋ：（祖国）ن + ـە + ـتـ + ە + ۋ = ۋەتەن

② 前连式 ـۋ：（竹筐；竹篮）ت + ە + ـۋ + ـېـ + سـ = سېۋەت

拼　读

يى = ى + يـ	يې = ې + يـ	يە = ە + يـ
يا = ا + يـ	ۋى = ى + ۋ	ۋە = ە + ۋ
ۋا = ا + ۋ	ئاي = ي + ئا	يو = و + يـ
يۆ = ۆ + يـ	يۇ = ۇ + يـ	ۋەت = ت + ە + ۋ
ۋات = ت + ا + ۋ	ئاۋ = ۋ + ئا	ۋۇ = ۇ + ۋ

ئۆ + ي = ئۆي	ئۈ + ي = ئۈي	ئو + ي = ئوي
ۋۆ + ژ = ۋۆژ	نە + ۋ = نەۋ	ئى + ي = ئىي
چە + ي = چەي	زە + ي = زەي	ۋا + ژ = ۋاژ
ۋە + ز = ۋەز	مە + ي = مەي	نە + ي = نەي
تە + ۋ = تەۋ	ۋا + ن = ۋان	ۋا + ي = ۋاي
ۋو + ي = ۋوي	مە + ي = مەي	يە + م = يەم
پى + ياز = پىياز	ۋ + ى + ت = ۋىت	ۋ + ى + ژ = ۋىژ
سې + ۋەت = سېۋەت	ۋە + تەن = ۋەتەن	سى + يا + سى = سىياسى

词　例

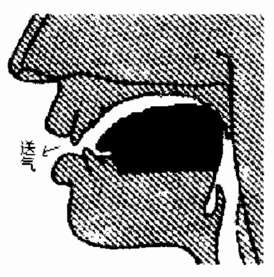
声音	名	[awaz]	ئاۋاز
月；月亮	名	[aj]	ئاي
刚才	副	[baja]	بايا
星期四	名	[pɛjʃɛmbɛ]*	پەيشەنبە
火车	名	[pojiz]	پويىز
婚礼	名	[toj]	توي
房子；房间；家	名	[øj]	ئۆي
和	连	[wɛ]	ۋە
祖国	名	[wɛtɛn]	ۋەتەن
①任务②职务	名	[wɛzipɛ]	ۋەزىپە
形势；局势	名	[wɛzijɛt]	ۋەزىيەت
夏天	名	[jaz]	ياز
①年龄②年青	名	[jaʃ]	ياش
坏；厉害	形	[jaman]	يامان

七	数	[jɛttɛ]	يەتتە
再；再次；还有	副	[jɛnɛ]	يەنە
百	数	[jyz]	يۈز

6.2　[f]ف　[q]ق

[f]ف 是唇齿、清、擦音。发音时，上齿和下唇接触构成缝隙，气流从缝隙摩擦而出，声带不振动。

[q]ق 是小舌、清、塞音。发音时，舌面后部上抬，紧靠小舌，构成阻塞，然后突然打开，同时气流冲出，声带不振动。

[q]ق 的发音部位图

试　读

[fa]فا	[fo]فو	[fu]فۇ	[fe]فې	[fi]فى
[qa]قا	[qɛ]قە	[qe]قې	[qi]قى	[qo]قو
[fab]فاب	[fan]فان	[fos]فوس	[fon]فون	[fun]فۇن
[qu]قۇ	[aq]ئاق	[taq]تاق	[jaq]ياق	[baq]باق
[fiz]فىز	[few]فېۋ	[fet]فېت	[fin]فىن	[fen]فېن
[maq]ماق	[saq]ساق	[paq]پاق	[qaq]قاق	[niq]نىق
[siq]سىق	[jiq]يىق	[miq]مىق	[qan]قان	[qaʃ]قاش
[qatʃ]قاچ	[qɛnt]قەنت	[qɛs]قەس	[qɛz]قەز	[qiz]قىز

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ف	ﻓ	ﻔ	ﻒ
ق	ﻗ	ﻘ	ﻖ

书写规则

ف 和 ق 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 ف 和 ق ：（白色）ئا + ق = ئاق

（吾斯麻诺夫）ئو + ﺳ + ﻤ + ﺎ + ﻧ + ﻮ + ﻒ = ئوسمانوف

② 后连式 ﻓ 和 ﻗ ：（多少）ﻗ + ﺎ + ﻧ + ﭼ + ﻪ = قانچه

（法西斯主义）ﻓ + ﺎ + ﺷ + ﯩ + ﺰ + ﻢ = فاشىزم

③ 双连式 ﻔ 和 ﻘ：（泥）ﭘ + ﺎ + ﺗ + ﻘ + ﺎ + ﻖ = پاتقاق

（沥青；柏油）ئا + ﺳ + ﻔ + ﺎ + ﻟ + ﺖ = ئاسفالت

④ 前连式 ﻒ 和 ﻖ：（热的；烫的）ﻗ + ﯩ + ﺰ + ﯩ + ﻖ = قىزىق

拼　读

ﻗ + ﻮ = قو　　ﻓ + ﺎ = فا　　ﻓ + ﻮ = فو

ﻗ + ﻪ = قه　　ﻗ + ﯥ = قې　　ﻗ + ﻰ = قى

ﻓ + ﺎ + ﺏ = فاب　　ﻓ + ﺎ + ﻥ = فان　　ﻓ + ﻮ + ﺱ = فوس

ﺗ + ﺎ + ﻕ = تاق　　ﻳ + ﺎ + ﻕ = ياق　　ﺑ + ﺎ + ﻕ = باق

ﻓ + ﯧ + ﯟ = فېۋ　　ﻓ + ﯧ + ﺖ = فېت　　ﻓ + ﻬ + ﻥ = فەن

ﻗ + ﺎ + ﻕ = قاق　　ﻧ + ﻬ + ﻕ = نەق　　ﻓ + ﻬ + ﺯ = فەز

مـ + ا + ق = ماق	سـ + ا + ق = سا	پـ + ا + ق = پاق
ـمـ + ق = مق	قا + ن = قان	قا + ش = قاش
قانـ + چە = قانچە	پاتـ + قاق = پاتقاق	قا + چ = قاچ
فو + تو = فوتو	فا + شىـ + زم = فاشىزم	قىـ + زىق = قىزىق
قاتـ + تىق = قاتتىق	قىمـ + مەت = قىممەت	فونـ + تان = فونتان

词　例

白色	形	[aq]	ئاق
泥	名	[patqaq]	پاتقاق
法西斯主义	名	[f（p）aʃizim]*	فاشىزم
摄影；照相	名	[f（p）oto]*	فوتو
喷泉	名	[f（p）ontan]*	فونتان
硬；硬的	形	[qattiq]	قاتتىق
何时；什么时候	代	[qatʃan]	قاچان
哈萨克族	名	[qazaq]	قازاق
眉毛	名	[qaʃ]	قاش
多少；几；若干	代	[qantʃɛ]	قانچە
热的；烫的；有趣的	形	[qiziq]	قىزىق
短；短的	形	[qi̥sqa]*	قىسقا
冬天	名	[qiʃ]	قىش
贵	形	[qimmɛt]	قىممەت
难的；困难的	形	[qijin]	قىيىن
软	形	[jumʃaq]	يۇمشاق

难点说明

ف 在维吾尔语口语中很少见，书面语里也只用于借词。因为古代维吾尔语言中没有这个音，是现代维吾尔语通过借词吸收进来的，在维吾尔口语中还没有被全面接受，所以，书面语中的 ف 在口语中往往用 پ 来代替。如：（书面语）فابرىكا ，（口语）[pabrika]。ق 是较有特色的音位之一，很有代表性，要注意掌握发音要领。

6.3　语音知识

重　音

多音节词的某一个音节，一般要读得重一些、长一些，这种读的重、长的音叫做重音。

1）维吾尔语固有词的重音位置比较固定，一般都落在最后一个音节上，如：（天空）[as-man'] ئاسمان

2）多数词当词干或词根后接附加成分时，重音后移，一般仍落在最后一个音节上，如：

（工人→工人们）　[iʃtʃi' - lar = iʃtʃila(r)']　ئىشچىلار

（葡萄→葡萄园）　[yzym' - lyk = yzymlyk']　ئۈزۈملۈك

3）个别词接附加成分时，重音不后移仍保持原位，如：

（时代）　[za-man']　زامان

（现代化）　[za-ma'-ni-wi]　زامانىۋى

（他的时代）　[za-ma'-ni-si]　زامانىسى

（你的时代）　[za-ma'-nɛŋ]　زامانەڭ

4）维吾尔语的重音，原则上不区别词义。但是由于元音脱落、元音清化、辅音脱落等内部语音现象或受外来词的影响，会引起重音前移或元音的延长，因而产生同音词。这时，出现个别词语中因读音长短而区别词义的现象，如：

（母亲）[apa'] ئاپا　　（大麦）[a'pa<arpa] ئاپا

（叉）[atʃa'] ئاچا　　（柏树）[a'tʃa<artʃa] ئاچا

6.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 ق // ف // ۋ // ي 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

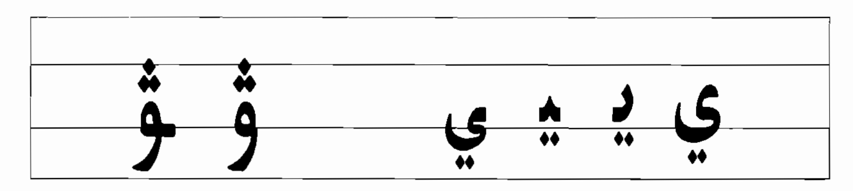
ۋا ۋە ۋې ۋى ۋو يا يە يې يى يو فا فو فۇ قې قى قە
ياق باق فاب فان فون فۇن قا ئەي قۇ ئاق تاق يۈ ئاي
فىن ۋاچ ۋاز قان قاش ماق ساق پاق قاق نىق فىز فىۋ
نەي زەي سەي قاچ قەنت قەس قەز قىز سىق مىق ۋەز
ۋىژ ۋوي مەي يەم يەن يەس يەز ۋان ۋاي ۋەج شەي ۋىن

3）熟读下列单词，并掌握汉意。

قاتتىق قانچە فوتو قاش قىزىق قىممەت قىسقا قىيىن قىش
ياز پاتقاق قاچان قازاق فاشىزم ئاق ئاۋاز پەيشەنبە ۋەتەن
ئۆي پويىز ياش ئاي بايا ۋە يەتتە ۋەزىيەت يۈز توي ۋەزىپە

书面练习

1）把 ق // ف // ۋ // ي 的每一种书写形式抄写一行。

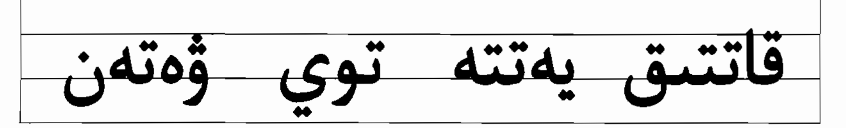
ف فـ ـفـ ـف ق قـ ـقـ ـق

2）把每一个单词抄写三遍。

ۋەزىيەت توي ئاي بايا ۋە ئاۋاز پەيشەنبە ۋەتەن قاش قىزىق

يەنە يەتتە قاتتىق قانچە فونتان فوتو ئۆي ياش ۋەزىپە

يامان يۈز ياز قازاق قىش ئاق يۇمشاق قاچان

ۋەزىپە قازاق يامان فونتان

6.5 日常用语

老师：同学们，你们好！ مۇئەللىم : ساۋاقداشلار ، ياخشىمۇسىلەر!

[muɛllim: sawaʁdaʃlar, jaχʃimusilɛr!]

同学们：老师，您好！　ئوقۇغۇچىلار : مۇئەللىم ، ياخشىمۇسىز !

[oquʁutʃilar：muɛllim，jaχʃimusiz！]

老师：现在我们上课。　مۇئەللىم : هازىر دەرسنى باشلايمىز.

[muɛllim：hazir dɛrsni baʃlajmiz.]

老师：请打开书，读课文。مۇئەللىم:كىتابنى ئېچىپ ، تېكىستنى ئوقۇڭلار.

[muɛllim：kitapni etʃip，tekistni oquŋlar.]

老师：同学们，请下课！ مۇئەللىم : ساۋاقداشلار ، دەرستىن چۈشۈڭلار!

[muɛllim：sawaʁdaʃlar，dɛrstin tʃyʃyŋlar！]

同学们：老师，再见！ ئوقۇغۇچىلار : مۇئەللىم ، خوش ئەمىسە !

[oquʁutʃilar：muɛllim，χoʃ ɛmisɛ！]

6.6　小知识

《阿凡提的故事》

全称《纳赛尔丁·阿凡提的故事》，是以纳赛尔丁·阿凡提这个机智人物为主人公的维吾尔族民间笑话的总称。“阿凡提”在维吾尔语中是对男子、有学问的人的一种尊称，即“先生”之意。纳赛尔丁·阿凡提在维吾尔民间文学中是一位聪明、机智、幽默、风趣的典型人物。他具有智慧和正义感，敢于蔑视统治阶级和一切社会恶习。在维吾尔族民众中流传的有关纳赛尔丁·阿凡提的轶事、笑话，称为阿凡提的故事，如《锅生儿》、《火龙衣》、《口袋渴了》等等，这些笑话三言两语，言简意赅，寓意深刻。

阿凡提的故事流传地域十分广阔。在我国，除维吾尔族外，在乌孜别克、哈萨克、柯尔克孜等民族中也有流传。此外，在土

耳其、波斯、阿拉伯、巴尔干半岛以及中亚各地均有流传。1958年以来，在我国已先后出版汉、维、蒙、哈、藏等几种文字的14种版本的《阿凡提的故事》，其中由戈宝权主编、中国民间文艺出版社1981年版本，是迄今为止较全的一种版本。

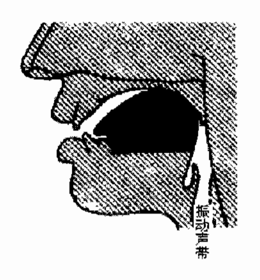
第7课 يەتتىنچى دەرس

辅音 [g]گ [k]ك [d]د [χ]خ

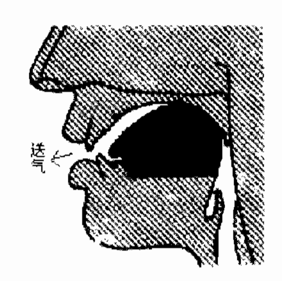
7.1 [g]گ [k]ك

[g]گ 是舌面后、浊、塞音。发音时，舌根抬起，紧贴软腭，然后突然打开，同时气流冲出，声带振动。

[k]ك 是舌面后、清、塞音。发音时，舌根抬起，紧贴软腭，然后突然打开，同时气流冲出，声带不振动。

[g]گ 的发音部位图

[k]ك 的发音部位图

试 读

[go]گو	[gi]گى	[ge]گې	[gɛ]گە	[ga]گا
[ko]كو	[ki]كى	[ke]كې	[kɛ]كە	[ka]كا
[gɛn]گەن	[gan]گان	[gy]گۈ	[gø]گۆ	[gu]گۇ
[ɛk]ئەك	[ak]ئاك	[ky]كۈ	[kø]كۆ	[ku]كۇ

[ɛg] ئەگ	[bɛg] بەگ	[gyn] گۈن	[gon] گون	[gin] گىن
[kim] كىم	[kɛm] كەم	[kam] كام	[uk] ئۇك	[ik] ئىك
[gez] گېز	[gam] گام	[gaz] گاز	[ʧɛg] چەگ	[tɛg] تەگ
[kɛn] كەن	[køm] كۆم	[kym] كۈم	[kum] كۇم	[kom] كوم
[gum] گۇم	[gɛw] گەۋ	[gɛm] گەم	[gɛt] گەت	[gɛp] گەپ
[køj] كۆي	køp] كۆپ	[kɛʧ] كەچ	[kɛn] كەن	[kɛt] كەت

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
گ	ﮔ	ﮕ	ﮓ
ك	ﻛ	ﻜ	ﻚ

书写规则

گ 和 ك 的书写规则与 ن 相同:

① 独立式 گ 和 ك ：（柏克；老爷）گ + ە + ب = بەگ

（劳动）ك + ە + گ + م + ئە = ئەمگەك

② 后连式 ﮔ 和 ﻛ ：（太阳）ن + ۈ + ﻛ = كۈن

（报纸）ت + ە + ز + ې + ﮔ = گېزىت

③ 双连式 ﮕ 和 ﻜ ：（二）ى + ﻜ + ﻜ + ئى = ئىككى

（高）ز + ى + ﮕ + ئې = ئېگىز

④ 前连式 ﮓ 和 ﻚ ：（小）ﻚ + ى + چ + ى + ﻛ = كىچىك

拼　读

ك + ا = كا	گ + ا = گا	گ + ە = گە
ك + ە + م = كەم	ك + ۆ = كۆ	ك + ۈ = كۈ
گې + ز = گېز	ئى + ك = ئىك	كا + م = كام
ك + ى + م = كىم	چە + گ = چەگ	گ + ا + ز = گاز
كو + م = كوم	كۆ + م = كۆم	كە + ن = كەن
گە + م = گەم	گە + ۋ = گەۋ	گۈ + م = گۈم
ك + ۆ + پ = كۆپ	ك + ۆ + ي = كۆي	گ + ە + پ = گەپ
كە + ت = كەت	كە + ن = كەن	كە + چ = كەچ
بۈ + گۈن = بۈگۈن	ئىك + كى = ئىككى	كې + چە = كېچە
گو + يا = گويا	كو + چا = كوچا	گې + زىت = گېزىت

词　例

今天	副	[bygyn]	بۈگۈن
壶	名	[tʃøgyn]	چۆگۈن
晚；晚上	名	[kɛtʃ]	كەچ
街道	名	[kotʃɑ]	كوچا
旧；旧的	形	[konɑ]	كونا
多；众多	形	[køp]	كۆپ
眼睛	名	[køz]	كۆز
练习；习题	名	[kønykmɛ]	كۆنۈكمە
天；日；太阳	名	[kyn]	كۈن
夜；夜晚	名	[ketʃɛ]	كېچە

书	名	[ki̥tap]*	كىتاب
谁	代	[kim]	كىم
电影	名	[kino]	كىنو
衣服；服装	名	[kijim]	كىيىم
话	名	[gɛp]	گەپ
肉	名	[gøʃ]	گۆش
报纸	名	[gezit]	گېزىت
学校	名	[mɛktɛp]	مەكتەپ
二	数	[i̥kki]*	ئىككى

7.2 [d]د [χ]خ

[d]د 是舌尖中、浊、塞音。发音时，舌尖顶住上齿龈，然后突然离开，同时气流冲破阻塞，声带振动。

[χ]خ 是小舌、清、擦音。发音时，舌根接近小舌构成空隙。气流通过空隙摩擦成音，声带不振动。

试　读

[do]دو	[di]دى	[de]دې	[dɛ]دە	[da]دا
[χo]خو	[χi]خى	[χe]خې	[χɛ]خە	[χa]خا
[aχ]ئاخ	[χu]خۇ	[dy]دۈ	[dø]دۆ	[du]دۇ
[sad]ساد	[dat]دات	[id]ئىد	[ɛd]ئەد	[ad]ئاد
[iχ]ئىخ	[uχ]ئۇخ	[eχ]ئېخ	[ɛχ]ئەخ	[oχ]ئوخ
[paχ]پاخ	[dɛm]دەم	[dap]داپ	[midi]مىدى	[dedi]دېدى

[χan] خان　[pεχ] پەخ　[maχ] ماخ　[jaχ] ياخ　[taχ] تاخ

[χoʃ] خوش　[soχ] سوخ　[χop] خوپ　[χut] خۇت　[χun] خۇن

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
د			د
خ	ـخ	ـخـ	خـ

书写规则

د 的书写规则与 ز 相同：

① 独立式 د：（父亲）ا + د + ا + د = دادا

② 前连式 د：（系动词）ى + د + ئە = ئىدى

خ 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 خ：（摹拟词）خ + ا + ت = تاخ

② 后连式 ـخ：（错误）ا + ت + ا + خ = خاتا

③ 双连式 ـخـ：（紧凑的）م + ا + چ + خ + ئە = ئىخچام

④ 前连式 خ：（历史）خ + ى + ر + ا + ت = تارىخ

拼　读

د + ي = دي　　د + ە = دە　　د + ا = دا

خ + ي = خي　　خ + ە = خە　　خ + ا = خا

د + ۆ = دۆ	خ + ۇ = خۇ	ئا + خ = ئاخ
د + ا + ت = دات	س + ا + د = ساد	د + ۇ = دۇ
ئې + خ = ئېخ	ئۇ + خ = ئۇخ	ئى + خ = ئىخ
مى + دى = مىدى	دا + پ = داپ	دە + م = دەم
پە + خ = پەخ	خا + ن = خان	دې + دى = دېدى
تا + خ = تاخ	يا + خ = ياخ	ما + خ = ماخ
خۇ + ت = خۇت	خو + پ = خوپ	خو + ش = خوش
ئا + دەم = ئادەم	دوس + كا = دوسكا	ئى + دى = ئىدى
خە + ت = خەت	خۇد + دى = خۇددى	خو + تەن = خوتەن

词　例

人	名	[adɛm]	ئادەم
餐厅；饭馆	名	[aʃχana]	ئاشخانا
幸福	名	[bɛχt]	بەخت
达吾提（男人名）	名	[dawut]	داۋۇت
信	名	[χɛt]	خەت
和田	名	[χotɛn]	خوتەن
工作	名	[χizmɛt]	خىزمەت
父亲；爸爸	名	[dada]	دادا
经常；常常	副	[dajim]*	دائىم
新疆花帽（维吾尔族传统头饰）	名	[doppa]	دوپپا
朋友	名	[dost]	دوست
黑板	名	[doska]	دوسكا
星期一	名	[dyʃɛmbɛ]*	دۈشەنبە

敌人	名	[dyʃmɛn]	دۈشمەن
朴实的	形	[sadda]	ساددا
电影院	名	[kinoχana]	كىنوخانا
好；很好	形	[jaχʃi]	ياخشى

难点说明

د 的发音要领与 ت 基本相同，都是舌尖中塞音。只是在清浊方面有差异。即 د 是浊音，而 ت 是清音。

د 和 خ 无论在发音和形体等方面都存在较大的差异：د 是舌尖音；خ 是小舌音。خ 具有四种书写形式；而 د 只有两种书写形式。

7.3　语音知识

一、复辅音

一个音节中连续出现的辅音叫复辅音。本民族固有词里的复辅音较少，而且大部分出现在单音节词中，如：

（擦）[ejt-] ئېيت -　（下面）[ast] ئاست

现代维吾尔语的复辅音绝大多数出现在借词中，如：

（前线）[p（f）ront] فرونت　（斯大林）[stalin] ستالىن = ستا + لىن

二、移行规则

一个单词在上一行写不下时，可以把写不下的部分移到下一行：

1. 必须按音节移行（不能按音位移行），并在上一行末尾加

上连词符号“-”，如：

[aminɛ, siz bu jil qan -]	ئامىنە، سىز بۇ يىل قانـ
[ʧɛ jaʃ ? ......]	چە ياش ؟ ...

阿米娜，您今年多大？……

2. 多位数词和缩写词不能拆开移行，如：

... مەن 2004 ـ يىلى
9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭغا كەلگەن .

[......mɛn 2004 - jili]
[9- ajniŋ 1- kyni ʃinʤaŋʁa kɛlgɛn .]

……我是 2004 年
9 月 1 日来到新疆的。

[......ʤuŋgu b d t]	... جۇڭگۇ ب د ت
[niŋ ɛzasi......]	نىڭ ئەزاسى...

……中国是联合国的成员……

7.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 گ//ك//د//خ 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

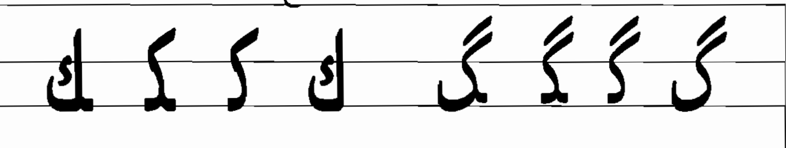
ئاد ئەد ئىد دات ساد دۇ ئاخ خا خە خې خى دا دە دو
دى سوخ خوش تاخ ياخ ماخ پەخ خان دېدى مىدى داپ
دەم پاخ ئوخ ئېخ گان كا كە خوپ چەگ گاز كۆ كۈ ئۈك
گۈن بەگ ئەگ كۇ ئەك گۇ گۆ گۈ گام كام كەم گەم گەپ
كىم گىن گون كۆم كەن كۆپ كۆي گەت كەت كەن كەچ كوم

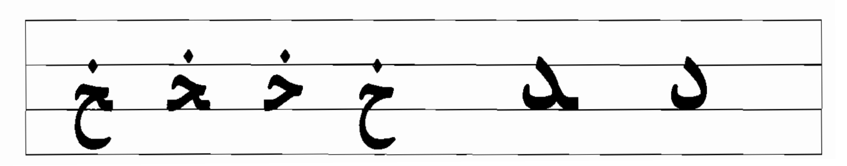
3）熟读下列单词，并掌握汉意。

كوچا ئىككى كۆنۈكمە گېزىت گۆش كەچ كۈن گەپ كېچە كىم
كۆز كىيىم مەكتەپ بۈگۈن كونا كىتاب كۆپ دوپپا ساددا دادا
دوسكا دۈشەنبە خەت خوتەن بەخت ئاشخانا كىنوخانا دوست
ئادەم دۈشمەن دائىم خىزمەت خاتا

书面练习

1）把 گ//ك//د//خ 的每一种书写形式抄写一行。

2）把每一个单词抄写两遍。

كوچا ئىككى كۆنۈكمە گېزىت گۆش كەچ كۈن گەپ كېچە كىم
كۆز كىيىم مەكتەپ بۈگۈن كونا كىتاب كۆپ دوپپا ساددا دادا
دوسكا دۈشەنبە خەت خوتەن بەخت ئاشخانا كىنوخانا دوست

ياخشى چۆگۈن كۆنۈكمە گېزىت

مەكتەپ خىزمەت دوسكا ساددا

7.5　日常用语

ئىمىن : ئامىنە ، نەگە ماڭدىڭىز ؟

[imin: aminɛ, nɛgɛ maŋdiŋiz ?]

依明：阿米娜，您上哪儿？

ئامىنە : تاماققا ماڭدىم .

[aminɛ : tamaqqa maŋdim .]

阿米娜：去吃饭。

ئىمىن : ئاشخانىدا نېمە تاماق بار ؟

[imin: aʃχanida nemɛ tamaq bar?]

依明：餐厅有什么饭？

ئامىنە: ئاشخانىدا پولو، لەغمەن، سامسا بار.

[aminɛ: aʃχanida polo、lɛʁmɛn、samsa bar.]

阿米娜：餐厅有抓饭、拉面、烤包子。

7.6　小知识

阿曼尼莎罕（1534-1567）

叶尔羌汗国第二代君主拉失德的王妃，女诗人、音乐家。生于特孜纳布河畔的库米西村（今新疆麦盖提县境内）一个贫苦樵夫家庭。其父是民间艺人。阿曼尼莎罕 8 岁丧母，靠父亲马赫木提打柴为生。幼年时曾入学读书，后随父学习弹唱。据《乐师传》记载："阿曼尼莎罕是速檀・拉失德的后妃，是当时独一无二的女诗人。著有《娜斐斯诗集》，书法技艺高超，音乐方面也具有极高的才华。因此，拉失德对她一见钟情。她除了著有《娜斐斯诗集》外，还著有以教育妇女为内容的《美德训》和《心声解说篇》。她还创作了一曲木卡姆。34 岁时，因难产去世。"

阿曼尼莎罕为搜集、整理、汇编木卡姆套曲立下了不朽的功勋。在阿曼尼莎罕的影响下，拉失德将流散到各地的乐师、歌手、诗人召集入宫，由阿曼尼莎罕和柯迪尔汗带领收集民间流传的木卡姆诸乐章，加工整理，汇编成 16 部乐章。

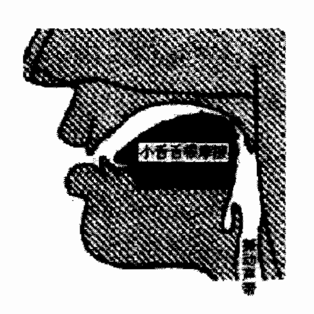
第 8 课　سەككىزىنچى دەرس

辅音　[ʁ]غ　[r]ر　[h]ھ　[l]ل

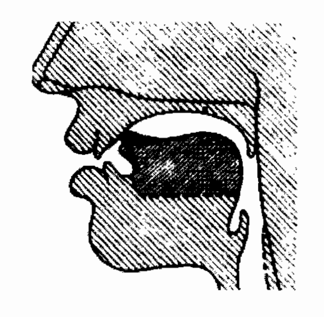
8.1　辅音　[ʁ]غ　[r]ر

[ʁ]غ 是小舌、浊、擦音。发音时，舌根接近小舌而造成空隙，气流通过该缝隙摩擦成音，声带振动。

[r]ر 是舌尖中、浊、颤音。发音时，舌尖靠近上齿龈，软颚上升，鼻腔通道关闭，舌尖反复颤动（舌尖闪击多次）而发出的音。

[ʁ]غ 的发音部位图

[r]ر 的发音部位图

试　读

[ʁo]غو	[ʁi]غى	[ʁe]غې	[ʁɛ]غە	[ʁɑ]غا
[oʁ]ئوغ	[uʁ]ئۇغ	[ɛʁ]ئەغ	[ɑʁ]ئاغ	[ʁu]غۇ

[ʁɛm] غەم	[ʁuʧ] غۇچ	[ʁaʧ] غاچ	[ʁɛz] غەز	[ʁaz] غاز
[ʁun] غۇن	[ʁan] غان	[duʁ] دۇغ	[jaʁ] ياغ	[baʁ] باغ
[ʃaʁ] شاغ	[saʁ] ساغ	[ʁaq] غاق	[ʧaʁ] چاغ	[daʁ] داغ
[ro] رو	[ri] رى	[re] رې	[rɛ] رە	[ra] را
[ɛr] ئەر	[ar] ئار	[ry] رۈ	[rø] رۆ	[ru] رۇ
[ør] ئۆر	[ur] ئۇر	[or] ئور	[ir] ئىر	[er] ئېر
rɛs] رەس	[ras] راس	[rɛk] رەك	[raq] راق	[yr] ئۈر
[rɛn] رەن	[rak] راك	[rab] راب	[rɛt] رەت	[rat] رات
rus] رۇس	[rɛŋ] رەڭ	[kør] كۆر	[tur] تۇر	dur] دۇر

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
غ	ـغ	ـغـ	غـ
ر			ـر

书写规则

ر 的书写规则与 ز 相同：

① 独立式 ر：（①排；行②次序③遍）ت + ە + ر = رەت

② 前连式 ـر：（一）ـر + ـىـ + بـ = بىر

غ 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 غ：（山）غ + ا + ت = تاغ

② 后连式 ـغ：（公园）ە + چ + ـغ + ا + ب = باغچە

③ 双连式 ـغـ：（①嘴；嘴巴②口；句）ز + ى + ـغـ + ئې = ئېغىز

④ 前连式 غـ：（刀）غ + ى + ت = تىغ

拼　读

غ + ا = غا	غ + ە = غە	غ + ې = غې
غ + ى = غى	غ + و = غو	ئو + غ = ئوغ
ئا + غ = ئاغ	ئە + غ = ئەغ	ئۇ + غ = ئۇغ
غ + ۇ + چ = غۇچ	غ + ە + م = غەم	غ + ۇ = غۇ
غا + ز = غاز	غە + ز = غەز	غ + ا + چ = غاچ
د + ۇ + غ = دۇغ	غا + ن = غان	غۇ + ن = غۇن
دا + غ = داغ	چا + غ = چاغ	غا + ق = غاق
غى + زا = غىزا	يا + غاچ = ياغاچ	چا + غان = چاغان
تا + غ = تاغ	سو + غۇق = سوغۇق	باغ + چە = باغچە

ر + ا = را	ر + ە = رە	ر + ې = رې
ئە + ر = ئەر	ر + ى = رى	ر + و = رو
ر + ۆ = رۆ	ر + ۈ = رۈ	ئا + ر = ئار
ئۇ + ر = ئۇر	ئۆ + ر = ئۆر	ر + ۇ = رۇ
رە + ن = رەن	ئۈ + ر = ئۈر	را + ق = راق
رۇ + س = رۇس	رە + ت = رەت	را + ك = راك
دۇ + ر = دۇر	تۇ + ر = تۇر	كۆ + ر = كۆر
رەڭ + سىز = رەڭسىز	با + زار = بازار	رە + سىم = رەسىم

词 例

朋友	名	[aʁinɛ]	ئاغىنە
①自由②艾尔肯（男名）	名	[ɛrkin]	ئەركىن
有	形	[ba(r)]*	بار
巴扎；市场；集市；街	名	[baza（r）]*	بازار
果园	名	[baʁ]	باغ
公园	名	[baʁʧɛ]	باغچە
一；一个	数	[bir]	بىر
党；党派	名	[partijɛ]	پارتىيە
山	名	[taʁ]	تاغ
春节	名	[ʧaʁan]	چاغان
地区；区域	名	[rajon]	رايون
①排；行②次序③遍	名\量	[rɛt]	رەت
照片；画	名	[rɛsim]	رەسىم
无色的	形	[rɛŋsiz]	رەڭسىز
主席	名	[rɛjis]*	رەئىس
允许	名	[ruχsɛt]	رۇخسەت
冷	形	[soʁuq]	سوغۇق
看	动	[kør-]	كۆر -
①嘴；嘴巴②口；句	名\量	[eʁiz]	ئېغىز
木头	名	[jaʁaʧ]	ياغاچ

8.2　[h]ه　[l]ل

[l]ل 是舌尖中、浊、边音。发音时，舌尖顶住上齿龈，气流由舌头两边泄出，声带振动。

[h]ه 是清、擦、喉音。发音时，舌根向后靠，咽头肌肉紧缩，气流从肺部呼出时，从喉壁的缝隙经过摩擦发出声音，声带不振动。

试　读

ئال [al]　ئەل [ɛl]　ئېل [el]　ئىل [il]
ئول [ol]　ئۆل [øl]　لام [lam]　لەم [lɛm]
كۆل [køl]　تال [tal]　تىل [til]　پىل [pil]
ئۇل [ul]　دۇل [dul]　رول [rol]　غول [ʁol]　چۆل [ʧøl]
گۈل [gyl]　يىل [jil]　قىل [qil]　لەس [lɛs]　لەن [lɛn]
يۆل [jøl]　سەل [sɛl]　تەل [tɛl]　دەل [dɛl]　كەل [kɛl]
را [ra] - لا [la]　رە [rɛ] - لە [lɛ]　لې [le] - رې [re]

ها [ha]　هە [hɛ]　هې [he]　هى [hi]　هو [ho]
هۇ [hu]　هۆ [hø]　هۈ [hy]　ئاھ [ah]　ئەھ [ɛh]
هەي [hɛj]　ئۇھ [uh]　هوي hoj]　هاي [haj]
شاھ [ʃah]　هېچ [heʧ]　هەت [hɛt]　هۆج [høʤ]
غىن [ʁin] - قىن [qin] - خىن [χin] - هىن [hin]
غان [ʁan] - قان [qan] - خان [χan] - هان [han]
هې [he] - قې [qe] - خې [χe] - غې [ʁe]
ها [ha] - خا [χa] - قا [qa] - غا [ʁa]

书写形式

1	2	3	4
独立式	后连式	双连式	前连式
ل	ﻟ	ﻠ	ﻞ
ھ	ھ	ﮭ	ﮭ

书写规则

ل 和 ھ 的书写规则与 ن 相同：

① 独立式 ل 和 ھ ：（墨水） ھ + ا + ﻴ + ـﺴـ + ﺳ = سىياھ

（左） ل + و + ﺳ = سول

② 后连式 ﻟ 和 ھ：（故事） ە + ي + ا + ﻛ + ﻴ + ھ = ھېكايە

（六） ە + ﺗ + ﻟ + ئا = ئالتە

③ 双连式 ﻠ 和 ﮭ：（慈爱） ر + ﮭ + ﻴ + ﻣ = مېھر

（艾力） ى + ﻠ + ئې = ئېلى

④ 前连式 ﻞ 和 ﮭ ：（红色） ﻞ + ﺪ + ﺯ + ـ + ﻗ = قىزىل

拼 读

ئو + ل = ئول	ئە + ل = ئەل	ئا + ل = ئال
پ + ـ + ل = پىل	ت + ـ + ل = تىل	ت + ا + ل = تال
گۆ + ل = گۆل	لە + ن = لەن	ل + ە + س = لەس
قى + ل = قىل	يى + ل = يىل	ك + ۆ + ل = كۆل
كە + ل = كەل	دە + ل = دەل	تە + ل = تەل
ھ + ا + ي = ھاي	ھو + ي = ھوي	ئۆ + ھ = ئۆھ

ھې + چ = ھېچ	شا + ھ = شاھ	تا + لا = تالا
ھە + ي = ھەي	ياش + لىق = ياشلىق	لا + زا = لازا
سا + لام = سالام	ھۆج + جەت = ھۆججەت	با + لا = بالا
ئا + لىم = ئالىم	ھې + كا + يە = ھېكايە	ھې + ساب = ھېساب

词　例

①科学家②阿力木（男名）	名	[alim]	ئالىم
①孩子②男孩儿	名	[bala]	بالا
好	形	[bɛlɛn]	بەلەن
个	量	[tal]	تال
外面	名	[tala]	تالا
敬礼；行礼	名	[salam]	سالام
左	形	[sol]	سول
墨水	名	[sija（h）]*	سىياھ
笔	名	[qɛlɛm]	قەلەم
湖	名	[køl]	كۆل
辣子；辣椒	名	[laza]	لازا
负责人	名	[mɛsul]	مەسئۇل
很；非常；特别	副	[nahajiti]	ناھايىتى
文件；收据	名	[hødʤdʤɛt]	ھۆججەت
没人；没有谁；无论谁；任何人；什么人	代	[heʃkim]*	ھېچكىم

没什么；无论什么；什么都；什么也	代	[heʃnemɛ]*	ھېچنېمە
算数	名	[hesap]*	ھېساب
故事	名	[hekajɛ]	ھېكايە
考试	名	[imtihan]	ئىمتىھان
青春；年青	名	[jaʃliq]	ياشلىق
路	名	[jol]	يول

难点说明

غ 是维吾尔语较古老并具有代表性的音位之一。初学者掌握发音要领的同时，更要加强模仿和对比发音练习。 غ 与 خ 的发音要领基本相同，都是小舌擦音。区别在于发 غ 时声带振动，而发 خ 时声带不振动。

ر 是掌握维吾尔语发音的难点之一。发音时，使气流通道在短时间内发生多次急速的开闭，气流忽通忽塞，迅速交替，舌尖反复颤动。也可以认为是许多小爆发塞音连续而成的合体，不过开闭的交替很快，我们的耳朵不容易听清。

ھ 的独立式与后连式、双连式与前连式之间的差异非常小（单独称作时很难看出来），但词中的用法不同。

ل 字母的后连式和双连式与 ئا 字母的前连式结合时，应写作 ﻻ 和 ﻼ，而不应该写成 ﻟﺎ ﻠﺎ，如：

正确→ ئاڭلا = ﺎ + ﻠ + ﯖ + ﺋﺎ　　　لار = ر + ﺎ + ﻟ

错误→ ﺋﺎﯕﻠﺎ = ﺎ + ﻠ + ﯖ + ﺋﺎ　　　ﻟﺎر = ر + ﺎ + ﻟ

8.3 语音知识

一、辅音的分类

辅音可以从发音方法和发音部位两个方面分类。

⑴按发音方法，也就是按发音器官形成阻碍的方式不同可以分以下几种类型。

①塞音：[b]ب [p]پ [t]ت [d]د [k]ك [g]گ [q]ق

②擦音：[f]ف [s]س [z]ز [ʃ]ش [ʒ]ژ [χ]خ [ʁ]غ [h]ھ

③塞擦音：[ʧ]چ [ʤ]ج

④鼻音：[m]م [n]ن [ŋ]ڭ

⑤边音：[l]ل

⑥颤音：[r]ر

⑦微擦半元音：[w]ۋ [j]ي

⑵按发音部位，也就是按发音器官构成阻碍的部位可以分以下几种类型。

①双唇音：[b]ب [p]پ [m]م [w]ۋ

②唇齿音：[f]ف

③舌尖前音：[s]س [z]ز

④舌尖中音：[t]ت [d]د [n]ن [l]ل [r]ر

⑤舌叶音：[ʃ]ش [ʒ]ژ [ʧ]چ [ʤ]ج

⑥舌面中音：[j]ي

⑦舌面后音：[k]ك [g]گ [ŋ]ڭ

⑧小舌音：[q]ق [χ]خ [ʁ]غ

⑨喉音：[h]ھ

如同汉语里辅音送气不送气的对立是重要的辩字因素一样，维吾尔语里清浊的对立是重要的辩音位因素。并且在语音和谐及元音与辅音的搭配关系中起重要作用。所以也可以根据发音时声带振动与否再分两大类：

①浊辅音

声带拉紧靠拢时，气流的冲动使声带颤动，发出的音叫做浊音：[b]ب [ʤ]ج [d]د [r]ر [z]ز [ʒ]ژ [ʁ]غ [g]گ [ŋ]ڭ [m]م [l]ل [n]ن [w]ۋ [j]ي

②清辅音

声带松弛、声门敞开的时候，声带不颤动，气流是纯粹的噪音，这种音叫做清音：[p]پ [t]ت [ʧ]چ [χ]خ [s]س [ʃ]ش [f]ف [q]ق [k]ك [h]ھ

辅音表

发音方法＼发音部位		双唇	唇齿	舌尖前	舌尖中	舌叶	舌面中	舌面后	小舌	喉音
塞	清	[p]پ			[t]ت			[k]ك	[q]ق	
	浊	[b]ب			[d]د			[g]گ		
擦	清		ف[f]	[s]س		[ʃ]ش			[χ]خ	[h]ھ
	浊			[z]ز		[ʒ]ژ			[ʁ]غ	
塞擦	清					[ʧ]چ				
	浊					[ʤ]ج				
鼻		[m]م			[n]ن			[ŋ]ڭ		
边					[l]ل					
颤					[r]ر					
微擦半元音		[w]ۋ					[j]ي			

二、元音和谐规律（上）

元音和谐指的是元音在语音结构上的彼此搭配关系，即词中相邻近的几个元音往往同是前元音或同是后元音；或同是圆唇元音或同是展唇元音。元音和谐也是一种元音的同化作用，不过这种同化作用比较广泛。元音和谐分部位和谐和唇状和谐两类：

(1)部位和谐

前元音与前元音和谐（搭配）或者后元音与后元音和谐，如：

（达吾提）［dawut］داۋۇت　　（新疆花帽）［doppa］دوپپا

（朴实的）［sadda］ساددا　　（敌人）［dyʃmɛn］دۈشمەن

(2)唇状和谐

圆唇元音与圆唇元音和谐或者展唇元音与展唇元音和谐，如：（人生）［ømyr］ئۆمۈر　（葡萄）［yzym］ئۈزۈم

现代维吾尔语的元音和谐本质上是部位和谐，而唇状和谐通常是在部位和谐基础上实现的，即部位和谐是元音和谐的基础（第一位）。

元音［i］ئى 和［e］ئې 在元音和谐中是中性的：既可与前元音和谐；也可与后元音和谐，如：

（照片）［rɛsim］رەسىم　　（好）［jaχʃi］ياخشى

（疾病）［kesɛl］كېسەل　　（客人）［meman］مېھمان

古代维吾尔语中元音有非常完整的和谐规律，但在后来的发展演变过程中，由于语言内部的发展变化和其它语言的影响（大量借词的进入）等原因，现代维吾尔语的元音和谐规律已减弱，如：

（党；党派）［partijɛ］پارتىيە

8.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）熟记 غ//ر//ل//ھ 的各种书写形式，并掌握它们的发音要领。

2）读下列音组，并注意读音区别。

غاز غەز غاچ غۆچ غەم غۇ ئاغ ئەغ ئۆغ ئوغ غا غە غي

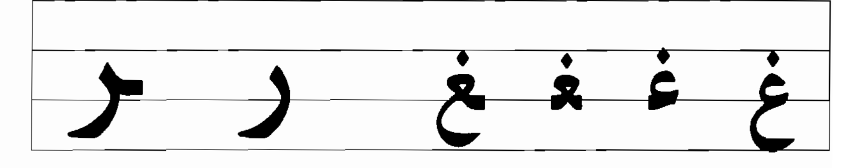
چاغ غاق ساغ شاغ باغ ياغ غىم مۇغ دۇغ غان غۇن را
راس رەس ئېر ئىر ئور ئۇر ئۆر رۇ رۆ رۈ ئار ئەر رى
دۈر تۇر كۆر رەڭ رۇس رات رەت راك رەن ئۈر راق رەك
غا ـ غا خا ـ غا ئاق ـ ئاخ ـ ئاغ را ـ رە رې ـ رى يە ـ رە
يۆل تال تىل پىل ئۇل ئۆل ئۈل لام لەم ئال ئەل ئېل ئىل
تەل دەل كەل كۆل يىل قىل لەس لەن گۈل دۈل رول غول
ئېھ ئىھ ئۇھ ھوي ھاي ھۇ ھۈ ئاھ ئەھ ھا ھە ھې ھى
ھا ـ خا ـ قا ـ غا ھې ـ قې ـ خې ـ غې ھەي شاھ ھېچ ھەت

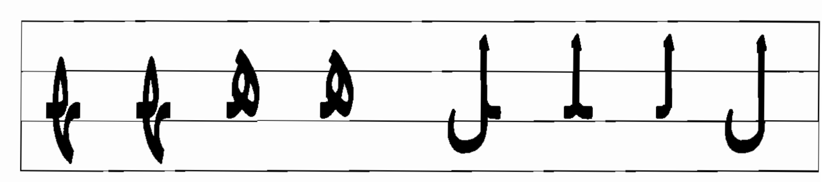
3）熟读下列单词，并掌握汉意。

چاغان راست رايون رەڭسىز تاغ باغ ئاغىنە بىر ئېغىز يول
رۇخسەت كۆرـ ياغاچ سوغۇق باغچە پارتىيە رەئىس ھېچكىم
مەسئۇل ھۆججەت رەسىم ئەركىن ھېساب ھېكايە ئىمتىھان
قەلەم ياشلىق كۆل بەلەن سول تال ناھايىتى ھېچنېمە بازار
رەت بار ئالىم بالا تالا سالام سىياھ

书面练习

1） 把 غ// ر// ل// ھ 的每一种书写形式抄写一行。

2）把每一个单词抄写两遍。

چاغان راست رايون رەڭسىز تاغ باغ ئاغىنە رەت بىر ئېغىز يول
رۇخسەت كۆر - ياغاچ سوغۇق باغچە پارتىيە رەئىس ھېچكىم
مەسئۇل ھۆججەت رەسىم بار ئەركىن ھېساب ھېكايە ئىمتىھان
قەلەم ياشلىق كۆل بەلەن سول تال ناھايىتى ھېچنېمە بازار

ياشلىق ئېغىز باغ ئاغىنە

ئىمتىھان ھېچكىم سىياھ كۆل

8.5　歌曲

ʃu tʃaʁlar　شۇ چاغلار

bulbullar sajriʃarmu ,	بۇلبۇللار سايرىشارمۇ ،
gylʃɛn bolmisa .	گۈلشەن بولمىسا .
qiz-jigitlɛr izdiʃɛrmu ,	قىز - يىگىتلەر ئىزدىشەرمۇ ،
mɛjli bolmisa .	مەيلى بولمىسا .

heʃbir kiʃi naχʃa ejtmas ,	ھېچبىر كىشى ناخشا ئېيتماس ،
dɛrdi bolmisa .	دەردى بولمىسا .
muhɛpbɛt oti jyrɛkni ,	مۇھەببەت ئوتى يۈرەكنى ،

parɛ qilmisa .	پارە قىلمىسا .
bulbullar sajriʃar ,	بۇلبۇللار سايرىشار ،
gylʃɛnlɛr ara .	گۈلشەنلەر ئارا .
ʃoχ gyllɛr tɛwriʃɛr ,	شوخ گۈللەر تەۋرىشەر ،
mɛjin ʃamalda .	مەيىن شامالدا .
sɛn kɛttiŋ , mɛn qaldim ,	سەن كەتتىڭ ، مەن قالدىم ،
ʁɛmkin ʃu tʃaʁlar .	غەمكىن شۇ چاغلار .
χoʃ degɛn awaziŋ ,	خوش دېگەن ئاۋازىڭ ،
heli jadimda .	ھېلى يادىمدا .

逝去时光

不见美丽的花园，　　百灵鸟怎会歌唱？
不是彼此倾心，　　姑娘和小伙怎会来往？

若不是因为忧伤，　　又有谁会歌唱？
如火的爱意，　　将心儿片片烧碎。

你看那明媚花园里，　　小百灵在婉转歌唱。
轻柔微风中，　　花儿在欢快摇曳。

那个悲伤的日子，　　你离我远去再不复返。
一声声“再见”，“再见”，至今在我心中回荡，回荡。

小测验

1） 辨认32个字母的书写形式。

ئا ـە ـا ە ا ئە ئا نـ ـم ـمـ مـ ن ـنـ ـمـ ئو ـد ـدـ ئـد ئى ى ئې و ئۇ

ئۇ ـۇ ـو ۇ و ـسـ ز س ئېـ ـئـ ي ئى ئې ـېـ ـې ئو ۆ ئۆ ـسـ ز

پـ ب ئۆ ئۆ ۆ ـۆ ئۆ ۆ ـك ڭ ـت ـتـ ڭـ ڭ تـ ت پ بـ پـ ـبـ ـپ

شـ ژ ش ش ـچـ ـچ ـجـ ج ـجـ چـ ج چ ڭ ـيـ ي ۋ يـ ۋ ي ش

ق ـقـ قـ ق ـفـ ف ـف خ د ـگ ـك كـ گـ ك گ ك گ ف ر غ د خ

ھ ا ل ـر غ ـغـ غ ل ھ ـھـ ـا ن خ ئە ف س ب ژ خ

2）熟读并默写下列单词。

مەن ئاساس زېمىن ئامما ئامان نام ئەمما مانا نان ئەنە ئانا ئۆز

ئۈزۈم ئۆم ئۆسمە ئىزىز سەن زامان ئەمەس ئىسىم بۇ بىز

ئاسمان سامسا ئاپا تېز ئەڭ تۆت ئۈزۈن موما سۆز سەپ

ئۈنسىز ئىچ ئاچا شەنبە پىژ ـ پىژ مىژ ـ مىژ سىنىپ ئىشچان

سۆزمەن مەش ئىشچى جاپا جان جوزا تاش ئاتمىش

پەش ئاش چاچ شىنجاڭ چاپان جەنۇب پاژ ـ پۇژ جۈمە ئاچ ـ

تۈزۈش جىڭ چاپسان چوڭ نەچچە جازا شەپە بەزەن بىز ئاتا

جامائەت قىسقا ئاق مىڭ سائەت بەزى قاتتىق قانچە فوتو قاش

قىزىق قىممەت بۇ فاشىزم قىيىن قىش تانسا پەيشەنبە يۇمشاق

قاچان قازاق ياش ئاي بايا پويىز ئاۋاز ۋەتەن يامان يەنە يەتتە يۈز

توي ۋەزىپە ئۆي ۋە كەچ كۈن گەپ ياز كوچا ئىككى كۆنۈكمە

گۆش كىتاب كۆپ خەت كىم كېچە دوپپا كۆز كىيىم مەكتەپ

بۈگۈن كونا گېزىت ئاشخانا ساددا باغچە ئېغىز چاغان راست

خوتەن بەخت تاغ سوغۇق رەسىم سول تال ھۆججەت سىياھ

بازار كۆر ـ بار يول كۆل بەلەن ھېچنېمە قەلەم ياشلىق تالا بالا

3）朗读下列日常用语并翻译成汉文。

(1) ياخشىمۇسىز !
(2) رەھمەت سىزگە !
(3) ئەرزىمەيدۇ !
(4) بۇ نېمە ؟
(5) بۇ سامسا .
(6) ماۋۇچۇ ؟
(7) ماۋۇ نان .
(8) كەچۈرۈڭ !
(9) ھېچقىسى يوق !
(10) ئىسمىڭىز (ئېتىڭىز) نېمە ؟
(11) مېنىڭ ئىسمىم (ئېتىم) ئامىنە .
(12) ئۆيىڭىز نەدە ؟
(13) مېنىڭ ئۆيۈم شىنجاڭدا .
(14) ساۋاقداشلار ، دەرستىن چۈشۈڭلار !
(15) مۇئەللىم ، خوش ئەمىسە !
(16) ئامىنە ، نەگە ماڭدىڭىز ؟
(17) تاماققا ماڭدىم .
(18) ئاشخانىدا نېمە تاماق بار ؟
(19) ئاشخانىدا پولو ، لەغمەن ، سامسا بار .

第 9 课　توققۇزىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① بۇ نېمە ؟
② بۇ كىتاب .
③ ماۋۇچۇ ؟
④ ماۋۇ دەپتەر .

9.1 会话　سۆھبەت

ئوقۇغۇچى : بۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : بۇ كىتاب .
ئوقۇغۇچى : ئۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : ئۇ لۇغەت .
ئوقۇغۇچى : ماۋۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : ماۋۇ قەلەم .
ئوقۇغۇچى : بۇچۇ ؟　مۇئەللىم : بۇ خەرىتە .
ئوقۇغۇچى : ئاۋۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : ئاۋۇ جوزا .
ئوقۇغۇچى : ئاۋۇچۇ ؟　مۇئەللىم : ئاۋۇ ئورۇندۇق .
ئوقۇغۇچى : ئۇچۇ ؟　مۇئەللىم : ئۇ دوسكا .
ئوقۇغۇچى : ماۋۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : ماۋۇ سىنىپ .
ئوقۇغۇچى : ئاۋۇچۇ ؟　مۇئەللىم : ئاۋۇ بىنا .
ئوقۇغۇچى : بۇ نېمە ؟　مۇئەللىم : بۇ ژۇرنال .
ئوقۇغۇچى : بۇچۇ ؟　مۇئەللىم : بۇ بور .

9.2 生词 سۆزلۈك

那	代	[awu]	ئاۋۇ
粉笔	名	[bor]	بور
这	代	[bu]	بۇ
楼；楼房	名	[bina]	بىنا
桌子	名	[ʤoza]	جوزا
呢	语气	[ʧu]	چۇ
地图	名	[χɛritɛ]	خەرىتە
黑板	名	[doska]	دوسكا
杂志	名	[ʒurnal]	ژۇرنال
①班；班级②阶级	名	[sinip]	سىنىپ
笔	名	[qɛlɛm]	قەلەم
书	名	[ki̥tap]*	كىتاب
词典	名	[luʁɛt]	لۇغەت
这	代	[mawu]	ماۋۇ
老师	名	[muɛllim]	مۇئەللىم
什么	代	[nemɛ]	نېمە
椅子	名	[orunduq]	ئورۇندۇق
学生	名	[oquʁuʧi]	ئوقۇغۇچى
①他；她；它②那	代	[u]	ئۇ

9.3 词语用法说明

[bu] بۇ // [u] ئۇ // [mawu] ماۋۇ // [awu] ئاۋۇ 是指示代词，通常用于指代事物或人，如：

（这是书。）	[bu ki̥tap .]	بۇ كىتاب .
（这是笔。）	[mawu qɛlɛm .]	ماۋۇ قەلەم .

（那是词典。）	[u　luʁɛt .]	. ئۇ لۇغەت
（这是谁？）	[bu　kim ?]	بۇ كىم ؟

[bu] بۇ 用来指示离说话者较近的人或事物；[u] ئۇ 用来指示离说话者较远的人或事物。[mawu] ماۋۇ 的用法与 [bu] بۇ 相同；[awu] ئاۋۇ 的用法 与 [u] ئۇ相同。

9.4　语法知识

词　类

维吾尔语的词按其词义和语法特征，可以分十二类。语法特征包括词形变化、词与词的结合能力、充当句子成分的能力和构词法特征。同一类词类不但具有相同的语法特征，如名词都有数、格、领属人称变化等语法特征，而且词义之间也有共同的地方，如名词都表示人和事物的名称。

维吾尔语的大部分词都能单独充当句子成分，有比较实在的意义，这种词叫实词；还有一部分词只有语法意义，不能单独作句子成分，这种词叫虚词。维吾尔语的名词、形容词、数词、量词、代词、动词、副词、摹拟词和叹词属于实词，连词、后置词、语气词属于虚词。

词类	说明	例词
ئىسىم 名词	表示人或事物的名称	（笔）[qɛlɛm] قەلەم （书）[kitap] كىتاب
سۈپەت 形容词	表示人或事物的特征	（新）[jeŋi] يېڭى （大）[ʧoŋ] چوڭ

词类	说明	例词
پېئىل 动词	表示人或事物的动作或状态	（走）[maŋ-] ماڭ - （坐）[oltur-] ئولتۇر -
سان 数词	表示数量或顺序	（一）[bir] بىر （第一）[birintʃi] بىرىنچى
مىقدار 量词	表示计算事物或行为的数量时所用的单位	（个）[danɛ] دانە （次）[qetim] قېتىم
رەۋىش 副词	修饰动词或形容词，表示时间、地点、方法、程度等	（非常）[nahajiti] ناھايىتى （今天）[bygyn] بۈگۈن
ئالماش 代词	用来代替名词、形容词或数词	（您）[siz] سىز （多少）[qantʃɛ] قانچە
ئىملىق 叹词	表示呼应或情感	（是的）[hɛɛ] ھەئە （啊）[pah] پاھ
تەقلىد 摹拟词	用来摹拟人或事物的声音、形象或人的感觉	ھا - ھا - ھا - ھا （哈哈哈哈）[ha-ha-ha-ha]
باغلىغۇچى 连词	用来连接词与词、词组与词组、句子与句子	（和）[wɛ] ۋە （和）[bilɛn] بىلەن
تىركەلمە 后置词	用在名词或代词等后面，表示这些词同别的词的关系	（为）[ytʃyn] ئۈچۈن （通过）[arqiliq] ئارقىلىق
يۈكلىمە 语气词	用在词、词组或句子后，或者句首表示各种附带的意义	（吗；也）[mu] مۇ （呢）[tʃu] چۇ

9.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列单词。

قەلەم خەرىتە لۇغەت ئۇ كىتاب نېمە مۇئەللىم ئوقۇغۇچى بۇ
چۇ سىنىپ ژۇرنال بېنا بور دوسكا ئورۇندۇق جوزا ئاۋۇ ماۋۇ

2）完成句型练习。

ئۇ （ئاۋۇ） نېمە ؟

ئۇ （ئاۋۇ） ئورۇندۇق.
ئۇ （ئاۋۇ） دوسكا.
ئۇ （ئاۋۇ） سىنىپ.
ئۇ （ئاۋۇ） ژۇرنال.
ئۇ （ئاۋۇ） بېنا.

بۇ （ماۋۇ） نېمە ؟

بۇ （ماۋۇ） كىتاب .
بۇ （ماۋۇ） لۇغەت .
بۇ （ماۋۇ） قەلەم .
بۇ （ماۋۇ） خەرىتە.
بۇ （ماۋۇ） جوزا.

ئۇچۇ （ئاۋۇچۇ） ؟

ئۇ （ئاۋۇ） كىتاب .
ئۇ （ئاۋۇ） قەلەم.
ئۇ （ئاۋۇ） خەرىتە.
ئۇ （ئاۋۇ） ئورۇندۇق.
ئۇ （ئاۋۇ） بېنا .

بۇچۇ （ماۋۇچۇ） ؟	بۇ （ماۋۇ） لۇغەت . بۇ （ماۋۇ） خەرىتە. بۇ （ماۋۇ） ئورۇندۇق. بۇ （ماۋۇ） سىنىپ . بۇ （ماۋۇ） بور . بۇ （ماۋۇ） ژۇرنال .

3）回答问题。

(1) بۇ نېمە ؟
(2) ماۋۇچۇ ؟
(3) ئۇ نېمە ؟
(4) بۇچۇ ؟
(5) ئاۋۇ نېمە ؟
(6) ئۇچۇ ؟
(7) ئاۋۇچۇ ؟

书面练习

1）听写下列单词。

قەلەم خەرىتە لۇغەت ئۇ كىتاب نېمە مۇئەللىم ئوقۇغۇچى بۇ
چۇ سىنىپ ژۇرنال بىنا بور دوسكا ئورۇندۇق جوزا ئاۋۇ ماۋۇ

2）用下列词造句。

ئاۋۇ ماۋۇ ئۇ بۇ

第 10 课　ئونىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① بۇ كىم ؟
② بۇ ئوقۇغۇچى .
③ ئۇچۇ ؟
④ ئۇ پروفېسسور.

10.1 会话　سۆھبەت

ئايگۈل : بۇ كىم ؟　　ئىمىن : بۇ جەڭچى .
ئايگۈل : ئۇ كىم ؟　　ئىمىن : ئۇ ئوقۇغۇچى .
ئايگۈل : ماۋۇ كىم ؟　　ئىمىن : ماۋۇ دوختۇر .
ئايگۈل : بۇچۇ ؟　　ئىمىن : بۇ ئاشپەز .
ئايگۈل : سىزچۇ ؟　　ئىمىن : مەن ئىمىن .
ئايگۈل : ئاۋۇ كىم ؟　　ئىمىن : ئاۋۇ شوپۇر .
ئايگۈل : ئاۋۇچۇ ؟　　ئىمىن : ئاۋۇ ئىشچى .
ئايگۈل : ئۇچۇ ؟　　ئىمىن : ئۇ ئاسپىرانت .
ئايگۈل : ماۋۇ كىم ؟　　ئىمىن : ماۋۇ ساقچى .
ئايگۈل : ئاۋۇچۇ ؟　　ئىمىن : ئاۋۇ پروفېسسور.
ئايگۈل : سىز كىم ؟　　مەھەممەت : مەن مەھەممەت .
ئايگۈل : بۇچۇ ؟　　مەھەممەت : بۇ خىزمەتچى .

10.2 生词 سۆزلۈك

研究生	名	[aspirant]	ئاسپىرانت
厨师	名	[aʃpɛz]	ئاشپەز
阿依古丽（女名）	名	[ajgyl]	ئايگۈل
正教授	名	[propessor]*	پروفېسسور
战士；士兵	名	[ʤɛŋʧi]	جەڭچى
工作人员	名	[χizmɛtʧi]	خىزمەتچى
警察	名	[saqʧi]	ساقچى
你	代	[sɛn]	سەن
您	代	[siz]	سىز
司机	名	[ʃopur]	شوپۇر
谁	代	[kim]	كىم
买买提（男名）	名	[mɛmɛt]*	مەھەممەت
我	代	[mɛn]	مەن
工人	名	[iʃʧi]*	ئىشچى
依明（男名）	名	[imin]	ئىمىن

10.3 词语用法说明

[sɛn]سەن 和 [siz]سىز 都是第二人称代词，但其含义和用法有所不同。[siz]سىز 是尊称式，含有尊敬或客气的附加意义，通常用于指称长辈、上级、同事、陌生人或关系不亲密的人。[sɛn] سەن是普称式，具有两种不同的用法：① 用来指称平辈、

晚辈，特别熟悉的朋友或亲戚；② 用来指称不喜欢的人，语气显得粗鲁，表示故意伤害对方。

10.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列单词。

ساقچى ئاسپىرانت ئىشچى شوپۇر دوختۇر ئاشپەز جەڭچى

ئايگۈل ئىمىن سىز كىم سەن مەن پروفېسسور خىزمەتچى

2）完成替换练习。

ئۇ（ئاۋۇ）كىم ؟

ئۇ（ئاۋۇ）ئاسپىرانت .
ئۇ（ئاۋۇ）مەھەممەت .
ئۇ（ئاۋۇ）ساقچى.
ئۇ（ئاۋۇ）ئىشچى .
ئۇ（ئاۋۇ）دوختۇر.
ئۇ（ئاۋۇ）ئاشپەز.

بۇ（ماۋۇ）كىم ؟

بۇ（ماۋۇ）ئايگۈل .
بۇ（ماۋۇ）مەن .
بۇ（ماۋۇ）ئىمىن .
بۇ（ماۋۇ）پروفېسسور.
بۇ（ماۋۇ）خىزمەتچى.
بۇ（ماۋۇ）شوپۇر .

ئۇچۇ (ئاۋۇچۇ)؟	ئۇ (ئاۋۇ) ئىشچى. ئۇ (ئاۋۇ) دوختۇر. ئۇ (ئاۋۇ) ئاشپەز. ئۇ (ئاۋۇ) ئاسپىرانت. ئۇ (ئاۋۇ) مەھەممەت. ئۇ (ئاۋۇ) ساقچى.

بۇچۇ (ماۋۇچۇ)؟	بۇ (ماۋۇ) پروفېسسور. بۇ (ماۋۇ) خىزمەتچى. بۇ (ماۋۇ) شوپۇر. بۇ (ماۋۇ) ئايگۈل. بۇ (ماۋۇ) مەن. بۇ (ماۋۇ) ئىمىن.

1） 回答下列问题。

(1) بۇ كىم؟
(2) ماۋۇچۇ؟
(3) ئۇ كىم؟
(4) بۇچۇ؟
(5) ئاۋۇ كىم؟
(6) ئۇچۇ؟
(7) ئاۋۇچۇ؟

书面练习

1）听写下列单词。

مەھەممەت ئىمىن سىز كىم سەن پروفېسسور خىزمەتچى
ئاسپىرانت ئىشچى شوپۇر دوختۇر ئاشپەز جەڭچى مەن
ساقچى ئايگۈل

2）用下列词造句。

سىز سەن مەن

第 11 课 ئون بىرىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① بۇ نېمە ؟
② بۇ تېلېۋىزور .
③ ئاۋۇ كومپيۇتېرمۇ ؟
④ ھەئە ، ئاۋۇ كومپيۇتېر .

11.1 会话 سۆھبەت

مەھەممەت : بۇ نېمە ؟
ئىمىن : بۇ تېلېۋىزور .
مەھەممەت : ئۇ نېمە ؟
ئىمىن : ئۇ كومپيۇتېر .
مەھەممەت : ماۋۇ تېلېفونمۇ ؟
ئىمىن : ھەئە ، بۇ تېلېفون .
مەھەممەت : بۇچۇ ؟
ئىمىن : بۇ رەسىم .
مەھەممەت : بۇ يانفونمۇ ؟
ئىمىن : ھەئە ، بۇ يانفون .
مەھەممەت : ئاۋۇ نېمە ؟
ئىمىن : ئاۋۇ چاقىرغۇ .
مەھەممەت : ئاۋۇ مەكتەپمۇ ؟
ئىمىن : ھەئە ، ئاۋۇ مەكتەپ .
مەھەممەت : ئۇچۇ ؟
ئىمىن : ئۇ ئىشخانا .
مەھەممەت : ماۋۇ قوغۇنمۇ ؟
ئىمىن : ھەئە ، ماۋۇ قوغۇن .
مەھەممەت: ئاۋۇ تاپشۇرۇق دەپتەرمۇ ؟
ئىمىن :ھەئە ، ئاۋۇ تاپشۇرۇق دەپتەر.

مەھەممەت: ماۋۇ كۆزمۇ ؟　ئىمىن : ھەئە ، ماۋۇ كۆز .
مەھەممەت : بۇچۇ ؟　ئىمىن : بۇ قول .
مەھەممەت : بۇ ئېغىزمۇ ؟　ئىمىن : ھەئە ، بۇ ئېغىز.
مەھەممەت : ماۋۇ پۇتمۇ ؟　ئىمىن : ھەئە ، ماۋۇ پۇت .
مەھەممەت : بۇ بۇرۇنمۇ ؟　ئىمىن : ھەئە ، بۇ بۇرۇن .
مەھەممەت : ماۋۇ قاشمۇ ؟　ئىمىن : ھەئە ، ماۋۇ قاش .

11.2 生词 سۆزلۈك

鼻子	名	[burun]	بۇرۇن
脚	名	[put]	پۇت
作业	名	[tapʃuruq]	تاپشۇرۇق
电话	名	[telepon]*	تېلېفون
电视	名	[telewizor]	تېلېۋىزور
传呼机	名	[ʧaqirʁu]	چاقىرغۇ
本子	名	[dɛptɛ（r）]*	دەپتەر
照片；画	名	[rɛsim]	رەسىم
眉毛	名	[qaʃ]	قاش
哈密瓜	名	[qoʁun]	قوغۇن
手	名	[qol]	قول
电脑；计算机	名	[kompjuter]	كومپيۇتېر
眼睛	名	[køz]	كۆز
学校	名	[mɛktɛp]	مەكتەپ
是；是的	叹	[hɛɛ]	ھەئە
嘴；嘴巴	名	[eʁiz]	ئېغىز

办公室	名	[iʃχana]*	ئىشخانا
手机；移动电话	名	[janpon]*	يانفون

11.3 词语用法说明

[hɛɛ]ھەئە

[hɛɛ]ھەئە是叹词，表示肯定意义，在口语中可以自成一句，如：

(这是电话吗？) — ماۋۇ تېلېفونمۇ؟

[mawu teleponmu?]

（是的，这是电话。） — ھەئە، بۇ تېلېفون.

[hɛɛ bu telepon.]

（那个是学校吗？） — ئاۋۇ مەكتەپمۇ؟

[awu mɛktɛpmu?]

(是的。) — ھەئە .

[hɛɛ.]

11.4 语法知识

句子类型

句子按照语气的不同，大致可以分为陈述句、疑问句、祈使句和感叹句四种。

1） 陈述句

叙述和说明一件事情的句子。维吾尔语的陈述句根据时态的不同有不同的人称词尾。人称词尾不但需要与主语的人称和数相一致，而且也需要与时态一致。维吾尔语的时态可分为过去时、

现在将来时、现在时、反复过去时等。人称有三个，各分单复数两种。

现代维吾尔语中表示现在时直接陈述语气的人称词尾（直陈现在时判断系动词）已被省略。这类句子的语调是降调，它是连接主语和谓语的重要手段，书面上句末用句号，如：

ئايگۈل ئوقۇغۇچىدۇر. > ئايگۈل ئوقۇغۇچى .

（阿依古丽是学生。）[ajgyl oquʁutʃidur.]>[ajgyl oquʁutʃi.]

turur>durur>dur

مەن مۇئەللىممەن. > مەن مۇئەللىم .

（我是老师。）[mɛn muɛllimmɛn .]>[mɛn muɛllim.]

tur261rmɛn>dur261rmɛn >durmɛn> mɛn

سىز دوختۇرسىز. > سىز دوختۇر .

（您是医生。）[siz doχtursiz.]>[siz doχtur.]

tursiz> durursiz >dursiz> siz

2）疑问句

表示疑问或反问的句子叫做疑问句。疑问句可以分为一般疑问句和特殊疑问句两类：

① 一般疑问句

句末带有疑问语气词的句子叫做一般疑问句。维吾尔语中表示疑问的语气词有［mu］［tʃu］« چۇ 和 مۇ » 等，一般疑问句常用降调，句末用问号，如：

（这是哈密瓜吗？）	[mawu qoʁunmu?]	ماۋۇ قوغۇنمۇ ؟
（这个呢？）	[butʃu?]	بۇچۇ ؟
（这是眼睛吗？）	[mawu køzmu?]	ماۋۇ كۆزمۇ ؟

② 特殊疑问句

句中带有疑问代词的句子叫做特殊疑问句。维吾尔语中表示疑问的代词有[kim][nemɛ][qandaq]«كىم//نېمە//قانداق»等。特殊疑问句读上升调，句末用问号，如：

（这是什么？）	[bu nemɛ？]	بۇ نېمە؟
（那是谁？）	[u kim？]	ئۇ كىم؟
（他是什么样的学生？）	[u qandaq oquʁutʃi？]	ئۇ قانداق ئوقۇغۇچى؟

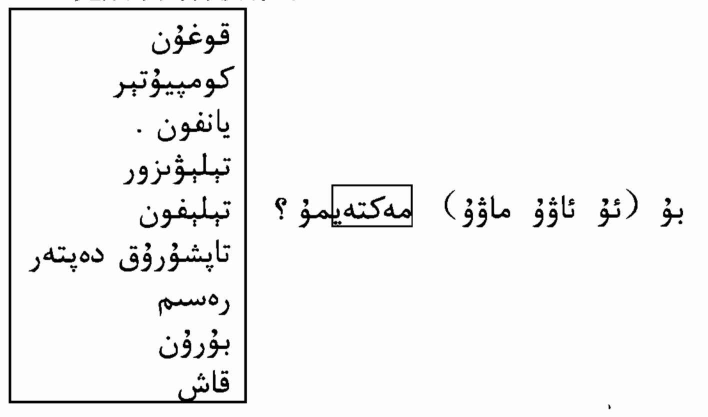
11.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列单词。

قوغۇن مەكتەپ كومپيۇتېر چاقىرغۇ يانفون تېلېۋىزور تېلېفون
رەسىم قاش بۇرۇن پۇت قول كۆز ئېغىز تاپشۇرۇق دەپتەر ئىشخانا

2）完成下列替换练习。

3）用肯定语气回答下列问题。

(1) ماۋۇ تېلېفونمۇ ؟
(2) ئاۋۇ مەكتەپمۇ ؟
(3) بۇ يانفونمۇ ؟
(4) ماۋۇ قوغۇنمۇ ؟
(5) ئاۋۇ تاپشۇرۇق دەپتەرمۇ ؟
(6) ماۋۇ كۆزمۇ ؟
(7) بۇ ئېغىزمۇ ؟
(8) ماۋۇ قاشمۇ ؟
(9) بۇ بۇرۇنمۇ ؟
(10) ماۋۇ پۇتمۇ ؟

书面练习

1）听写下列单词。

قوغۇن مەكتەپ كومپيۇتېر چاقىرغۇ يانفون تېلېۋىزور تېلېفون
رەسىم قاش بۇرۇن پۇت قول كۆز ئېغىز تاپشۇرۇق دەپتەر ئىشخانا

2）用下列词语造句

ھەئە نېمە كىم چۇ مۇ

第 12 课　ئون ئىككىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① بۇ قانداق دەرسخانا ؟

② بۇ يېڭى دەرسخانا .

③ ماۋۇ چىرايلىق دوپپىمۇ ؟

④ ھەئە ، ماۋۇ چىرايلىق دوپپا .

12.1 会话 سۆھبەت

— ياخشىمۇسىز !

— ياخشىمۇسىز !

— بۈگۈن ھاۋا قانداق ؟

— بۈگۈن ھاۋا بەك ئوچۇق .

— بۇ قانداق دوپپا ؟

— بۇ چىرايلىق دوپپا .

— ماۋۇچۇ؟

— ئۇمۇ چىرايلىق دوپپا .

— ئاۋۇ يېڭى كىنوخانىمۇ ؟

— ھەئە ، ئاۋۇ يېڭى كىنوخانا .

— ماۋۇچۇ؟

— ئۇ كونا كىتابخانا .

— ئاۋۇ ياخشى ئاشخانىمۇ ؟

— ھەئە ، ئاۋۇ ئاشخانا ياخشى .

— بۇ سامسىمۇ ؟

— ھەئە ، بۇ سامسا .

— ماۋۇچۇ؟

— بۇ كاۋاپ ، بەك ياخشى .

— ئۇ چوڭ دوختۇرخانىمۇ ؟

— ھەئە ، ئۇ چوڭ دوختۇرخانا .

— بۈگۈن شەنبىمۇ ؟

— ھەئە ، بۈگۈن شەنبە .

— ئەتىچۇ ؟

— ئەتە يەكشەنبە .

— ئاۋۇ كۈتۈپخانا قانداق ؟

— ئۇ كۈتۈپخانا چوڭ ھەم بەك چىرايلىق .

— بۇ كونا بىنامۇ ؟

— ھەئە، بۇ كونا بىنا .

12.2　生词　سۆزلۈك

餐厅；饭厅；食堂	名	[aʃχana]	ئاشخانا
明天	副	[ɛtɛ]	ئەتە
非常；特别	副	[bɛk]	بەك
今天	副	[bygyn]	بۈگۈن
漂亮；好看	形	[tʃirajliq]	چىرايلىق
教室；课堂	名	[dɛrsχana]	دەرسخانا
新疆花帽（维吾尔族传统头饰）	名	[doppa]	دوپپا
医院	名	[doχturχana]	دوختۇرخانا
烤包子（维吾尔族传统食物）	名	[samsa]	سامسا
星期六	名	[ʃɛmbɛ]*	شەنبە
怎么样	代	[qandaq]	قانداق
烤肉	名	[kawap]	كاۋاپ
旧；旧的	形	[kona]	كونا
图书馆	名	[kutupχana]*	كۈتۈپخانا
书店	名	[kitapχana]*	كىتابخانا
电影院	名	[kinoχana]	كىنوخانا
天气；气候；空气	名	[hawa]	ھاۋا

①及；和 ②又	连	[hɛm]	ھەم
晴；晴朗	形	[otʃuq]	ئوچۇق
好	形	[jaχʃi]	ياخشى
您好		[jaxʃimusiz]	ياخشىمۇسىز
星期日	名	[jɛkʃɛmbɛ]*	يەكشەنبە
新；新的	形	[jeŋi]	يېڭى

2.3 语音知识

元音[ɑ]ئا 和[ɛ]ئە 的弱化

元音弱化是指元音在非重读音节中改变了本来的性质即音强减弱，音程缩短。在现代维吾尔语里，词的非重读音节中的宽元音[ɑ]ئا 和[ɛ]ئە，在同某些附加成分结合时，因重音后移，弱化为 [e]ئې 或[i]ئى（重音的移动会引起音变）的现象，是维吾尔语发展中独具的语音特征，它区别于其他突厥语言。由于元音的这种弱化作用，作为粘着语类型的语言，词根或词干内部在语音结构上的固定或不变化特征，已经受到了破坏，从而形成了现代维吾尔语在构词和构形变化上，同其他突厥语言之间的差别。

1）有些单音节词中的[ɑ]ئا和 [ɛ]ئە 在书面语中弱化为[e]ئې；而口语中有时弱化为[e]ئې，有时却弱化为[i]ئى：

有些单音节词接附加成分时，重音后移，这时，原词干仍然能够保持开音节或者变为开音节（即该词干原先是闭音节，而接附加成分后才变成开音节）的话，[ɑ]ئاو和[ɛ]ئە 在书面语中弱化为[e]ئې；而口语中有时弱化为[e]ئې，有时却弱化为[i]ئى，如：

汉语	维吾尔语口语	维吾尔语书面语	
墙→他的墙	[tam + i = temi]	[tam + i = temi]	تام+ ى = تېمى
马→他的马	[at + i = eti]	[at + i = eti]	ئات + ى = ئېتى
头→我的头	[baʃ + im = beʃim]	[baʃ+im= beʃim]	باش+ ىم = بېشىم
说→不说	[dɛ+ mɛ = dimɛ]	[dɛ + mɛ = demɛ]	دە + مە = دېمە
吃→不吃	[jɛ + mɛ = jimɛ]	[jɛ + mɛ = jemɛ]	يە + مە = يېمە

有些单音节词在上述条件下不弱化，是因为[a]ئا和[ɛ]ئە仍保留借词的重读音节，如：

（数字→它的数字）　[san + i = sani]　سان + ى = سانى

（名称→它的名称）　[nam + i = nami]　نام + ى = نامى

（味道→它的味道）　[tɛm + i = tɛmi]　تەم + ى = تەمى

（靴底→它的靴底）　[tʃɛm + i = tʃɛmi]　چەم + ى = چەمى

2）有些多音节词最后一个音节中的[a]ئا和[ɛ]ئە弱化为ئى[i]：

有些多音节词与单音节词具有同样条件（接附加成分后重音后移，原词干仍然保持开音节或变为开音节）时，最后一个音节中的[a]ئا和[ɛ]ئە 弱化为 ئى[i]，如：

（书店→他\他们的书店）　كىتابخانا + سى = كىتابخانىسى

[kitapχana+si=kitapχanisi]

（新疆花帽→他\他们的新疆花帽）　دوپپا + سى = دوپپىسى

[doppa+si=doppisi]

（床→他\他们的床）　كارىۋات + ى = كارىۋىتى

[kariwat + i = kariwiti]

（母亲→他\他们的母亲）　ئانا + سى = ئانىسى

[ana + si = anisi]

有些多音节词在同样的条件下，最后一个音节中的 [ɑ]ئا和[ɛ]ئە不弱化，是因为这些词仍保留借词的重读音节，如：

（楼房→他\他们的楼房）　بىنا + سى = بىناسى

[bina + si = binasi]

（河→他\他们的河）　دەريا + سى= دەرياسى

[dɛrja + si = dɛrjasi]

（正字法→它\它们的正字法）　ئىملا + سى = ئىملاسى

[imla+ si = imlasi]

个别借词接附加成分时，最后一个音节的 [ɑ]ئا和[ɛ]ئە在书面语中不弱化，而在口语中却弱化，如：

书面语：[ki̥tab + i = ki̥tabi]　كىتاب + ى =كىتابى

口语：[ki̥tap + i = ki̥tiwi]

3）有些词接附加成分时，原词干仍然保持闭音节或者变成闭音节（原先是开音节而接附加成分后却变成闭音节）时，[ɑ]ئا和[ɛ]ئە不弱化，如：

（表→表吗）　سائەت + مۇ= سائەتمۇ

[saɛt + mu = saɛtmu]

（墙→墙吗）　تام+ مۇ= تاممۇ

[tam + mu = tammu]

（母亲→我的母亲）　ئانا + م = ئانام

[ana + m = anam]

（父亲→我的父亲）　دادا + م = دادام

[dada + m = dadam]

12.4　难点说明

元音 [a]ئا和[ɛ]ئە 的弱化是维吾尔语在后来的发展演变过程中产生的较新的语音现象，明显区别于其他亲属语言。这种语音现象形成的原因主要有两个：第一是重音的移动；第二是音节结构的变化。有些借词会保持其重音（重音位置不变），从而不弱化；有些词的音节结构会发生变化，原来开音节，但接附加成分后却变成闭音节，因此也不弱化。此外，现代维吾尔语口语正加深弱化的程度。因此，书面语和口语之间产生了一定的差别，初学者应注意掌握要点。

12.5　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列单词。

ياخشى ھەم ئاشخانا كىتابخانا كونا كىنوخانا دوپپا دەرسخانا

ئەتە بەك كۆتۈپخانا بوگۈن شەنبە دوختۇرخانا يېڭى ھاۋا

ياخشىمۇسىز ئوچۇق يەكشەنبە كاۋاپ سامسا قانداق چىرايلىق

2）完成下列替换练习。

ئاشخانا كىتابخانا كىنوخانا كونا دوپپا كۆتۈپخانا	بۇ دەرسخانىمۇ ؟

دەريا بىنا ئىملا سان كارىۋات كاۋاپ	بۇ سائەتمۇ ؟

3）用肯定语气回答下列问题。

(1) بۇ قانداق دەرسخانا ؟

(2) ماۋۇ چىرايلىق دوپپىمۇ ؟

(3) ئاۋۇ يېڭى كىنوخانىمۇ ؟

(4) بۈگۈن ھاۋا قانداق ؟

(5) ئاۋۇ ياخشى ئاشخانىمۇ ؟

(6) بۇ سامسىمۇ ؟

(7) ئۇ چوڭ دوختۇرخانىمۇ ؟

(8) ئاۋۇ قانداق كۆتۈپخانا ؟

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列单词。

ئاشخانا كىتابخانا كونا كىنوخانا دوپپا چىرايلىق دەرسخانا

ئەتە بەك كۈتۈپخانا بۈگۈن شەنبە دوختۇرخانا ياخشى قانداق

ياخشىمۇسىز ھاۋا ئوچۇق يەكشەنبە كاۋاپ سامسا يېڭى ھەم

2）用下列词语造句

يېڭى ھەم قانداق بەك كونا

第 13 课　ئون ئۈچىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① ئاۋۇ يېڭى ماگىزىنمۇ ؟
② ياق ، ئاۋۇ يېڭى ماگىزىن ئەمەس ، بۇرۇنقى كونا ماگىزىن .
③ ئۇ ماگىزىن چوڭمۇ ؟
④ ياق ، ئۇ ماگىزىن چوڭ ئەمەس ، بەك كىچىك .

13.1　会话　سۆھبەت

ئادىل: ئالىم ، بۇ مۇنچىمۇ ؟
ئالىم : ھەئە ، بۇ مۇنچا .
ئادىل: بۇ مۇنچا قانداق ؟
ئالىم : بۇ مۇنچا يېڭى ھەم چوڭ .
ئادىل: ماۋۇ باشلانغۇچ مەكتەپمۇ ؟
ئالىم : ياق ، ماۋۇ باشلانغۇچ مەكتەپ ئەمەس ، يەسلى .
ئادىل: ئۇ يەسلى قانداق ؟
ئالىم : ئۇ يەسلى كىچىك ئەمما رەتلىك ھەم پاكىز .
ئادىل: ماۋۇ بۇرۇنقى كونا ئاشخانىمۇ ؟
ئالىم : ياق ، بۇ بۇرۇنقى كونا ئاشخانا ئەمەس ، يېڭى ئاشخانا .
ئادىل: ئاۋۇ يېڭى ماگىزىنمۇ ؟

ئالىم : ياق ، ئاۋۇ يېڭى ماگىزىن ئەمەس ، بۇرۇنقى كونا ماگىزىن .
ئادىل: ئۇ ماگىزىن چوڭمۇ ؟
ئالىم : ياق ، ئۇ ماگىزىن چوڭ ئەمەس ، بەك كىچىك .
ئادىل: ئاۋۇ كىم ؟
ئالىم : ئۇ ئاسپىرانت .
ئادىل: ئۇ يېڭى ئوقۇغۇچىمۇ ؟
ئالىم : ياق ، ئۇ يېڭى ئوقۇغۇچى ئەمەس ، كونا ئوقۇغۇچى .
ئادىل: ئۇ ئوقۇغۇچى قانداق ، ياخشىمۇ ؟
ئالىم : ھەئە ، ئۇ ياخشى ئوقۇغۇچى ، بەك تىرىشچان .
ئادىل: ماۋۇ ئوقۇغۇچىچۇ ؟
ئالىم : ئۇ ئانچە تىرىشچان ئەمەس .

13.2　生词　سۆزلۈك

不怎么；不太	副	[antʃɛ]	ئانچە
不是		[ɛmɛs]	ئەمەس
但；但是	连	[ɛmma]	ئەمما
①初级的；初步的②原始的	形	[baʃlanʁutʃ]	باشلانغۇچ
过去的；以前的	形	[burunqi]	بۇرۇنقى
干净的；整洁的	形	[pakiz]	پاكىز
勤奋的；努力的	形	[tiriʃtʃan]	تىرىشچان
大；大的	形	[tʃoŋ]	چوڭ
整齐的；有序的	形	[rɛtlik]	رەتلىك
小；小的	形	[ki̥tʃik]*	كىچىك

商店；小卖部	名	[magizin]	ماگىزىن
浴池；浴室；澡堂	名	[muntʃa]	مۇنچا
不；不是	叹	[jaq]	ياق
托儿所	名	[jɛsli]	يەسلى

13.3 词语用法说明

[jaq] ياق 是叹词，表示否定语气，它同[hɛɛ] ھەئە 正好相反。它可以自成句子，如：

— ئۇ يېڭى ئوقۇغۇچىمۇ ؟

[— u jeŋi oquʁutʃimu ?]

（他是新生吗？）

— ياق ، ئۇ يېڭى ئوقۇغۇچى ئەمەس ، كونا ئوقۇغۇچى .

[— jaq , u jeŋi oquʁutʃi ɛmɛs , kona oquʁutʃi .]

（他不是新生，而是老生。）

— ماۋۇ باشلانغۇچ مەكتەپمۇ ؟

[— mawu baʃlanʁutʃ mɛktɛpmu ?]

（这是小学吗？）

— ياق .

[— jaq .]

（不是。）

13.4 语音知识

浊辅音 [b] ب 的清化

有些以浊辅音 [b] ب结尾的词（主要是借词），在口语中清

化为 [p] پ，其后接以辅音开头的附加成分时也如此，但接以元音开头的附加成分时却变为 [w] ۋ，如：

书面语（书写法）	口语（发音）	口语中的变化
[ki̥tab]	[ki̥tap]	清化
[ki̥tab+mu=ki̥tabmu]	[ki̥tap+mu=ki̥tapmu]	清化
[ki̥tab+i = ki̥tabi]	[ki̥tap+i=ki̥tawi/ki̥tiwi]	音变

13.5　练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列单词。

رەتلىك ئەمما يەسلى ئەمەس باشلانغۇچ چوڭ مۇنچا ماگىزىن
ياق پاكىز ئانچە تىرىشچان كىچىك بۇرۇنقى

2）完成下列替换练习。

替换词	句型
چوڭ ئاشخانا كىچىك كىتابخانا كونا كىنوخانا تىرىشچان ئوقۇغۇچى چىرايلىق دوپپا يېڭى كۇتۇپخانا بۇرۇنقى دوختۇرخانا	ياق ، بۇ كونا مۇنچا ئەمەس .

يېڭى دەريا
كونا بىنا
پاكىز ئاشخانا
بۇرۇنقى كۇتۇپخانا
تىرىشچان ئوقۇغۇچى
باشلانغۇچ مەكتەپ
چوڭ كىنوخانا

بۇ ياخشى كىتابمۇ ؟

3）用否定语气回答下列问题。

(1) بۇ مۇنچا قانداق ؟
(2) ماۋۇ باشلانغۇچ مەكتەپمۇ ؟
(3) ئۇ يەسلى قانداق ؟
(4) ماۋۇ بۇرۇنقى كونا ئاشخانىمۇ ؟
(5) ئاۋۇ يېڭى ماگىزىنمۇ ؟
(6) ئۇ ماگىزىن چوڭمۇ ؟
(7) ئۇ يېڭى ئوقۇغۇچىمۇ ؟
(8) ئۇ ئوقۇغۇچى قانداق ، ياخشىمۇ ؟

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列单词。

رەتلىك ئەمما يەسلى باشلانغۇچ چوڭ مۇنچا ماگىزىن
پاكىز ئانچە تىرىشچان كىچىك بۇرۇنقى ياق ئەمەس

2）用下列词语造句

بۇرۇنقى ئەمەس ياق چوڭ ئانچە كىچىك

第 14 课　　ئون تۆتىنچى دەرس

句型　　جۈملە تىپلىرى

①ئۇلار كىملەر ؟
②ئۇلار ئوقۇتقۇچىلار .
③بۇلار نېمىلەر ؟
④ بۇلار كىتابلار .

14.1　会话　　سۆھبەت

ئادىل: ياخشىمۇسىز !
ئالىم : ياخشىمۇسىز !
ئادىل: ئۇلار كىملەر ؟
ئالىم : ئۇلار ئوقۇتقۇچىلار .
ئادىل: ئۇلار پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلارمۇ ؟
ئالىم : ھەئە ، ئۇلار پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار .
ئادىل: سىلەرچۇ ؟
ئالىم : بىز ياش ئوقۇتقۇچىلار .
ئادىل: ئۇلارچۇ ؟
ئالىم : ئۇلار يېڭى دوكتورلار .
ئادىل: ئاۋۇ كىم ؟

ئالىم : ئۇ داڭلىق پروفېسسور .

ئادىل: بۇلار نېمىلەر ؟

ئالىم : بۇلار كىتابلار .

ئادىل: بۇلار قانداق كىتابلار ؟

ئالىم : بۇلار ئۇيغۇرچە بەك ياخشى كىتابلار .

ئادىل: ماۋۇلارچۇ ؟

ئالىم : ماۋۇلار خەنزۇچە رەسىملىك ژۇرناللار .

ئادىل: بۇلار ئىنگلىزچە لۇغەتلەرمۇ ؟

ئالىم : ياق ، بۇلار ئىنگلىزچە لۇغەتلەر ئەمەس ، ئىنگلىزچە قامۇسلار .

ئادىل: بۇلارچۇ ، بۇلار ئەرەبچە لۇغەتلەرمۇ ؟

ئالىم : ياق ، بۇلار ئەرەبچە لۇغەتلەر ئەمەس ، ئۇيغۇرچە مەشھۇر ئەسەرلەر « تۈركىي تىللار دىۋانى » بىلەن « قۇتادغۇ بىلىك ».

14.2 生词 سۆزلۈك

阿地力（男名）	名	[adil]	ئادىل
阿力木（男名）	名	[alim]	ئالىم
阿拉伯语；阿拉伯语的；阿拉伯文的；阿拉伯式的	名	[ɛrɛptʃɛ]*	ئەرەبچە
我们	代	[biz]	بىز
年长的；老的	形	[peʃqɛdɛm]	پېشقەدەم
《突厥语词典》		[《tyrki tillar diwani》]*	« تۈركىي تىللار دىۋانى »

作品；著作	名	[ɛsɛr]	ئەسەر
汉语；汉族式的；汉语的；汉文的	名	[χɛnzutʃɛ]	خەنزۇچە
有名的；知名的	形	[daŋliq]	داڭلىق
医生	名	[doχtur]	دوختۇر
博士	名	[doktor]	دوكتور
有图画的；有图像的	形	[rɛsimlik]	رەسىملىك
百科全书	名	[qamus]	قامۇس
《福乐智慧》		[《qutatqu bilik》]*	«قۇتادغۇ بىلىك»
有名的；知名的	形	[mɛʃhur]	مەشھۇر
教师	名	[oqutqutʃi]	ئوقۇتقۇچى
维吾尔语；维吾尔式的；维吾尔语的；维吾尔文的	名	[ujʁurtʃɛ]	ئۇيغۇرچە
英语；英语的；英文的；英国式的	名	[ingilistʃɛ]*	ئىنگلىزچە

14.3 词语用法说明

[muɛllim]مۇئەللىم 和 [oqutqutʃi]ئوقۇتقۇچى

[muɛllim]مۇئەللىم 和 [oqutqutʃi]ئوقۇتقۇچى 是同义词，都表示教师。但用法上有点区别。[oqutqutʃi]ئوقۇتقۇچى只用于侧面称呼（间接称呼）；而 [muɛllim]مۇئەللىم用在当面称呼（直接称呼）或侧面称呼（间接称呼）都可以，如：

（正确） ئادىل: سوپىيە مۇئەللىم ، ياخشىمۇسىز !

[adil: sopijɛ muɛllim , jaχʃimusiz !]

（错误） ئادىل: سوپىيە ئوقۇتقۇچى، ياخشىمۇسىز!
[adil: sopijɛ oqutqutʃi , jaχʃimusiz !]

（正确） ئادىل: سوپىيە، سىز ئوقۇتقۇچىمۇ؟
[adil: sopijɛ siz oqutqutʃimu ?]

（正确） ئادىل: سوپىيە، سىز مۇئەللىممۇ؟
[adil: sopijɛ siz muɛllimmu ?]

14.4 语音语法要点

一、名词的数

维吾尔语的名词有数的变化，叫做名词的数。一般有单数、复数两种形式。名词原形就是单数形式。名词原形加复数附加成分 [-lar][-lɛr] لەر- // لار- 就构成复数形式， 如：

（一支笔）（单数）	[qɛlɛm]	قەلەم
（几（许多）支笔）（复数）	[qɛlɛmlɛr]	قەلەملەر
（一本书）（单数）	[kitap]	كىتاب
（许多书）（复数）	[kitaplar]	كىتابلار

名词复数附加成分 [-lar][-lɛr] لەر- // لار- 是表示同一种语法意义的语法形式的不同变体而已。它们出自于元音和谐的需要。其附加方法请看下列元音和谐规律（下）。

二、元音和谐规律（下）

词根或词干与附加成分的元音和谐

1）最后一个音节中有前元音的词根或词干，要结合带有前

元音的附加成分；最后一个音节中有后元音的词根或词干，要结合带有后元音的附加成分，如：

[ki̥tap+lar=ki̥taplar]	كىتاب + لار= كىتابلار
[qoʁun+lar=qoʁunlar]	قوغۇن+ لار= قوغۇنلار
[bala+lar=balilar]	بالا + لار= بالىلار
[qɛlɛm+lɛr=qɛlɛmlɛr]	قەلەم + لەر= قەلەملەر
[adɛm+lɛr=adɛmlɛr]	ئادەم + لەر= ئادەملەر
[luʁɛt+lɛr=luʁɛtlɛr]	لۇغەت + لەر = لۇغەتلەر

2）最后一个音节中带有圆唇元音的词根或词干，要结合带有圆唇元音的附加成分；最后一个音节中有展唇元音的词根或词干，要结合带有展唇元音的附加成分，如：

ئاقسۇ + لۇق = ئاقسۇلۇق
[aqsu+luq=aqsuluq]
（阿克苏人）

ئۈرۈمچى+ لىك = ئۈرۈمچىلىك
[yrymʧi+lik=yrymʧilik]
（乌鲁木齐人）

ياپون + لۇق = ياپونلۇق
[japon+luq=japonluq]
（日本人）

خوتەن +لىك= خوتەنلىك
[χotɛn+lik=χotɛnlik]
（和田人）

3）如果最后一个音节是以 [i] ئى 组成的多音节词，就要往前看。即前一个音节的元音是前元音，就要结合带前元音的附加成分；如果是后元音，就要结合带后元音的附加成分。如果前一个音节同样也是 ئى[i]，那就需要再往前看，如：

ئالىم+ لار= ئالىملار
[alim+lar=alimlar]
（科学家们）

غۇلجىلىق+ لار= غۇلجىلىقلار
[ʁulʤiliq+lar=ʁulʤiliqlar]
（许多伊宁人）

رەسىم + لەر = رەسىملەر　　ئۈرۈمچىلىك + لەر = ئۈرۈمچىلىكلەر

[rɛsim+lɛr=rɛsimlɛr]　　[yrymtʃilik+lɛr=yrymtʃiliklɛr]

（许多图画）　　（许多乌鲁木齐人）

4）如果词中的元音全是[i] ئى 或 [e] ئې，那就要看辅音。即带辅音[k] ك 或 [g] گ的词要结合带前元音的附加成分；不带[k] ك 或 [g] گ的词要结合带后元音的附加成分，如：

قىز+ لار = قىزلار　　ئېتىز+ لار = ئېتىزلار

[qiz+lar=qizlar]　　[etiz+lar=etizlar]

（姑娘们）　　（许多农田）

گېزىت + لەر = گېزىتلەر　　يىگىت + لەر = يىگىتلەر

[gezit+lɛr=gezitlɛr]　　[jigit+lɛr=jigitlɛr]

（许多报纸）　　（小伙子们）

注：有一些词不按上述规则变化，需要单独记住，如：

بىز + دە = بىزدە　　سىز+گە = سىزگە

[biz+dɛ=bizdɛ]　　[siz+gɛ=sizgɛ]

（在我们这里）　　（向您）

بىلىم +گە = بىلىمگە　　ئىلىم +گە = ئىلىمگە

[bilim+gɛ=bilimgɛ]　　[ilim+gɛ=ilimgɛ]

（对知识）　　（对科学）

14.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

خەنزۇچە ئۇيغۇرچە پىشقەدەم دوكتور داڭلىق ئوقۇتقۇچى ئەسەر
رەسىملىك بىر ئىنگلىزچە « قۇتادغۇ بىلىك » مەشھۇر ئەرەبچە
تۈركىي تىللار دىۋانى قامۇس

2）回答下列问题。

(1) ئۇلار كىملەر ؟
(2) ئۇلار پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىلارمۇ ؟
(3) سىلەرچۇ ؟
(4) ئۇلارچۇ ؟
(5) ئاۋۇ كىم ؟
(6) بۇلار نىمىلەر ؟
(7) بۇلار قانداق كىتابلار ؟
(8) ماۋۇلارچۇ ؟
(9) بۇلار ئىنگلىزچە لۇغەتلەرمۇ ؟
(10) بۇلارچۇ ، بۇلار ئەرەبچە لۇغەتلەرمۇ ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

خەنزۇچە ئۇيغۇرچە پىشقەدەم دوكتور بىر داڭلىق ئوقۇتقۇچى

ئەسەر مەشھۇر ئەرەبچە قامۇس ئىنگلىزچە رەسىملىك

2）用下列词语造句。

رەسىملىك ئوقۇتقۇچىلار ئۇيغۇرچە پىشقەدەم بىز داڭلىق

3）把下列名词变成复数形式。

ئالىم	بىلىم	كىتاب	ئەسەر
رەسىم	گېزىت	ئادەم	دوكتور
ئۆرۈمچىلىك	قىز	لۇغەت	ئوقۇتقۇچى
غۇلجىلىق	يىگىت	قەلەم	قامۇس
ئاسپىرانت	ئېتىز	ئاشخانا	بالا
ئاشپەز	تېلېفون	ئايگۈل	قوغۇن

第 15 课 ئون بەشىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① بۇ مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ ؟
② ھەئە ، بۇ مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى .
③ سىز نەلىك ؟
④ مەن شىنجاڭلىق .

15.1 我是新疆人 مەن شىنجاڭلىق

ئانارگۈل: ياخشىمۇسىز!
يۈلتۈز : ياخشىمۇسىز!
ئانارگۈل: بۇ مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ ؟
يۈلتۈز : ھەئە ، بۇ مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى .
ئانارگۈل: ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىچۇ ؟
يۈلتۈز : ئاۋۇ بىنا شۇ .
ئانارگۈل: رەھمەت سىزگە !
يۈلتۈز : ئەرزىمەيدۇ !

ئانارگۈل : بۇ ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىمۇ ؟

ۋاڭ مۇئەللىم : ھەئە ، بۇ ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى.

ۋاڭ مۇئەللىم : سىز يېڭى ئوقۇغۇچىمۇ ؟

ئانارگۈل : ھەئە ، مەن يېڭى ئوقۇغۇچى .

ۋاڭ مۇئەللىم : سىز نەلىك ؟

ئانارگۈل : مەن شىنجاڭلىق ، مۇئەللىم سىزچۇ ؟

ۋاڭ مۇئەللىم : مەن بېيجىڭلىق .

ئانارگۈل : ئۇلارمۇ يېڭى ئوقۇغۇچىلارمۇ ؟

ۋاڭ مۇئەللىم : ھەئە ، ھەممىسى يېڭى ئوقۇغۇچىلار .

لى شا : بۇ نېمىلەر ؟

يۇلتۇز: بۇ ئۇيغۇرچە تاماقلار . ماۋۇ لەغمەن ، ئاۋۇ پولو ، پېتىر مانتىلار .

لى شا : بۇچۇ ؟

يۇلتۇز: كاۋاپ بىلەن نان .

لى شا : ئاۋۇچۇ ؟

يۇلتۇز: ئاۋۇ ساڭزا ـ پىرەنىكلەر .

15.2 生词 سۆزلۈك

阿娜尔古丽（女名）	名	[anargyl]	ئانارگۈل
不客气		[ɛrzimɛjdu]	ئەرزىمەيدۇ !
①同；和；与；跟②用	连\后	[bilɛn]	بىلەن
抓饭	名	[polo]	پولو
薄皮包子（死面包子）		[petir manta]	پېتىر مانتا

点心；甜点	名 [pirɛnik]	پىرەنىك
饭；饭菜；食物	名 [tamaq]	تاماق
谢谢您	[rɛχmɛt sizgɛ]*	رەھمەت سىزگە
少数民族语言文学系	[assanliq millɛtlɛr til-ɛdɛbijat pakulteti]*	ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى
馓子	名 [saŋza]	ساڭزا
那；那个；这；这个；此	代 [ʃu]	شۇ
哪；哪个；哪些；什么	代 [qajsi]	قايسى
拉面	名 [lɛʁmɛn]	لەغمەن
李霞	名 [li ʃa]	لى شا
包子	名 [manta]	مانتا
馕	名 [nan]	نان
中央民族大学	[mɛrkizi millɛtlɛr uniwersiteti]*	مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى
哪儿；哪里；什么地方	代 [nɛ]	نە
都；都是；全是；所有	[hɛmmisi]	ھەممىسى
尤丽图孜（女名）；星星	名 [jultuz]	يۇلتۇز

15.3　词语用法说明

[qɛjɛr] قەيەر 和 [nɛ] نە

① [qɛjɛr] قەيەر和 [nɛ] نە 都是疑问代词，其意义相同（同义词），可以替换使用。

（这是哪儿？）　[bu qɛjɛr？]　　بۇ قەيەر؟

（这是哪儿？）　[bu nɛ？]　　　بۇ نە ؟

② [qɛjɛr] قەيەر和 [nɛ] نە 后加[lik] لىك 表示“什么地方人？”，如：

（他是哪儿的人？）　[u nɛlik？]　　　ئۇ نەلىك ؟

（您是哪儿的人？）　[siz qɛjɛrlik？] ؟ سىز قەيەرلىك

③表示某地方名称的名词后加 [lik] لىك 及其变体 [-liq] [-luq] [-lyk] «-لىق // -لۇق // -لۈك»（展唇、圆唇元音的变体）表示“……地方的人”，如：

（我是乌鲁木齐人。）　[mɛn yrymtʃilik .]　. مەن ئۈرۈمچىلىك

（他是阿克苏人。）　[u aqsuluq .]　. ئۇ ئاقسۇلۇق

（我们是柯坪人。）　[biz kɛlpynlyk .]　. بىز كەلپىنلىك

15.4　语音语法要点

一、元音和辅音开头的附加成分与词干的结合规则

以辅音结尾的词后要加以元音开头的附加成分；以元音结尾的词后要加以辅音开头的附加成分。如：

（我的妈妈）	以元音结尾的词后要加以辅音开头的附加成分	ئاپا+م = ئاپام [apa+m=apam]
（我们的妈妈）		ئاپا+ مىز = ئاپىمىز [apa+miz=apimiz]
（我的手）	以辅音结尾的词后要加以元音开头的附加成分	قول+ ۇم = قولۇم [qol+um=qolum]
（我的眼睛）		كۆز+ ۈم = كۆزۈم [køz+ym=køzym]

二、人称代词

表示人称的代词叫做人称代词。即表示说话者（第一人称）；听话者（第二人称）；第三者（第三人称）。有三个人称和单数、复数的变化。其中第二人称有普称、尊称的区别。各人称代词见列表：

第一人称	单数		（我）[mɛn] مەن
	复数		（我们）[biz] بىز
第二人称	普称	单数	（你）[sɛn] سەن
	尊称	单数	（您）[siz] سىز
	普称	复数	（你们）[silɛr] سىلەر
第三人称	单数		他（她；它）[u] ئۇ
	复数		他（她；它）们 [ular] ئۇلار

三、附加成分

不能单独使用，只能结合在词根或词干后（也有个别的借词结合前加词缀），用来构成词或构成词的各种语法形式的成分叫做附加成分，如：

（事情→工人） ئىش + چى = ئىشچى
[iʃ+ ʧi =iʃʧi]

（工作→工作人员） خىزمەت + چى = خىزمەتچى
[χizmɛt + ʧi= χizmɛtʧi]

（书→许多书） كىتاب + لار = كىتابلار
[kitap + lar= kitaplar]

（学校→很多学校）　　　مەكتەپ + لەر = مەكتەپلەر

[mɛktɛp+lɛr=mɛktɛplɛr]

1）附加成分的分类

维吾尔语的附加成分按其功能可分为构词附加成分和构形附加成分两类。

① 构词附加成分：用来构成新词的附加成分叫做构词附加成分，如：

（和田→和田人）　　　خوتەن+ لىك= خوتەنلىك

[χotɛn+lik= χotɛnlik]

（饭→餐厅）　　　ئاش + خانا= ئاشخانا

[aʃ + χana = aʃχana]

（活儿→干活儿）　　　ئىش + لە= ئىشلە-

[iʃ+lɛ=iʃlɛ-]

（工作→工作人员）　　　خىزمەت+ چى= خىزمەتچى

[χizmɛt+ʧi= χizmɛtʧi]

②构形附加成分：用来构成词的语法形式并表示某种语法意义的附加成分叫做构形附加成分，如：

（书→许多书）（名词复数）　　　كىتاب + لار=كىتابلار

[kitap + lar = kitaplar]

（学校→很多学校）（名词复数）　　　مەكتەپ+لەر=مەكتەپلەر

[mɛktɛp+lɛr=mɛktɛplɛr]

（老师→老师们）（名词复数）　　　مۇئەللىم +لەر=مۇئەللىملەر

[muɛllim+lɛr=muɛllimlɛr]

2）附加成分的变体

维吾尔语里表示同一种语法意义的附加成分往往有几种（多数两个以上）形式（具有语音差异），称其为变体。如[-lar][-lɛr]«لەر ـ // لار ـ»都表示名词复数，只是其中的元音在发音部位上有差异。使用时变体中选择何种形式，取决于语音和谐规律。

15.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ھەممىسى
پېتىر مانتا نان پولو قايسى تاماق نە ئەرزىمەيدۇ بىلەن ساڭزا
لەغمەن پىرەنىك شۇ رەھمەت سىزگە

2）回答下列问题。

(1) بۇ مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ ؟

(2) تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىچۇ ؟

(3) بۇ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىمۇ ؟

(4) سىز يېڭى ئوقۇغۇچىمۇ ؟

(5) ئۇلارمۇ يېڭى ئوقۇغۇچىلارمۇ ؟

(6) سىز نەلىك ؟

(7) بۇ نېمىلەر ؟

(8) بۇ قايسى تاماقلار ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ھەممىسى
پېتىر مانتا نان پولو قايسى تاماق نە ئەرزىمەيدۇ بىلەن ساڭزا
لەغمەن پىرەنىك شۇ رەھمەت سىزگە

2）用人称代词填空。

(1) [ ] يېڭى ئوقۇغۇچىلار .
(2) [ ] يېڭى ئوقۇتقۇچى .
(3) [ ] كونا ئوقۇغۇچى .
(4) [ ] كونا پروفېسسورلار .
(5) [ ] ياخشى ئادەم .
(6) [ ] كونا مۇئەللىم .
(7) [ ] ياش ئوقۇتقۇچىلارمۇ ؟
(8) [ ] قانداق ئوقۇغۇچىلار ؟
(9) [ ] كىم ؟
(10) [ ] دوكتورلار .

第 16 课　　ئون ئالتىنچى دەرس

句型　　جۈملە تىپلىرى

① ئۇ قىزنىڭ ئىسمى (ئېتى) نېمە ؟
② ئۇ قىزنىڭ ئىسمى (ئېتى) ماھىرە .
③ ئۇنىڭ مىللىتى نېمە ؟
④ ئۇنىڭ مىللىتى ئۆزبېك .

16.1　ئۇ بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى

他是这个学校的学生

تۇرسۇن : ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم !
ئېزىز : ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام !
تۇرسۇن : ئۇ قىزنىڭ ئىسمى (ئېتى) نېمە ؟
ئېزىز : ئۇ قىزنىڭ ئىسمى (ئېتى) ماھىرە .
تۇرسۇن : ئۇلار قايسى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ؟
ئېزىز : ئۇلار مەركىزي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى .
تۇرسۇن : ئۇلارنىڭ مىللىتى نېمە ؟
ئېزىز : ئۇلارنىڭ مىللىتى ئۆزبېك .
تۇرسۇن : ئۇلار نەلىك ؟
ئېزىز : ئۇلار غۇلجىلىق .

تۇرسۇن : ئۇلار ئادىلنىڭ ساۋاقدىشىمۇ ؟

ئېزىز : ھەئە ، ئۇلار ئادىل بىلەن ساۋاقداش .

تۇرسۇن : ئاۋۇ بالىنىڭ ئېتى نېمە ؟

ئېزىز : ئۇ بالىنىڭ ئېتى سادىق .

تۇرسۇن : ئۇ بۇ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمىمۇ ؟

ئېزىز : ياق ، ئۇ مۇئەللىم ئەمەس ، بىزنىڭ كەسپىنىڭ ئاسپىرانتى .

تۇرسۇن : ئۇ ماھىرەنىڭ ئاكىسىمۇ ؟

ئېزىز : ھەئە ، ئۇلار ئاكا ـ سىڭىللار .

16. 2 生词 سۆزلۈك

①马②名字	名	[at]	ئات
哥哥	名	[aka]	ئاكا
您好		[ɛssalamu ɛlɛjkum]	ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم
①孩子②男孩儿	名	[bala]	بالا
吐尔逊（男名）	名	[tursun]	تۇرسۇن
莎地克（男名）	名	[sadiq]	سادىق
同学	名	[sawaʁdaʃ]*	ساۋاقداش
妹妹	名	[siŋil]	سىڭىل
伊宁	名	[ʁulʤa]	غۇلجا
姑娘；少女	名	[qiz]	قىز
专业	名	[kɛsip]	كەسىپ
玛依拉（女名）	名	[mahirɛ]	ماھىرە

民族	名	[millɛt]	مىللەت
大学	名	[uniwersitet]	ئۇنىۋېرسىتېت
乌孜别克族	形	[øzbek]	ئۆزبېك
还好；很好；挺好		[wɛɛlɛjkum ɛssalam]	ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام
①珍贵；宝贵 ②艾则孜（男名）	名	[eziz]	ئېزىز
①名字②名词	名	[i̥sim]*	ئىسىم

16.3　词语用法说明

[ɛssalamu ɛlɛjkum！] « ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ! »

[wɛɛlɛjkum ɛssalam！] « ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ! »

[ɛssalamu ɛlɛjkum！] « ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ! »是维吾尔人常用的问候语。它多用于正式、庄重的场合和成年男性之间。

[wɛɛlɛjkum ɛssalam！] « ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ! »是问候时的答语，如：

（您好！）　تۇرسۇن : ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم !

[tursun：ɛssalamu ɛlɛjkum！]

（还好；很好 ；挺好！）　ئېزىز : ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام !

[eziz：wɛɛlɛjkum ɛssalam！]

16.4 语法要点

一、名词的格

格是表示名词在句子或词组中与其它词之间的各种关系（句法关系）的语法范畴。维吾尔语有十个格：主格、所有格、向格、宾格、位格、从格、止格、范围特征格、形似格、量似格。

代词和名词化的其它词类也有格的变化。它们的变化形式基本上与名词相同。

1）主格

主格名词表示句子当中所叙述的人或事物。是零形态（不附带格附加成分）。它充当句子的主语，回答 （谁）[kim]كىم、（什么）[nemɛ]نېمە、 （哪里）[qɛjɛr]قەيەر的问题，如：

（吐尔逊是学生。） تۇرسۇن ئوقۇغۇچى .

[tursun oquʁutʃi .]

（乌鲁木齐是个好地方。） ئۈرۈمچى ياخشى يەر .

[yrymtʃi jaχʃi jɛr.]

（阿丽亚很勤奋。） ئالىيە ناھايىتى تىرىشچان.

[alijɛ nahajiti tiriʃtʃan .]

2）所有格

名词的所有格表示所有者。其语法形式是 [-niŋ]«-نىڭ»，通常句中做定语。做定语时要求被修饰语带名词领属人称附加成分，如：

（这是吐尔逊的词典。） بۇ تۇرسۇننىڭ لۇغىتى .

[bu tursunniŋ luʁiti.]

（那是我哥的笔。） ئۇ ئاكامنىڭ قەلىمى.

[u akamniŋ qɛlimi.]

（这是吐鲁番的葡萄。） بۇ تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى .

[bu turpanniŋ yzymi .]

（这是老师的表。） بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ سائىتى .

[bu oqutquʧiniŋ saiti .]

所有格名词做定语时，它与被修饰语紧密结合构成所有格性质的名词词组。这种名词词组带有专有名词色彩，相互之间的关系高度抽象化，这时做定语的名词的所有格附加成分要省略，而被修饰的名词保持第三人称的领属人称形式，如：

（民族大学） مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى

[millɛtlɛr uniwersiteti]

（语言文学系） تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتى

[til-ɛdɛbijat pakulteti]

（语言专业） تىل كەسپى

[til kɛspi]

（塔里木河） تارىم دەرياسى

[tarim dɛrjasi]

人称代词 [mɛn]和[sɛn]« مەن » 和« سەن » 结合所有格附加成分时发生语音变化（即发生元音弱化和辅音脱落现象），如：

（错误） مەن + نىڭ = مەننىڭ （正确） مەن + نىڭ = مېنىڭ

[mɛn+niŋ=mɛnniŋ] [mɛn+niŋ=meniŋ]

（错误） سەن + نىڭ = سەننىڭ （正确） سەن + نىڭ = سېنىڭ

[sɛn+niŋ=sɛnniŋ] [sɛn+niŋ=seniŋ]

二、名词领属人称（上）

在维吾尔语中，名词的领属人称表示名词所表示的人或事物属于某一个人称（被某一个人称所有），即该名词表示的人或事物属于说话者、听话者、被谈论者，由一定的语法形式表示。名词的领属人称附加成分可以分为第一人称、第二人称、第三人称。第一人称有单数、复数的区别；第二人称有普称、尊称。其中普称有单数、复数的区别；尊称只有单数形式。第三人称不分单复数。

名词领属人称第三人称附加成分及其附加方法

数	领属附加成分	附加方法	例词
第三人称不分单复数	ى- [-i]	附加在以辅音结尾的词根或词干后	خىزمەت + ى = خىزمىتى [χizmɛt+i=χizmiti] 他（他们）的工作 مەكتەپ + ى = مەكتىپى [mɛktɛp+i=mɛktiwi] 他（他们）的学校
	سى- [-si]	附加在以元音结尾的词根或词干后	ئوقۇغۇچى+سى= ئوقۇغۇچىسى [oquʁutʃi+si=oquʁutʃisi] 他（他们）的学生 ئاشخانا + سى = ئاشخانىسى [aʃχana+si=aʃχanisi] 他（他们）的餐厅

ئۇ بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى .　（他是这个学校的学生。）

[u bu mɛktɛpniŋ oquʁutʃisi .]

بۇ شىنجاڭنىڭ ئۈزۈمى .　（这是新疆的葡萄。）

[bu ʃindʒaŋniŋ yzymi .]

16.5　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

مىللەت ئىسىم سادىق ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم

ئۆزبېك ئات كەسىپ بالا ساۋاقداش غۇلجا سىڭىل ئۇنىۋېرسىتېت

2）回答下列问题。

(1) ئۇ قىزنىڭ ئىسمى (ئېتى) نېمە ؟

(2) ئۇ ماھىرەنىڭ ئاكىسىمۇ ؟

(3) ئۇلارنىڭ مىللىتى نېمە ؟

(4) ئۇلار نەلىك ؟

(5) ئۇلار ئادىلنىڭ ساۋاقدىشىمۇ ؟

(6) ئاۋۇ بالىنىڭ ئېتى نېمە ؟

(7) ئۇ بۇ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمىمۇ ؟

(8) ئۇ قايسى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

مىللەت ئىسىم سادىق ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم
ئۆزبېك ئات كەسىپ بالا ساۋاقداش غۇلجا سىڭىل ئۇنىۋېرسىتېت

2）给下列名词加上名词领属人称第三人称附加成分。

گېزىت	مىللەت	كىتاب	مەكتەپ
بالا	ئات	ئوقۇغۇچى	ئىشچى
ساۋاقداش	قىز	مۇئەللىم	ئىشخانا
ئۇنىۋېرسىتېت	ئاكا	ئادەم	نان

3）用名词领属人称第三人称和所有格形式填空。

(1) بۇ ئۇ[ ] ئاكا[ ] [ ].
(2) ئاۋۇ ئۇلار[ ] دادا[ ] [ ].
(3) بۇ ئۇ[ ] كونا ئوقۇغۇچى[ ] [ ].
(4) ئاۋۇ بۇلار[ ] يېڭى گېزىت[ ] [ ].
(5) بۇ ئۇ[ ] مۇئەللىم[ ] [ ].
(6) بۇ تۇرسۇن[ ] لۇغەت[ ] [ ]مۇ؟
(7) بۇ مۇئەللىملەر[ ] كىتاب[ ] [ ].
(8) ئۇ كىم[ ] بالا[ ] [ ]؟
(9) ئۇ ئېزىز[ ] ساۋاقداش[ ] [ ]مۇ؟
(10) بۇ ئۇلار[ ] رەسىملىك ژۇرنال[ ] [ ].

中　编

第 17 课　ئون يەتتىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① مېنىڭ ئىسمىم ئايشەمگۈل .
② مېنىڭ كەسپىم جۇڭگو ئازسانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىياتى .
③ دادام دوختۇر .
④ ئاچام پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى .

17.1　我叫阿依仙古丽　مېنىڭ ئىسمىم ئايشەمگۈل

مېنىڭ ئىسمىم ئايشەمگۈل. مەن ئۈرۈمچىلىك . بۇ يىل يىگىرمە ياش . مەن ئۇيغۇر . مەن مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېر- سىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى. مېنىڭ كەسپىم جۇڭگو ئازسانلىق مىل - لەتلەر تىل - ئەدەبىياتى. مېنىڭ ئاكام ئادىلمۇ مۇشۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى . ئەمما ئۇ مەن بىلەن بىر فاكۇلتېتتا ئەمەس. ئۇ قانۇن كەسپىنىڭ ئاسپىرانتى . ئۇ ناھايىتى تىرىشچان ئوقۇ - غۇچى .

بۇلار مېنىڭ دادام ، ئاپام ، ئاچام ، سىڭلىم ، ئىنىم .

دادام دوختۇر . ئاپام پىركازچىك . ئاچام پېداگوگىكا ئۇنىۋېر-
ستېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى . سىڭلىم ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئو-
قۇغۇچىسى . ئىنىم باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى . بىز
بىر ئائىلە كىشىلىرى ئىنتايىن ئىناق .

17.2　生词　سۆزلۈك

妈妈	名	[apa]	ئاپا
姐姐	名	[atʃa]	ئاچا
少数；少数的	形	[assanliq]*	ئازسانلىق
家庭	名	[ailɛ]	ئائىلە
阿依仙古丽（女名）	名	[ajʃɛmgyl]	ئايشەمگۈل
文学	名	[ɛdɛbijat]	ئەدەبىيات
一；一个	数	[bir]	بىر
师范	名	[pedagogika]	پېداگوگىكا
售货员	名	[pirkaztʃik]	پىركازچىك
语言	名	[til]	تىل
中国	名	[ʤuŋgo]	جۇڭگو
爸爸	名	[dada]	دادا
系；系科	名	[pakultit]*	فاكۇلتېت
法律	名	[qanun]	قانۇن
人；人家；人类	名	[kiʃi]*	كىشى

这个	代	[muʃu]	مۇشۇ
非常；特别	副	[nahajiti]	ناهايىتى
中等；中间	名	[ottura]	ئوتتۇرا
乌鲁木齐	名	[yrymtʃi]	ئۈرۈمچى
和睦；和睦的	形	[inaq]	ئىناق
非常；特别	副	[intajin]	ئىنتايىن
弟弟	名	[ini]	ئىنى
①年龄②年青	名	[jaʃ]	ياش
二十	数	[jigirmɛ]	يىگىرمە
年	名	[jil]	يىل

17.3 语法要点

名词领属人称（中）

名词领属人称第一人称附加成分

名词领属人称第一人称附加成分分单数、复数。因语音和谐规律的需要，分元音开头和辅音开头两套。元音开头的再分展唇元音和圆唇元音两套。圆唇元音的再分前元音和后元音两套。附加方法要遵循语音和谐规律：元音和辅音的搭配规律；元音和谐规律等。附加时还要特别注意元音« ئە 和 ئا»[ɑ][ɛ]的弱化问题。

名词领属人称第一人称附加成分及其附加方法

<table>
<tr><th>数</th><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>例词</th></tr>
<tr><td rowspan="4">单数</td><td>ـم
[-m]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词之后</td><td>ئاپا+م = ئاپام
[apa+m=apam]
（我的妈妈）</td></tr>
<tr><td>ـىم
[-im]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词之后</td><td colspan="2">附加在由展唇元音构成的音节之后</td><td>قەلەم+ىم = قەلىمىم
[qɛlɛm+im=qɛlimim]
（我的笔）</td></tr>
<tr><td>ـۈم
[-ym]</td><td rowspan="2">附加在由圆唇元音构成的音节之后</td><td>附加在由前元音构成的音节之后</td><td>كۆز+ۈم = كۆزۈم
[køz+ym=køzym]
（我的眼睛）</td></tr>
<tr><td>ـۇم
[-um]</td><td>附加在由后元音构成的音节之后</td><td>قول+ۇم = قولۇم
[qol+um=qolum]
（我的手）</td></tr>
<tr><td rowspan="2">复数</td><td>ـمىز
[-miz]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词之后</td><td>ئاپا+مىز= ئاپىمىز
[apa+miz=apimiz]
（我们的妈妈）</td></tr>
<tr><td>ـىمىز
[-imiz]</td><td colspan="3">附加在以辅音结尾的词之后</td><td>قول+ىمىز= قولىمىز
[qol+imiz=qolimiz]
（我们的手）</td></tr>
</table>

ئۇ مېنىڭ قىزىم .
[u meniŋ qizim.]
（她是我的女儿。）

مېنىڭ دادام دوختۇر .
[meniŋ dadam doχtur.]
（我的爸爸是个医生。）

ئاۋۇ بىزنىڭ مەكتىپىمىز.
[awu bizniŋ mɛktiwimiz.]
（那个是我们的学校。）

ئۇ بىزنىڭ ئانىمىز .
[u bizniŋ animiz.]
（她是我们的母亲。）

17.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

تىل ئازسانلىق جۇڭگو ياش يىگىرمە يىل ئۈرۈمچى ئايشەمگۈل
ئىنتايىن ناھايىتى قانۇن فاكۇلتېت كىشى ئىنى ئەدەبىيات
دادا ئىناق ئائىلە ئوتتۇرا پېداگوگىكا ئاپا پىركازچىك ئاچا

2）请结合已学内容做自我介绍。

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

تىل ئازسانلىق جۇڭگو ياش يىگىرمە يىل ئۈرۈمچى ئايشەمگۈل
ئىنتايىن ناھايىتى قانۇن فاكۇلتېت كىشى ئىنى ئەدەبىيات
دادا ئىناق ئائىلە ئوتتۇرا پېداگوگىكا ئاپا پىركازچىك ئاچا

2）给下列词加上名词领属人称第一人称单数、复数附加成分。

ئانا	مىللەت	كىتاب	مەكتەپ
بالا	ئات	قول	ئاچا
ساۋاقداش	قىز	مۇئەللىم	كۆز
لۇغەت	ئاكا	ئىنى	ئاپا
دادا	سائەت	گېزىت	دوست

3）用名词领属人称第一人称和所有格形式填空。

(1) بۇ مەن[　　] ئاكا[　　] [　　].

(2) ئاۋۇ بىز[　　] دادا[　　] [　　].

(3) بۇ مەن[　　] ئاپا[　　] [　　].

(4) ئاۋۇ بىز[　　] يېڭى ئۆي[　　] [　　].

(5) بۇ بىز[　　] مۇئەللىم[　　] [　　].

(6) بۇ بىز[　　] لۇغەت[　　] [　　]مۇ؟

(7) بۇ بىز[　　] كىتاب[　　] [　　]مۇ ؟

(8) بۇ مەن[　　] بالا[　　] [　　].

(9) ئۇ مەن[　　] ساۋاقداش[　　] [　　]مۇ؟

(10) بۇ مەن[　　] رەسىملىك ژۇرنال[　　] [　　].

第 18 课　ئون سەككىزىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

①سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە ؟
②مېنىڭ ئىسمىم ئالىيە .
③سىزنىڭ مىللىتىڭىز نېمە ؟
④مېنىڭ مىللىتىم ئۇيغۇر .

18.1　سىلەرنىڭ مىللىتىڭلار ئۇيغۇر

你们是维吾尔族

لى شا : سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە ؟
ئالىيە : مېنىڭ ئىسمىم ئالىيە ، سىزنىڭ ئىسمىڭىزچۇ ؟
لى شا : مېنىڭ ئىسمىم لى شا .
لى شا : سىلەر قەيەرلىك (نەلىك) ؟
ئالىيە : بىز شىنجاڭلىق ، سىزچۇ ؟
لى شا : مەن بېيجىڭلىق .
ئالىيە : سىز قايسى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ؟
لى شا : مەن بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى .
ئالىيە : سىزنىڭ مىللىتىڭىز نېمە ؟

لى شا : مېنىڭ مىللىتىم خۇيزۇ ، سىلەرنىڭ مىللىتىڭلارچۇ ؟
ئالىيە : بىزنىڭ مىللىتىمىز ئۇيغۇر .
لى شا: سىز بۇ يىل قانچە (نەچچە) ياش ؟
ئالىيە : مەن بۇ يىل ئون توققۇز ياش .
لى شا : ئۇ قىز سىلەرنىڭ دوستۇڭلارمۇ ؟
ئالىيە : ھەئە ، ئۇ بىزنىڭ دوستىمىز سوپىيە .

لى شا: ياخشىمۇسىز سوپىيە !
سوپىيە: لى شا ، ياخشىمۇسىز !
لى شا: سوپىيە ، سىز قايسى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ؟
سوپىيە: مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى .
لى شا: سىزنىڭ كەسپىڭىز نېمە ؟
سوپىيە: مېنىڭ كەسپىم تارىخ .
لى شا: سىزنىڭ دادىڭىز سىلەرنىڭ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسىمۇ ؟
سوپىيە: ھەئە ، مېنىڭ دادام بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئاتاقلىق پروفېسسورى .
لى شا: ئۇنىڭ كەسپى نېمە ؟
سوپىيە: ئۇنىڭ كەسپى ئازسانلىق مىللەتلەر تىلشۇناسلىقى .

18.2 生词 سۆزلۈك

有名的; 知名的	形	[atawliq]*	ئاتاقلىق
阿丽亚（女名）	名	[alijɛ]	ئالىيە

北京	名	[bejʤiŋ]	بېيجىڭ
北京大学		[bejʤiŋ uniwersiteti]	بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى
历史	名	[tariχ]	تارىخ
语言学	名	[tilʃunasliq]	تىلشۇناسلىق
回族	名	[χujzu]	خۇيزۇ
朋友	名	[dost]	دوست
新疆	名	[ʃinʤaŋ]	شىنجاڭ
新疆大学		[ʃinʤaŋ uniwersiteti]	شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى
多少；几；若干	代	[qanʧɛ]	قانچە
多少；几；若干	代	[nɛʧʧɛ]	نەچچە
十九	数	[on toqquz]	ئون توققۇز

18.3 语音语法要点

一、名词领属人称（下）

名词领属人称第二人称附加成分

名词领属人称第二人称附加成分分单数、复数。其次还分普称、尊称。根据语音和谐规律的需要，分元音开头和辅音开头两套。元音开头的再分展唇元音和圆唇元音两套。其中圆唇元音的再分前元音和后元音两套。附加方法要遵循语音和谐规律：元音和辅音的搭配规律、元音和谐规律等。附加时还要特别注意元音[ɑ]和[ɛ]« ئە 和 ئا»的弱化问题。

名词领属人称第二人称附加成分及其附加方法

<table>
<tr><th>数</th><th>类别</th><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>例词</th></tr>
<tr><td rowspan="6">单数</td><td rowspan="4">普称</td><td>ـڭ
[-ŋ]</td><td colspan="3">附加在由元音结尾的词之后</td><td>ئاپا + ڭ = ئاپاڭ
[apa+ŋ=apaŋ]</td></tr>
<tr><td>ـىڭ
[-iŋ]</td><td rowspan="3">附加在由辅音结尾的词之后</td><td colspan="2">附加在由展唇元音构成的音节之后</td><td>قەلەم + ىڭ = قەلىمىڭ
[qɛlɛm+iŋ=qɛlimiŋ]</td></tr>
<tr><td>ـۇڭ
[-uŋ]</td><td rowspan="2">附加在由圆唇元音构成的音节之后</td><td>附加在由后元音构成的音节之后</td><td>قول + ۇڭ = قولۇڭ
[qol+uŋ=qoluŋ]</td></tr>
<tr><td>ـۈڭ
[-yŋ]</td><td>附加在由前元音构成的音节之后</td><td>كۆز + ۈڭ = كۆزۈڭ
[køz+yŋ=køzyŋ]</td></tr>
<tr><td rowspan="2">尊称</td><td>ـڭىز
[-ŋiz]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词之后</td><td>ئاپا + ڭىز = ئاپىڭىز
[apa+ŋiz=apiŋiz]</td></tr>
<tr><td>ـىڭىز
[-iŋiz]</td><td colspan="3">附加在以辅音结尾的词之后</td><td>كۆز + ىڭىز = كۆزىڭىز
[køz+iŋiz=køziŋiz]</td></tr>
<tr><td rowspan="4">复数</td><td rowspan="4">普称</td><td>ـڭلار
[-ŋlar]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词之后</td><td>ئاپا + ڭلار = ئاپاڭلار
[apa+ŋlar=apaŋlar]</td></tr>
<tr><td>ـىڭلار
[-iŋlar]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词之后</td><td colspan="2">附加在由展唇元音构成的音节之后</td><td>قەلەم + ىڭلار = قەلىمىڭلار
[qɛlɛm+iŋlar=qɛlimiŋlar]</td></tr>
<tr><td>ـۇڭلار
[-uŋlar]</td><td rowspan="2">附加在由圆唇元音构成的音节之后</td><td>附加在由后元音构成的音节之后</td><td>قول + ۇڭلار = قولۇڭلار
[qol+uŋlar=qoluŋlar]</td></tr>
<tr><td>ـۈڭلار
[-yŋlar]</td><td>附加在由前元音构成的音节之后</td><td>كۆز + ۈڭلار = كۆزۈڭلار
[køz+yŋlar=køzyŋlar]</td></tr>
</table>

（这是我的书。）　　بۇ مېنىڭ كىتابىم .
[bu meniŋ kitiwim.]

（您的父亲是医生吗？）　　سىزنىڭ دادىڭىز دوختۇرمۇ ؟
[sizniŋ dadiŋiz doχturmu?]

（你们的家远。）　　سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلار يىراق .
[silɛrniŋ øjyŋlar jiraq.]

（这是新疆的葡萄。）　　بۇ شىنجاڭنىڭ ئۈزۈمى .
[bu ʃinʤaŋniŋ yzymi.]

二、双音节词中元音 [u][y][i]«ئۇ // ئۈ // ئى»的脱落

有些以辅音结尾，第二个音节含有«ئۇ // ئۈ // ئى» [u] [y] [i] 的双音节词，当附加以元音开头的附加成分，并且重音后移时，«ئۇ // ئۈ // ئى» [u] [y] [i]脱落。元音的脱落在书面语和口语中是一致的，如：

（名字→我的名字）　[isim + im = ismim]　ئىسىم + ىم = ئىسمىم

（儿子→他（他们）的儿子）　[oʁul + i =oʁli]　ئوغۇل + ى = ئوغلى

（一生→你的一生）　[ømyr+yŋ= ømryŋ]　ئۆمۈر + ۈڭ = ئۆمرۈڭ

注：① 以清辅音 [p][q][k]«پ // ق // ك»结尾的多音节词结合领属人称附加成分时，在口语中 [p]پ浊化为 [w]ۋ；[q]ق浊化为 [ʁ]غ；[k]ك浊化为 [g]گ，如：

汉语	口语	书面语
（学校→我的学校）	[mɛktiwim]	مەكتەپ + ىم = مەكتىپىم [mɛktɛp+im =mɛktipim]
（饭→你的饭）	[tamiʁiŋ]	تاماق + ىڭ = تامىقىڭ [tamaq + iŋ = tamiqiŋ]

(小→小的)	[kitʃigi]	كىچىكى = ى + كىچىك [kitʃik + i = kitʃiki]

但有些词不按此项规则变化，需要单独记住，如：

汉语	口语	书面语	
(品德→他的品德)	[ɛχlaʁi]（不能这样说）	[ɛχlaq+i =ɛχlaqi]（可以这样说或写）	ئەخلاقى = ى + ئەخلاق（可以这样说或写）
(班级→他的班级)	[siniwi]（不能这样说）	[sinip + i = sinipi]（可以这样说或写）	سىنىپى = ى + سىنىپ（可以这样说或写）

②另外，还有些以[b]« ب »结尾的多音节词结合领属人称附加成分时，在口语中一般要读作 [w]« ۋ »，如：

汉语	口语	书面语
(书→他的书)	[kitap+ i = kitiwi]（可以这样说）	كىتابى = ى + كىتاب（可以这样写）
(革命→他的革命)	[inqilap+i = inqilawi]（可以这样说）	ئىنقىلابى = ى + ئىنقىلاب（可以这样写）

③当事物的所有者是所有格人称代词时，所有格的人称代词常常被省略，如：

(我的爸爸是老师。)　(مېنىڭ) دادام ئوقۇتقۇچى .
[（meniŋ）dadam oqutqutʃi .]

(你的妈妈是医生。)　(سېنىڭ) ئاپاڭ دوختۇر .
[（seniŋ）apaŋ doχtur.]

（我们的学校特别好。）　(بىزنىڭ) مەكتىپىمىز بەك ياخشى .

[（bizniŋ）mɛktiwimiz bɛk jaχʃi.]

④[siŋil][su][polo]«پولو//سۇ//سىڭىل»等词后附加领属人称附加成分时，发生语音变化，如：

(我的抓饭)	[polo+ um = polojum]	پولو+ۇم=پولويۇم
(我的水)	[su + ym = syjym]	سۇ + ۇم = سۈيۈم
(他(他们)的妹妹)	[siŋil + si = siŋlisi]	سىڭىل+سى=سىڭلىسى

⑤带有复数领属人称附加成分的名词并不表示自己所指事物具有复数意义。要表示名词所指事物的复数意义，必须先在名词词干上附加复数附加成分，然后再附加领属人称附加成分。如：

(我们的笔)	[bizniŋ qɛlimimiz]	（单数）	بىزنىڭ قەلىمىمىز
(我们的许多笔)	[bizniŋ qɛlɛmlirimiz]	（复数）	بىزنىڭ قەلەملىرىمىز
(我们的母亲)	[bizniŋ animiz]	（单数）	بىزنىڭ ئانىمىز
(我们的母亲们)	[bizniŋ anilirimiz]	（复数）	بىزنىڭ ئانىلىرىمىز

18.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

دوست ئون توققۇز نەچچە قانچە بىيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئالىيە
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى تىلشۇناسلىق ئاتاقلىق خۇيزۇ

2）请回答下列问题。

(1) سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە ؟

(2) سىلەر قەيەرلىك (نەلىك) ؟

(3) سىز بۇ يىل قانچە (نەچچە) ياش ؟

(4) سىزنىڭ كەسپىڭىز نېمە ؟

(5) ئۇ قىز سىلەرنىڭ دوستۇڭلارمۇ ؟

(6) ئۇ نەلىك ؟

(7) سىزنىڭ دادىڭىز سىلەرنىڭ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسىمۇ ؟

(8) ئۇنىڭ كەسپى نېمە ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

دوست   ئون   توققۇز   نەچچە   قانچە   بېيجىڭ   ئۇنىۋېرسىتېتى

شىنجاڭ   ئۇنىۋېرسىتېتى   تىلشۇناسلىق   ئاتاقلىق   خۇيزۇ   ئالىيە

2) 给下列名词加上名词领属人称第二人称单数、复数附加成分。

ئىسىم	مىللەت	كىتاب	مەكتەپ
بالا	ئات	قول	ئاچا
ساۋاقداش	قىز	مۇئەللىم	كۆز
سىڭىل	ئاكا	ئىنى	ئاپا
دادا	كەسىپ	گېزىت	دوست

3）用名词领属人称第二人称和所有格形式填空。

(1) بۇ سىز[ ] ئاكا[ ] [ ].

(2) ئاۋۇ سىلەر[ ] دادا[ ] [ ].

(3) بۇ سەن[ ] ئاپا[ ] [ ].

(4) ئاۋۇ سىلەر[ ] يېڭى ئۆي[ ] [ ].

(5) بۇ سىز[ ]مۇئەللىم[ ].

(6) بۇ سىلەر[ ]لۇغەت[ ]مۇ؟

(7) بۇ سىز[ ]كىتاب[ ].

(8) بۇ سىز[ ]بالا[ ]مۇ؟

(9) ئۇ سىلەر[ ]ساۋاقداش[ ]مۇ؟

(10) بۇ سەن[ ] ئاچا[ ].

第 19 课 ئون توققۇزىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① سىزنىڭ ئۆيىڭىز نەدە ؟
② مېنىڭ ئۆيۈم بەخت يولىدا .
③ سىلەر نەچچىڭلار بىر ياتاقتا ؟
④ بىز ئالتىمىز بىر ياتاقتا .

19.1 我家在幸福路 مېنىڭ ئۆيۈم بەخت يولىدا

مامۇت : سىزنىڭ ئۆيىڭىز نەدە ؟
مەھەممەت : مېنىڭ ئۆيۈم بەخت يولىدا .
مامۇت : ئۆيىڭىزدە كىم بار ؟
مەھەممەت : ئۆيۈمدە شىنجاڭلىق مېھمان بار .
مامۇت : يەنچۇ ؟
مەھەممەت : يەنە مومام بىلەن بوۋام بار .
مامۇت : سىلەرنىڭ ئىدارەڭلار قەيەردە ؟
مەھەممەت : بىزنىڭ ئىدارىمىز ئاۋۇ يەردە .

مامۇت : مېنىڭ سومكام كىمدە ؟
مەھەممەت : مانا مەندە .

ماموت : رەھمەت سىزگە ! ئاپتوبۇس بېكىتى قەيەردە ؟
مەھەممەت : ئاۋۇ تەرەپتە .
ماموت : ماقۇل ، خوش ئەمسە !
مەھەممەت : خوش !

ئايجامال : سىلەرنىڭ مەكتىپىڭلار قەيەردە ؟
ماھىرە : بىزنىڭ مەكتىپىمىز جۇڭگۇەنسۇن كوچىسىدا .
ئايجامال : سىلەرنىڭ سىنىپىڭلاردا قانچە ئوقۇغۇچى بار ؟
ماھىرە : بىزنىڭ سىنىپىمىزدا ئوتتۇز ئوقۇغۇچى بار .
ئايجامال : قانچە ئوغۇل ، قانچە قىز ؟
ماھىرە : ئون تۆت ئوغۇل ، ئون ئالتە قىز .
ئايجامال : سىلەرنىڭ ياتىقىڭلار قايسى بىنادا ؟
ماھىرە : بىزنىڭ ياتىقىمىز ئاۋۇ يېڭى بىنادا .
ئايجامال : سىلەر نەچچىڭلار بىر ياتاقتا ؟
ماھىرە : بىز ئالتىمىز بىر ياتاقتا .
ئايجامال : سىلەرنىڭ ياتىقىڭلار قانداق ، ياخشىمۇ ؟
ماھىرە : بىزنىڭ ياتىقىمىز چوڭ ، پاكىز ھەم ئىسسىق .

19.2 生词 سۆزلۈك

公共汽车	名	[aptobus]	ئاپتوبۇس
六	数	[altɛ]	ئالتە
有	形	[ba（r）]*	بار
幸福	名	[bɛχt]	بەخت

爷爷；外公	名	[bowa]	بوۋا
车站	名	[bekɛt]	بېكەت
方向；方位	名	[tɛrɛp]	تەرەپ
中关村	名	[ʤuŋgɛnsun]*	جۇڭگۇەنسۇن
再见		[χoʃ ɛmisɛ]	خوش ئەمسە
包；书包	名	[somka]	سومكا
街	名	[koʧa]	كوچا
行；可以；就这样	名\后	[maqul]	ماقۇل
马木提（男名）	名	[mamut]	مامۇت
在这里	代	[mana]	مانا
奶奶；姥姥	名	[moma]	موما
客人	名	[meman]*	مېھمان
三十	数	[ottuz]	ئوتتۇز
男；男孩子	名	[oʁul]	ئوغۇل
十六	数	[on altɛ]	ئون ئالتە
十四	数	[on tøt]	ئون تۆت
①房子；房间②家	名	[øj]	ئۆي
工作单位	名	[idarɛ]	ئىدارە
热；热的；炎热的	形	[i̥ssiq]*	ئىسسىق
宿舍；寝室	名	[jataq]	ياتاق
地方；地点	名	[jɛr]	يەر
再；再次；还有	副	[jɛnɛ]	يەنە
路	名	[jol]	يول

19.3 语法要点

一、辅音和谐

词根或词干与附加成分的结合中，词干末尾的辅音与附加成分中的辅音，在发音部位和发音方法上也要不同程度的相互协调一致。一般情况下，浊辅音结尾的词后要加浊辅音开头的附加成分；清辅音结尾的词后要加清辅音开头的附加成分，如：

[akam + da = akamda]	ئاكام + دا = ئاكامدا
[jataq + ta = jataqta]	ياتاق + تا = ياتاقتا
[øj + dɛ = øjdɛ]	ئۆي + دە = ئۆيدە
[tɛrɛp + tɛ = tɛrɛptɛ]	تەرەپ + تە = تەرەپتە

注：还有一些附加成分没有清浊变体，因此无需按此规则变化，如：

[mɛktɛp + lɛr = mɛktɛplɛr]	مەكتەپ+ لەر= مەكتەپلەر
[jataq + niŋ = jataqniŋ]	ياتاق +نىڭ = ياتاقنىڭ

二、名词的位格

名词的位格表示行为动作发生的地点、时间、环境或状况、工具、方式等意义。名词后附加[-da][-ta][-dɛ][-tɛ]//تا - //دا -»
« تە - // دە - 附加成分构成，如：

名词位格附加成分的附加方法

附加成分	附加方法		例词
-دا [-da]	附加在最后一个音节由后元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئانا + دا = ئانىدا [ana + da = anida] ئاكام + دا = ئاكامدا [akam + da = akamda]
-تا [-ta]		附加在以清辅音结尾的词后	ياتاق + تا = ياتاقتا [jataq + ta = jataqta] ئات + تا = ئاتتا [at + ta = atta]
-دە [-dɛ]	附加在最后一个音节由前元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئىدارە + دە = ئىدارىدە [idarɛ + dɛ = idaridɛ] ئۆي + دە = ئۆيدە [øj + dɛ = øjdɛ]
-تە [-tɛ]		附加在以清辅音结尾的词后	سائەت + تە = سائەتتە [saɛt + tɛ = saɛttɛ] تەرەپ + تە = تەرەپتە [tɛrɛp + tɛ = tɛrɛptɛ]

مېنىڭ ئۆيۈم بەخت يولىدا . （我的房子在幸福路。）
[meniŋ øjym bɛχt jolida .]

سائەت تۆتتە دەرس بار . （四点钟有课。）
[saɛt tøttɛ dɛrs bar .]

پولونى قولىمىزدا يەيمىز . （我们用手吃抓饭。）
[poloni qolimizda jɛjmiz.]

يىغىن قىزغىن كەيپىياتتا ئېچىلدى . （会议在热烈的气氛中举行。）
[jiʁin qizʁin kɛjpijatta etʃildi.]

位格附加成分与代词的结合方法

附加方法		代词
先附加所有格附加成分然后再附加位格附加成分	直接附加位格附加成分	
مەن+ نىڭ + دە = مېنىڭدە [mɛn +niŋ + dɛ = meniŋdɛ]	مەن+ دە = مەندە [mɛn+ dɛ = mɛndɛ]	[mɛn] مەن
	بىز+ دە = بىزدە [biz+dɛ = bizdɛ]	[biz] بىز
سەن + نىڭ + دە = سېنىڭدە [sɛn+ niŋ +dɛ = seniŋdɛ]	سەن+ دە = سەندە [sɛn+ dɛ = sɛndɛ]	[sɛn] سەن
	سىز+ دە = سىزدە [siz+ dɛ = sizdɛ]	[siz] سىز
	سىلەر+ دە = سىلەردە [silɛr+ dɛ = silɛrdɛ]	[silɛr] سىلەر
ئۇ + نىڭ + دا = ئۇنىڭدا [u+ niŋ+ da = uniŋda]		[u] ئۇ
	ئۇلار+ دا = ئۇلاردا [ular+ da = ularda]	[ular] ئۇلار
بۇ + نىڭ + دا = بۇنىڭدا [bu+ niŋ + da = buniŋda]		[bu] بۇ

19.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

ئىدارە بوۋا موما يەنە بار مېھمان يول ئۆي بەخت ماموۇت

تەرەپ بېكەت ئاپتوبۇس رەھمەت سىزگە مانا سومكا ماقۇل
ياتاق ئىسسىق ئون تۆت ئوغۇل ئوتتۇز كوچا خوش ئەمىسە

2）把下列名词变成位格形式。

ئىسىم	مىللەت	كىتاب	مەكتەپ
بالا	ئات	قول	كوچا
ساۋاقداش	قىز	مۇئەللىم	كۆز
سىنىپ	ئاپتوبۇس	ئوغۇل	تۆت
مېھمان	كەسىپ	گېزىت	دوست

3）请回答下列问题。

(1) سىزنىڭ ئۆيىڭىز نەدە ؟
(2) ئۆيىڭىزدە كىم بار ؟
(3) سىلەرنىڭ ئىدارەڭلار قەيەردە ؟
(4) ئاپتوبۇس بېكىتى قەيەردە ؟
(5) سىلەرنىڭ مەكتىپىڭلار قەيەردە ؟
(6) سىلەرنىڭ سىنىپىڭلاردا قانچە ئوقۇغۇچى بار ؟
(7) قانچە ئوغۇل ، قانچە قىز ؟
(8) سىلەرنىڭ ياتىقىڭلار قايسى بىنادا ؟
(9) سىلەر نەچچىڭلار بىر ياتاقتا ؟
(10) سىلەرنىڭ ياتىقىڭلار قانداق ، ياخشىمۇ ؟

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

ئىدارە بوۋا موما يەنە بار مېھمان يول ئۆي بەخت مامۇت

تەرەپ بېكەت ئاپتوبۇس رەھمەت سىزگە مانا سومكا ماقۇل
ياتاق ئىسسىق ئون تۆت ئوغۇل ئوتتۇز كوچا خوش ئەمىسە

2）给下列名词连续附加名词领属人称附加成分和名词位格附加成分。

(1) مېنىڭ ئاچا + [ ] + [ ] = [ ]
(2) سىزنىڭ كۆز + [ ] + [ ] = [ ]
(3) ئۇنىڭ ئاپا + [ ] + [ ] = [ ]
(4) تۇرسۇننىڭ دوست + [ ] + [ ] = [ ]
(5) بىزنىڭ كىتاب + [ ] + [ ] = [ ]
(6) مېنىڭ قول + [ ] + [ ] = [ ]
(7) سىزنىڭ مۇئەللىم + [ ] + [ ] = [ ]
(8) سېنىڭ ئىنى + [ ] + [ ] = [ ]
(9) ئادىلنىڭ ئۆي + [ ] + [ ] = [ ]
(10) مامۇتنىڭ موما + [ ] + [ ] = [ ]
(11) سىزنىڭ ئىسىم + [ ] + [ ] = [ ]
(12) ئۇنىڭ بالا + [ ] + [ ] = [ ]
(13) ئۇلارنىڭ ساۋاقداش + [ ] + [ ] = [ ]
(14) مېنىڭ سىڭىل + [ ] + [ ] = [ ]
(15) مەھەممەتنىڭ دادا + [ ] + [ ] = [ ]
(16) سىزنىڭ مىللەت + [ ] + [ ] = [ ]

3）用适当的附加成分填空。

(1) ئۇلار نە[ ]؟
(2) ئۇلار مېنىڭ ئۆي[ ] .

(3) مېنىڭ كىتابىم ئالىم[ ] .

(4) بىزنىڭ ئىدارە[ ] ئاۋۇ تەرەپ [ ] .

(5) بۇ كىمنىڭ قەلەم [ ] ؟

(6) ئۇلارنىڭ مەكتەپ[ ] قەيەر[ ] ؟

(7) سىزنىڭ ئىسىم [ ] نېمە ؟

(8) ئۇ بىزنىڭ بالا[ ] .

(9) مېنىڭ ياتىقىم [ ] سەككىز ئادەم بار .

(10) بىزنىڭ تۇرمۇش[ ] بەك ياخشى .

第20课　يىگىرمىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

①ئائىلەمدە ئالتە جان بار .
② قېيناتام ئاتمىش بەش ياش ، قېيناپام ئاتمىش ياش .
③قىزىم ئۈچىنچى سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى .
④ھەر كۈنى تۆت سائەت دەرس بار .

20.1　مېنىڭ ئائىلەمدە ئالتە جان بار

我家有六口人

مامۇت :　سىزنىڭ ئائىلىڭىز قەيەردە ؟
مەھەممەت : مېنىڭ ئائىلەم قەشقەردە .
مامۇت :　ئائىلىڭىزدە قانچە جان بار ؟
مەھەممەت : ئائىلەمدە ئالتە جان بار .
مامۇت :　نېمانچە كۆپ ئادەم بۇ ، تۆت بالىڭىز بارمۇ ؟
مەھەممەت:　ۋاي ياق ، ئۇنداق ئەمەس ، بىزنىڭ ئۆيدە قېينا-پام بىلەن قېيناتاملارمۇ بار.
مامۇت :　قېيناپىڭىز بىلەن قېيناتىڭىز قانچە ياشلاردا ؟
مەھەممەت : قېيناتام ئاتمىش بەش ياش ، قېيناپام ئاتمىش ياش .

مامۇت : ئايالىڭىز قايسى ئىداردە ؟
مەھەممەت : تۆرلۈك ماللار شىركىتىنىڭ كاسسىرى .
مامۇت : باللارچۇ ؟
مەھەممەت : ئوغلۇم گۈزەل ـ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى .
مامۇت : قىزىڭىزچۇ ، ئۇ قانچىنچى سىنىپتا ؟
مەھەممەت : قىزىم ئۈچىنچى سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى .

ئادىلە : بۈگۈن دەرس بارمۇ ؟
ماھىرە : ھەئە ، بۈگۈن « ئۇيغۇر تىلى گراممااتىكىسى » دەرسى بار .
ئادىلە : سائەت قانچىدە ؟
ماھىرە : سائەت ئوندا .
ئادىلە : بىر كۈندە نەچچە سائەت دەرس بار ؟
ماھىرە : ھەر كۈنى تۆت سائەت دەرس بار .
ئادىلە : سىلەرنىڭ سىنىپىڭ سىنىپ باشلىقى كىم ؟
ماھىرە : قۇمۇللۇق ساۋۇت .
ئادىلە : ھېلىقى بويى ئېگىز بالىمۇ ؟
ماھىرە : ھەئە شۇ ، ئۇ خىزمەتتە بەك ئاكتىپ ، بىزنىڭ سىنىپنىڭ ئۆچتە ياخشى ئوقۇغۇچىسى .
ئادىلە : ئۇنىڭ ئۆگىنىشى قانداق ؟
ماھىرە : ئۇ بەك تىرىشچان ، ئۆگىنىش نەتىجىسى بىرىنچى ئورۇندا .

20.2 生词 سۆزلۈك

六十	数	[atmiʃ]	ئاتمىش
六十五	数	[atmiʃ bɛʃ]	ئاتمىش بەش
人	名	[adɛm]	ئادەم
积极；主动	形	[aktip]	ئاكتىپ
①女人	名	[ajal]	ئايال
②妻子；爱人			
身材	名	[boj]	بوي
第一	数	[birintʃi]	بىرىنچى
四	数	[tøt]	تۆت
百货		[tyrlyk mal]	تۈرلۈك مال
①命；生命	名	[ʤan]	جان
②人口			
工作	名	[χizmɛt]	خىزمەت
课；课程	名	[dɛrs]	دەرس
①钟；钟表	名	[saɛt]	سائەت
②点；小时			
沙吾提（男名）	名	[sawut]	ساۋۇت
班长		[sinip baʃliʁi]*	سىنىپ باشلىقى
公司	名	[ʃirkɛt]	شىركەت
第几；第几名	代	[qantʃintʃi]	قانچىنچى
喀什	名	[qɛʃqɛr]	قەشقەر
哈密	名	[qumul]	قۇمۇل

岳母；婆婆	名	[qejnapa]	قېيناپا
岳父；公公	名	[qejnata]	قېيناتا
出纳；出纳员	名	[kassir]	كاسسىر
多；众多	形	[køp]	كۆپ
天；日	名	[kyn]	كۈن
语法	名	[girammatika]*	گرامماتىكا
美术		[gyzεl-sεnεt]	گۈزەل ـ سەنئەت
成绩	名	[nεtiʤε]	نەتىجە
怎么这么	副	[nemantʃε]	نېمانچە
那个	代	[heliqi]	ھېلىقى
第一名		[birintʃi orun]	بىرىنچى ئورۇن
十	数	[on]	ئون
那样的	代	[undaq]	ئۇنداق
学习	动名	[øginiʃ]	ئۆگىنىش
三好生		[y̥ʃtε jaχʃi oquʁutʃi]*	ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى
为；为了	后	[y̥tʃyn]*	ئۈچۈن
第三	数	[y̥tʃintʃi]*	ئۈچىنچى
高	形	[egiz]	ئېگىز
万	数	[on miŋ]	ئون مىڭ
百万	数	[bir miljon]	بىر مىليون
千万	数	[on miljon]	ئون مىليون
亿	数	[jyz miljon]	يۈز مىليون

十亿	数	[miljart]*	مىليارد
百亿	数	[on miljart]*	ئون مىليارد

20.3 语法要点

数 词

表示人或事物数量的词叫做数词。数词可以分为：基数词、序数词、分数词、集合数词、代数词、概数词等。

1)基数词

表示人和事物一般数目（基本数量）的数词叫做基数词，如：

10	[on]	ئون	0	[nøl]	نۆل
11	[om bir]	ئون بىر	1	[bir]	بىر
12	[on i̥kki]	ئون ئىككى	2	[i̥kki]	ئىككى
13	[on ytʃ]	ئون ئۈچ	3	[ytʃ]	ئۈچ
14	[on tøt]	ئون تۆت	4	[tøt]	تۆت
15	[om bɛʃ]	ئون بەش	5	[bɛʃ]	بەش
16	[on altɛ]	ئون ئالتە	6	[altɛ]	ئالتە
17	[on jɛttɛ]	ئون يەتتە	7	[jɛttɛ]	يەتتە
18	[on sɛkkiz]	ئون سەككىز	8	[sɛkkiz]	سەككىز
19	[on toqquz]	ئون توققۇز	9	[toqquz]	توققۇز

21	[jigirmɛ bir]	يىگىرمە بىر	20	[jigirmɛ]	يىگىرمە
32	[ottuz i̥kki]	ئوتتۇز ئىككى	30	[ottuz]	ئوتتۇز
43	[qiriq ytʃ]	قىرىق ئۈچ	40	[qiriq]	قىرىق

54	[ɛllik tøt]	ئەللىك تۆت	50	[ɛllik]	ئەللىك
65	[atmiʃ bɛʃ]	ئاتمىش بەش	60	[atmiʃ]	ئاتمىش
76	[jɛtmiʃ altɛ]	يەتمىش ئالتە	70	[jɛtmiʃ]	يەتمىش
87	[sɛksɛn jɛttɛ]	سەكسەن يەتتە	80	[sɛksɛn]	سەكسەن
98	[toqsan sɛkkiz]	توقسان سەككىز	90	[toqsan]	توقسان
199	[bir jyz toqsan toqquz]	بىر يۈز توقسان توققۇز	100	[jyz]	يۈز

1000	千	[miŋ]	مىڭ
10000	万	[on miŋ]	ئون مىڭ
1000000	百万	[bir miljon]	بىر مىليون
10000000	千万	[on miljon]	ئون مىليون
100000000	亿	[jyz miljon]	يۈز مىليون
1000000000	十亿	[miljart]	مىليارد
10000000000	百亿	[on miljart]	ئون مىليارد

注：多位数词中带有零的数词读或写时，零被省略，如：

101　（壹佰零壹）　[bir jyz bir]　بىر يۈز بىر

205　（贰佰零伍）　[i̥kki jyz bɛʃ]　ئىككى يۈز بەش

3103　（叁仟壹佰零叁）　[y̥ʃ miŋ bir jyz ytʃ]　ئۈچ مىڭ بىر يۈز ئۈچ

5006　（伍仟零陆）　[bɛʃ miŋ altɛ]　بەش مىڭ ئالتە

2）序数词

表示人或事物计数顺序的词叫做序数词。序数词在以元音结尾的基数词后附加[-ntʃi] نچى -；以辅音结尾的基数词后附加[-intʃi] ىنچى - 构成，如：

第一	[bir+ intʃi = birintʃi]	بىر+ ىنچى = بىرىنچى
第二	[i̥kki+ntʃi = i̥kkintʃi]	ئىككى+ نچى = ئىككىنچى
第三	[ytʃ+intʃi = y̥tʃintʃi]	ئۈچ+ ىنچى = ئۈچىنچى
第四	[tøt+intʃi = tøtintʃi]	تۆت+ ىنچى = تۆتىنچى
第五	[bɛʃ+intʃi = bɛʃintʃi]	بەش+ ىنچى = بەشىنچى
第六	[altɛ+ntʃi = altintʃi]	ئالتە + نچى = ئالتىنچى
第七	[jɛttɛ+ntʃi = jɛttintʃi]	يەتتە+ نچى = يەتتىنچى
第八	[sɛkkiz+intʃi = sɛkkizintʃi]	سەككىز+ ىنچى= سەككىزىنچى
第九	[toqquz+intʃi=toqquzintʃi]	توققۇز+ ىنچى =توققۇزىنچى
第十	[on+ intʃi = onintʃi]	ئون+ ىنچى =ئونىنچى

阿拉伯数字后加一个连接符号“-”，就可以代替序数词附加成分，如：

第一页	[1-bɛt]	1 - بەت
2004 年	[2004-jil]	2004 - يىل
318 号宿舍	[318-jataq]	318 - ياتاق

20.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

بەش قېيناتا قېيناپا ئۈنداق ۋاي كۆپ نېمانچە قەشقەر
جان كاسسىر شىركەت قانچىنچى ئايال ئاتمىش قۇمۇل ئۆگىنىش
گۈزەل ـ سەنئەت سىنىپ باشلىقى گىراماتىكا كۈن ئېگىز دەرس
تۆت ئادەم ھېلىقى ساۋۇت ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى ئاكتىپ
بىرىنچى ئورۇن نەتىجە سائەت ئون خىزمەت تۈرلۈك مال

2）熟读并背下下列数词。

نۆل	ئون	يىگىرمە	يىگىرمە بىر
بىر	ئون بىر	ئوتتۇز	ئوتتۇز ئىككى
ئىككى	ئون ئىككى	قىرىق	قىرىق ئۈچ
ئۈچ	ئون ئۈچ	ئەللىك	ئەللىك تۆت
تۆت	ئون تۆت	ئاتمىش	ئاتمىش بەش
بەش	ئون بەش	يەتمىش	يەتمىش ئالتە
ئالتە	ئون ئالتە	سەكسەن	سەكسەن يەتتە
يەتتە	ئون يەتتە	توقسان	توقسان سەككىز
سەككىز	ئون سەككىز	يۈز	بىر يۈز توقسان توققۇز
توققۇز	ئون توققۇز	مىڭ	ئون مىڭ

3）请回答下列问题。

(1) سىزنىڭ ئائىلىڭىز قەيەردە ؟
(2) ئائىلىڭىزدە قانچە جان بار؟
(3) سىزنىڭ تۆت بالىڭىز بارمۇ ؟
(4) قېيناپىڭىز بىلەن قېيناتىڭىز قانچە ياشلاردا ؟
(5) ئايالىڭىز قايسى ئىدارىدە ؟
(6) بالىلارچۇ ؟
(7) قىزىڭىز قانچىنچى سىنىپتا ؟

(8) بۈگۈن دەرس بارمۇ ؟

(9) سائەت قانچىدە ؟

(10) بىر كۈندە نەچچە سائەت دەرس بار ؟

(11) سىلەرنىڭ سىنىپىنىڭ باشلىقى كىم ؟

(12) ھېلىقى بويى ئېگىز بالىمۇ ؟

(13) ئۇنىڭ ئۆگىنىشى قانداق ؟

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

بەش قېيناتا قېيناپا ئۇنداق ۋاي كۆپ نېمانچە قەشقەر
جان كاسسىر شىركەت قانچىنچى ئايال ئاتمىش قۇمۇل ئۆگىنىش
گۈزەل ـ سەنئەت سىنىپ باشلىقى گرامماتىكا كۈن ئېگىز دەرس
تۆت ئادەم ھېلىقى ساۋۇت ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى ئاكتىپ
بىرىنچى ئورۇن نەتىجە سائەت ئون خىزمەت تۈرلۈك مال

2）把下列基数词变成序数词。

(1) بىر + [ ] = [ ]

(2) ئىككى + [ ] = [ ]

(3) توقسان + [ ] = [ ]

(4) تۆت + [ ] = [ ]

(5) سەكسەن + [ ] = [ ]

(6) قىرىق + [ ] = [ ]

(7) يەتتە + [ ] = [ ]

(8) سەككىز + [ ] = [ ]

(9) توققۇز + [ ] = [ ]

(10) ئون + [ ] = [ ]

第 21 课 يىگىرمە بىرىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① قىزىم ، بۇياققا كەل ، گېپىمنى ئاڭلا !
② قىزىم ، ئوقۇش پۇرستىنى قەدىرلە !
③ قىزىم ، چوقۇم ياخشى ئوقۇ!
④ قىزىم ، ئاتا ـ ئانائىڭنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويما !

ئاتا ـ ئانائىڭنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويما ! 21.1

不要辜负父母对你的期望!

موما : قىزىم ، بۇياققا كەل ، گېپىمنى ئاڭلا ! سىلەرنىڭ يېڭى مەكتىپىڭلار قانداق ، يىراقمۇ ؟
نەۋرە : بەك يىراق ، بىراق مەكتەپنىڭ ئوقۇش شارائىتى خېلى ياخشى .
موما : تاماق ، ياتاق شارائىتىڭلار ياخشىمۇ ؟
نەۋرە : يامان ئەمەس ، ياتىقىمىز چوڭ ، ئاشخانىمىزدا ھەر خىل مىللىيچە تاماقلار بار .
موما : ياتىقىڭلار مەكتەپنىڭ نەرىدە ؟
نەۋرە : قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىدە .
موما : ياتىقىڭلاردا قانچە ئوقۇغۇچى بار ؟

نەۋرە : بىزنىڭ ياتاقتا تۆت ئوقۇغۇچى بار .
موما : ياتىقىڭلاردا نېمىلەر بار ؟
نەۋرە : ياتىقىمىزدا تۆت كارىۋات ، بىر چوڭ ئۈستەل ، تۆت ئورۇندۇق ، بىر كىتاب جازىسى ، كىتاب جازىسىدا كىتاب ، ژۇرنال ، خاتىرە دەپتەرلىرىمىز بار .
موما : كومپيۇتېر ، تېلېۋىزور ، تېلېفونلار بارمۇ ؟
نەۋرە : ھەئە ، بۇلارنىڭ ھەممىسى بار .
موما : يەنە نېمىلەر بار ؟
نەۋرە : ياتىقىمىزدا يەنە چايدان ، چېلەك ، داس ، سۈپۈرگە قاتارلىق نەرسىلەر بار . ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەرقايسىمىزنىڭ لۆڭگە ، سوپۇن ، چىش چوتكىسى ، چىش پاستىسى ۋە كۈرۈشكا قاتارلىق نەرسىلىرىمىز بار .
موما : قىزىم ، ئوقۇش پۇرسىتىنى قەدىرلە ، چوقۇم ياخشى ئوقۇ ، ئاتا ـ ئانائىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويما !

21.2 生词 سۆزلۈك

父母		[ata - ana]	ئاتا ـ ئانا
听	动	[aŋla -]	ئاڭلا ـ
到这里；往这里		[bujaqqa]	بۇياققا
但是	连	[biraq]	بىراق
机会	名	[pursɛt]	پۇرسەت
暖壶	名	[tʃajdan]	چايدان
一定；必定；肯定	副	[tʃoqum]	چوقۇم

水桶	名	[ʧelɛk]	چېلەك
牙齿	名	[ʧiʃ]	چىش
牙刷		[ʧiʃ ʧotkisi]*	چىش چوتكىسى
笔记本；日记本		[χatirɛ dɛptɛr]	خاتىرە دەپتەر
相当；颇；很	副	[χeli]	خېلى
洗脸盆	名	[das]	داس
香皂	名	[sopun]	سوپۇن
扫帚；笤帚	名	[sy̥pyrgɛ]*	سۈپۈرگە
环境；条件	名	[ʃarait]	شارائىت
等等	后	[qatarliq]	قاتارلىق
珍惜	动	[qɛdirlɛ-]	قەدىرلە -
层	名	[qɛwɛt]	قەۋەت
放；放存；安置	动	[qoj-]	قوي -
床	名	[kariwat]	كارىۋات
来	动	[kɛl-]	كەل -
杯子	名	[kuruʃka]	كۇرۇشكا
书架		[ki̥tap ʤazisi]*	كىتاب جازىسى
话	名	[gɛp]	گەپ
毛巾	名	[løŋgɛ]	لۆڭگە
民族的；民族式的	形	[milliʧɛ]*	مىللىيچە
东西	名	[nɛrsɛ]	نەرسە
孙子；外孙子；孙女	名	[nɛwrɛ]	نەۋرە
各种各样的		[hɛr χil]	ھەر خىل
各	代	[hɛrqajsi]	ھەرقايسى

①读；念②上学③唱	动	[oqu-]	ئوقۇ-
学；学业	名	[oquʃ]	ئوقۇش
除此以外		[uniŋdin baʃqa]	ئۇنىڭدىن باشقا
桌子	名	[ystɛl]*	ئۈستەل
希望；期望	名	[ymit]*	ئۈمىد
牙膏		[tʃiʃ pastisi]*	چىش پاستىسى
不错		[jaman ɛmɛs]	يامان ئەمەس
远	形	[jiraq]	يىراق

21.3 语法要点

一、名词的宾格

名词的宾格形式在名词后附加 [-ni]« نى - »构成。它表示动作的对象。宾格名词与及物动词连用在句中做宾语。如：

（听我的话！） گېپىمنى ئاڭلا !

[gepimni aŋla !]

（不要辜负父母对你的期望！） ئاتا - ئاناڭنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويما !

[ata-anaŋniŋ ymidini jɛrdɛ qojma !]

（要珍惜机会！） پۇرسەتنى قەدىرلە !

[pursɛtni qɛdirlɛ !]

宾格名词和及物动词之间没有其它成分时，其意义高度抽象化（即不是特指而是泛指），与动词的关系更紧密，从而产生宾-动词组（宾格附加成分省略），如：

（看电影） [kino kør-] كىنو كۆر -

（看书）	[kitap oqu-]	كىتاب ئوقۇ ـ
（吃饭）	[tamaq jɛ-]	تاماق يە ـ
（听课）	[dɛrs aŋla-]	دەرس ئاڭلا ـ

二、动词的肯定与否定形式

1）肯定形式

动词的肯定形式是对动词所指动作的肯定。动词词干本身就是动词肯定形式。如：

（吃）	[jɛ-]	يە ـ	（听）	[aŋla-]	ئاڭلا ـ
（看）	[kør-]	كۆر ـ	（读）	[oqu-]	ئوقۇ ـ
（说）	[søzlɛ-]	سۆزلە ـ	（珍惜）	[qɛdirlɛ-]	قەدىرلە ـ

2）否定形式

动词的否定形式是对动词所指动作的否定。它在动词肯定形式后附加否定附加成分 [-ma][-mɛ]« مە ـ // ما ـ »构成，如：

（不要听）	[aŋla+ma=aŋlima]	ئاڭلا+ ما = ئاڭلىما
（不要读）	[oqu + ma =oquma]	ئوقۇ+ما = ئوقۇما
（不珍惜）	[qɛdirlɛ+mɛ=qɛdirlimɛ]	قەدىرلە+ مە= قەدىرلىمە
（不要吃）	[jɛ + mɛ = jemɛ]	يە + مە= يېمە
（不要看）	[kør + mɛ = kørmɛ]	كۆر + مە = كۆرمە
（不要说）	[søzlɛ + mɛ = søzlimɛ]	سۆزلە + مە = سۆزلىمە

21.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

شارائىت ئوقۇش بىراق يىراق نەۋرە ئاڭلا ـ گەپ بۇياققا كەل ـ
خېلى ئۇستەل كارىۋات قەۋەت مىللىيچە ھەرخىل يامان ئەمەس
قەدىرلە ـ داس قوي ـ نەرسە قاتارلىق سۇپۇرگە چېلەك چايدان
خاتىرە دەپتەر كۇرۇشكا چىش پاستىسى چىش چوتكىسى سوپۇن
لۆڭگە پۇرسەت ھەرقايسى ئۈمىد ئاتا ـ ئانا ئوقۇ ـ چوقۇم
كىتاب جازىسى

2）请回答下列问题。

(1) سىلەرنىڭ يېڭى مەكتىپىڭلار قانداق، يىراقمۇ؟
(2) تاماق، ياتاق شارائىتىڭلار ياخشىمۇ؟
(3) ياتىقىڭلار مەكتەپنىڭ نەرىدە؟
(4) ياتىقىڭلاردا قانچە ئوقۇغۇچى بار؟
(5) ياتىقىڭلاردا نېمىلەر بار؟
(6) كومپيۇتېر، تېلېۋىزور، تېلېفونلار بارمۇ؟
(7) يەنە نېمىلەر بار؟
(8) ئۇنىڭدىن باشقىچۇ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

شارائىت ئوقۇش بىراق يىراق نەۋرە ئاڭلا ـ گەپ بۇياققا كەل ـ
خېلى ئۇستەل كارىۋات قەۋەت مىللىيچە ھەرخىل يامان ئەمەس
قەدىرلە ـ داس قوي ـ نەرسە قاتارلىق سۇپۇرگە چېلەك چايدان
خاتىرە دەپتەر كۇرۇشكا چىش پاستىسى چىش چوتكىسى سوپۇن

2)把下列动词变成否定形式。

(1) ئاڭلا ـ + [ ] = [ ]

(2) كەل ـ + [ ] = [ ]

(3) قوي ـ + [ ] = [ ]

(4) قەدىرلە ـ + [ ] = [ ]

(5) ئوقۇ ـ + [ ] = [ ]

(6) كۆر ـ + [ ] = [ ]

(7) سۆزلە ـ + [ ] = [ ]

(8) يە ـ + [ ] = [ ]

第 22 课　يىگىرمە ئىككىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

①سىز تېكىستنى ئۈنلۈك ئوقۇڭ .
②سىز تېكىستنى تەرجىمە قىلىڭ .
③خۇشال ـ خۇرام ناخشا ئېيتىڭلار .
④ئۇسسۇل ئويناڭلار .

22.1　课堂　دەرسخانا

ئا : ساۋاقداشلار ، ياخشىمۇسىلەر !
ئە : مۇئەللىم ، ياخشىمۇسىز !
ئا : غەيرەت ، سىز تېكىستنى ئۈنلۈك ئوقۇڭ .
ئە : ماقۇل .
ئا : ياخشى ، ئولتۇرۇڭ ، تەلەپپۇزغا دىققەت قىلىڭ .
ئا : ماھىرە ، سىز خام سۆزلەرنى ئاڭلاپ يېزىڭ .
ئا : ياخشى ، ئولتۇرۇڭ .
ئا : پاتىمە ، سىز تېكىستنى تەرجىمە قىلىڭ .
ئا : سوئالىڭلار بارمۇ ؟
ئە : يوق .
ئا : ساۋاقداشلار ، تاپشۇرۇقنى ۋاقتىدا ئىشلەڭلار ، خەتنى

ئەستايىدىل يېزىڭلار . سۆزلەرنى ۋە تېكىستنى يادلاڭلار.
داۋاملىق ئۇيغۇرچە سۆزلەڭلار . ئۆگىنىش باشلىقى ، سىز
تاپشۇرۇق دەپتەرلەرنى يىغىڭ .

ب : ساۋاقداشلار ، تاپشۇرۇق دەپتىرىڭلارنى بېرىڭلار .

ئا : ساۋاقداشلار ، بۈگۈن يېڭى يىلنىڭ ھارپا كۈنى . بۈگۈن
كەچتە سىنىپىمىزدا « يېڭى يىللىق كۆڭۈل ئېچىش كې -
چىلىكى » بار . بۈگۈن ئاخشام يېڭى يىل بايرىمىنى
ياخشى ئۆتكۈزۈڭلار . خۇشال ـ خۇرام ناخشا ئېيتىڭلار.
ئۇسسۇل ئويناڭلار . يېڭى يىلىڭلار قۇتلۇق بولسۇن !

ئا : ساۋاقداشلار ، خوش ئەمىسە !

ئە : مۇئەللىم ، خوش !

22.2 生词　　سۆزلۈك

①傍晚；晚上 ②昨晚	副 [aχʃam]	ئاخشام
听写	[aŋlap jaz-]	ئاڭلاپ ياز-
认真	副 [ɛstajidil]	ئەستايىدىل
给	动 [bɛr-]	بەر -
帕提曼（女名）	名 [patimɛ]	پاتىمە
翻译	[tɛrʤimɛ qil-]	تەرجىمە قىل -
注意发音	[tɛlɛppuzʁa diqqɛt qil -]	تەلەپپۇزغا دىققەت قىل -
课文	名 [tekist]	تېكىست

生词		[χam søz]	خام سۆز
信；信件	名	[χɛt]	خەت
愉快地；快乐地		[χuʃal-χuram]	خۇشال ـ خۇرام
继续；持续；经常	副	[dawamliq]	داۋاملىق
注意；关注		[diqqɛt qil-]	دىققەت قىل ـ
问题	名	[soal]	سوئال
①话②词	名	[søz]	سۆز
说话；讲话	动	[søzlɛ-]	سۆزلە ـ
艾来提（男名）	名	[ʁɛjrɛt]	غەيرەت
晚；晚上	名	[kɛtʃ]	كەچ
晚会		[køŋyl etʃiʃ ketʃiligi]*	كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى
歌；歌曲	名	[naχʃa]	ناخشا
前夕；前夜		[harpa kyn]	هارپا كۈن
坐	动	[oltur-]	ئولتۇر ـ
①玩②表演③跳舞	动	[ojna-]	ئوينا ـ
舞蹈	名	[y̥ssul]*	ئۇسسۇل
举行；度过；通过	使动	[øtkyz-]	ئۆتكۈز ـ
学习委员		[øginiʃ baʃliʁi]*	ئۆگىنىش باشلىقى
大声的	形	[ynlyk]	ئۈنلۈك
时间	名	[waqit]	ۋاقىت

唱	动 [ejt-]	ئېيت ـ
做；工作；干活	动 [iʃlɛ-]*	ئىشلە-
背	动 [jadla-]	يادلا-
写；记录	动 [jaz-]	ياز-
祝您们新年吉祥	[jeŋi jiliŋlar qutluq bolsun]	يېڭى يىلىڭلار قۇتلۇق بولسۇن
收；收集	动 [jiʁ-]	يىغ ـ
年的；年度的；周年	形 [jilliq]	يىللىق

22.3 语法要点

动词的式

动词的式是表现在人称形式上的一种语法范畴。通过一定的语法形式表示说话者对行为动作的态度。一般可以分为：陈述式、祈使式、条件式等。

动词祈使式（上）

动词祈使式表示命令、请求、愿望、号召、商议等意义。动词祈使式在句中充当谓语时，要和句子的主语在人称、数上保持一致。

动词祈使式第二人称肯定形式

动词祈使式第二人称肯定形式由动词词干后附加祈使式第二人称附加成分构成。

动词祈使式第二人称附加成分及其附加方法

<table>
<tr><th>人称类别</th><th>数</th><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>例词</th></tr>
<tr><td rowspan="5">普称</td><td>单数</td><td>零形态</td><td colspan="3">用动词词干表示</td><td>ياز - ئوقۇ -
[jaz-] [oqu-]</td></tr>
<tr><td rowspan="4">复数</td><td>-ڭلار
[-ŋlar]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词后</td><td>ئوقۇ+ڭلار = ئوقۇڭلار
[oqu+ŋlar=oquŋlar]</td></tr>
<tr><td>-ىڭلار
[-iŋlar]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词后</td><td colspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td>ياز +ىڭلار = يېزىڭلار
[jaz+ iŋlar= jeziŋlar]</td></tr>
<tr><td>-ۈڭلار
[-yŋlar]</td><td rowspan="2">附加在圆唇元音音节后</td><td>附加在前元音音节后</td><td>كۆر+ ۈڭلار=كۆرۈڭلار
[kør+ yŋlar =køryŋlar]</td></tr>
<tr><td>-ۇڭلار
[-uŋlar]</td><td>附加在后元音音节后</td><td>تۇر + ۇڭلار = تۇرۇڭلار
[tur+ uŋlar = turuŋlar]</td></tr>
<tr><td rowspan="4">尊称</td><td rowspan="4">单数</td><td>-ڭ
[-ŋ]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词后</td><td>ئوقۇ + ڭ = ئوقۇڭ
[oqu+ ŋ = oquŋ]</td></tr>
<tr><td>-ىڭ
[-iŋ]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词后</td><td colspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td>ياز +ىڭ = يېزىڭ
[jaz+ iŋ = jeziŋ]</td></tr>
<tr><td>-ۈڭ
[-yŋ]</td><td rowspan="2">附加在圆唇元音音节后</td><td>附加在前元音音节后</td><td>كۆر+ ۈڭ = كۆرۈڭ
[kør+ yŋ = køryŋ]</td></tr>
<tr><td>-ۇڭ
[-uŋ]</td><td>附加在后元音音节后</td><td>تۇر +ۇڭ = تۇرۇڭ
[tur+ uŋ = turuŋ]</td></tr>
</table>

سەن كىتاب كۆر.　（你看书。）　（普称单数）
[sɛn kitap kør.]

سىلەر كىنو كۆرۈڭلار.　（你们看电影吧。）　（普称复数）
[silɛr kino køryŋlar.]

سىز خەت يېزىڭ　（请您写信。）　（尊称单数）
[siz χɛt jeziŋ.]

22.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

خام سۆز تەلەپپۇز ئولتۇر- ئۆنلۈك تېكىست غەيرەت
خەت ياز- ئىشلە- ۋاقىت سوئال تەرجىمە قىل- ئاڭلاپ ياز-
ئەستايىدىل پاتىمە بەر- يىغ- ئۆگىنىش باشلىقى سۆزلە-
داۋاملىق يادلا- كەچ هارپا كۈن كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى
يېڭى يىلىڭلار قۇتلۇق بولسۇن تەلەپپۇزغا دىققەت قىل-

2）将下列句子翻译成汉文。

(1) سىز ژۇرنالنى كۆرۈڭ .
(2) سىلەر كىنو كۆرۈڭلار.
(3) ئادىل ، سىز ئۇيغۇرچە سۆزلەڭ .
(4) ساۋاقداشلار ، تاپشۇرۇقنى ۋاقتىدا ئىشلەڭلار .
(5) سىلەر خۇشال - خۇرام ناخشا ئېيتىڭلار .
(6) سىلەر ئۇسسۇل ئويناڭلار .
(7) بوۋا ، سىز تاماق يەڭ .
(8) پاتىمە ، سىز تېكىستنى تەرجىمە قىلىڭ .

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

خەت ياز- ئىشلە- ۋاقىت سوئال تەرجىمە قىل- ئاڭلاپ ياز-
ئەستايىدىل پاتىمە بەر- يىغ- ئۆگىنىش باشلىقى سۆزلە-

داۋاملىق يادلا- كەچ هارپا كۈن كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى يېڭى يىلىڭلار قۇتلۇق بولسۇن تەلەپپۇزغا دىققەت قىل-

2）用祈使式第二人称肯定式形式填空。

(1) سىز ئاڭلا- + [ ] = [ ]

(2) سىلەر كەل- + [ ] = [ ]

(3) سەن قوي- + [ ] = [ ]

(4) سىلەر قەدىرلە- + [ ] = [ ]

(5) سىز ئوقۇ- + [ ] = [ ]

(6) سەن كۆر- + [ ] = [ ]

(7) سىز سۆزلە- + [ ] = [ ]

(8) سىز يە- + [ ] = [ ]

(9) سىلەر ياز- + [ ] = [ ]

(10) سەن تۇر- + [ ] = [ ]

3）用宾格和祈使式第二人称肯定式形式填空。

(1) سىز گەپ [ ] + ئاڭلا- [ ] .

(2) سىز تېكىست [ ] + تەرجىمە قىل- [ ] .

(3) سىلەر تاپشۇرۇق [ ] + ئىشلە- [ ] .

(4) سىلەر پۇرسەت [ ] + قەدىرلە- [ ] .

(5) سىز كىتاب [ ] + ئوقۇ- [ ] .

(6) سىز گېزىت [ ] + كۆر- [ ] .

(7) سىز تېكىست [ ] + ئوقۇ- [ ] .

(8) سىز تاماق [ ] + يە- [ ] .

第 23 课　يىگىرمە ئۈچىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① سەن ئۆي جاھازىلىرىنى سۈرت .
② مەن كىرلەرنى يۇياي .
③ ئۇ تازا بىر خۇش بولسۇن!
④ بىز ياخشى ئىش قىلايلى !

23.1 做家务　ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش

ھەدە : سىڭلىم ، بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى ، ئىككىمىز ئاپىمىز ئۈچۈن بىر ياخشى ئىش قىلايلى ، ئۇ تازا بىر خۇش بولسۇن!

سىڭىل: نېمە ئىش ؟

ھەدە : سەن ئالدى بىلەن ئۆي جاھازىلىرىنى سۈرت ، ئۇنىڭدىن كېيىن قاچىلارنى يۇ .

سىڭىل: ماقۇل . ھەدە ، سىزچۇ ؟

ھەدە: مەن ئالدى بىلەن مۇزلاتقۇنى تازىلاي ، ئۇنىڭدىن كېيىن كىرلەرنى يۇياي .

سىڭىل: ھەدە ، يەنە نېمە ئىش قىلايلى ؟

ھەدە: قوي گۆشى ، تونۇر نېنى ، پەمىدۇر ، تەرخەمەك ، لازا ، سەۋزە ، سامساق ، باش پىياز قاتارلىق

نەرسىلەرنى سېتىۋالايلى .

سىڭىل: ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ ؟

ھەدە : سەن سەيلەرنى يۇ ، توغرا . مەن خام سەي قىلاي. ئۇنىڭدىن كېيىن ، قوي گۆشىدە شورپا قىلاي .

سىڭىل: ماقۇل ، ئاپىمىز بىلەن دادىمىز تەييار ھەم ئىسسىق تاماق يېسۇن !

ھەدە: بىز بۇ دەم ئېلىش كۈننى ئاشۇنداق مەنىلىك ئۆتكۈزەيلى .

سىڭىل: ئۇنداق بولسا ، بىز تېز تۇتۇش قىلايلى .

23.2 生词 سۆزلۈك

那样的	代 [aʃundaq]	ئاشۇنداق
先；首先	[aldi bilɛn]	ئالدى بىلەن
洋葱	[baʃ pijaz]	باش پىياز
西红柿	名 [pɛmidur]	پەمىدۇر
非常；特别	副 [taza]	تازا
清洗；打扫卫生	动 [tazila-]	تازىلا-
黄瓜	名 [tɛrχɛmɛk]	تەرخەمەك
现成的	形 [tɛjjar]	تەييار
着手；开始做	[tutuʃ qil-]*	تۇتۇش قىل -
切；铡	动 [toʁra-]	توغرا -
冰箱	名 [muzlatqu]	مۇزلاتقۇ
烤馕	[tonur neni]	تونۇر نېنى
快	副 [tez]	تېز

凉菜；小菜		[χam sεj]	خام سەي
愉快；快乐；高兴		[χoʃ bol-]*	خۇش بول ـ
休息日		[dεm eliʃ kyni]	دەم ئېلىش كۈنى
蒜	名	[samsaq]	سامساق
胡萝卜	名	[sεwzε]	سەۋزە
菜	名	[sεj]	سەي
擦	动	[syrt-]	سۈرت ـ
买；购买	动	[setiwal-]	سېتىۋال ـ
汤	名	[ʃorpa]	شورپا
碗	名	[qatʃa]	قاچا
羊	名	[qoj]	قوي
羊肉		[qoj gøʃi]	قوي گۆشى
①做；干②搞；弄	动	[qil-]	قىل ـ
污点；污垢	名	[kir]	كىر
肉	名	[gøʃ]	گۆش
辣子；辣椒	名	[laza]	لازا
走	动	[maŋ-]	ماڭ ـ
有意义的	形	[mεnilik]	مەنىلىك
姐姐	名	[hεdε]	ھەدە
那样的话		[undaq bolsa]	ئۇنداق بولسا
然后；之后		[uniŋdinkin]*	ئۇنىڭدىن كېيىن
家具		[øj ʤahaziliri]	ئۆي جاھازىلىرى
三分之一	数	[y̥ʃtin bir]*	ئۈچتىن بىر

①事；事情②工作	名 [iʃ]	ئىش
吃	动 [jɛ-]	يە -
洗	动 [ju-]	يۇ-

23.3　语法要点

动词祈使式（中）

动词祈使式第一、第三人称肯定形式

动词祈使式第一、第三人称肯定式是动词词干后附加祈使式第一、第三人称附加成分构成：

人称	数	附加成分	附加方法		例词
第一人称	单数	ـ ي [-j]	附加在以元音结尾的词后		ئوقۇ + ي = ئوقۇي [oqu+ j = oquj]
		ـ ەي [-ɛj]	附加在以辅音结尾的词后	附加在前元音的音节后	كۆر + ەي=كۆرەي [kør+ ɛj = kørɛj]
		ـ اي [-aj]		附加在后元音的音节后	تۇر + اي=تۇراي [tur+ aj = turaj]
	复数	ـ يلى [-jli]	附加在以元音结尾的词后		ئوقۇ+ يلى = ئوقۇيلى [oqu + jli = oqujli]
		ـ ەيلى [-ɛjli]	附加在以辅音结尾的词后	附加在前元音的音节后	كۆر + ەيلى=كۆرەيلى [kør+ ɛjli = kørɛjli]
		ـ ايلى [-ajli]		附加在后元音的音节后	تۇر + ايلى= تۇرايلى [tur+ ajli = turajli]
第三人称		ـ سۇن [-sun]			ئوقۇ+سۇن=ئوقۇسۇن [oqu+sun=oqusun] كۆر + سۇن=كۆرسۇن [kør+sun=kørsun]

(我写信吧。)　[mɛn χɛt jazaj.]　مەن خەت يازاي .

(我们看电影吧。)　[biz kino kørɛjli.]　بىز كىنو كۆرەيلى .

(让他打球吧。)　[u top ojnisun.]　ئۇ توپ ئوينىسۇن .

(让他们看书吧。)　[ular kitap oqusun.]　ئۇلار كىتاب ئوقۇسۇن .

23.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1) 朗读和熟记下列词语。

تازا خۇش قىل- ئىش ئۈچۈن دەم ئېلىش كۈنى ھەدە
سۈرت- يۇ- قاچا ئۈنىڭدىن كېيىن ئۆي جاھازىلىرى مۇزلاتقۇ
ئالدى بىلەن لازا تەرخەمەك پەمىدۇر تونۇر نېنى قوي گۆشى
سەۋزە كىر تەييار شورپا خام سەي توغرا- سەي سېتىۋال-
باش پىياز ماڭ- يە- ئاشۇنداق تېز ئۇنداق بولسا تازىلا-

2) 将下列句子翻译成汉文。

(1) ئۇ جوزىنى سۈرتسۇن .

(2) سىلەر ئۆيلەرنى تازىلاڭلار .

(3) مەن خام سەي قىلاي . ئۇنىڭدىن كېيىن ، قوي گۆشىدە شورپا قىلاي .

(4) بىز دەپتەر ، قەلەم سېتىۋالايلى .

(5) بىز ھازىر تاماق يەيلى .

(6) سىلەر ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئويناڭلار .

(7) ئادىل ، سىز تاپشۇرۇقلارنى يىغىڭ .

(8) بوۋا ، ماۋۇ گېزىتنى كۆرۈڭ .

3) 把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列单词。

تازا خۇش قىل- ئىش ئۇچۇن دەم ئېلىش كۈنى ھەدە
سۈرت- يۇ- قاچا ئۇنڭدىن كېيىن ئۆي جاھازىلىرى مۇزلاتقۇ
ئالدى بىلەن لازا تەرخەمەك پەمىدۇر تونۇر نېنى قوي گۆشى
سەۋزە كىر تەييار شورپا خام سەي توغرا- سەي سېتىۋال-

2）把下列动词变成祈使式:

①变成第一人称单数形式。

(1) ئاڭلا- + [ ] = [ ]
(2) كەل- + [ ] = [ ]
(3) قوي- + [ ] = [ ]
(4) سۈرت- + [ ] = [ ]
(5) ئوقۇ- + [ ] = [ ]
(6) كۆر- + [ ] = [ ]
(7) سۆزلە- + [ ] = [ ]
(8) يە- + [ ] = [ ]
(9) يۇ- + [ ] = [ ]
(10) تۇر- + [ ] = [ ]

②变成第一人称复数形式。

(1) ئاڭلا- + [ ] = [ ]
(2) كەل- + [ ] = [ ]
(3) قوي- + [ ] = [ ]
(4) سۈرت- + [ ] = [ ]
(5) ئوقۇ- + [ ] = [ ]
(6) كۆر- + [ ] = [ ]
(7) سۆزلە- + [ ] = [ ]

[ ] = [ ] + يە ـ (8)

[ ] = [ ] + يۇ ـ (9)

[ ] = [ ] + تۇر ـ (10)

③变成第三人称形式。

[ ] = [ ] + ئاڭلا ـ (1)

[ ] = [ ] + كەل ـ (2)

[ ] = [ ] + قوي ـ (3)

[ ] = [ ] + سۈرت ـ (4)

[ ] = [ ] + ئوقۇ ـ (5)

[ ] = [ ] + كۆر ـ (6)

[ ] = [ ] + سۆزلە ـ (7)

[ ] = [ ] + يە ـ (8)

[ ] = [ ] + يۇ ـ (9)

[ ] = [ ] + تۇر ـ (10)

3）用宾格和祈使式肯定式形式填空。

(1) سىز ژۇرنال [ ] + كۆر ـ [ ] .

(2) ئۇ تېكىست [ ] + تەرجىمە قىل ـ [ ] .

(3) ئۇلار تاپشۇرۇق [ ] + ئىشلە ـ [ ] .

(4) سىلەر پۇرسەت [ ] + قەدىرلە ـ [ ] .

(5) بىز گېزىت [ ] + ئوقۇ ـ [ ] .

(6) سەن كىنو [ ] + كۆر ـ [ ] .

(7) مەن كىر [ ] + يۇ ـ [ ] .

(8) مەھەممەت تاماق [ ] + يە ـ [ ] .

第24课　يىگىرمە تۆتىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① بۈگۈن دەرس تەكرارلىمايلى .
② ھازىر بازارغا بارايلى.
③ مەن بۇ كىتابنى سېتىۋالايمۇ ؟
④ بۇ چاپان قانچە پۇل ؟

24.1　购物　نەرسە ـ كېرەك سېتىۋېلىش

پولات : ئادىل ، بۈگۈن يەكشەنبە ، بىز دەرس تەكرار-
لىمايلى. ئەتە چۈشتىن كېيىن تەكرارلايلى . ھازىر
كىتابخانىغا بارايلى .

ئادىل　تاپشۇرۇقلارنىچۇ ؟

پولات : تاپشۇرۇقلارنى ئەتە چۈشتىن بۇرۇن ئىشلەيلى .

ئادىل　ماقۇل ، ماڭايلى ئەمىسە .

پولات : ئادىل ، ماۋۇ كىتابقا قاراڭ ، بۇ بەك ياخشى
كىتاب ، بۇ كىتاب سىزدە بارمۇ ؟

ئادىل　ياق ، مەندە يوق . مەن بىرنى سېتىۋالايمۇ ؟

پولات : ياق ، سېتىۋالماڭ ، مېنىڭ ياتىقىمدا بىرسى بار .
شۇنى مەن سىزگە ئارىيەت بېرەي .

ئادىل　ماقۇل ، ئالماي ئەمىسە .

ئادىل ماۋۇ « ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە لۇغەت » سىزنىڭچە قانداق ؟
پولات : يامان ئەمەس ، ياخشى !
ئادىل ماڭا بىرسى لازىم . بىرنى سېتىۋالاي .
پولات : ماقۇل ، سېتىۋېلىڭ .
پولات : مەن ماۋۇ « نەسرىددىن ئەپەندى لەتىپىلىرى » نى ئالاي.
ئادىل بىز ئەمدى ياتاققا قايتايلى .
پولات : هازىر كەچلىك تاماق ۋاقتىغا خېلى ۋاقىت بار . ياتاققا قايتمايلى . ماگىزىنغا بارايلى . مەن ئۆزەمگە قىشلىق كىيىم ئالاي .
ئادىل ماقۇل ، يۈرۈڭ ئەمسە ، كىيىم ـكېچەكلەر ماگىزىـ نىغا بارايلى .

پىركازچىك: بۇ چاپان بەك ئېسىل ، يېڭى پاسون ، كېلىڭ بىرنى ئېلىڭ .
پولات : بۇ چاپان قانچە پۇل ؟
پىركازچىك: يۈز سوم .
پولات : باشقا رەڭلىكى بارمۇ ؟
پىركازچىك: قارا ، ئاق ، كۆلرەڭلىرى بار .
پولات : قارىنى ئالاي .
پولات : خوش ، رەھمەت سىزگە !
پىركازچىك: هېچقىسى يوق !

24.2 生词 سۆزلۈك

借；借用		[arijɛt al-]	ئارىيەت ئال ـ
白色	形	[aq]	ئاق
①拿；领；取②买；购买	动	[al-]	ئال ـ
那么；既然如此	语气	[ɛmisɛ]	ئەمىسە
去	动	[ba（r）-]*	بار ـ
样式；款式	名	[pason]	پاسون
浦拉提（男名）	名	[polat]	پولات
复习	动	[tɛkrarla-]	تەكرارلا ـ
上衣	名	[ʧapan]	چاپان
下午		[ʧy̥ʃtin kejin]*	چۈشتىن كېيىن
上午		[ʧy̥ʃtin burun]*	چۈشتىن بۇرۇن
彩色的	形	[rɛŋlik]	رەڭلىك
元；块	名	[som]	سوم
依您看；依您的意见		[sizniŋʧɛ]	سىزنىڭچە
看	动	qara-	قارا ـ
黑色	形	[qara]	قارا
回；归；返	动	[qajt-]	قايت ـ
冬天的	形	[qi̥ʃliq]*	قىشلىق

晚上的；傍晚的	形 [kɛʃlik]*	كەچلىك
灰色	形 [kylrɛŋ]	كۈلرەڭ
衣服；服装	名 [kijim]	كىيىم
服装；服饰	[kijim - ketʃɛk]	كىيىم - كېچەك
需要	形 [lazim]	لازىم
事物；东西	[nɛrsɛ- kerɛk]	نەرسە - كېرەك
《阿凡提的故事》	[《nɛsriddin ɛpɛndi lɛtipiliri》]	«نەسىرىددىن ئەپەندى لەتىپىلىرى»
现在	副 [hazir]	ھازىر
自己	代 [øz]	ئۆز
好的；优质的	形 [esil]	ئېسىل
走	动 [jyr-]	-يۈر
一百	数 [jyz]	يۈز

24.3　语法要点

一、名词的向格

向格名词主要表示动作的趋向、动作的对象、动作的目的、动作的方式或代价等，在句中做状语。向格名词形式名词后附加[-ʁa][-qa][-gɛ][-kɛ]« كە_ // گە_ // قا _ // غا _ »构成，如：

向格附加成分及其附加方法

附加成分	附加方法		例词
ـ غا [-ʁa]	附加在最后一个音节由后元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئاكام + غا = ئاكامغا [akam+ʁa=akamʁa] ئانا + غا = ئانىغا [ana+ʁa =aniʁa]
ـ قا [-qa]		附加在以清辅音结尾的词后	ياتاق + قا = ياتاققا [jataq + qa = jataqqa] ئات + قا = ئاتقا [at+qa = atqa]
ـگە [-gɛ]	附加在最后一个音节由前元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	دەپتەر + گە = دەپتەرگە [dɛptɛr+gɛ = dɛptɛrgɛ] نەۋرە + گە = نەۋرىگە [nɛwrɛ+gɛ =nɛwrigɛ]
ـكە [-kɛ]		附加在以清辅音结尾的词后	مەكتەپ + كە = مەكتەپكە [mɛktɛp+kɛ= mɛktɛpkɛ] سائەت + كە = سائەتكە [saɛt+kɛ=saɛtkɛ]

（我们去北京吧。）	（趋向）	بىز بېيجىڭغا بارايلى . [biz bejʤiŋʁa barajli.]
（我们对音乐感兴趣。）	（对象）	بىز مۇزىكىغا قىزىقىمىز . [biz muzikiʁa qiziqimiz.]
（我去看病吧。）	（目的）	مەن دوختۇرغا باراي . [mɛn doχturʁa baraj.]

（我用二十元买这本词典吧。）	（方式或代价）	بۇ لۇغەتنى يىگىرمە كويغا ئالاي . [bu luʁɛtni jigirmɛ kojʁa alaj.]

注：[mɛn][sɛn][u][bu]«بۇ // ئۇ // سەن // مەن»等代词的向格形式较特殊需要单独熟记。

（错误） مەن+گە = مەنگە [mɛn + gɛ = mɛngɛ] （正确） [maŋa]ماڭا

（错误） سەن+گە = سەنگە [sɛn + gɛ = sɛngɛ] （正确） [saŋa]ساڭا

（错误） ئۇ+غا = ئۇغا [u + ʁa = uʁa] （正确） [uniŋʁa]ئۇنىڭغا

（错误） بۇ+غا = بۇغا [bu + ʁa = buʁa] （正确） [buniŋʁa]بۇنىڭغا

二、动词祈使式（下） 否定与疑问形式

1）否定形式

是在动词祈使式的否定形式（动词否定词干）之后，附加以辅音开头的祈使式人称附加成分构成。由于动词否定词干是以元音结尾，所以要附加以辅音开头的祈使式人称附加成分，如：

人称	人称类别	数	以辅音开头的祈使式附加成分	例词
第一人称		单数	ي - [-j]	بار+ ما= بارما +ي = بارماي [bar+ ma =barma +j =barmaj] كۆر+ مه=كۆرمه +ي =كۆرمەي [kør+ mɛ= kørmɛ+ j = kørmɛj]
		复数	يلى - [-jli]	بار+ ما = بارما + يلى= بارمايلى [bar+ ma = barma+ jli = barmajli] كۆر+مه=كۆرمه+ يلى=كۆرمەيلى [kør+ mɛ =kørmɛ+ jli= kørmɛjli]
第二人称	普称	单数	零形态	[bar+ ma =barma] بار+ ما= مارما [kør+mɛ=kørmɛ] كۆر+ مه =كۆرمه
		复数	ڭلار- [-ŋlar]	بار+ ما=بارما+ ڭلار= بارماڭلار [bar+ ma=barma+ŋlar=barmaŋlar] كۆر+مه=كۆرمه+ڭلار=كۆرمەڭلار [kør+ mɛ =kørmɛ+ ŋlar=kørmɛŋlar]
	尊称	单数	ڭ - [-ŋ]	بار+ ما= بارما + ڭ = بارماڭ [bar+ ma= barma+ ŋ= barmaŋ] كۆر+ مه=كۆرمه+ ڭ = كۆرمەڭ [kør+ mɛ= kørmɛ+ŋ= kørmɛŋ]
第三人称			سۇن - [-sun]	بار+ما=بارما+سۇن = بارمسۇن [bar+ma=barma +sun= barmisun] كۆر+ مه=كۆرمه+سۇن=كۆرمسۇن [kør+ mɛ= kørmɛ +sun= kørmisun]

2）疑问形式

疑问形式是在上述肯定形式或否定形式后加语气词[mu]« مۇ »构成（第二人称没有疑问式），如：

بار+ ما= بارما +ي= بارماي+ مۇ= بارمايمۇ

[bar+ma=barma+j=barmaj+mu=barmajmu]

كۆر+مە= كۆرمە+ يلى= كۆرمەيلى+ مۇ= كۆرمەيلىمۇ

[kør+mɛ=kørmɛ+jli=kørmɛjli+mu=kørmɛjlimu]

بار+ ما = بارما + سۇن= بارمسۇن+مۇ = بارمسۇنمۇ

[bar+ma=barma+sun=barmisun+mu=barmisunmu]

بار+ ايلى = بارايلى+ مۇ = بارايلىمۇ

[bar+ajli=barajli+mu= barajlimu]

كۆر+ سۇن= كۆرسۇن+ مۇ=كۆرسۇنمۇ

[kør+sun=kørsun+mu= kørsunmu]

ئانا ، بىز كىنوغا بارايلىمۇ ؟（妈妈，我们去看电影可以吗？）

[ana，biz kinoʁa barajlimu？]

مەن تاماق يېمەيمۇ ؟（我不吃饭可以吗？）

[mɛn tamaq jemɛjmu？]

ئۇ بۇ يەرگە كەلمىسۇنمۇ ؟（不让他上这儿来可以吗？）

[u bujɛrgɛ kɛlmisunmu？]

24.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

هازىر چۈشتىن كېيىن تەكرارلا - پولات نەرسە - كېرەك
ئال - ئارىيەت ئال - قارا - ئەمسە چۈشتىن بۇرۇن بار-
كەچلىك چاپان كىيىم - كېچەك يۈر- قىشلىق كىيىم ئۆز
رەڭلىك ئېسىل ئاق قارا كۈلرەڭ يۈز سوم پۇل پاسون قايت-

2）回答下列问题。

(1) ئادىل ، بۈگۈن كىتابخانىغا بارايلىمۇ ؟
(2) تاپشۇرۇقلارنىچۇ ؟
(3) ئادىل ، ماۋۇ كىتاب سىزدە بارمۇ ؟
(4) مەن بىرنى سېتىۋالايمۇ ؟
(5) ماۋۇ « ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە لۇغەت » سىزنىڭچە قانداق ؟
(6) بۇ چاپان قانچە پۇل ؟
(7) باشقا رەڭلىكى بارمۇ ؟
(8) هازىر ياتاققا قايتايلىمۇ ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

هازىر چۈشتىن كېيىن تەكرارلا - پولات نەرسە - كېرەك
ئال - ئارىيەت ئال - قارا - ئەمسە چۈشتىن بۇرۇن بار-
كەچلىك چاپان كىيىم - كېچەك يۈر- قىشلىق كىيىم ئۆز

2）把下列动词变成祈使式：

①变成动词祈使式否定形式。

(1) مەن ئاڭلا- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(2) سىز كەل- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(3) بىز قوي- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(4) سىلەر سۈرت- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(5) ئۇ ئوقۇ- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(6) ئۇ ياز- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(7) ئۇلار سۆزلە- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

(8) سىز يە- + [ ] = [ ] + [ ] = [ ]

②变成动词祈使式疑问形式。

(1) مەن بارماي + [ ] = [ ]

(2) بىز كۆرمەيلى + [ ] = [ ]

(3) ئۇ كۆرسۇن + [ ] = [ ]

(4) مەن سۈرتەي + [ ] = [ ]

(5) بىز ئوقۇيلى + [ ] = [ ]

(6) ئۇلار تۇرسۇن + [ ] = [ ]

(7) مەن سۆزلەي + [ ] = [ ]

(8) مەن يەي + [ ] = [ ]

3）用宾格和祈使式否定形式填空。

(1) سىز گەپ [ ] + ئاڭلا- [ ].

(2) ئۇ تېكىست [ ] + تەرجىمە قىل- [ ].

(3) ئۇلار تاپشۇرۇق [ ] + ئىشلە- [ ].

(4) سىلەر پۇرسەت [ ] + قەدىرلە- [ ].

(5) بىز كىتاب [ ] + ئوقۇ- [ ] .

(6) سەن گېزىت [ ] + كۆر- [ ].

(7) مەن تېكىست [ ] + يادلا - [ ] .

(8) مەھەممەت تاماق[ ] + يە- [ ] .

第 25 课 يىگىرمە بەشىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① بۈگۈن ھەپتىگە نەچچە ؟
بۈگۈن ھەپتىگە بىر .
② بۈگۈن كۈنگە نېمە ؟
بۈگۈن كۈنگە دۈشەنبە .
③ بۈگۈن ئايغا (چېسلاغا) نەچچە ؟
بۈگۈن ئايغا (چېسلاغا) ئون سەككىز .
④ سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىز ، قانچىنچى ئاينىڭ قانچىنچى كۈنى ؟
مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ، ئىككىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى .

25.1 四季 تۆت پەسىل

مۇئەللىم : ما يەن ، سىز تۆۋەندىكى سوئاللارغا ئۆيغۇرچە جاۋاب بېرىڭ .
ما يەن : ماقۇل ، قېنى سوراڭ .
مۇئەللىم : بىر يىل قانچە ئاي ؟
ما يەن : بىر يىل ئون ئىككى ئاي .

مۇئەللىم : بىر يىل قانچە پەسىل ، ئۇلار قايسىلار ؟
ما يەن : بىر يىل تۆت پەسىل ، يەنى — باھار ، ياز ،
كۈز ، قىش .
مۇئەللىم : بىر يىل قانچە كۈن ؟
ما يەن : بىر يىل ئۈچ يۈز ئاتمىش بەش كۈن .
مۇئەللىم : بىر ئاي قانچە كۈن ؟
ما يەن : بىر ئاي ئوتتۇز كۈن .
مۇئەللىم : بىر ئاي قانچە ھەپتە ؟
ما يەن : بىر ئاي تۆت ھەپتە . بىر ھەپتە يەتتە كۈن .
مۇئەللىم : بۈگۈن كۈنگە نىمە ؟
ما يەن : بۈگۈن كۈنگە دۈشەنبە .
مۇئەللىم : ئەتە كۈنگە نىمە ؟
ما يەن : ئەتە كۈنگە سەيشەنبە .
مۇئەللىم : ئۆگۈنلۈككە كۈنگە نىمە ؟
ما يەن : ئۆگۈنلۈككە كۈنگە چارشەنبە .
مۇئەللىم : بۈگۈن ھەپتىگە نەچچە ؟
ما يەن : بۈگۈن ھەپتىگە بىر .
مۇئەللىم : بۈگۈن ئايغا (چېسلاغا) نەچچە ؟
ما يەن : بۈگۈن ئايغا (چېسلاغا) ئون سەككىز .
مۇئەللىم : ئەتە ئايغا (چېسلاغا) نەچچە ؟
ما يەن : ئەتە ئايغا (چېسلاغا) ئون توققۇز .
مۇئەللىم : پەيشەنبە ئايغا (چېسلاغا) قانچە ؟
ما يەن : پەيشەنبە ئايغا (چېسلاغا) يىگىرمە بىر.
مۇئەللىم : سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىز ، قانچىنچى ئاينىڭ

قانچىنچى كۈنى ؟

ما يەن : مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ، ئىككىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى .

مۇئەللىم : دۆلەت بايرىمى قايسى كۈن ؟

ما يەن : دۆلەت بايرىمى ئوننىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى (10- ئاينىڭ 1- كۈنى) .

مۇئەللىم : ئاياللار بايرىمىچۇ ؟

ما يەن : ئۈچىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى (3- ئاينىڭ 8- كۈنى) .

مۇئەللىم : يېڭى يىل بايرىمىچۇ ؟

ما يەن : يېڭى يىل بايرىمى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى (1- ئاينىڭ 1- كۈنى) .

مۇئەللىم : خەلقئارا ئەمگەكچىلەر بايرىمى قايسى كۈن ؟

ما يەن : بەشىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى (5- ئاينىڭ 1- كۈنى) .

مۇئەللىم : بالىلار بايرىمى قايسى كۈن ؟

ما يەن : ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى (6- ئاينىڭ 1- كۈنى) .

مۇئەللىم : ياخشى ، ئولتۇرۇڭ !

25.2 生词 سۆزلۈك

六月		[altintʃi aj]	ئالتىنچى ئاي
月；月份	名	[aj]	ئاي
劳动者	名	[ɛmgɛktʃi]	ئەمگەكچى

春天	名	[bahar]	باھار
节日	名	[bajram]	بايرام
五月		[bɛʃintʃi aj]	بەشىنچى ئاي
一月		[birintʃi aj]	بىرىنچى ئاي
季；季节	名	[pɛsil]	پەسىل
星期四	名	[pɛjʃɛmbɛ]*	پەيشەنبە
生日		[tuʁulʁan kyn]	تۇغۇلغان كۈن
下列；以下；下面的	形	[tøwɛndiki]	تۆۋەندىكى
回答		[dʒawap bɛr-]*	جاۋاب بەر -
星期三	名	[tʃarʃɛmbɛ]*	چارشەنبە
日；号	名	[tʃesla]	چېسلا
国际	形\名	[χɛlqara]	خەلقئارا
国家	名	[dølɛt]	دۆلەت
国庆节		[dølɛt bajrimi]	دۆلەت بايرىمى
星期一	名	[dyʃɛmbɛ]*	دۈشەنبە
星期二	名	[sɛjʃɛmbɛ]*	سەيشەنبە
第八	数	[sɛkkizintʃi]	سەككىزىنچى
问；讯问	动	[sora-]	سورا -
①在哪儿；在何处 ②好吧；好了	代\后	[qeni]	قېنى
冬天	名	[qiʃ]	قىش

秋天	名	[kyz]	كۈز
周；星期	名	[hɛptɛ]	ھەپتە
第十五	数	[om bɛʃintʃi]*	ئون بەشىنچى
十八	数	[on sɛkkiz]	ئون سەككىز
十二	数	[on i̥kki]*	ئون ئىككى
十月		[onintʃi aj]	ئونىنچى ئاي
后天	副	[øgynlykkɛ]	ئۆگۈنلۈككە
三月		[y̥tʃintʃi aj]*	ئۈچىنچى ئاي
三百六十五		[y̥ʃ jyz atmiʃ bɛʃ]*	ئۈچ يۈز ئاتمىش بەش
二月		[i̥kkintʃi aj]*	ئىككىنچى ئاي
夏天	名	[jaz]	ياز
七	数	[jɛttɛ]	يەتتە
即；也就是	连	[jɛni]	يەنى
新年；元旦		[jeŋi jil bajrimi]	يېڭى يىل بايرىمى
二十一	数	[jigirmɛ bir]	يىگىرمە بىر

25.3 语音语法要点

一、以[ʁ][g]«گ // غ»结尾的词与附加成分的结合方法

以[ʁ][g]«گ // غ»结尾的词不能与以[ʁ][g]«گ // غ»开头的附加成分结合，而要与以清辅音 [q][k]«ك // ق»开头的附加成分结合。词末尾的[g]گ 读的时候（口语里）清化为[k]ك;

[ʁ]غ清化为[q]ق，如：

口语	书面语
[baqqa] باققا	[baʁ + qa = baʁqa] باغ+قا = باغقا
[taqqa] تاققا	[taʁ +qa = taʁqa] تاغ+قا = تاغقا
[bɛkkɛ] بەككە	[bɛg + kɛ = bɛgkɛ] بەگ+كە = بەگكە

二、"星期几"的表示法

1)"星期几"的概念在维吾尔语里可以用以下两种方式表达：

① 用专门的名称表示，如：

（星期一） [dyʃɛmbɛ] دۈشەنبە

（星期二） [sɛjʃɛmbɛ] سەيشەنبە

（星期三） [ʧarʃɛmbɛ] چارشەنبە

（星期四） [pɛjʃɛmbɛ] پەيشەنبە

（星期五） [ʤymɛ] جۈمە

（星期六） [ʃɛmbɛ] شەنبە

（星期日） [jɛkʃɛmbɛ] يەكشەنبە

② 用以下格式表示：

[ھەپتە+ نىڭ = ھەپتىنىڭ]+序数词+[كۈن+ ى=كۈنى] = ھەپتىنىڭ +序数+ كۈنى

（星期一） [hɛptiniŋ 1- kyni] ھەپتىنىڭ 1 ـ كۈنى

（星期六） [hɛptiniŋ 6- kyni] ھەپتىنىڭ 6 ـ كۈنى

2）对"号（日）"及"星期几"的问答法

①对一个月内的"号（日）"用以下格式表达：

（…… 是几号？）	…چېسلاغا (ئايغا) قانچە ؟ ……[ʧeslaʁa（ajʁa）qanʧɛ？]	提问
（……是 ……号。）	…چېسلاغا (ئايغا)… ……[ʧeslaʁa（ajʁa）]……	回答

例如：

（今天是几号？）	بۈگۈن چېسلاغا (ئايغا) قانچە ؟ [bygyn ʧeslaʁa（ajʁa）qanʧɛ？]	例句
（今天是四号。）	بۈگۈن چېسلاغا(ئايغا) تۆت . [bygyn ʧeslaʁa（ajʁa）tøt .]	

②对“星期几”用以下格式表达：

（……是星期几？）	… ھەپتىگە (كۈنگە) نەچچە ؟ ……[hɛptigɛ（kyngɛ）nɛʧʧɛ？]	提问
（……是星期……）	… ھەپتىگە(كۈنگە)… ……[hɛptigɛ（kyngɛ）]……	回答
（……是星期几？）	… ھەپتىنىڭ نەچچىنچى كۈنى ؟ ……[hɛptiniŋ nɛʧʧinʧi kyni？]	提问
（……是星期……）	…ھەپتىنىڭ … كۈنى [……hɛptiniŋ…… kyni .]	回答

例如：

（今天是星期几？）	بۈگۈن ھەپتىگە(كۈنگە) نەچچە ؟ [bygyn hɛptigɛ（kyngɛ）nɛʧʧɛ？]	例句
（今天是星期一。）	بۈگۈن ھەپتىگە(كۈنگە) بىر. [bygyn hɛptigɛ（kyngɛ）bir.]	
（今天是星期几？）	بۈگۈن ھەپتىنىڭ نەچچىنچى كۈنى ؟ [bygyn hɛptiniŋ nɛʧʧinʧi kyni？]	
（今天是星期四。）	بۈگۈن ھەپتىنىڭ تۆتىنچى كۈنى . [bygyn hɛptiniŋ tøtinʧi kyni.]	

25.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

كۈز ياز باھار يەنى سورا ـ قېنى جاۋاب بەر ـ تۆۋەندىكى پەسىل
چېسلا چارشەنبە ئۆگۈنلۈككە سەيشەنبە دۈشەنبە ھەپتە قىش
پەيشەنبە دۆلەت بايرىمى ئون بەشىنچى ئاي تۇغۇلغان كۈن
يىگىرمە بىر ئولتۇر ـ خەلقئارا ئەمگەكچى يېڭى يىل بايرىمى

2）回答下列问题。

(1) بىر يىل قانچە ئاي ؟
(2) بىر يىل قانچە پەسىل ، ئۇلار قايسىلار ؟
(3) بىر يىل قانچە كۈن ؟
(4) بىر ئاي قانچە كۈن ؟
(5) بىر ئاي قانچە ھەپتە ؟
(6) بۈگۈن كۈنگە نېمە ؟
(7) ئەتە كۈنگە نېمە ؟
(8) ئۆگۈنلۈككە كۈنگە نېمە ؟
(9) بۈگۈن ھەپتىگە نەچچە ؟
(10) بۈگۈن ئايغا (چېسلاغا) نەچچە ؟
(11) ئەتە ئايغا (چېسلاغا) نەچچە ؟
(12) پەيشەنبە ئايغا (چېسلاغا) قانچە ؟
(13) سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىز ، قانچىنچى ئاينىڭ قانچىنچى كۈنى ؟

(14) دۆلەت بايرىمى قايسى كۈن ؟

(15) ئاياللار بايرىمىچۇ ؟

(16) يېڭى يىل بايرىمىچۇ ؟

(17) خەلقئارا ئەمگەكچىلەر بايرىمى قايسى كۈن ؟

(18) بالىلار بايرىمى قايسى كۈن ؟

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

كۈز ياز باھار يەنى سورا - قېنى جاۋاب بەر - تۆۋەندىكى پەسىل چېسلا چارشەنبە ئۈگۈنلۈككە سەيشەنبە دۈشەنبە ھەپتە قىش پەيشەنبە دۆلەت بايرىمى ئون بەشىنچى ئاي تۇغۇلغان كۈن يىگىرمە بىر ئولتۇر- خەلقئارا ئەمگەكچى يېڭى يىل بايرىمى

2）用适当的词或词组填空。

(1) ئۈگۈنلۈككە [ ] نېمە ؟

(2) [ ] ھەپتىگە نەچچە ؟

(3) ئەتە [ ] نەچچە ؟

(4) [ ] ئايغا (چېسلاغا) قانچە ؟

(5) بۈگۈن كۈنگە [ ] .

(6) [ ] ھەپتىگە [ ] .

(7) [ ] بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى (1-ئاينىڭ 1-كۈنى) .

(8) مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ، [　　　　　　　] ئاينىڭ
[　　　　　] كۈنى .

(9) بۈگۈن [　　　　　] ئون سەككىز .

(10) سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىز ، [　　　　　] ئاينىڭ
[　　　　　] كۈنى ؟

第 26 课　يگرمە ئالتىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

①تۈنۈگۈن سىلەر نېمە ئىش قىلدىڭلار ؟
②چۈشتىن بۇرۇن مەيداندا توپ ئوينىدۇق . چۈشتىن كېيىن بازارغا باردۇق .
③ۋاڭ فۇجىڭغا ئاپتوبۇس بىلەن باردىڭلارمۇ ؟
④بىزنىڭ بۇ بىر كۈنىمىز بەك كۆڭۈللۈك ئۆتتى .

26.1　星期日　يەكشەنبە كۈنى

ئالىم : پولات ، تۈنۈگۈن يەكشەنبە ، سىلەر نېمە ئىش قىلدىڭلار ؟

پولات: چۈشتىن بۇرۇن مەيداندا توپ ئوينىدۇق . چۈشتىن كېيىن بازارغا باردۇق .

ئالىم : كىم بىلەن توپ ئوينىدىڭلار ؟

پولات: خىمىيە ، فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئىككى مەيدان توپ ئوينىدۇق .

ئالىم : چۈشتىن كېيىن قايسى بازارغا باردىڭلار ؟

پولات: قەيسەر بىلەن ئىككىمىز ۋاڭ فۇجىڭغا باردۇق . تۈرلۈك ماللار ماگىزىنىنى ئايلاندۇق .

ئالىم : نېمە ئالدىڭلار ؟
پولات : مەن قىشلىق ئاياغ ، شارپا ، پەلەي سېتىۋالدىم . قەيسەر پوپايكا ، ئىشتان سېتىۋالدى .
ئالىم : ۋاڭ فۇجىڭغا ئاپتوبۇس بىلەن باردىڭلارمۇ ؟
پولات : ھەئە ، ئاپتوبۇس بىلەن باردۇق .
ئالىم : قايسى يولنىڭ ئاپتوبۇسىغا ئولتۇردۇڭلار ؟
پولات : 814 ـ يولنىڭ ئاپتوبۇسىدا باردۇق . تۈنۈگۈن سىز نېمە ئىش قىلدىڭىز ؟
ئالىم : چۈشتىن بۇرۇن ئېلېكترونلۇق قىرائەتخانىغا باردىم . كومپيۇتېر تورىدا ماتېرىيال كۆردۈم . چۈشتىن كېيىن ساتىراشخانىغا باردىم . كەچتە ئاغىنىلىرىم بىلەن بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگە قاتناشتىم .
پولات : چۈشلۈك تاماقنى نەدە يېدىڭىز ؟
ئالىم : مەكتەپنىڭ ئاشخانىسىدا يېدىم .
پولات : كەچتىچۇ؟
ئالىم : كەچتە دوستلار بىلەن شىنجاڭ ئاشخانىسىدا يېدىم . شۇنداق قىلىپ ، مېنىڭ بۇ بىر كۈنۈم بەك كۆڭۈللۈك ئۆتتى .

26.2 生词 سۆزلۈك

朋友；伙伴	名	[aʁinɛ]	ئاغىنە
鞋	名	[ajaq]*	ئاياغ
①转；旋转②遛；散步	动	[ajlan-]	ئايلان ـ
巴扎；市场；集市；街	名	[bazar]	بازار

以前；过去；……以前	副	[burun]	بۇرۇن
联欢晚会		[birlɛʃmɛ køŋyl etʃiʃ ketʃiligi]*	بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى
手套	名	[pɛlɛj]	پەلەي
毛衣	名	[popajka]	پوپايكا
物理	名	[pizika]*	فىزىكا
球	名	[top]	توپ
网；网络	名	[tor]	تور
昨天	副	[tynygyn]	تۈنۈگۈن
中午的	形	[tʃy̥ʃlyk]*	چۈشلۈك
化学	名	[χimijɛ]	خىمىيە
理发馆	名	[satiraʃχana]	ساتىراشخانا
814 路		[814 -jol]	814- يول
围脖	名	[ʃarpa]	شارپا
于是；就这样		[ʃundaq qilip]	شۇنداق قىلىپ
参加；参与	动	[qatnaʃ-]	قاتناش-
阅览室	名	[qiraɛtχana]	قىرائەتخانا
愉快地；快乐地	副	[køŋyllyk]	كۆڭۈللۈك
以后；后来；……以后	副	[kejin]	كېيىن
资料；材料	名	[materijal]	ماتېرىيال
①场；场地；场子 ②立场	名\量	[mɛjdan]	مەيدان
过；度过；穿过；通过	动	[øt-]	ئۆت-
王府井	名	[waŋ pudʒiŋ]*	ۋاڭ فۇجىڭ

啊；哎呀；啊呀	叹	[waj]	ۋاي
电子的	形	[elektironluq]*	ئېلېكترونلۇق
裤子	名	[iʃtan]*	ئىشتان

26.3　词语用法说明

1）[bar]«بار»是特殊形容词，表示存在。它常做谓语，与其组合的表示处所的名词应使用位格形式，如：

بىزنىڭ ئۆيدە تۆت جان بار .

[bizniŋ øjdɛ tøt ʤan bar.]

（我们家有四口人。）

مەندە « ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە » لۇغەت بار.

[mɛndɛ《ujʁurtʃɛ-χɛnzutʃɛ》luʁɛt bar.]

（我有《维汉词典》。）

2）[bar-]« بار ـ »是不及物动词，要求向格。它表示行为动作朝着某一个方向进行，如：

（我去宿舍吧。）[mɛn jataqqa baraj.]　　مەن ياتاققا باراي .

（我们上街了。）[biz bazarʁa barduq.]　　بىز بازارغا باردۇق .

3）[bilɛn]« بىلەن »做连词连接词与词、词组与词组之外，还做后置词。做后置词时表示行为动作所用的某种手段、方法、起因等意义，如：

（我们坐公共汽车上街了。）　　بىز بازارغا ئاپتوبۇس بىلەن باردۇق .

[biz bazarʁa aptobus bilɛn barduq.]

（我用手吃抓饭了。）　　مەن پولونى قولۇم بىلەن يېدىم .

[mɛn poloni qolum bilɛn jidim.]

（我去北京出差了（我因工作去北京了。））　　مەن خىزمەت بىلەن بېيجىڭغا باردىم .

[mɛn χizmɛt bilɛn bejʤiŋʁa bardim.]

26.4 语法要点

一、过去时直接陈述式（上）

动词陈述式所表示的行为动作与时间有关系，一般根据所指动作或状态与说话时间的关系，可以分为：过去时、现在将来时、现在时、反复过去时等。

动词过去时直接陈述式表示，说话者用直接知道的语气来陈述已经发生的行为动作。汉语常用“……了”来表示。

1）肯定式

由动词词干 + 动词过去时直接陈述式人称附加成分构成。

动词过去时直接陈述式人称附加成分

<table>
<tr><th colspan="2">数
人称</th><th>单数</th><th>复数</th></tr>
<tr><td colspan="2">第一人称</td><td>-دىم - تىم - دۈم
-تۈم -دۇم - تۇم
[-dim] [-tim] [-dym]
[-tym] [-dum] [-tum]</td><td>- دۇق - تۇق
[-duq] [-tuq]</td></tr>
<tr><td rowspan="2">第二人称</td><td>普称</td><td>- دىڭ - تىڭ -دۈڭ
- تۈڭ - دۇڭ - تۇڭ
[-diŋ] [-tiŋ] [-dyŋ]
[-tyŋ] [-duŋ] [-tuŋ]</td><td rowspan="2">- دىڭلار - تىڭلار - دۈڭلار
- تۈڭلار - دۇڭلار - تۇڭلار
[-diŋlar] [-tiŋlar] [-dyŋlar]
[-tyŋlar] [-duŋlar] [-tuŋlar]</td></tr>
<tr><td>尊称</td><td>[-diŋiz] [-tiŋiz]
- دىڭىز - تىڭىز</td></tr>
<tr><td colspan="2">第三人称</td><td colspan="2">[-di] [-ti] - دى - تى</td></tr>
</table>

过去时直接陈述式人称附加成分及其附加方法（第一、三人称）

<table>
<tr><th>人称</th><th>数</th><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>例词</th></tr>
<tr><td rowspan="8">第一人称</td><td rowspan="6">单数</td><td>- دىم
[-dim]</td><td rowspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td colspan="2">附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>ياز + دىم =يازدىم
[jaz+dim=jazdim]</td></tr>
<tr><td>-تىم
[-tim]</td><td colspan="2">附加在以清辅音结尾的词后</td><td>كەت + تىم =كەتتىم
[kɛt+tim=kɛttim]</td></tr>
<tr><td>- دۈم
[-dym]</td><td rowspan="4">附加在圆唇元音音节后</td><td rowspan="2">附加在最后一个音节由前元音构成的词后</td><td>附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>كۆر + دۈم = كۆردۈم
[kør+dym=kørdym]</td></tr>
<tr><td>- تۈم
[-tym]</td><td>附加在以清辅音结尾的词后</td><td>ئۆت + تۈم =ئۆتتۈم
[øt+tym=øttym]</td></tr>
<tr><td>- دۇم
[-dum]</td><td rowspan="2">附加在最后一个音节由后元音构成的词后</td><td>附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>ئوقۇ + دۇم =ئوقۇدۇم
[oqu+dum=oqudum]</td></tr>
<tr><td>- تۇم
[-tum]</td><td>附加在以清辅音结尾的词后</td><td>قوش + تۇم =قوشتۇم
[qoʃ+tum=qoʃtum]</td></tr>
<tr><td rowspan="2">复数</td><td>- دۇق
[-duq]</td><td colspan="3">附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>ياز + دۇق =يازدۇق
[jaz+duq=jazduq]</td></tr>
<tr><td>- تۇق
[-tuq]</td><td colspan="3">附加在以清辅音结尾的词后</td><td>قوش + تۇق =قوشتۇق
[qoʃ+tuq=qoʃtuq]</td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="2">第三人称</td><td>- دى
[-di]</td><td colspan="3">附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>ياز + دى =يازدى
[jaz+di=jazdi]</td></tr>
<tr><td>- تى
[-ti]</td><td colspan="3">附加在以清辅音结尾的词后</td><td>كەت + تى =كەتتى
[kɛt+ti=kɛtti]</td></tr>
</table>

过去时直接陈述式人称附加成分及其附加方法（第二人称）

人称		数	附加成分	附加方法			例词
第二人称	普称	单数	-دىڭ [-diŋ]	附加在展唇元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后		ياز+ دىڭ= يازدىڭ [jaz+diŋ=jazdiŋ]
			-تىڭ [-tiŋ]		附加在以清辅音结尾的词后		كەت+ تىڭ= كەتتىڭ [kɛt+tiŋ=kɛttiŋ]
			-دۈڭ [-dyŋ]	附加在圆唇元音音节后	附加在最后一个音节由前元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	كۆر+ دۈڭ= كۆردۈڭ [kør+dyŋ=kørdyŋ]
			-تۈڭ [-tyŋ]			附加在以清辅音结尾的词后	ئۆت+ تۈڭ= ئۆتتۈڭ [øt+tyŋ=øttyŋ]
			-دۇڭ [-duŋ]		附加在最后一个音节由后元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئوقۇ+ دۇڭ= ئوقۇدۇڭ [oqu+duŋ=oquduŋ]
			-تۇڭ [-tuŋ]			附加在以清辅音结尾的词后	قوش+ تۇڭ= قوشتۇڭ [qoʃ+tuŋ=qoʃtuŋ]
	尊称	单数	-دىڭىز [-diŋiz]	附加在以元音或浊辅音结尾的词后			ياز+ دىڭىز= يازدىڭىز [jaz+diŋiz=jazdiŋiz]
			-تىڭىز [-tiŋiz]	附加在以清辅音结尾的词后			كەت+ تىڭىز= كەتتىڭىز [kɛt+tiŋiz=kɛttiŋiz]
		复数	-دىڭلار [-diŋlar]	附加在展唇元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后		ياز+ دىڭلار= يازدىڭلار [jaz+diŋlar=jazdiŋlar]
			-تىڭلار [-tiŋlar]		附加在以清辅音结尾的词后		كەت+تىڭلار= كەتتىڭلار [kɛt+tiŋlar=kɛttiŋlar]
			-دۈڭلار [-dyŋlar]	附加在圆唇元音音节后	附加在最后一个音节由前元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	كۆر+دۈڭلار= كۆردۈڭلار [kør+dyŋlar=kørdyŋlar]
			-تۈڭلار [-tyŋlar]			附加在以清辅音结尾的词	ئۆت+تۈڭلار= ئۆتتۈڭلار [øt+tyŋlar=øttyŋlar]
			-دۇڭلار [-duŋlar]		附加在最后一个音节由后元音构成的词后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئوقۇ+دۇڭلار= ئوقۇدۇڭلار [oqu+duŋlar=oquduŋlar]
			-تۇڭلار [-tuŋlar]			附加在以清辅音结尾的词后	قوش+تۇڭلار= قوشتۇڭلار [qoʃ+tuŋlar=qoʃtuŋlar]

（昨天过得愉快。） تۈنۈگۈن كۆڭۈللۈك ئۆتتى .
[tynygyn køŋyllyk øtti.]

（你们做什么了？） نېمە ئىش قىلدىڭلار ؟
[nemɛ iʃ qildiŋlar ?]

（我买鞋了。） مەن ئاياغ ئالدىم .
[mɛn ajaq aldim.]

（我看资料了。） ماتېرىيال كۆردۈم .
[materijal kørdym.]

（我们在操场打球了。） مەيداندا توپ ئوينىدۇق.
[mɛjdanda top ojniduq.]

二、及物动词与不及物动词

根据动词是否要求宾语可以分为及物动词和不及物动词两类。

① 与客体直接发生关系，并要求客体具有宾格形式或宾格性质（意义）的动词叫做及物动词，如：

（你看这部电影吧。） سەن بۇ كىنونى كۆر.
[sɛn bu kinoni kør.]

（你看这本书吧。） سەن بۇ كىتابنى ئوقۇ .
[sɛn bu kitapni oqu.]

（你吃饭吧。） سەن تاماق يە .
[sɛn tamaq jɛ.]

（你听课吧。） سەن دەرس ئاڭلا .
[sɛn dɛrs aŋla.]

②不要求客体具有宾格形式或宾格性质（意义）的动词叫做不及物动词，如：

（你去上课吧。） سەن دەرسكە ماڭ.

[sɛn dɛrskɛ maŋ.]

（你在宿舍睡觉吧。） سەن ياتاقتا ئۇخلا.

[sɛn jataqta uχla.]

（你坐在这里吧。） سەن بۇ يەردە ئولتۇر.

[sɛn bu jɛrdɛ oltur.]

注：①有些动词的宾语有时是宾格形式，有时是向格形式，如：

（我骑马了。） مەن ئاتنى مىندىم .

[mɛn atni mindim.]

（我骑马了。） مەن ئاتقا مىندىم .

[mɛn atqa mindim.]

（你的话我不明白。） مەن سۆزۈڭنى چۈشەنمىدىم .

[mɛn søzyŋni tʃyʃɛnmidim.]

（你的话我不明白。） مەن سۆزۈڭگە چۈشەنمىدىم .

[mɛn søzyŋgɛ tʃyʃɛnmidim.]

②有些动词可以兼做及物动词和不及物动词，如：

（你打球吧。） سەن توپنى ئوينا.

[sɛn topni ojna.]

（你在操场玩吧。） سەن مەيداندا ئوينا .

[sɛn mɛjdanda ojna.]

سەن گېزىتنى ئوقۇ .　（你读报纸吧。）

[sɛn gezitni oqu.]

سەن مەكتەپتە ئوقۇ .　（你在学校读书吧。）

[sɛn mɛktɛptɛ oqu.]

26.5 练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

ئاياغ ئايلان- ۋاق فۇجىك فىزىكا خىمىيە بازار توپ مەيدان
قىرائەتخانا ئېلېكترونلۇق تۈنۈگۈن ئىشتان پوپايكا پەلەي ئۆت-
كۆڭۈللۈك چۈشلۈك قاتناش- ئاغىنە ساتىراشخانا ماتېرىيال تور
شۇنداق قىلىپ بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى شارپا

2）将下列动词按动词过去时直接陈述式肯定式加以变化。

ئۆت -	ئوقۇ -	كەل -	يە -	تەكرارلا -
قاتناش -	يادلا -	بار -	يۇ -	بەر -
ياز -	سۈرت -	ئال -	ماڭ -	قايت -
كۆر -	دىققەت قىل -	قەدىرلە -	تۇر -	سىتىۋال -

3）回答下列问题。

(1) تۈنۈگۈن سىلەر نېمە ئىش قىلدىڭلار ؟
(2) كىم بىلەن توپ ئوينىدىڭلار ؟
(3) چۈشتىن كېيىن قايسى بازارغا باردىڭلار ؟
(4) نېمە ئالدىڭلار ؟
(5) ۋاق فۇجىڭغا ئاپتوبۇس بىلەن باردىڭلارمۇ ؟

(6) قايسى يولنىڭ ئاپتوبۇسىغا ئولتۇردۇڭلار ؟

(7) تۈنۈگۈن سىز نېمە ئىش قىلدىڭىز ؟

(8) كەچتىچۇ؟

(9) چۈشلۈك تاماقنى نەدە يېدىڭىز ؟

(10) سىلەرنىڭ يەكشەنبە كۈنۈڭلار قانداق ئۆتتى ؟

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

ئاياغ ئايلان- ۋاڭ فۇجېڭ فىزىكا خىمىيە بازار توپ مەيدان
قىرائەتخانا ئېلېكترونلۇق تۈنۈگۈن ئىشتان پوپايكا پەلەي ئۆت-
كۆڭۈللۈك چۈشلۈك قاتناش- ئاغىنە ساتىراشخانا ماتېرىيال تور
شۇنداق قىلىپ بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى شارپا

2)用适当的名词格和动词过去时直接陈述式肯定式形式填空。

(1) تۈنۈگۈن كۆڭۈللۈك ئۆت- [ ] .

(2) بىز مەيدان [ ] توپ ئوينا- [ ].

(3) مەن قىرائەتخانا [ ] ماتېرىيال كۆر- [ ] .

(4) مەن ئاياغ ئال- [ ] .

(5) ئۇ ئۆي [ ] خەت ياز- [ ] .

(6) سىلەر تاپشۇرۇق [ ] ئىشلە- [ ] .

(7) ئۇ كىتاب [ ] كۆر- [ ] .

(8) مەن بازار [ ] ئاپتوبۇس بىلەن بار- [ ] .

第 27 课 يىگىرمە يەتتىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① كۆچەتنى قانداق تىكتىڭلار ؟
② چارچاش ھېس قىلمىدۇق .
③ ئەمگەك سائەت تۆتكىچە داۋاملاشتى .
④ ساۋاقداشلار تەبىئەتنىڭ قوينىدىن ھۇزۇرلاندى .

27.1 植树 كۆچەت تىكىش

ئالىم : ئۈلۈشكۈن سىلەر ياتاقتا يوق ، نەگە كەتتىڭلار ؟
پولات: ئۈلۈشكۈن بىز غەربىي تاغقا ئەمگەككە باردۇق .
ئۇ يەردە تاغقا كۆچەت تىكتۇق .
ئالىم : غەربىي تاغ نەدە ، يىراقمۇ ؟
پولات : ئانچە يىراق ئەمەس ، بۇ يەردىن ئاپتوبۇس بىلەن
بىر سائەتلىك يول .
ئالىم : كۆچەتنى قانداق تىكتىڭلار ؟
پولات : بەزى ساۋاقداشلار كۆچەت توشۇدى . بەزى ساۋاق-
داشلار ئورەك كولىدى . يەنە بەزى ساۋاقداشلار
كۆچەتلەرگە سۇ قۇيدى . ئادىل ، قەيسەر ۋە مەن
ئۈچىمىز توپا توشۇدۇق.

ئالىم : ئۇ تاغقا قايسى كۆچەتلەرنى تىكتىڭلار ؟

پولات : ئارچا دەرىخى ، يىڭنە يوپۇرماقلىق قارىغاي ، قارا ياغاچ قاتارلىق كۆچەتلەرنى تىكتۇق .

ئالىم : چارچىدىڭلارمۇ ؟

پولات : ياق ، چارچاش ھېس قىلمىدۇق . چۈنكى ، بۇ قېتىمقى ئەمگەك كۆڭۈللۈك ھەم ئەھمىيەتلىك بولدى. ساـ ۋاقداشلار ھېرىپ ـ چارچاشتىن ، جاپادىن قورقمىدى . تاغنىڭ مەنزىرىسى بىلەن ھاۋاسى ساۋاقداشلارغا بەك ياردى . ئۇلار ئۆزىنىڭ ئەمگىكى بىلەن تەبىئەتنىڭ قوينىدىن ھۇزۇرلاندى .

ئالىم : ئەمگەك سائەت قانچىگىچە داۋاملاشتى ؟

پولات : چۈشتە مەكتەپكە قايتمىدۇق . چۈشلۈك تاماقنى بىر دېھقاننىڭ ئۆيىدە يېدۇق . تاماقتىن كېيىن داۋاملىق ئەمگەك قىلدۇق . سائەت تۆتكىچە ئىشلىدۇق .

ئالىم : ئامىنە بىلەن پاتىمەمۇ باردىمۇ ؟

پولات : ھەئە ، باردى . ئامىنە بىلەن پاتىمەنىڭ بۇ قېتىمقى كۆچەت تىكىش ئەمگىكىدە ئىپادىسى ئالاھىدە ياخشى بولدى . شۇڭا ئۇلار كۆپچىلىكنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى .

27.2 生词 سۆزلۈك

柏树 [artʃa dɛriχi] ئارچا دەرىخى

①特殊；特别 形 [alahidɛ] ئالاھىدە

②特意；专门

不太远；不怎么远		[antʃɛ jiraq ɛmɛs]	ئانچە يىراق ئەمەس
劳动	名	[ɛmgɛk]	ئەمگەك
有意义的	形	[ɛhmijɛtlik]	ئەھمىيەتلىك
①价格②评价	名	[baha]	باھا
此次的；这次的		[bu qetimqi]	بۇ قېتىمقى
山	名	[taʁ]	تاغ
自然	名	[tɛbiɛt]	تەبىئەت
土	名	[topa]	توپا
运	动	[toʃu-]	توشۇ-
①栽；植②插③缝	动	[tik-]	تىك-
苦	名	[ʤapa]	جاپا
劳累；疲倦	动	[tʃartʃa-]	چارچا-
因为	连	[tʃynki]	چۈنكى
继续；持续；延续	动	[dawamlaʃ-]	داۋاملاش-
树；树木	名	[dɛrɛχ]	دەرەخ
小时的	形	[saɛtlik]	سائەتلىك
水	名	[su]	سۇ
因此；因而；所以	连	[ʃuŋa]	شۇڭا
西山		[ʁɛrbi taʁ]*	غەربىي تاغ
榆树		[qara jaʁatʃ]	قارا ياغاچ
怕	动	[qorq-]	قورق-
怀抱	名	[qojun]	قويۇن
①灌；浇②倒	动	[quj-]	قۇي-
去；走	动	[kɛt-]	كەت-

挖	动 [kola-]	كولا ـ
大家；多数	代 [køptʃilik]	كۆپچىلىك
树苗	名 [køtʃɛt]	كۆچەت
植树劳动	[køtʃɛt tikiʃ ɛmgiki]	كۆچەت تىكىش ئەمگىكى
风景；景色	名 [mɛnzirɛ]	مەنزىرە
享受	动 [huzurlan-]	ھۇزۇرلان ـ
劳累；疲倦；辛苦	[herip-tʃartʃaʃ]	ھېرىپ ـ چارچاش
感觉到；意识到；认识到	[hes qil-]	ھېس قىل ـ
坑	名 [orɛk]	ئورەك
前天	副 [ylyʃkyn]	ئۈلۈشكۈن
和	连 [wɛ]	ۋە
得到；获得；取得	动 [eriʃ-]	ئېرىش ـ
表现	名 [i̥padɛ]*	ئىپادە
喜欢；热爱	[jaχʃi kør-]	ياخشى كۆر ـ
①合适；中用②值③看上；中意	动 [jara-]	يارا ـ
针叶松	[jiŋnɛ jopurmaqliq qariʁaj]	يىڭنە يوپۇرماقلىق قارىغاي

27.3　语法要点

一、过去时直接陈述式（下）

1. 否定式

动词词干后先附加动词否定附加成分［ma］［mɛ］// « ما » « مە »，然后再附加下列带展唇元音（除第一人称复数外）并以浊辅音开头的过去时直接陈述式附加成分构成：

人称＼数		单数	复数
第一人称		[-dim] دىم -	[-duq] دۇق -
第二人称	普称	[-diŋ] دىڭ -	[-diŋlar] دىڭلار -
	尊称	[-diŋiz] دىڭىز -	
第三人称		[-di] دى -	

附加成分	例词
[-dim] دىم -	ياز+ ما+ دىم = يازمىدىم [jaz+ma+dim=jazmidim]
[-duq] دۇق -	ياز+ ما + دۇق = يازمىدۇق [jaz+ma+duq=jazmiduq]
[-diŋ] دىڭ -	ياز+ ما + دىڭ = يازمىدىڭ [jaz+ma+diŋ=jazmidiŋ]
[-diŋiz] دىڭىز -	ياز+ ما + دىڭىز= يازمىدىڭىز [jaz+ma+diŋiz=jazmidiŋiz]
[-diŋlar] دىڭلار -	ياز+ ما+ دىڭلار= يازمىدىڭلار [jaz+ma+diŋlar=jazmidiŋlar]
[-di] دى -	ياز+ما+ دى= يازمىدى [jaz+ma+di=jazmidi]

مەن خەت يازمىدىم . （我没有写信。）

[mɛn χɛt jazmidim.]

بىز كىنو كۆرمىدۇق . （我们没有看电影。）

[biz kino kørmiduq.]

سەن كەلمىدىڭ . （你没有来。）

[sɛn kɛlmidiŋ.]

سىلەر بارمىدىڭلار . （你们没有去。）

[silɛr barmidiŋlar.]

سىز گېزىت كۆرمىدىڭىز. （您没有看报纸。）

[siz gezit kørmidiŋiz.]

مۇئەللىم دەرس ئۆتمىدى . （老师没有上课。）

[muɛllim dɛrs øtmidi.]

2. 疑问式

过去时直接陈述式肯定式或否定式的疑问形式，是在它的肯定式或否定式后加语气词[mu]« مۇ »构成，如：

[jazmidim+mu=jazmidimmu] يازمىدىم + مۇ = يازمىدىممۇ

[jazmiduq+mu=jazmiduqmu] يازمىدۇق + مۇ = يازمىدۇقمۇ

[jazmidiŋ+mu=jazmidiŋmu] يازمىدىڭ + مۇ = يازمىدىڭمۇ

[jazdiŋiz+mu=jazdiŋizmu] يازدىڭىز + مۇ = يازدىڭىزمۇ

[jazdiŋlar+mu=jazdiŋlarmu] يازدىڭلار + مۇ = يازدىڭلارمۇ

[jazdi+mu=jazdimu] يازدى + مۇ = يازدىمۇ

مەن خەت يازدىممۇ؟ （我写信了吗？）

[mɛn χɛt jazdimmu?]

（我们看电影了吗？） بىز كىنو كۆردۇقمۇ ؟
[biz kino kørduqmu?]

（你来了吗？） سەن كەلدىڭمۇ ؟
[sɛn kɛldiŋmu?]

（你们没有去吗？） سىلەر بارمىدىڭلارمۇ ؟
[silɛr barmidiŋlarmu?]

（您没有看报纸吗？） سىز گېزىت كۆرمىدىڭىزمۇ ؟
[siz gezit kørmidiŋizmu?]

（老师没有上课吗？） مۇئەللىم دەرس ئۆتمىدىمۇ ؟
[muɛllim dɛrs øtmidimu?]

二、名词的从格

名词的从格表示动作的起点、经过的处所以及被比较的事物等意义。由名词后附加 [-din] [-tin] «ـ دىن // ـ تىن» 构成，在汉语里一般用"从"、"比"等介词来表示，如：

（我从乌鲁木齐来。） مەن ئۈرۈمچىدىن كەلدىم .
[mɛn yrymtʃidin kɛldim.]

（我从老师那里拿了这本书。） بۇ كىتابنى مۇئەللىمدىن ئالدىم .
[bu kitapni muɛllimdin aldim.]

（他比我好。） ئۇ مەندىن ياخشى .
[u mɛndin jaχʃi.]

（我们从大门进来了。） بىز چوڭ ئىشىكتىن كىردۇق .
[biz tʃoŋ iʃiktin kirduq.]

قەيسەر ئادىلدىن ئېگىز .
[qɛjsɛr adildin egiz.]
（卡塞尔比阿地力高。）

بۇ ماقالىنى گېزىتتىن كۆردۈم .
[bu maqalini gezittin kørdym.]
（我从报纸上看到了这篇文章。）

三、名词的止格

名词的止格是在名词后附加« -كىچە // -گىچە // -قىچە // -غىچە »[-ʁitʃɛ] [-qitʃɛ] [-gitʃɛ] [-kitʃɛ]构成。它表示动作终止的时间、地点、人或物，如：

名词止格附加成分及其附加方法

<table>
<tr><th>附加成分</th><th colspan="2">附加方法</th><th>例词</th></tr>
<tr><td>-غىچە
[-ʁitʃɛ]</td><td rowspan="2">附加在最后一个音节由后元音构成的词后</td><td>附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>بىنا +غىچە =بىناغىچە
[bina+ʁitʃɛ=binaʁitʃɛ]
ئاي + غىچە =ئايغىچە
[aj+ʁitʃɛ=ajʁitʃɛ]</td></tr>
<tr><td>[-qitʃɛ]
-قىچە</td><td>附加在以清辅音结尾的词后</td><td>ياتاق + قىچە = ياتاققىچە
[jataq+qitʃɛ=jataqqitʃɛ]</td></tr>
<tr><td>[-gitʃɛ]
-گىچە</td><td rowspan="2">附加在最后一个音节由前元音构成的词后</td><td>附加在以元音或浊辅音结尾的词后</td><td>خوتەن+گىچە=خوتەنگىچە
[χotɛn+gitʃɛ=χotɛngitʃɛ]
ئەتە+گىچە =ئەتىگىچە
[ɛtɛ+gitʃɛ=ɛtigitʃɛ]</td></tr>
<tr><td>[-kitʃɛ]
-كىچە</td><td>附加在以清辅音结尾的词后</td><td>كەچ+كىچە =كەچكىچە
[kɛtʃ+kitʃɛ=kɛʃkitʃɛ]</td></tr>
</table>

بىز سائەت تۆتكىچە دەرس ئوقۇدۇق . （我们上课上到四点钟。）
[biz saɛt tøtkitʃɛ dɛrs oquduq .]

مەن بۇ قېتىم خوتەنگىچە باردىم . （这一次，我一路走到了和田。）
[mɛn bu qetim χotɛngitʃɛ bardim.]

مېنىڭ بىرىنچى ئايغىچە ۋاقتىم يوق . （我直到一月份都没有时间。）
[meniŋ birintʃi ajʁitʃɛ waχtim joq.]

باللار ياتاققىچە ئۆزى ماڭدى . （孩子们自己一直走到了宿舍。）
[balilar jataqqitʃɛ øzi maŋdi.]

注：« ئۇ // بۇ // ئاۋۇ // ماۋۇ // مۇشۇ // ئاشۇ »[u // bu // awu // mawu // muʃu // aʃu]等代词的从格和止格形式，先加所有格附加成分 [-niŋ]« نىڭ - »，后加从格或止格附加成分构成，如：

（错误）	[udin]	ئۇدىن	（正确）	[uniŋdin]	ئۇنىڭدىن
（错误）	[budin]	بۇدىن	（正确）	[buniŋdin]	بۇنىڭدىن
（错误）	[uʁitʃɛ]	ئۇغىچە	（正确）	[uniŋʁitʃɛ]	ئۇنىڭغىچە
（错误）	[buʁitʃɛ]	بۇغىچە	（正确）	[buniŋʁitʃɛ]	بۇنىڭغىچە

27.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

تويا غەربىي تاغ سائەتلىك تىك - كۆچەت كەت - ئۈلۈشكۈن
ئورەك ئارچا دەرىخى توشۇ- ئالاھىدە قۇيۇ- سۇ كولا -
يىڭنە يوپۇرماقلىق قارىغاي چۈنكى مەنزىرە چارچا- قارا ياغاچ
ئەھمىيەتلىك ئەمگەك ھېس قىل - قورۇ - جاپا ھېرىپ - چارچاش

تەبئەت يارا- ئىپادە كۆچەت تىكىش ئەمگەكچى داۋاملاش-

2）将下列动词按动词过去时直接陈述式否定式加以变化。

قورق-　　ئولتۇر-　　تىك-　　ئوينا-　　سۆزلە-

قۇي-　　ئوقۇ-　　كەل-　　يە-　　تەكرارلا-

ياز-　　ھېس قىل-　　ئال-　　ماڭ-　　قايت-

كۆر-　　دىققەت قىل-　　كەت-　　تۇر-　　چارچا-

3）将下列动词按动词过去时直接陈述式肯定或否定形式的疑问式加以变化。

قورق-　　ئولتۇر-　　تىك-　　ئوينا-　　سۆزلە-

توشۇ-　　قۇي-　　بار-　　داۋاملاش-　　بەر-

ياز-　　ھېس قىل-　　ئال-　　ماڭ-　　قايت-

كۆر-　　دىققەت قىل-　　كەت-　　تۇر-　　چارچا-

4）把下列句子翻译成汉文。

(1) مېنىڭ بۈگۈن كەچكىچە ۋاقتىم يوق.

(2) ئۇلار بىلەن غەربىي تاغقا ئەمگەككە بارمىدىڭلارمۇ؟

(3) پولاتنىڭ دادىسى ئۈلۈشكۈن كەچتە خوتەندىن كەلدى.

(4) ئۇنىڭ ئۆيى مەكتەپتىن بەك يىراق.

(5) بىز ئۈلۈشكۈن سائەت ئىككىدىن تۆتكىچە توپ ئوينىدۇق.

(6) بۇ كومپيۇتېرنى نەدىن ئالدىڭىز؟

(7) سائەت نەچچىگىچە ئىشلىدىڭلار؟

(8) مەن قەيسەردىن ئېگىز.

(9) بىزنىڭ مەكتىپىمىز سىلەرنىڭ مەكتىپىڭلاردىن چوڭ.

(10) بۇنى مۇئەللىمدىن سوراڭ.

书面练习

1）听写下列词语。

توپا غەربىي تاغ سائەتلىك تىك ـ كۆچەت كەت ـ ئۈلۈشكۈن
ئورەك ئارچا دەرىخى توشۇ ـ ئالاھىدە قۇي ـ سۇ كولا ـ
يىڭنە يوپۇرماقلىق قارىغاي چۈنكى مەنزىرە چارچا ـ قارا ياغاچ
ئەھمىيەتلىك ئەمگەك ھېس قىل ـ قورق ـ جاپا ھېرىپ ـ چارچاش
تەبىئەت يارا ـ ئىپادە كۆچەت تىكىش ئەمگىكى داۋاملاش ـ

2）用适当的名词格和动词过去时直接陈述式形式填空。

(1) تۈنۈگۈن مۇئەللىم دەرس[ ]ئۆتمە ـ[ ].
(2) بىز مەيدان[ ] سائەت تۆت[ ] توپ ئوينا ـ[ ].
(3) سىز كۈتۈپخانا[ ]كىتاب كۆر ـ[ ]؟
(4) ئۇ ماگىزىن[ ]چاپان ئال ـ[ ].
(5) ئۇ پولات[ ] ئۆي[ ] بارما ـ[ ].
(6) مەن تېكىست[ ] يادلىما ـ[ ].
(7) ئۇ ئۆي[ ] خەت ياز ـ[ ]؟
(8) سىلەر تاپشۇرۇق[ ] ئىشلە ـ[ ]؟
(9) بىز[ ] ئۆي[ ] خەت كەل ـ[ ]؟
(10) بىز بۇ قېتىم خوتەن[ ] بار ـ[ ].

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1)前天上午十点到十二点我们看电视了。

(2)昨天晚上我没有洗衣服，我看电影了。

(3)到今天为止，我们学习了二十九课。

(4)阿力木的学习很好，所以得到了老师和同学们的好评。

(5)我从电视里看到你了。

(6)他们在劳动中不怕苦，不怕累。

(7)我从书店买了一本《维汉词典》。

(8)我们的宿舍比他们的宿舍大。

(9)李霞的字比我的好看。

(10)晚饭后你有时间吗？

4）结合会话回答下列问题。

(1) ئۈلۈشكۈن سىلەر ياتاقتا يوق، نەگە كەتتىڭلار؟

(2) غەربىي تاغ نەدە، يىراقمۇ؟

(3) كۆچەتنى قانداق تىكتىڭلار؟

(4) ئۇ تاغقا قايسى كۆچەتلەرنى تىكتىڭلار؟

(5) چارچىدىڭلارمۇ؟

(6) ئەمگەك سائەت قانچىگىچە داۋاملاشتى؟

(7) ساۋاقداشلار غەربىي تاغنىڭ مەنزىرىسىنى ياخشى كۆردىمۇ؟

(8) ئامىنە بىلەن پاتىمەمۇ باردىمۇ؟

第 28 课　يىگىرمە سەككىزىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① سىلەر قايسى مەكتەپتە ئوقۇيسىلەر ؟
② بىز مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيمىز .
③ بىز دائىم بىللە دەرس تەكرارلايمىز .
④ ئېلېكترونلۇق يوللانما ئارقىلىق دوستۇمغا سۈرىتىمنى ئەۋەتىمەن .

28.1 بىز مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيمىز

我们在中央民族大学学习

لى شا : سىلەر قايسى مەكتەپتە ئوقۇيسىلەر ؟

پولات : بىز مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيمىز . سىزچۇ ؟

لى شا : مەن بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيمەن . سىز قايسى فاكۇلتېتتا ئوقۇيسىز ؟

پولات : ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىياتى فاكۇلتېتىدا ئوقۇيمەن .

لى شا : دوستىڭىز سىز بىلەن بىر فاكۇلتېتتىمۇ ؟

پولات : ياق ، دوستۇم چەت ئەل تىلى فاكۇلتېتىدا ئوقۇيدۇ.
لى شا : سىز كەسپىڭىزنى ياخشى كۆرەمسىز ؟
پولات : كەسپىمنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن . بۇندىن
كېيىن كەسپتە چوقۇم تىرىشچانلىق كۆرسىتىمەن .
لى شا : ئىككىڭلار يۇرتداشمۇ ؟
پولات : ھەئە ، ئىككىمىز بىر يەرلىك ، بەك ياخشى ئۆتىمىز .
بىز دائىم بىللە دەرس تەكرارلايمىز . ئۆگىنىشتە
بىر ـ بىرىمىزگە ياردەم بېرىمىز . تۇرمۇشتا ئۆز ئارا
كۆڭۈل بۆلىمىز . مەن ئۇنىڭدىن چەت ئەل تىلى
ئۆگىنىمەن ، ئۇ مەندىن ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىدۇ .

ئالىم : رازىيە ، سىز ئەتە نېمە ئىش قىلىسىز ؟
رازىيە : چۈشتىن بۇرۇن دوختۇرغا بارىمەن . دوختۇردىن
زۇكام دورىسى ئالىمەن. چۈشتىن كېيىن پوچتىخانىغا
بارىمەن . ئۆيۈمگە خالتا سالىمەن . كەچتە سىنىپقا
كەچلىك مۇزاكىرىگە چىقىمەن . سىز نېمە ئىش
قىلىسىز ؟
ئالىم : چۈشتىن بۇرۇن بازارغا چىقىمەن . يۇمشاق دېتال ،
يۇمشاق دىسكا ، مائۇس قاتارلىق نەرسىلەرنى
سېتىۋالىمەن . چۈشتىن كېيىن ئىنتېرنېت تورىغا
چىقىمەن . ئېلېكترونلۇق يوللانما ئارقىلىق دوستۇمغا
سۈرىتىمنى ئەۋەتىمەن . ئۇچۇر كۆرىمەن . ئېلېك ـ
ترونلۇق ئويۇن ئوينايمەن .
رازىيە : ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىش قىلىسىز ؟

ئالىم : ئۇنىڭدىن كېيىن تاغامنىڭ ئۆيىگە بارىمەن .

28.2 生词 سۆزلۈك

通过；经过	后 [arqiliq]	ئارقىلىق
①派；派遣②寄；发③送	动 [ɛwɛt-]	ئەۋەت -
之后；今后；从今往后	[bundin kejin]	بۇندىن كېيىن
互相	[bir-biri]	بىر - بىرى
一起；一块儿；共同	后 [billɛ]	بىللە
邮电局	名 [poʃtiχana]*	پوچتىخانا
①叔叔 ②舅舅	名 [taʁa]	تاغا
① 生活②日子	名 [turmuʃ]	تۇرمۇش
勤奋；努力	名 [tiriʃtʃanliq]	تىرىشچانلىق
付出努力	[tiriʃtʃanliq kørsɛt-]	تىرىشچانلىق كۆرسەت -
外国	[tʃɛt ɛl]	چەت ئەل
外国语	[tʃɛt ɛl tili]	چەت ئەل تىلى
①出去；出来②出现；发生③出产④上；登；升	动 [tʃiq-]	چىق -
包裹；袋子	名 [χalta]	خالتا
经常；常常	副 [dajim]*	دائىم

药	名 [dora]	دورا
热孜亚（女名）	名 [razijɛ]	رازىيە
感冒	名 [zukam]	زۇكام
照片；图片	名 [syrɛt]	سۈرەت
晚自习	[kɛʃlik muzakirɛ]*	كەچلىك مۇزاكىرە
①指出②把……指给……看③显示；表现④推荐；推选	使动 [kørsɛt-]	كۆرسەت ـ
关心；关照	[køŋyl bøl-]	كۆڭۈل بۆل ـ
鼠标	名 [maus]	مائۇس
电子游戏	[elektironluq ojun]*	ئېلېكترونلۇق ئويۇن
游戏	名 [ojun]	ئويۇن
信息；新闻	名 [ụtʃur]*	ئۇچۇر
互相；相互；彼此	形 [øzara]	ئۆزئارا
学习	动 [øgɛn-]	ئۆگەن ـ
电子邮件	[elektironluq jollanma]*	ئېلېكترونلۇق يوللانما
互联网	[internet tori]	ئىنتېرنېت تورى
帮助；援助	[jardɛm bɛr-]	ياردەم بەر ـ
地方的	形 [jɛrlik]	يەرلىك

老乡；同乡	名 [jurtdaʃ]	يۇرتداش
软件	[jumʃaq detal]	يۇمشاق دېتال
软盘	[jumʃaq diska]	يۇمشاق دىسكا

28.3　语法要点

动词现在将来时直接陈述式（上）

动词现在将来时直接陈述式表示说话者用直接知道的语气来陈述现在经常、反复、一贯发生和将要发生的行为动作。

肯定式

肯定式由动词词干附加现在将来时直接陈述式人称附加成分构成。

现在将来时直接陈述式人称附加成分

人称＼数		单数	复数
第一人称		- ىمەن - يمەن [-imɛn] [-jmɛn]	- ىمىز - يمىز [-imiz] [-jmiz]
第二人称	普称	[-isɛn] [-jsɛn] - ىسەن - يسەن	- ىسىلەر - يسىلەر [-isilɛr] [-jsilɛr]
	尊称	[-isiz] [-jsiz] - ىسىز - يسىز	
第三人称		[-idu] [-jdu] - ىدۇ - يدۇ	

现在将来时直接陈述式人称附加成分的附加方法

附加成分	附加方法	例词
-يمەن [-jmɛn]	附加在以元音结尾的词后	ئىشلە+يمەن=ئىشلەيمەن [iʃlɛ+jmɛn=iʃlɛjmɛn]
-يمىز [-jmiz]		ئىشلە+يمىز=ئىشلەيمىز [iʃlɛ+jmiz=iʃlɛjmiz]
-يسەن [-jsɛn]		ئىشلە+يسەن=ئىشلەيسەن [iʃlɛ+jsɛn=iʃlɛjsɛn]
-يسىز [-jsiz]		ئىشلە+يسىز=ئىشلەيسىز [iʃlɛ+jsiz=iʃlɛjsiz]
-يسىلەر [-jsilɛr]		ئىشلە+يسىلەر=ئىشلەيسىلەر [iʃlɛ+jsilɛr=iʃlɛjsilɛr]
-يدۇ [-jdu]		ئىشلە+يدۇ=ئىشلەيدۇ [iʃlɛ+jdu=iʃlɛjdu]
-ىمەن [-imɛn]	附加在以辅音结尾的词后	بار+ىمەن=بارىمەن [bar+imɛn=barimɛn]
-ىمىز [-imiz]		بار+ىمىز=بارىمىز [bar+imiz=barimiz]
-ىسەن [-isɛn]		بار+ىسەن=بارىسەن [bar+isɛn=barisɛn]
-ىسىز [-isiz]		بار+ىسىز=بارىسىز [bar+isiz=barisiz]
-ىسىلەر [-isilɛr]		بار+ىسىلەر=بارىسىلەر [bar+isilɛr=barisilɛr]
-ىدۇ [-idu]		بار+ىدۇ=بارىدۇ [bar+idu=baridu]

（我现在（明天要）写信。）	مەن هازىر (ئەتە) خەت يازىمەن . [mɛn hazir（ɛtɛ）χɛt jazimɛn.]
（我们现在（明天要）看电影。）	بىز هازىر(ئەتە) كىنو كۆرىمىز . [biz hazir（ɛtɛ） kino kørimiz.]
（他经常说维吾尔语。）	ئۇ دائىم ئۇيغۇرچە سۆزلەيدۇ . [u dajim ujʁurtʃɛ søzlɛjdu.]
（你们现在（明天要）去看电影。）	سىلەر هازىر (ئەتە) كىنوغا بارىسىلەر . [silɛr hazir（ɛtɛ）kinoʁa barisilɛr.]
（老师现在（明天要）上课。）	مۇئەللىم هازىر (ئەتە) دەرس ئۆتىدۇ . [muɛllim hazir（ɛtɛ）dɛrs øtidu.]

注：有些以元音［ɑ］« ئا »构成以辅音结尾的单音节动词，接附加成分时会出现不弱化现象，如：

[bar+isiz=barisiz]	بار + ىسىز = بارىسىز
[jaz+isiz=jazisiz]	ياز + ىسىز = يازىسىز
[maŋ+imiz=maŋimiz]	ماڭ + ىمىز = ماڭىمىز
[jaz+aj=jazaj]	ياز + اي = يازاي
[atʃ+ajli=atʃajli]	ئاچ+ ايلى = ئاچايلى
[bar+imɛn=barimɛn]	بار + ىمەن = بارىمەن

28.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

تىرىشچانلىق كۆرسەتمەك ـ چوقۇم بۇندىن كېيىن چەت ئەل تىلى

يۇرتداش تۇرمۇش ياردەم بەر - بىر - بىرى بىللە دائىم يەرلىك ئۆزئارا خالتا سال - دورا زۇكام رازىيە ئۆگەن - كۆڭۈل بۆل - پوچتىخانا يۇمشاق دىسكا يۇمشاق دېتال كەچلىك مۇزاكىرە نەرسە مائۇس ئارقىلىق ئېلېكترونلۇق يوللانما ئىنتېرنېت تورى ئەۋەت - سۈرەت تاغا ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇچۇر

2）将下列动词按动词现在将来时直接陈述式肯定式加以变化。

سال -	ئولتۇر -	تىك -	ئوينا -	ياردەم بەر -
قوي -	ئوقۇ -	كەل -	يە -	كۆرسەت -
توشۇ -	كۆڭۈل بۆل -	بار -	ئۆگەن -	بەر -
ياز -	چىق -	ئال -	ماڭ -	قايت -
كۆر -	ئەۋەت -	كەت -	تۇر -	چارچا -

3）把下列句子翻译成汉文。

(1) ئۇنىڭ دادىسى مۇشۇ مەكتەپتە ئىشلەيدۇ .
(2) بىز دائىم ئىنتېرنېت تورىغا چىقىمىز .
(3) پولاتنىڭ دادىسى ئەتە كەچتە خوتەندىن كېلىدۇ .
(4) بۈگۈن كەچتە دوستۇمغا ئېلېكترونلۇق يوللانما ئەۋەتىمەن.
(5) بىز بۈگۈن سائەت ئىككىدىن تۆتكىچە توپ ئوينايمىز .
(6) بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆيگە قايتىمەن .
(7) يۇمشاق دېتال، يۇمشاق دىسكا قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالىمەن .
(8) چۈشتىن كېيىن سائەت بەشتە مۇنچىغا چۈشىمەن .
(9) يەكشەنبە كۈنى ئەمگەككە بارىمىز .
(10) بىز دائىم كومپيۇتېر تورىدا ئۇچۇر كۆرىمىز .

书面练习

1）听写下列词语。

تىرىشچانلىق كۆرسەت- چوقۇم بۇندىن كېيىن چەت ئەل تىلى
يۇرتداش تۇرمۇش ياردەم بەر- بىر-بىرى بىللە دائىم يەرلىك
ئۆزئارا خالتا سال- دورا زۇكام رازىيە ئۆگەن- كۆڭۈل بۆل-
پوچتىخانا يۇمشاق دىسكا يۇمشاق دېتال كەچلىك مۇزاكىرە
نەرسە مائۇس ئارقىلىق ئېلېكترونلۇق يوللانما ئىنتېرنېت تورى

2）用适当的名词格和动词现在将来时直接陈述式形式填空。

(1) ئەتە مۇئەللىم ئوتتۇزىنچى دەرس[ ] ئۆت-[ ] .
(2) مەن مەيدان[ ] سائەت تۆت[ ] توپ ئوينا-[ ] .
(3) بىز كۇتۇپخانا[ ] كىتاب كۆر-[ ] .
(4) ئۇ ماگىزىن[ ] يۇمشاق دېتال ئال-[ ] .
(5) ئۇ دائىم مېنىڭ ئۆي[ ] بار-[ ] .
(6) سىز دەرس[ ] تەكرارلا-[ ] .
(7) ئۇ ئۆي[ ] خەت ياز-[ ] .
(8) سىلەر ئەتە تاپشۇرۇق[ ] ئىشلە-[ ] .
(9) بۈگۈن بىزنىڭ ئۆي[ ] چوقۇم خەت كەل-[ ] .
(10) بىز بۇ قېتىم شىنجاڭ[ ] بار-[ ] .

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1)明天晚上七点我们看电视。

(2)明天我洗衣服。

(3)他在我们学校工作。

(4)我的哥哥在这个学校上学。

(5)我经常从电视里看到你。

(6)今天我们去西山劳动。

(7)我从书店买一本《维汉词典》。

(8)我的爸爸从乌鲁木齐来。

(9)李霞的维吾尔语讲得比我好。

(10)晚饭后我上网。

4）结合会话回答下列问题。

(1) سىلەر قايسى مەكتەپتە ئوقۇيسىلەر؟

(2) سىز قايسى فاكۇلتېتتا ئوقۇيسىز؟

(3) دوستىڭىز سىز بىلەن بىر فاكۇلتېتتىمۇ؟

(4) سىز كەسپىڭىزنى ياخشى كۆرەمسىز؟

(5) ئىككىڭلار يۇرتداشمۇ؟

(6) سىز ئەتە نېمە ئىش قىلىسىز؟

(7) ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىش قىلىسىز؟

(8) كومپيۇتېر تورىدا نېمە ئىش قىلىسىلەر؟

(9) ماگىزىندىن نېمە سېتىۋالدىڭىز؟

(10) دادىڭىز نەدىن كېلىدۇ؟

第 29 课 يىگىرمە توققۇزىنچى دەرس

句型 جۈملە تىپلىرى

① ئۇ بۇ مەكتەپتە ئوقۇمايدۇ .
② يەتتە يېرىمدا ئەتىگەنلىك تاماق يەيمىز .
③ كەچتە كەچلىك مۇزاكىرىگە چىقامسىلەر ؟
④ بىز كىنو كۆرەمدۇق ؟
⑤ سائەت قانچە بولدى ؟
⑥ هازىر سائەت تۆتتىن ئون مىنۇت ئۆتتى .
⑦ سائەت ئالتىگە يىگىرمە مىنۇت قالدى .

29.1 作息时间 مەشغۇلات ۋاقتى

لى شا: سىلەر مەكتەپتە هەر كۈنى نېمە ئىشلار بىلەن شۇ-
غۇللىنىسىلەر ؟

پولات: بىز هەر كۈنى ئەتىگەن سائەت ئالتىدە ئورۇندىن تۇ -
رىمىز. ئالتىدىن ئالتە يېرىمغىچە كىيىملىرىمىزنى كىيد -
مىز ، ئورۇن -كۆرپىلىرىمىزنى يىغىمىز . چىشىمىزنى ،
يۈز-كۆزىمىزنى يۇيىمىز. سائەت ئالتە يېرىمدا ئەتى-
گەنلىك تەنهەرىكەت ئوينايمىز . ئۈزۈنغا يۈگۈرىمىز.
سائەت يەتتىدىن يەتتە يېرىمغىچە ئەتىگەنلىك ئۆ-

گىنىش قىلىمىز . يەتتە يېرىمدا ئەتىگەنلىك تاماق يەيمىز .

لى شا: چۈشتىن بۇرۇن قانچە سائەت دەرس ئوقۇيسىلەر؟

پولات: چۈشتىن بۇرۇن سائەت سەككىزدىن ئون ئىككىگىچە تۆت سائەت دەرس ئوقۇيمىز . ئىككىنچى سائەت دەرس بىلەن ئۈچىنچى سائەت دەرس ئارىلىقىدا يىگىرمە مىنۇت رادىئو گىمناستىكىسى ئوينايمىز . سائەت ئون ئىككىدىن ئىككىگىچە چۈشلۈك تاماق يەيمىز ۋە ئارام ئالىمىز .

لى شا: ئادەتتە چۈشتىن كېيىنمۇ دەرس بارمۇ ؟

پولات: چۈشلۈك دەم ئېلىشتىن كېيىن سائەت ئىككىدىن تۆتكىچە ئىككى سائەت دەرس ئوقۇيمىز . ئۇنىڭدىن كېيىن ئىختىيارىي ھەرىكەت قىلىمىز . سائەت بەش يېرىمدا كەچلىك تاماق يەيمىز .

لى شا: كەچتە كەچلىك مۇزاكىرىگە چىقامسىلەر ؟

پولات: ھەئە چىقىمىز ، كەچلىك مۇزاكىرىدە تاپشۇرۇق ئىشلەيمىز. دەرس تەكرارلايمىز . ئۇنىڭدىن باشقا بوش ۋاقىتلاردا رومان ، ھېكايە ، لەتىپىلەرنى ئوقۇيمىز .

لى شا: كەچتە سائەت قانچىدە ئۇخلايسىلەر ؟

پولات: كەچ سائەت ئون بىر يېرىمدا چىراغنى ئۆچۈرىمىز ۋە ئۇخلايمىز . بىز ھەممىمىز مەشغۇلات ۋاقتىغا ئاڭلىق رىئايە قىلىمىز .

لى شا: شەنبە كۈنلىرىنى قانداق ئۆتكۈزىسىلەر؟

پولات: شەنبە كۈنلىرى ئىنتېرنېت تورىغا چىقىمىز . تور

ئارقىلىق دوستلار بىلەن پاراڭلىشىمىز ۋە ياكى تېلېۋىزوردىن توپ مۇسابىقىسى كۆرىمىز ياكى بولمىسا باغچىلارغا بارىمىز . شۇ يەردە دەرس تەكرارلايمىز ۋە دەم ئالىمىز. بىزنىڭ ئالىي مەكتەپ تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ئۆتىدۇ .

29.2 生词 سۆزلۈك

平时；平常；通常	副	[adɛttɛ]	ئادەتتە
休息		[aram al-]	ئارام ئال ـ
①距离②中间③之间	名	[ariliq]	ئارىلىق
自觉的	形	[aŋliq]	ئاڭلىق
最高的；高等的；高级的；崇高的	形	[ali]*	ئالىي
高等院校		[ali mɛktɛp]*	ئالىي مەكتەپ
早晨；早上	名	[ɛtigɛn]	ئەتىگەن
早上的；早晨的	形	[ɛtigɛnlik]	ئەتىگەنلىك
早饭；早点		[ɛtigɛnlik tamaq]	ئەتىگەنلىك تاماق
早操		[ɛtigɛnlik tɛnhɛrikɛt]	ئەتىگەنلىك تەنھەرىكەت
①空；空闲②松软③软弱④松弛	形	[boʃ]	بوش
谈话；说话；聊天	动	[paraŋlaʃ-]	پاراڭلاش ـ
体操；体育运动	名	[tɛnhɛrikɛt]	تەنھەرىكەت

灯	名	[tʃiraq]*	چىراغ
休息		[dɛm eliʃ]	دەم ئېلىش
广播体操		[radijo gimnastikisi]*	رادىئو گىمناستىكىسى
①广播②收音机	名	[radijo]*	رادىئو
长篇小说	名	[roman]	رومان
遵守		[rajɛ qil-]*	رىئايە قىل -
从事	动	[ʃuʁullan-]	شۇغۇللان -
穿	动	[kij-]	كىي -
笑话；奇闻；趣闻	名	[lɛtipɛ]	لەتىپە
作息时间		[mɛʃχulat waχti]*	مەشغۇلات ۋاقتى
讨论	名	[muzakirɛ]	مۇزاكىرە
比赛	名	[musabiqɛ]	مۇسابىقە
分；分钟	量	[minut]	مىنۇت
每；每个	代	[hɛr]	ھەر
活动；运动；行动	名	[hɛrikɛt]	ھەرىكەت
故事；短篇小说	名	[hekajɛ]	ھېكايە
①起立；站起来②起床		[orundin tur-]	ئورۇندىن تۇر-
被褥		[orun-kørpɛ]	ئورۇن - كۆرپە
睡；睡觉	动	[ṵχla-]*	ئۇخلا -
长	形	[uzun]	ئۇزۇن
长跑		[uzunʁa jygyr-]	ئۇزۇنغا يۈگۈر -
灭；熄灭	使动	[øtʃyr-]	ئۆچۈر-
或者		[wɛ jaki]	ۋە ياكى

自由的；随意的	形	[iχtijari]*	ئىختىيارىي
或者；不然		[jaki bolmisa]	ياكى بولمىسا
脸		[jyz-køz]	يۈز - كۆز
半；半个	形	[jerim]	يېرىم
收拾	动	[jiʁ-]	يىغ -

29.3　语法要点

一、动词现在将来时直接陈述式（下）

否定式

动词词干后先附加动词否定式附加成分 [ma][mɛ]«ما // مە»，然后再分别附加以辅音开头的现在将来时直接陈述式人称附加成分构成。

以辅音开头的现在将来时直接陈述式人称附加成分

人称＼数		单数	复数
第一人称		[-jmɛn] يمەن -	[-jmiz] يمىز -
第二人称	普称	[-jsɛn] يسەن -	يسىلەر - [-jsilɛr]
	尊称	[-jsiz] يسىز -	
第三人称		[-jdu] يدۇ -	

以辅音开头的 现在将来时直接陈述式附加成分	例词
يمەن- [-jmɛn]	ئىشلە+ مە+يمەن = ئىشلىمەيمەن [iʃlɛ+mɛ+jmɛn=iʃlimɛjmɛn]
يمىز- [-jmiz]	ئىشلە+ مە+ يمىز = ئىشلىمەيمىز [iʃlɛ+mɛ+jmiz=iʃlimɛjmiz]
يسەن- [-jsɛn]	ئىشلە+ مە+يسەن = ئىشلىمەيسەن [iʃlɛ+mɛ+jsɛn=iʃlimɛjsɛn]
يسىز- [-jsiz]	بار+ما+ يسىز = بارمايسىز [bar+ma+jsiz=barmajsiz]
يسىلەر - [-jsilɛr]	بار+ ما+ يسىلەر = بارمايسىلەر [bar+ma+jsilɛr=barmajsilɛr]
يدۇ - [-jdu]	بار+ما+يدۇ = بارمايدۇ [bar+ma+jdu=barmajdu]

مەن هازىر (ئەتە) تاماق يېمەيمەن .
[mɛn hazir（ɛtɛ）tamaq jemɛjmɛn.]
（我现在（明天）不吃饭。）

بىز هازىر (ئەتە) كىنو كۆرمەيمىز .
[biz hazir（ɛtɛ）kino kørmɛjmiz.]
（我们现在（明天）不看电影。）

سىلەر هازىر (ئەتە) كىنوغا بارمايسىلەر .
[silɛr hazir（ɛtɛ）kinoʁa barmajsilɛr.]
（你们现在（明天）不去看电影。）

مۇئەللىم هازىر (ئەتە) دەرس ئۆتمەيدۇ .
[muɛllim hazir（ɛtɛ）dɛrs øtmɛjdu.]
（老师现在（明天）不上课。）

疑问式

(1)第一人称疑问形式：

① 动词词干（肯定或否定词干）后先附加 [-m] [-am] [-ɛm] « ـم // ـام // ـەم »，然后再附加 [-dimɛn] [-dimiz] [-duq] « ـدىمەن // ـدىمىز // ـدۇق » 来构成第一人称疑问形式（肯定或否定），如：

附加成分	附加方法		例词
ـم [-m]	以元音结尾的词后		ئوقۇ+م+دىمەن=ئوقۇمدىمەن [oqu+m+dimɛn=oqumdimɛn] ئوقۇ+م+دىمىز = ئوقۇمدىمىز [oqu+m+dimiz=oqumdimiz] يازما+م+دىمىز = يازمامدىمىز [jazma+m+dimiz=jazmamdimiz] كۆرمە+م+دىمەن= كۆرمەمدىمەن [kørmɛ+m+dimɛn=kørmɛmdimɛn]
ـام [-am]	以辅音结尾的词后	后元音音节后	ياز+ ام+دۇق= يازامدۇق [jaz+am+duq=jazamduq] ياز+ ام+دىمىز=يازامدىمىز [jaz+am+dimiz=jazamdimiz]
ـەم [-ɛm]	以辅音结尾的词后	前元音音节后	كۆر+ ەم+دىمەن=كۆرەمدىمەن [kør+ɛm+dimɛn=kørɛmdimɛn] كۆر+ەم+دۇق= كۆرەمدۇق [kør+ɛm+duq=kørɛmduq]

مەن ھازىر(ئەتە) تېكىستنى ئوقۇمدىمەن ؟　（我现在（明天）读课文吗？）
[mɛn hazir（ɛtɛ）tekistni oqumdimɛn？]

مەن ھازىر(ئەتە) تېكىستنى ئوقۇمامدىمەن؟　（我现在（明天）

不读课文吗？） [mɛn hazir（ɛtɛ）tekistni oqumamdimɛn？]

（我们现在（明天） بىز ھازىر(ئەتە) كىنو كۆرەمدۇق؟
看电影吗？） [biz hazir（ɛtɛ）kino kørɛmduq？]

（我们现在(明天) بىز ھازىر(ئەتە) كىنو كۆرمەمدۇق؟
不看电影吗？） [biz hazir（ɛtɛ）kino kørmɛmduq？]

②动词词干(肯定或否定词干)后先附加现在将来时第一人称附加成分，然后再附加疑问语气词［mu］«مۇ»来构成第一人称疑问形式（肯定或否定），如：

[iʃlɛ+jmɛn+mu=iʃlɛjmɛnmu] ئىشلە+ يمەن+مۇ=ئىشلەيمەنمۇ
[iʃlɛ+jmiz+mu=iʃlɛjmizmu] ئىشلە+ يمىز+مۇ = ئىشلەيمىزمۇ
[iʃlimɛ+jmɛn+mu=iʃlimɛjmɛnmu] ئىشلىمە+يمەن+مۇ = ئىشلىمەيمەنمۇ
[iʃlimɛ+jmiz+mu=iʃlimɛjmizmu] ئىشلىمە+ يمىز+مۇ = ئىشلىمەيمىزمۇ

（今天我看电影吗？） بۈگۈن كىنو كۆرىمەنمۇ ؟
[bygyn kino kørimɛnmu？]

（明天我不看书吗？） ئەتە كىتاب كۆرمەيمەنمۇ ؟
[ɛtɛ kitap kørmɛjmɛnmu？]

（今天我们回家吗？） بۈگۈن ئۆيگە قايتىمىزمۇ ؟
[bygyn øjgɛ qajtimizmu？]

（晚上我们不去教室吗？） كەچتە سىنىپقا چىقمايمىزمۇ ؟
[kɛʃtɛ sinipqa tʃiqmajmizmu？]

⑵第二、第三人称疑问形式：

动词词干（肯定或否定词干）后先附加[-m][-am][-ɛm]«ـ م // ـ ام // ـ ەم»，然后再附加第二、第三人称附加成分

[-sɛn] [-siz] [-silɛr] [-du]«دۇ - // سىلەر - // سىز - // سەن -»来构成第二、第三人称疑问形式（肯定或否定式），如：

[bar+am+sɛn=baramsɛn]　　بار + ام +سەن= بارامسەن

[barma+m+sɛn=barmamsɛn]　　بارما + م+ سەن= بارمامسەن

[kør+ɛm+siz=kørɛmsiz]　　كۆر + ەم +سىز = كۆرەمسىز

[kørmɛ+m+siz=kørmɛmsiz]　　كۆرمە + م +سىز=كۆرمەمسىز

[jaz+am+silɛr=jazamsilɛr]　　ياز + ام+ سىلەر= يازامسىلەر

[jazma+m+silɛr=jazmamsilɛr]　　يازما +م+ سىلەر= يازمامسىلەر

[iʃlɛ+m+du=iʃlɛmdu]　　ئىشلە +م +دۇ= ئىشلەمدۇ

[iʃlimɛ+m+du=iʃlimɛmdu]　　ئىشلىمە+ م +دۇ= ئىشلىمەمدۇ

（你现在（明天）看电影吗？）　　سەن ھازىر(ئەتە) كىنو كۆرەمسەن؟
[sɛn hazir（ɛtɛ）kino kørɛmsɛn?]

（您现在（明天）去吃饭吗？）　　سىز ھازىر(ئەتە) تاماققا بارامسىز؟
[siz hazir（ɛtɛ） tamaqqa baramsiz?]

（您现在（明天）不去教室吗？）　　سىز ھازىر(ئەتە) سىنىپقا بارمامسىز؟
[siz hazir（ɛtɛ）sinipqa barmamsiz?]

（你们现在吃饭吗？）　　سىلەر ھازىر تاماق يەمسىلەر؟
[silɛr hazir tamaq jɛmsilɛr?]

（你们平时不吃馕吗？）　　سىلەر ئادەتتە نان يېمەمسىلەر؟
[silɛr adɛttɛ nan jemɛmsilɛr?]

（他现在（明天）不做作业吗？）　　ئۇ ھازىر(ئەتە) تاپشۇرۇقنى ئىشلىمەمدۇ؟
[u hazir（ɛtɛ）tapʃuruqni iʃlimɛmdu?]

二、时刻表达法

(1)表示“在……点”时，用[saɛt …… dɛ（da //ta //tɛ）]
«（ده// تا// دا）ده ... سائەت»，如：

（我们六点起床。）　بىز سائەت ئالتىدە ئورنىمىزدىن تۇرىمىز .
[biz saɛt altidɛ ornimizdin turimiz .]

（他们三点来。）　ئۇلار سائەت ئۈچتە كېلىدۇ .
[ular saɛt y̥ʃtɛ kelidu.]

(2)表示“到……点了”时，用以下格式。

[saɛt …… boldi]　« سائەت ... بولدى »，如：

（几点了？）　[saɛt qantʃɛ boldi？] سائەت قانچە بولدى؟

（十点了。）　[saɛt on boldi.]　سائەت ئون بولدى .

(3)表示“……点过……分”时，用以下格式表示。

«سائەت ... ـدىن (ـتىن)... مىنۇت ئۆتتى»，如：

[saɛt …… -din（-tin）……minut øtti]

（现在两点过十分了。）　هازىر سائەت ئىككىدىن ئون مىنۇت ئۆتتى .
[hazir saɛt i̥kkidin on minut øtti .]

(4)表示“……点差……分”或“差……分……点”时，用以下格式表示，如：

«سائەت ...ـگە(ـغا // ـقا // ـكە)... مىنۇت قالدى»

[saɛt …… -gɛ（-ʁa //-qa //-kɛ）……minut qaldi]

（现在四点差十分。）　هازىر سائەت تۆتكە ئون مىنۇت قالدى .
[hazir saɛt tøtkɛ on minut qaldi.]

29.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

ئورۇندىن تۇر- ئەتىگەن شۇغۇللان- ئالىي مۇسابىقە پاراڭلاش-
يېرىم ئەتىگەنلىك تەنھەرىكەت يىغ- ئورۇن- كۆرپە كىي-
ئۇزۇنغا يۈگۈر- يۈز-كۆز رومان بوش مۇزاكىرە ھېكايە ئادەتتە
مەشغۇلات ۋاقتى رادىئو گىمناستىكىسى ھەرىكەت ئىختىيارىي
چۈشلۈك ئارام ئال- رىئايە قىل- ئارىلىق ئۆچۈر- چىراغ
لەتىپە مىنۇت دەم ئېلىش ئاڭلىق ئۇخلا-

2）将下列动词按动词现在将来时直接陈述式否定和疑问形式加以变化。

پاراڭلاش-	ئوقۇ-	كەل-	يە-	ئۇخلا-
يۈگۈر-	ئۆچۈر-	بار-	ئۆگەن-	بەر-
ياز-	چىق-	ئال-	ماڭ-	قايت-
كۆر-	رىئايە قىل-	كەت-	تۇر-	ئارام ئال-

3）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

ئورۇندىن تۇر- ئەتىگەن شۇغۇللان- ئالىي مۇسابىقە پاراڭلاش-
يېرىم ئەتىگەنلىك تەنھەرىكەت يىغ- ئورۇن- كۆرپە كىي-
ئۇزۇنغا يۈگۈر- يۈز-كۆز رومان بوش مۇزاكىرە ھېكايە ئادەتتە
مەشغۇلات ۋاقتى رادىئو گىمناستىكىسى ھەرىكەت ئىختىيارىي

چۈشلۈك ئارام ئال- رىئايە قىل- ئارىلىق ئۆچۈر- چىراغ
لەتىپە مىنۇت دەم ئېلىش ئاڭلىق ئۇخلا-

2)用适当的名词格和动词现在将来时直接陈述式否定形式填空。

(1) بۈگۈن مۇئەللىم ئۇيغۇرچە دەرس[ ] ئۆت- [ ].
(2) ئۇ مەيدان[ ] سائەت تۆت[ ] توپ ئوينا-[ ].
(3) ئۇلار كۇتۇپخانا [ ] كىتاب كۆر- [ ].
(4) ئۇ ئاشخانا [ ] تاماق ئال- [ ].
(5) ئۇ دائىم ئىنتېرنېت تورى[ ] چىق- [ ].
(6) ئۇ دائىم دەرس [ ] تەكرارلا- [ ].
(7) ئۇ ئۆي[ ] خەت ياز- [ ].
(8) بىز ئەتە باغچا [ ] بار- [ ].

3）将下列句子变成疑问句。

(1) ئۇنىڭ دادىسى مۇشۇ مەكتەپتە ئىشلەيدۇ .
(2) بىز دائىم ئىنتېرنېت تورىغا چىقىمىز .
(3) پولاتنىڭ دادىسى ئەتە كەچتە خوتەندىن كېلىدۇ .
(4) بۈگۈن كەچتە دوستۇمغا ئېلېكترونلۇق يوللانما ئەۋەتىمەن .
(5) بىز بۈگۈن سائەت ئىككىدىن تۆتكىچە توپ ئوينايمىز .
(6) بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆيگە قايتىمەن .
(7) يۇمشاق دېتال ، يۇمشاق دىسكا قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالىمەن .
(8) چۈشتىن كېيىن سائەت بەشتە مۇنچىغا چۈشىمەن .
(9) يەكشەنبە كۈنى ئەمگەككە بارىمىز .

(10) بىز دائىم كومپيۇتېر توربىدا ئۇچۇر كۆرىمىز .

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1)明天我们不去公园。

(2)明天你洗衣服吗？

(3)你在这里工作吗？

(4)我哥哥不在这个学校上学。

(5)他星期六不上课。

(6)今天我们不去西山劳动。

(7)他们从书店买书吗？

(8)你爸爸从乌鲁木齐来吗？

5）结合会话回答下列问题。

(1) سىلەر مەكتەپتە ھەر كۈنى نېمە ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىسىلەر ؟

(2) چۈشتىن بۇرۇن قانچە سائەت دەرس ئوقۇيسىلەر؟

(3) ئادەتتە چۈشتىن كېيىنمۇ دەرس بارمۇ ؟

(4) كەچتە كەچلىك مۇزاكىرىگە چىقامسىلەر ؟

(5) كەچتە سائەت قانچىدە ئۇخلايسىلەر ؟

(6) شەنبە كۈنلىرىنى قانداق ئۆتكۈزىسىلەر؟

(7) دوستۇڭلارغا يانفوندا قىسقا ئۇچۇر يوللامسىلەر؟

(8) يەكشەنبە كۈنلىرى كىنو كۆرەمسىلەر؟

第 30 课　ئوتتۇزىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① بېيجىڭدەك ئىسسىق بولامدۇ ياكى بېيجىڭدىن ئىسسىقمۇ ؟
② سىز كۆڭۈلدىكىدەك گەپنى قىلدىڭىز .
③ خوتەننىڭ قاشتېشى دۇنياغا داڭلىق .
④ قەيسەرنىڭ ياتىقىدىكى پۇراقلىق قەنتتەك نەرسە شۇمۇ ؟

30.1 我的家乡　مېنىڭ يۇرتۇم

لى شا : مۇرات ، سىز نەدىن ؟
مۇرات : مەن خوتەندىن ، سىزچۇ ؟
لى شا : مەن خۇنەندىن . خوتەننىڭ ھاۋاسى قانداق ؟
مۇرات: خوتەننىڭ ھاۋاسى قۇرغاق ، يازدا بەك ئىسسىق بولىدۇ . قىشتا بەك سوغۇق بولىدۇ .
لى شا : بېيجىڭدەك ئىسسىق بولامدۇ ياكى بېيجىڭدىن ئىسسىقمۇ ؟
مۇرات: بېيجىڭدەك ئىسسىق بولىدۇ . ئەمما خوتەندە ئەتىگەندە ۋە كەچلەردە سالقىن بولىدۇ. بېيجىڭدەك دىمىق ئىسسىق بولمايدۇ .

لى شا :　خوتەندە شامال كۆپ چىقامدۇ ؟

مۇرات:　خوتەندە بەزىدە قاتتىق شامال چىقىدۇ ، بەزىدە يامغۇر ياغىدۇ . قىش كۈنلىرى قار ياغىدۇ .

لى شا :　يۇرتىڭىزدا دېهقانلار قانداق زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ ؟

مۇرات:　يۇرتۇمدا دېهقانلار بۇغداي ، قوناق ، كېۋەز ، تېرىق قاتارلىق زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ .

لى شا :　شال تېرىمامدۇ ؟

مۇرات:　يېتەرلىك سۇ يوق ، شۇڭا شالنى ئاز تېرىيدۇ .

لى شا :　يۇرتىڭىزدىن قانداق مېۋىلەر چىقىدۇ ؟

مۇرات:　يۇرتۇمدىن قوغۇن ، تاۋۇز ، ئانار ، ياڭاق ، ئۈزۈم ، ئالما ، ئۆرۈك ، شاپتۇل ، نەشپۈت قاتارلىق مېۋىلەر چىقىدۇ . بولۇپمۇ خوتەننىڭ ياڭىقى بىلەن ئانىرى بەك داڭلىق .

لى شا :　خوتەندىن قاشتېشى چىقامدۇ ؟

مۇرات:　ھەئە ، خوتەننىڭ قاشتېشى دۇنياغا داڭلىق .

لى شا :　ئۇنىڭدىن باشقا خوتەننىڭ يەنە قانداق يەرلىك مەھسۇلاتلىرى بار ؟

مۇرات:　ئۇنىڭدىن باشقا خوتەننىڭ گىلەم ، ئەتلەسلىرى بەك سۈپەتلىك . يەنە خوتەندىن قىزىل ئەتىر گۈل كۆپ چىقىدۇ . ئۇنىڭدىن گۈلقەنت ، قىزىل ھاراق ياسايدۇ .

لى شا :　قەيسەرنىڭ ياتىقىدىكى خۇش پۇراقلىق قەنتتەك نەرسە شۇمۇ ؟

مۇرات:　ھەئە شۇ ، بەك ياخشى .

30.2 生词 سۆزلۈك

少	形	[az]	ئاز
苹果	名	[alma]	ئالما
石榴	名	[anar]	ئانار
艾特莱斯绸	名	[ɛtlɛs]	ئەتلەس
有时；有时候	副	[bɛzidɛ]	بەزىدە
小麦	名	[buʁdaj]	بۇغداي
有味的	形	[puraqliq]	پۇراقلىق
西瓜	名	[tawuz]	تاۋۇز
种；种植	动	[teri-]	تېرى-
黍子；糜子	名	[teriq]	تېرىق
有香味的		[χu̥ʃpuraqliq]*	خۇش پۇراقلىق
世界	名	[dunja]	دۇنيا
闷的；闷热的	形	[dimiq]	دىمىق
农作物	名	[ziraɛt]	زىرائەت
凉爽	形	[salqin]	سالقىن
冷	形	[soʁuq]	سوغۇق
优质的；优良的	形	[sy̥pɛtlik]*	سۈپەتلىك
桃	名	[ʃaptul]	شاپتۇل
水稻	名	[ʃal]	شال
风	名	[ʃamal]	شامال
刮风		[ʃamal tʃiq-]	شامال چىق-
硬；硬的	形	[qattiq]	قاتتىق

雪	名	[qar]	قار
玉石		[qaʃteʃi]	قاشتېشى
糖	名	[qɛn]*	قەنت
玉米	名	[qonaq]	قوناق
干燥	形	[qurʁaq]	قۇرغاق
红；红色	形	[qizil]	قىزىل
红玫瑰		[qizil ɛtir gyl]	قىزىل ئەتىر گۈل
棉花	名	[kewɛz]	كېۋەز
花儿	名	[gyl]	گۈل
玫瑰酱（用白糖和玫瑰制成）	名	[gylqɛn]*	گۈلقەنت
地毯	名	[gilɛm]	گىلەم
产品	名	[mɛhsulat]	مەھسۇلات
木拉提（男名）	名	[murat]	مۇرات
水果	名	[mewɛ]	مېۋە
梨	名	[nɛʃpyt]	نەشپۈت
杏儿	名	[øryk]	ئۆرۈك
葡萄	名	[yzym]	ئۈزۈم
①制造；修建 ②修饰；打扮	动	[jasa-]	ياسا ـ
①下；降②流露	动	[jaʁ-]	ياغ ـ
核桃	名	[jaŋaq]	ياڭاق
雨	名	[jamʁur]	يامغۇر
足够的；充分的；充足的	形	[jetɛrlik]	يېتەرلىك

30.3 语法要点

一、名词的范围特征格

名词的范围特征格由名词后附加[-diki][-ti̥ki]«ـ دىكى // ـ تىكى»附加成分来构成。名词的范围特征格在句子当中做定语，它表示被修饰语的有关空间、时间等方面的特征。在语言环境清楚的情况下，被范围特征格修饰的中心词可以省略，该范围特征格名词代替中心词，并可以有格的变化。

附加成分	附加方法	例词	
ـدىكى [-diki]	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	[bina+diki=binadiki]	بىنا + دىكى = بىنادىكى
		[øj+diki=øjdiki]	ئۆي + دىكى = ئۆيدىكى
ـ تىكى [-ti̥ki]	附加在以清辅音结尾的词后	[sinip+ti̥ki=sinipti̥ki]	سىنىپ + تىكى = سىنىپتىكى
		[tamaq+ti̥ki=tamaqti̥ki]	تاماق + تىكى = تاماقتىكى

سىز كۆڭۈلدىكى گەپنى سۆزلىدىڭىز . （您说了心里话。）

[siz køŋyldiki gɛpni søzlidiŋiz.]

سىز كۆڭۈلدىكىنى سۆزلىدىڭىز .

[siz køŋyldikini søzlidiŋiz.]

بۇ ياتاقتىكى ئوقۇغۇچىلار ئۈرۈمچىلىك . （这个宿舍的学生是乌鲁木齐的。）

[bu jataqti̥ki oquʁutʃilar yrymqilik.]

بۇ ياتاقتىكىلەر ئۈرۈمچىلىك .

[bu jataqti̥kilɛr yrymtʃilik.]

（这个相片上的女孩儿是我姐姐。）

بۇ رەسىمدىكى قىز مېنىڭ ئاچام .

[bu rɛsimdiki qiz meniŋ atʃam.]

بۇ رەسىمدىكى مېنىڭ ئاچام .

[bu rɛsimdiki meniŋ atʃam.]

二、名词的形似格

形似格表示某事物（动作或特征）与另一种事物（动作或特征），在形状、性质、程度等方面相似。由词干附加[-dɛk][-tɛk]«ـ تەك // ـ دەك»构成，如：

附加成分	附加方法	例词	
ـ دەك [-dɛk]	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	[alma+dɛk=almidɛk]	ئالما + دەك = ئالمىدەك
		[gyl+dɛk=gyldɛk]	گۈل + دەك = گۈلدەك
		[bahar+dɛk=bahardɛk]	باھار + دەك = باھاردەك
ـ تەك [-tɛk]	附加在以清辅音结尾的词后	[ot+tɛk=ottɛk]	ئوت + تەك = ئوتتەك
		[taʃ+tɛk=taʃtɛk]	تاش + تەك = تاشتەك
		[at+tɛk=attɛk]	ئات + تەك = ئاتتەك

（今年北京像火一般热。）

بۇ يىل بېيجىڭدا ئوتتەك ئىسسىق بولدى .

[bu jil bejdʒiŋda ottɛk i̥ssiq boldi.]

（我们的家乡像北京一样热。）

بىزنىڭ يۇرتىمىز بېيجىڭدەك ئىسسىق .

[bizniŋ jurtimiz bejdʒiŋdɛk i̥ssiq.]

（我从商场买了像您那样的笔。）

ماگىزىندىن سىزنىڭ قەلىمىڭىزدەك قەلەم ئالدىم .

[magizindin sizniŋ qɛlimiŋizdɛk qɛlɛm aldim.]

三、主语的省略

维吾尔语的动词在句中做谓语时，表示人称和数等。即它与主语的人称、数保持一致（它本身就已表明了主语的人称）。因此，动词做谓语时，句子的主语尤其是人称代词的主语往往被省略。这种现象在上下文清楚的情况下更为普遍，如：

（您去哪儿了？）　　(سىز) نەگە باردىڭىز ؟

[（siz）nɛgɛ bardiŋiz？]

（我回家了。）　　(مەن) ئۆيگە باردىم .

[（mɛn）øjgɛ bardim.]

（您在做什么？）　　(سىز) نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز ؟

[（siz）nemɛ iʃ qiliwatisiz？]

（我在写信。）　　(مەن) خەت يېزىۋاتىمەن .

[（mɛn）χɛt jeziwatimɛn.]

30. 4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记下列词语。

قاتتىق بەزىدە شامال دىمىق سالقىن سوغۇق قۇرغاق مۇرات
شال تېرىق كېۋەز قوناق بۇغداي تېرىد- زىرائەت قار ياغ-
ئالما ئۈزۈم ياڭاق ئانار تاۋۇز مېۋە شامال چىق- گۈل هاراق
ئۆرۈك گىلەم مەھسۇلات دۇنيا قاشتېشى نەشپۈت ياسا-
قىزىل ئەتىرگۈل قەنت ئەتلەس سۈپەتلىك پۇراقلىق گۈلقەنت
ئاز يامغۇر يېتەرلىك شاپتۇل

2）将下列名词按范围特征格形式加以变化。

يامغۇر　　قوناق　　ئالما　　گۈل　　دۇنيا
شامال　　بۇغداي　　ئۈزۈم　　گۈلقەنت　　قاشتېشى
مۇرات　　قار　　ياڭاق　　قەنت　　نەشپۈت
تېرىق　　شاپتۇل　　ئانار　　ئەتلەس　　هاراق

3）将下列名词按形似格形式加以变化。

يامغۇر　　قوناق　　ئالما　　گۈل　　دۇنيا
مۇرات　　قار　　ياڭاق　　قەنت　　نەشپۈت
تېرىق　　شاپتۇل　　ئانار　　ئەتلەس　　هاراق
كېۋەز　　ئۆرۈك　　مېۋە　　گىلەم　　گۈلقەنت

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

شال تېرىق كېۋەز قوناق بۇغداي تېرىـ زىرائەت قار ياغـ
ئالما ئۈزۈم ياڭاق ئانار تاۋۇز مېۋە شامال چىق ـ گۈل هاراق
ئۆرۈك گىلەم مەهسۇلات دۇنيا قاشتېشى نەشپۈت ياساـ
قىزىل ئەتىرگۈل قەنت ئەتلەس سۆپەتلىك پۇراقلىق گۈلقەنت

2）用适当的名词范围特征格或形似格形式填空。

(1) سۈرەت [　　　] ئادەم مېنىڭ بوۋام .
(2) بىزنىڭ ياتاق [　　　] باللارنىڭ ھەممىسى خوتەنلىك .
(3) ئۇ بىزگە باهار [　　　] ئىللىق（温暖）سۆز قىلدى .
(4) بىزدە پولات（钢铁）[　　　] ئىنتىزام（纪律）بار .
(5) ئۇلار ئاچا ـ سىڭىللار [　　　] ئىناق ئۆتىدۇ .
(6) پولات ، شەنبە كۈنى [　　　] كىنونى كۆردىڭىزمۇ ؟

(7) يۇرتۇممۇ بېيجىڭ[　　　　] ئىسسىق .

(8) ئۇنىڭ بويى（个子）ئالىم [　　　　] ئېگىز .

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1)你手里的信是谁的？

(2)浦拉提手上的笔是我的。

(3)照片上的女孩是他姐姐。

(4)这个地方比北京热。

(5)他的个子比我高。

(6)我们学校的学生几乎都是少数民族。

(7)这个书店的书全是维吾尔文的。

(8)我要买阿里木那样的书。

(9)新疆吐鲁番的夏天像火一般热。

(10)和田的玫瑰酱像糖一般甜（تاتلىق）。

4）结合会话回答下列问题。

(1) خوتەننىڭ ھاۋاسى قانداق ؟

(2) بېيجىڭدەك ئىسسىق بولامدۇ ياكى بېيجىڭدىن ئىسسىقمۇ ؟

(3) خوتەندە شامال كۆپ چىقامدۇ ؟

(4) يۇرتىڭىزدا دېھقانلار قانداق زىرائەتلەرنى تېرىيدۇ ؟

(5) شال تېرىمامدۇ ؟

(6) يۇرتىڭىزدىن قانداق مېۋىلەر چىقىدۇ ؟

(7) ئۇنىڭدىن باشقا خوتەننىڭ يەنە قانداق يەرلىك مەھسۇلاتلىرى بار ؟

(8) خوتەندىن قاشتېشى چىقامدۇ ؟

第 31 课　ئوتتۇز بىرىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① سىلەر ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتامسىلەر ؟
② ھەئە ، بۇ يىل بىز ھەممىمىز ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتىمىز .
③ ما يەن ئۇيغۇرچە جۈملە تۈزۈشنى مەشىق قىلىۋاتىدۇ .
④ بىز ھەممىمىز بەك ئالدىراش بولىۋاتىمىز.

31.1　بىز ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتىمىز
我们在学习维吾尔语

لى شا:　سىلەرنىڭ سىنىپتا قايسى مىللەتلەر بار ؟
ۋۇ يەن:　بىزنىڭ سىنىپىمىزدا خەنزۇ ، خۇيزۇ ، قازاق ، قىرغىز، يىزۇ ، موڭغۇل ، داغۇر ، شىبە ، مانجۇ ، جۇاڭزۇ ، دەيزۇ قاتارلىق مىللەتلەر بار .
لى شا:　سىلەر ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتامسىلەر ؟
ۋۇ يەن:　ھەئە، بۇ يىل بىز ھەممىمىز ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتىمىز. بەزىلەر يەنە رۇس تىلىمۇ ئۆگىنىۋاتىدۇ .
لى شا:　قاچان قىشلىق تەتىل بولىدۇ ؟
ۋۇ يەن:　يەنە ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن قىشلىق تەتىل بولىدۇ . قىشلىق تەتىلدىن كېيىن يەنە بىر مەۋسۇم ئوقۇيمىز.

كېلەر يىلى ئالتىنچى ئايدا ئوقۇش پۈتكۈزىمىز. ھازىر بىز ئىمتىھانغا جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتىمىز.جوما «تىلشۇناسلىقتىن ئومۇمىي بايان» دەرسىنى تەكـ ـرارلاۋاتىدۇ . تانا ئىلمىي ماقالە يېزىۋاتىدۇ . ما يەن ئۇيغۇرچە جۈملە تۈزۈشنى مەشىق قىلىۋاتىدۇ . مەن «ئۇيغۇر تىلى» دەرسىنىڭ كۆنۈكمىلىرىنى ئىشلە ـ ۋاتىمەن . بىز ھەممىمىز بەك ئالدىراش بولۇۋاتىمىز.

لى شا: قانچە پەندىن ئىمتىھان بېرىسىلەر ؟

ۋۇ يەن: 1 ـ ئاينىڭ 10ـ كۈنىدىن 20 ـ كۈنىگىچە جەمئىي بەش پەندىن ئىمتىھان بېرىمىز . 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى تەتىل قىلىمىز .

لى شا: تەتىلدە نېمە ئىش قىلىسىز ، ئۆيگە قايتامسىز ؟

ۋۇ يەن: بۇ قېتىمقى تەتىل ماڭا نىسبەتەن ئىنتايىن مۇھىم . چۈنكى بۇ مېنىڭ ئالىي مەكتەپ ھاياتىمدىكى ئەڭ ئاخىرقى تەتىل . مەن تەتىلدە ئۆيگە قايتمايمەن . ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۇيغۇرچە كىتاب ئوقۇيمەن . ئۇيغۇر تىلى سەۋىيەمنى ئۆستۈرىمەن . ئوقۇش پۈتـ ـتۈرۈش ئىلمىي ماقالىسى ئۈچۈن ماتېرىيال توپلايمەن. يەنە خىزمەت ئىزدەيمەن . ئۇنىڭدىن باشقا بېيـ ـجىڭدىكى ھەرقايسى مۇزېي ۋە قەدىمىي ئاسارئەـ ـتىقىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىمەن . يىخىيۈەن باغ ـ چىسىدا رەسىمگە چۈشىمەن .

لى شا: تەتىلدە مەنمۇ ئۆيگە قايتمايمەن . تەتىلنى بىللە كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەيلى .

ۋۇ يەن: ماقۇل ، شۇنداق قىلايلى .

31.2　生词　سۆزلۈك

最后的；末了的	形	[aχirqi]	ئاخىرقى
名胜古迹	名	[asarɛtiqɛ]	ئاسارئەتىقە
急的；急忙的；忙的	形	[aldiraʃ]	ئالدىراش
忙起来；急忙起来		[aldiraʃ bol-]	ئالدىراش بول ـ
最	副	[ɛŋ]	ئەڭ
有的；有些；某些	代	[bɛzi]	بەزى
有的人	代	[bɛzilɛr]	بەزىلەر
科学；学科	名	[pɛn]	پەن
假期	名	[tɛtil]	تەتىل
准备		[tɛjjarliq qil-]	تەييارلىق قىل ـ
①所有的；全部的；整个②共计；总计；合计	形	[ʤɛmi]*	جەمئىي
壮族	名	[ʤaŋzu]*	جۇاڭزۇ
句子	名	[ʤymlɛ]	جۈملە
造句		[ʤymlɛ tyzyʃ]	جۈملە تۈزۈش
紧急的；紧张的	形	[ʤiddi]*	جىددىي
汉族	名	[χɛnzu]	خەنزۇ
达斡尔族	名	[daʁur]	داغۇر
傣族	名	[dɛjzu]	دەيزۇ
照相		[rɛsimgɛ ʧyʃ-]	رەسىمگە چۈش ـ
俄罗斯	名	[rus]	رۇس

水平；水准	名	[sɛwijɛ]	سەۋىيە
锡伯族	名	[ʃiwɛ]*	شىبە
哈萨克族	名	[qazaq]	قازاق
古的；古代的；古老的	形	[qɛdimi]*	قەدىمىي
次；回；趟；遍	量	[qetim]	قېتىم
柯尔克孜族	名	[qirʁiz]	قىرغىز
练习；习题	名	[kønykmɛ]	كۆنۈكمە
明年		[kelɛr jili]	كېلەر يىلى
收集资料		[materijal topla-]	ماتېرىيال توپلا -
文章	名	[maqalɛ]	ماقالە
满族	名	[mandʒu]	مانجۇ
练习	名	[mɛʃiq]	مەشىق
做练习；训练		[mɛʃiq qil-]	مەشىق قىل -
学期	名	[mɛwsum]	مەۋسۇم
蒙古族	名	[moŋʁul]	موڭغۇل
博物馆	名	[muze]*	مۇزېي
重要	形	[mujim]*	مۇھىم
①比较；相对地 ②对；对比	后	[nispɛtɛn]*	نىسبەتەن
①生命②生活；生涯	名	[hajat]	ھايات
毕业		[oquʃ pytkyzyʃ]*	ئوقۇش پۈتكۈزۈش
毕业论文		[oquʃ pytkyzyʃ ilmi maqalisi]*	ئوقۇش پۈتكۈزۈش ئىلمىي ماقالىسى
概论		[omumi bajan]*	ئومۇمىي بايان

提高	使动	[østyr-]	ئۆستۈر -
参观；游览	名	[ekiskursijɛ]*	ئېكسكۇرسىيە
找；寻找；寻求；探索	动	[izdɛ-]	ئىزدە -
科学的	形	[ilmi]*	ئىلمىي
论文；学术论文		[ilmi maqalɛ]*	ئىلمىي ماقالە
考试	名	[imtihan]	ئىمتىھان
颐和园	名	[jihejɛn]*	يىخېيۈەن
彝族	名	[jizu]	يىزۇ

31.3 语法要点

现在时直接陈述式（上）

现在时直接陈述式表示说话时正在进行的或持续进行的行为动作。

1）肯定式

由动词词干 + [-wat] [-iwat] [-uwat] [-ywat] // «ۋات - // ىۋات - // ۇۋات - // ۈۋات -» + 现在将来时直接陈述式人称附加成分构成，如：

<table>
<tr><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>词例</th></tr>
<tr><td>ۋات -
[-wat]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词后</td><td>ئوينا+ ۋات + ىمەن= ئويناۋاتىمەن
[ojna+wat+imɛn=ojnawatimɛn]</td></tr>
<tr><td>ىۋات -
[-iwat]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词后</td><td colspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td>ياز+ ىۋات+ ىمىز=يېزىۋاتىمىز
[jaz+iwat+imiz=jeziwatimiz]</td></tr>
<tr><td>ۇۋات -
[-uwat]</td><td rowspan="2">附加在圆唇元音音节后</td><td>附加在后元音音节后</td><td>تۇر+ ۇۋات+ ىسىز= تۇرۇۋاتىسىز
[tur+uwat+isiz=turuwatisiz]</td></tr>
<tr><td>ۈۋات -
[-ywat]</td><td>附加在前元音音节后</td><td>كۆر+ ۈۋات+ ىدۇ= كۆرۈۋاتىدۇ
[kør+ywat+idu=kørywatidu]</td></tr>
</table>

（我正在写信。） مەن خەت يېزىۋاتىمەن .
[mεn χεt jeziwatimεn.]

（我们正在打球。） بىز توپ ئويناۋاتىمىز .
[biz top ojnawatimiz.]

（你正在看电影。） سەن كىنو كۆرۈۋاتىسەن .
[sεn kino kørywatisεn.]

（您正在学维吾尔语。） سىز ئۇيغۇرچە ئۆگىنىۋاتىسىز .
[siz ujʁurtʃε øginiwatisiz.]

（你们正在准备考试。） سىلەر ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتىسىلەر .
[silεr imtihanʁa tεjjarliq qiliwatisilεr.]

（浦拉提正在看书。） پولات كىتاب ئوقۇۋاتىدۇ .
[polat kitap oquwatidu.]

2）否定式

否定式的构成方式有两种：

①由动词词干+ [-maj][-mεj] «ـ ماي // ـ مەي» +[-wat] «ـ ۋات»+以元音开头的现在将来时直接陈述式人称附加成分构成，如：

ياز+ ماي+ ۋات+ ىمەن= يازمايۋاتىمەن
[jaz+maj+wat+imεn=jazmajwatimεn]

كۆر+ مەي+ ۋات+ ىمىز=كۆرمەيۋاتىمىز
[kør+mεj+wat+imiz=kørmεjwatimiz]

ئىشلە+ مەي+ ۋات+ سەن= ئىشلىمەيۋاتىسەن

[iʃlɛ+mɛj+wat+isɛn=iʃlimɛjwatisɛn]

ئىشلە+ مەي+ ۋات+سىز= ئىشلىمەيۋاتىسىز

[iʃlɛ+mɛj+wat+isiz=iʃlimɛjwatisiz]

ياز+ ماي+ ۋات+ سىلەر= يازمايۋاتىسىلەر

[jaz+maj+wat+isilɛr=jazmajwatisilɛr]

كۆر+ مەي+ ۋات + ىدۇ= كۆرمەيۋاتىدۇ

[kør+mɛj+wat+idu=kørmɛjwatidu]

مەن خەت يازمايۋاتىمەن . （我没在写信。）

[mɛn χɛt jazmajwatimɛn.]

بىز توپ ئوينىمايۋاتىمىز . （我们没在打球。）

[biz top ojnimajwatimiz.]

سەن كىنو كۆرمەيۋاتىسەن . （你没在看电影。）

[sɛn kino kørmɛjwatisɛn.]

سىز ئۇيغۇرچە ئۆگەنمەيۋاتىسىز . （您没在学维吾尔语。）

[siz ujʁurtʃɛ øgɛnmɛjwatisiz.]

سىلەر ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلمايۋاتىسىلەر . （你们没在准备考试。）

[silɛr imtihanʁa tɛjjarliq qilmajwatisilɛr.]

پولات كىتاب ئوقۇمايۋاتىدۇ . （浦拉提没在看书。）

[polat kitap oqumajwatidu.]

②由动词词干+[-wat][-iwat][-uwat][ywat]«ـۋات // ـىۋات // ـۇۋات // ـۈۋات» + [-ma]«ـ ما»+以辅音开头的现在将来时直接陈述式人称附加成分构成，如：

ئوينا+ ۋات+ ما+ يمەن= ئويناۋاتمايمەن

[ojna+wat+ma+jmɛn=ojnawatmajmɛn]

ئوينا+ ۋات+ ما+ يمىز= ئويناۋاتمايمىز

[ojna+wat+ma+jmiz=ojnawatmajmiz]

ياز+ ىۋات + ما+ يسەن= يېزىۋاتمايسەن

[jaz+iwat+ma+jsɛn=jeziwatmajsɛn]

ياز+ ىۋات+ ما+ يسىز= يېزىۋاتمايسىز

[jaz+iwat+ma+jsiz=jeziwatmajsiz]

تۇر +ۇۋات +ما+ يسىلەر= تۇرۇۋاتمايسىلەر

[tur+uwat+ma+jsilɛr=turuwatmajsilɛr]

كۆر+ ۈۋات+ ما + يدۇ=كۆرۈۋاتمايدۇ

[kør+ywat+ma+jdu=kørywatmajdu]

مەن خەت يېزىۋاتمايمەن . （我没在写信。）

[mɛn χɛt jeziwatmajmɛn.]

بىز توپ ئويناۋاتمايمىز . （我们没在打球。）

[biz top ojnawatmajmiz.]

سەن كىنو كۆرۈۋاتمايسەن . （你没在看电影。）

[sɛn kino kørywatmajsɛn.].

سىز ئۇيغۇرچە ئۆگىنىۋاتمايسىز . （您没在学维吾尔语。）

[siz ujʁurtʃɛ øginiwatmajsiz.]

سىلەر ئىمتىهانغا تەييارلىق قىلىۋاتمايسىلەر . （你们没在准备考试。）

[silɛr imtihanʁa tɛjjarliq qiliwatmajsilɛr.]

پولات كىتاب ئوقۇۋاتمايدۇ. （浦拉提没在看书。）

[polat kitap oquwatmajdu.]

3）疑问式

第一人称：

①现在时直接陈述式形式（肯定或否定形式）的动词之后附加语气词［mu］« مۇ »来构成现在时直接陈述式第一人称疑问形式（肯定或否定），如：

يېزىۋاتىمەن + مۇ = يېزىۋاتىمەنمۇ

[jeziwatimɛn+mu=jeziwatimɛnmu]

يېزىۋاتمايمەن + مۇ = يېزىۋاتمايمەنمۇ

[jeziwatmajmɛn+mu=jeziwatmajmɛnmu]

ئوقۇۋاتىمىز + مۇ = ئوقۇۋاتىمىزمۇ

[oquwatimiz+mu=oquwatimizmu]

ئوقۇمايۋاتىمىز + مۇ = ئوقۇمايۋاتىمىزمۇ

[oqumajwatimiz+mu=oqumajwatimizmu]

مەن خەت يېزىۋاتىمەنمۇ ؟　（我正在写信吗？）

[mɛn χɛt jeziwatimɛnmu？]

مەن خەت يېزىۋاتمايمەنمۇ ؟　（我不是正在写信吗？）

[mɛn χɛt jeziwatmajmɛnmu？]

بىز كىتاب ئوقۇۋاتىمىزمۇ ؟　（我们正在看书吗？）

[biz kitap oquwatimizmu？]

بىز كىتاب ئوقۇمايۋاتىمىزمۇ ؟　（我们不是正在看书吗？）

[biz kitap oqumajwatimizmu？]

②带［-wat］［-iwat］［-uwat］［-ywat］« ـ ۋات // ـ ىۋات // ـ ۇۋات // ـ ۈۋات »的肯定或否定动词词干之后先附加［-m］［-am］« ـ م //

« ام ـ »，再附加[-dimɛn][-dimiz][-duq] // « ـ دىمەن // ـ دىمىز // ـ دۇق » 构成现在时直接陈述式第一人称疑问形式（肯定或否定形式），如：

يېزىۋاتما+م+دىمەن= يېزىۋاتمامدىمەن

[jeziwatma+m+dimɛn=jeziwatmamdimɛn]

يېزىۋات+ ام+دىمەن= يېزىۋاتامدىمەن

[jeziwat+am+dimɛn=jeziwatamdimɛn]

يازمايۋات + ام+ دىمەن= يازمايۋاتامدىمەن

[jazmajwat+am+dimɛn=jazmajwatamdimɛn]

كۆرۈۋات + ام + دىمىز=كۆرۈۋاتامدىمىز

[kørywat+am+dimiz=kørywatamdimiz]

كۆرمەيۋات+ ام + دىمىز=كۆرمەيۋاتامدىمىز

[kørmɛjwat+am+dimiz=kørmɛjwatamdimiz]

ئويناۋات+ ام + دۇق= ئويناۋاتامدۇق

[ojnawat+am+duq=ojnawatamduq]

ئوينىمايۋات+ ام+ دۇق = ئوينىمايۋاتامدۇق

[ojnimajwat+am+duq=ojnimajwatamduq]

مەن خەت يازمايۋاتامدىمەن ؟（我不是正在写信吗？）

[mɛn χɛt jazmajwatamdimɛn?]

بىز توپ ئويناۋاتامدىمىز ؟（我们正在打球吗？）

[biz top ojnawatamdimiz?]

بىز كىنو كۆرۈۋاتامدۇق ؟（我们正在看电影吗？）

[biz kino kørywatamduq?]

مەن ئۇيغۇرچە ئۆگەنمەيۋاتامدىمەن ؟ （我不是正在学维吾尔语吗？）
[mɛn ujʁurtʃɛ øgɛnmɛjwatamdimɛn？]

مەن كىتاب ئوقۇۋاتامدىمەن ؟ （我正在看书吗？）
[mɛn kitap oquwatamdimɛn？]

第二、第三人称：

带 [-wat][-iwat][-uwat][-ywat] // «ـ ۋات // ـ يۋات //ـ ۇۋات // ـ ۈۋات» 的动词词干（肯定或否定形式）之后先附加[-m][-am] «ـ م //ـ ام» 然后再附加 [-sɛn][-siz][-silɛr][-du] // «ـ سەن //ـ سىز //ـ سىلەر //ـ دۇ»，可以构成现在时直接陈述式第二、第三人称形式（肯定或否定形式），如：

ئوقۇۋات+ ام+ سەن = ئوقۇۋاتامسەن
[oquwat+am+sɛn=oquwatamsɛn]

ئوقۇمايۋات+ ام +سەن = ئوقۇمايۋاتامسەن
[oqumajwat+am+sɛn=oqumajwatamsɛn]

ئوقۇۋاتما +م+ سىز = ئوقۇۋاتمامسىز
[oquwatma+m+siz=oquwatmamsiz]

ئوقۇۋات+ ام+ سىلەر = ئوقۇۋاتامسىلەر
[oquwat+am+silɛr=oquwatamsilɛr]

ئوقۇۋات+ ام +دۇ = ئوقۇۋاتامدۇ
[oquwat+am+du=oquwatamdu]

ئوقۇمايۋات+ ام +دۇ = ئوقۇمايۋاتامدۇ
[oqumajwat+am+du=oqumajwatamdu]

سەن كىتاب ئوقۇۋاتامسەن ؟ （你正在看书吗？）
[sɛn kitap oquwatamsɛn？]

（您没在看书吗？）　سىز كىتاب ئوقۇمايۋاتامسىز؟

[siz kitap oqumajwatamsiz?]

（你们正在看电影吗？）　سىلەر كىنو كۆرۈۋاتامسىلەر؟

[silɛr kino kørywatamsilɛr?]

（他没在看电影吗？）　ئۇ كىنو كۆرمەيۋاتامدۇ؟

[u kino kørmɛjwatamdu?]

注：动词现在时直接陈述式的否定疑问式一般表示反问，如：

（我不是正在写信吗？）　مەن خەت يازمايۋاتامدىمەن؟

[mɛn χɛt jazmajwatamdimɛn?]

31.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记词语。

2）将下列动词按动词现在时直接陈述式肯定形式加以变化。

ماتېرىيال توپلا-　ئولتۇر-　كىي-　ئوينا-　دەم ئال-

پاراڭلاش-　ئوقۇ-　كەل-　يە-　ئۇخلا-

يۈگۈر-　ئۆچۈر-　بار-　ئۆگەن-　بەر-

ياز-　چىق-　ئال-　ماڭ-　قايت-

كۆر-　ئالدىراش بول-　كەت-　تۇر-　ئارام ئال-

3）将下列动词按动词现在时直接陈述式否定形式加以变化。

شۇغۇللان-　ئولتۇر-　كىي-　ئوينا-　تەييارلىق قىل-

پاراڭلاش-　ئوقۇ-　كەل-　يە-　ئۇخلا-

يۈگۈر-　　ئۆچۈر-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　چىق-　　ئال-　　ماڭ-　　قايت-

كۆر-　　ماتېرىيال توپلا-　　كەت-　　تۇر-　　ئارام ئال-

4）将下列动词按动词现在时直接陈述式疑问形式加以变化。

مەشىق قىل-　　ئولتۇر-　　كىي-　　ئوينا-　　تەييارلىق قىل-

پاراڭلاش-　　ئوقۇ-　　كەل-　　يە-　　ئۇخلا-

يۈگۈر-　　ئۆچۈر-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　چىق-　　ئال-　　ماڭ-　　قايت-

كۆر-　　ماتېرىيال توپلا-　　كەت-　　تۇر-　　ئارام ئال-

5）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

پەن بەزىلەر بەزى ئەڭ ئالدىراش بول- ئاسارئەتىقە سەۋىيە
تەتىل جىددىي جۈملە تۈزۈش جۈملە تەييارلىق قىل- قېتىم
رەسىمگە چۈش- كېلەر يىلى كۆنۈكمە قەدىمىي مەشىق قىل-
رۇس ماتېرىيال توپلا- موڭغۇل مەۋسۇم ماقالە ئۆستۈر-
هايات نىسبەتەن مۇھىم مۇزېي ئېكسكۇرسىيە قىل- ئىمتىھان
ئىزدە- ئومۇمىي بايان ئوقۇش پۈتكۈزۈش يىخېيۋەن

2）用适当的名词格和动词现在时直接陈述式形式填空。

(1) مەن ئۇيغۇرچە ئۆگەن- [　　　　　　].

(2) بىز ھازىر تەتىل قىل- [　　　　　　].

(3) بەزى ئوقۇغۇچىلار رۇس تىلى[　　　] ئۆگەن-[　　　　　].

(4) ئۇلار شىنجاڭ ئاشخانىسى[　　　] تاماق يە-[　　　　　].

(5) بىز ھازىر ئىمتىھان [ ] تەييارلىق قىل- [ ].

(6) ئۇ ئالتە پەن[ ] ئىمتىھان بەر- [ ].

(7) سىز دەرس [ ] بارماي- [ ]؟

(8) سىلەر بۇيىل ئۆي[ ] قايت- [ ]؟

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我们正准备考试。

(2) 我们在北京工作。

(3) 你们在学外语吗？

(4) 他常去北京吗？

(5) 他们没在开会。

(6) 他正在家休息。

(7) 你们在翻译课文吗？

4）结合会话回答下列问题。

(1) سىلەرنىڭ سىنىپتا قايسى مىللەتلەر بار؟

(2) سىلەر ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتامسىلەر؟

(3) قاچان قىشلىق تەتىل بولىدۇ؟

(4) جوما، ما يەن، تانالار بارمۇ؟ ئۇلار نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

(5) قانچە پەندىن ئىمتىھان بېرىسلەر؟

(6) تەتىلدە نېمە ئىش قىلىسىز؟ ئۆيگە قايتامسىز؟

第 32 课　ئوتتۇز ئىككىنچى دەرس

句型　جۈملە تىپلىرى

① مەن مۇزىكا ئاڭلاشقا، رەسىم سىزىشقا قىزىقىمەن.
② ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشكە ھەم تەنتەربىيىگە ئالاھىدە قىزىقىمەن.
③ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينىيالامسىز؟
④ پەقەت ئوينىيالمايمەن.

32.1　مەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ياخشى كۆرىمەن
我喜欢维吾尔族舞蹈

لى شا:　سىز نېمىنى ياخشى كۆرىسىز؟
مۇرات:　مەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ياخشى كۆرىمەن. يەنە مۇزىكا ئاڭلاشقا، رەسىم سىزىشقا قىزىقىمەن.
لى شا:　ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينىيالامسىز؟
مۇرات:　مېنىڭ دوستۇم ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى بەك ياخشى ئوينايدۇ. مەن ئۇنىڭغا بەك ھەۋەس قىلىمەن. ئەمما ئۆزۈم پەقەت ئوينىيالمايمەن.
لى شا:　ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمىلەرگە قىزىقىسىز؟

مۇرات: ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشكە ھەم تەنتەربىيىگە ئالاھىدە قىزىقىمەن .
لى شا: پۇتبول ئويناشنى ياخشى كۆرەمسىز ؟
مۇرات: ھەئە ، پۇتبول ئويناشقىمۇ ئامراق .
لى شا: پولاتچۇ ، ئۇ نېمىگە قىزىقىدۇ ؟
مۇرات: پولات ساياھەت قىلىشنى بەك ياخشى كۆرىدۇ . بۈگۈن بىز كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆتكۈزىمىز . سىزمۇ قاتنىشىڭ . بىز سىزنى قارشى ئالىمىز .
لى شا: ماقۇل ، بولىدۇ . سائەت قانچىدە ؟
مۇرات: سائەت يەتتىدە رەسمىي باشلايمىز .
لى شا: ئولتۇرۇشتا قانداق كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى بولىدۇ؟
مۇرات: بىزنىڭ ئولتۇرۇشىمىز بەك قىزىيدۇ . ئولتۇرۇشتا ئال-دى بىلەن تاماق يەيمىز . ئاندىن ئۇسسۇل ، تانسا ئوينايمىز . بەزىلەر يۇمۇر ئېيتىدۇ ، بەزىلەر ناخشا ئېيتىدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا ھەرخىل قىزىقارلىق ئويۇن-لارنى ئوينايمىز .
لى شا: يېڭى يىل بايرىمىدا كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكى ئۆتكۈز-دۈڭلارمۇ ؟
مۇرات : يېڭى يىل ھارپىسىدا سىنىپىمىزدىكى ساۋاقداشلار كۆ-ڭۈل ئېچىش كەچلىكى ئۆتكۈزدۇق .
لى شا: كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكىنى ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشمىسى ئۇيۇشتۇردىمۇ ؟
مۇرات: ھەئە ، ئۇ كەچلىكنى ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشمىسى ئۇيۇش-تۇردى .

لى شا: كىم باشقۇردى ؟

مۇرات: ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى قەيسەر بۇ كەچلىكىمىزنى باشقۇردى . ئۇ مۇنداق دېدى : « بۈگۈن ھەممىمىز يېڭى يىل بايرىمىنى قىزغىن تەبرىكلەۋاتىمىز . بۈگۈن ئاخشامقى كەچلىكىمىزنى راسا قىزىتايلى . ھەممىمىز خۇشال - خۇرام ھالدا ناخشا ئېيتايلى . تانسا ، دىسكولارنى ئوينايلى . ھېچكىم زېرىكىشلىك ھېس قىلمىسۇن ! » قەيسەرنىڭ سۆزىدىن كېيىن تويانى ئۇيغۇرچە ناخشا ئېيتىشقا تەكلىپ قىلدۇق . ئۇ : « مەن ئۇيغۇرچە ناخشىنى ئانچە ياخشى ئېيتالمايمەن ، ھەممىمىز تەڭ ئېيتايلى » دېدى . بىز ئۇنىڭ پىكرىگە ماقۇل بولدۇق ۋە ئۇنىڭ ئاۋازىغا قوشۇلدۇق . ساۋاقداشلار يەنە مېنى ئۇسسۇلغا تارتتى . مەن:«ئۇسسۇل ئوينىيالمايمەن ، شېئىر دېكلاماتسىيە قىلاي » دېدىم ۋە شۇنداق قىلدىم . ساۋاقداشلار چاۋاك بىلەن قارشى ئالدى . كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكىمىز ناھايىتى قىزىدى . كەچ سائەت دەل ئون ئىككى بولغاندا ھەممىمىز يېڭى يىل ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈردۇق . ئاخىرىدا قەيسەر مۇنداق دېدى :« يېڭى يىلدا تېخىمۇ ساغلام بولايلى ! يېڭى ۋە زور نەتىجىلەرگە ئېرىشەيلى ! كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكىمىز مۇشۇ يەردە ئاياغلاشسۇن ! »

لى شا: بەك كۆڭۈللۈك بوپتۇ . مەن كەچتە چوقۇم قاتنىشىمەن .

32.2 生词 سۆزلۈك

喜欢；喜爱；疼爱	形	[amraq]	ئامراق
声音；声响；声息	名	[awaz]	ئاۋاز
结束；终结；完	动	[ajaʁlaʃ-]	ئاياغلاش -
主持		[baʃqur-]	باشقۇر-
开始；起头	动	[baʃla-]	باشلا -
活动	名	[paalijɛt]	پائالىيەت
①只；只有；唯一 ②坚决；绝对；根本	语气	[pɛqɛt]	پەقەت
足球	名	[putbol]*	پۇتبول
意见；看法	名	[pikir]*	پىكىر
交际舞	名	[tansa]	تانسا
庆贺；祝贺；庆祝	动	[tɛbriklɛ-]	تەبرىكلە -
请；邀请；聘请		[tɛklip qil-]	تەكلىپ قىل -
一起	副	[tɛŋ]	تەڭ
体育	名	[tɛntɛrbijɛ]	تەنتەربىيە
更；更加	副	[teχimu]	تېخىمۇ
掌声	名	[tʃawak]	چاۋاك
说	动	[dɛ-]	دە -
正好；恰好；恰巧	副	[dɛl]	دەل
朗诵	名	[deklimatsijɛ]	دېكلىماتسىيە
朗诵		[deklimatsijɛ qil-]	دېكلىماتسىيە قىل -
迪斯科	名	[disko]	دىسكو

①很；太；十分；非常 ②狠狠地；痛快地	副 [rasa]	راسا
正式的	形 [rɛsmi]*	رەسمىي
大；重大；巨大	形 [zor]	زور
寂寞的；厌倦的；郁闷	形 [zerikiʃlik]	زېرىكىشلىك
健康的；强壮的	形 [saʁlam]	ساغلام
健康起来	[saʁlam bol-]	ساغلام بول -
旅游；参观	名 [sajahɛt]	ساياھەت
旅游；参观	[sajahɛt qil-]	ساياھەت قىل -
画；绘	动 [siz-]	سىز -
①这样；那样；这么；那么；如此②是的；是这样	代 [ʃundaq]	شۇنداق
诗	名 [ʃeir]	شېئىر
欢迎；迎接	[qarʃi al-]	قارشى ئال -
酒杯	名 [qɛdɛh]	قەدەھ
举杯；举起酒杯干杯	[qɛdɛh køtyr-]	قەدەھ كۆتۈر -
同意；赞成	动 [qoʃul-]	قوشۇل -
热烈的；热情的	形 [qizʁin]	قىزغىن
①发烧；发热；烧热 ②热闹；热烈；激烈	动 [qizi-]	قىزى -
感兴趣；喜欢；羡慕	动 [qiziq-]	قىزىق -
①有趣味的；很有意思的②热门的	形 [qiziqarliq]	قىزىقارلىق
开心；娱乐；消遣	[kønyl atʃ-]	كۆڭۈل ئاچ -

娱乐活动		[kønyl etʃiʃ paalijiti]	كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى
答应；同意		[maqul bol-]	ماقۇل بول -
音乐	名	[muzika]	مۇزىكا
这样的	代	[mundaq]	مۇنداق
情况；状况；处境；境地	名	[hal]	ھال
感兴趣；羡慕		[hɛwɛs qil-]	ھەۋەس قىل -
无论谁；任何人；什么人；谁都	代	[heʃkim]*	ھېچكىم
学生会		[oquʁutʃilar ujuʃmisi]	ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى
聚餐；聚会；娱乐晚会	名	[olturuʃ]	ئولتۇرۇش
组织	使动	[ujuʃtur-]	ئۇيۇشتۇر -
邀请跳舞		[u̥ssulʁa tart-]*	ئۇسسۇلغا تارت -
自己	代	[øzym]	ئۆزۈم
代表	名	[wɛkil]	ۋەكىل
英语		[ingilis tili]*	ئىنگلىز تىلى
幽默	名	[jumur]	يۇمۇر

32.3 语法要点

一、动名词

动名词是动词的一种非人称形式，它兼有名词和动词的特点，是表示行为动作名称的一种动词形式。它与名词一样有格、领属人称、数的变化，在句子中可以充当各种句子成分。一般它

有七种类型，我们先学习其中较常用的两种类型。

1）[ʃ]« ش » 型动名词

肯定式：

动词词干+[-ʃ][-iʃ][-uʃ][-yʃ] « ـ ش // ـ ىش // ـ ۇش // ـ ۈش » 构成，如：

<table>
<tr><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>词例</th></tr>
<tr><td>[-ʃ] ـ ش</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词后</td><td>ئوينا+ ش = ئويناش
[ojna+ʃ = ojnaʃ]</td></tr>
<tr><td>[-iʃ] ـ ىش</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词后</td><td colspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td>ياز+ىش = يېزىش
[jaz+iʃ = jeziʃ]</td></tr>
<tr><td>[-uʃ] ـ ۇش</td><td rowspan="2">附加在圆唇元音音节后</td><td>附加在后元音音节后</td><td>تۇر+ ۇش = تۇرۇش
[tur+uʃ = turuʃ]</td></tr>
<tr><td>[-yʃ] ـ ۈش</td><td>附加在前元音音节后</td><td>كۆر+ۈش = كۆرۈش
[kør+yʃ = køryʃ]</td></tr>
</table>

（我喜欢打球。） مەن توپ ئويناشنى ياخشى كۆرىمەن .

[mɛn top ojnaʃni jaχʃi kørimɛn.]

（我妹妹今年上学了。） سىڭلىم بۇ يىل ئوقۇشقا كىردى.

[siŋlim bu jil oquʃqa kirdi.]

（我们经常这样聚会。） بىز دائىم ئاشۇنداق ئولتۇرۇشلارنى ئۆتكۈزىمىز .

[biz dajim aʃundaq olturuʃlarni øtkyzimiz.]

否定式：

动词词干+ [-masliq][-mɛslik]« ـ ماسلىق // ـ مەسلىك » 构成。其附加方法要遵循元音和谐规律。即 [-masliq]« ـ ماسلىق » 应附加在后元音音节后；-[mɛslik]« ـ مەسلىك »应附加在前元音音

节后，如：

[jaz+masliq=jazmasliq] ياز+ ماسلىق = يازماسلىق

[kør+mɛslik=kørmɛslik] كۆر+ مەسلىك = كۆرمەسلىك

[iʃlɛ+mɛslik=iʃlimɛslik] ئىشلە+ مەسلىك = ئىشلىمەسلىك

ئەتىگەنلىك تاماقنى يېمەسلىك، سالامەتلىككە زىيانلىق.

[ɛtigɛnlik tamaqni jemɛslik, salamɛtlikkɛ zijanliq.]

（不吃早饭对身体有害。）

دەرسكە ۋاقتىدا كەلمەسلىك ياخشى ئەمەس.

[dɛrskɛ waχtida kɛlmɛslik jaχʃi ɛmɛs.]

（不按时上课很不好。）

2）[maq]« ماق »型动名词

由动词词干+ [-maq][-mɛk]« ـ مەك // ـ ماق »构成。其附加方法要遵循元音和谐规律。即 [-maq]« ـ ماق » 应附加在后元音音节后；[-mɛk]« ـ مەك »应附加在前元音音节后，如：

[jaz+maq=jazmaq] ياز+ ماق = يازماق

[kør+mɛk=kørmɛk] كۆر+ مەك = كۆرمەك

[iʃlɛ+mɛk=iʃlimɛk] ئىشلە+ مەك = ئىشلىمەك

注：[maq]« ماق »型动名词常用于诗歌、成语、民谚中，还在词典里做动词的标志，如：

（有借必有还。） ئالماقنىڭ بەرمىكى بار.

[almaqniŋ bɛrmiki bar.]

（有上必有下。） چىقماقنىڭ چۈشمىكى بار.

[tʃiqmaqniŋ tʃyʃmiki bar.]

二、动词的能动形式

动词的能动形式表示主体是否具有实现动作的能力。它有肯定、否定、疑问形式。

1）肯定式

动词能动肯定形式：由动词词干+ [-ala] [-ɛlɛ] [-jala] [-jɛlɛ] « ـالا // ـەلە // ـيالا // ـيەلە » +时态附加成分构成。

附加成分	附加方法		例词
ـالا [-ala]	附加在以辅音	附加在后元音音节后	ياز + الا+ دىم = يازالىدىم [jaz+ala+dim=jazalidim]
ـەلە [-ɛlɛ]	结尾的词后	附加在前元音音节后	كۆر + ەلە+ يمەن= كۆرەلەيمەن [kør+ɛlɛ+jmɛn=kørɛlɛjmɛn]
ـيالا [-jala]	附加在以元音	附加在后元音音节后	ئوينا +يالا + يمىز= ئوينىيالايمىز [ojna+jala+jmiz=ojnijalajmiz]
ـيەلە [-jɛlɛ]	结尾的词后	附加在前元音音节后	سۆزلە+ يەلە+ يدۇ= سۆزلىيەلەيدۇ [søzlɛ+jɛlɛ+jdu=søzlijɛlɛjdu]

مەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ئوينىيالايمەن .（我能（会）跳维吾尔族舞蹈。）
[mɛn ujʁurtʃɛ ussulni ojnijalajmɛn.]

ئۇلار ئىنگلىزچىنى سۆزلىيەلەيدۇ .（他们能（会）说英语。）
[ular ingiliztʃini søzlijɛlɛjdu.]

مەن بۈگۈن دەرسكە كېلەلەيمەن .（我今天能来上课。）
[mɛn bygyn dɛrskɛ kelɛlɛjmɛn.]

2）否定式

由动词能动否定形式：动词词干+[-al] [-ɛl] [-jal] [-jɛl] // ـال »

«ال - // ەل - // يال - // يەل - »+动词否定附加成分+时态附加成分构成。

附加成分	附加方法		例词
ال - [-al]	附加在以辅音结尾的词后	附加在后元音音节后	ياز+ ال+ ما+دىم=يازالمىدىم [jaz+al+ma+dim=jazalmidim]
ەل - [-ɛl]		附加在前元音音节后	كۆر+ەل+مە+يمەن=كۆرەلمەيمەن [kør+ɛl+mɛ+jmɛn=kørɛlmɛjmɛn]
يال - [-jal]	附加在以元音结尾的词后	附加在后元音音节后	ئوينا+يال+ما+يمىز=ئوينىيالمايمىز [ojna+jal+ma+jmiz=ojnijalmajmiz]
يەل - [-jɛl]		附加在前元音音节后	سۆزلە+يەل+مە+ يدۇ= سۆزلىيەلمەيدۇ [søzlɛ+jɛl+mɛ+jdu=søzlijɛlmɛjdu]

مەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ئوينىيالمايمەن . (我不能（不会）跳维吾尔族舞蹈。)
[mɛn ujʁurtʃɛ ussulni ojnijalmajmɛn.]

ئۇلار ئىنگلىزچىنى سۆزلىيەلمەيدۇ . (他们不能（不会）说英语。)
[ular ingiliztʃini søzlijɛlmɛjdu.]

مەن بۈگۈن دەرسكە كېلەلمەيمەن . (今天我不能来上课。)
[mɛn bygyn dɛrskɛ kelɛlmɛjmɛn.]

3）疑问式

第一人称：

①动词能动形式（肯定或否定）+ [-m] « م - » + [-dim] [-dimɛn] [-dimiz] [-duq]«دىم - // دىمەن - // دىمىز - // دۇق - » 构成第一人称疑问形式，如：

يازالا+ م+ دىم = يازالامدىم

[jazala+m+dim=jazalamdim]

يازالا+ م+ دىمەن = يازالامدىمەن

[jazala+m+dimɛn=jazalamdimɛn]

يازالما+ م+ دىمىز= يازالمامدىمىز

[jazalma+m+dimiz=jazalmamdimiz]

كۆرەلە+ م+ دۇق=كۆرەلەمدۇق

[kørɛlɛ+m+duq=kørɛlɛmduq]

كۆرەلمە+م+ دۇق=كۆرەلمەمدۇق

[kørɛlmɛ+m+duq=kørɛlmɛmduq]

②动词能动形式（肯定或否定）+第一人称时态附加成分+疑问语气词 [mu]« مۇ »构成第一人称疑问形式，如：

يازالا+ دىم+مۇ = يازالىدىممۇ

[jazala+dim+mu=jazalidimmu]

يازالما+ دۇق+مۇ = يازالمىدۇقمۇ

[jazalma+duq+mu=jazalmiduqmu]

كۆرەلمە+ يمىز+مۇ=كۆرەلمەيمىزمۇ

[kørɛlmɛ+jmiz+mu=kørɛlmɛjmizmu]

كۆرەلمە+يمەن+مۇ=كۆرەلمەيمەنمۇ

[kørɛlmɛ+jmɛn+mu=kørɛlmɛjmɛnmu]

第二、第三人称：

动词能动形式（肯定或否定）+ [-m]« م ـ »+第二、第三人

称附加成分构成第二、第三人称的疑问形式，如：

[jazala+m+sɛn=jazalamsɛn]	يازالا + م+ سەن = يازالامسەن
[jazalma+m+sɛn=jazalmamsɛn]	يازالما+ م +سەن= يازالمامسەن
[kørɛlɛ+m+siz=kørɛlɛmsiz]	كۆرەلە +م+ سىز =كۆرەلەمسىز
[kørɛlmɛ+m+silɛr=kørɛlmɛmsilɛr]	كۆرەلمە+م+ سىلەر= كۆرەلمەمسىلەر
[søzlijɛlɛ+m+du=søzlijɛlɛmdu]	سۆزلىيەلە+م +دۇ= سۆزلىيەلەمدۇ

(你能用维吾尔文写信吗？)　　سەن ئۇيغۇرچە خەت يازالامسەن ؟
[sɛn ujʁurtʃɛ χɛt jazalamsɛn?]

(您能跳舞吗？)　　سىز ئۇسسۇل ئوينىيالامسىز ؟
[siz ussul ojnijalamsiz?]

(你们能说英语吗？)　　سىلەر ئىنگلىزچە سۆزلىيەلەمسىلەر ؟
[silɛr ingiliztʃɛ søzlijɛlɛmsilɛr?]

(他今天不能来吗？)　　ئۇ بۈگۈن كېلەلمەمدۇ ؟
[u bygyn kelɛlmɛmdu?]

32.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按 [ʃ]« ش »型动名词形式加以变化。

ئۇيۇشتۇر ـ	ئولتۇر ـ	قىزد ـ	ئوينا ـ	دەم ئال ـ
ھەۋەس قىل ـ	ئوقۇ ـ	كەل ـ	يە ـ	ئۇخلا ـ
يۆگۈر ـ	ماقۇل بول ـ	بار ـ	قوشۇل ـ	بەر ـ

ياز ـ　　كۆڭۈل ئاچ ـ　　ئال ـ　　ماڭ ـ　　قايت ـ

كۆر ـ　　قىزىق ـ　　كەت ـ　　تۇر ـ　　قارشى ئال ـ

3）将下列动词按动词能动形式加以变化。

تۇر ـ　　ئولتۇر ـ　　باشلا ـ　　ئوينا ـ　　دە ـ

پاراڭلاش ـ　　ئوقۇ ـ　　كەل ـ　　يە ـ　　ئۇخلا ـ

يۈگۈر ـ　　ئۆچۈر ـ　　بار ـ　　ئۆگەن ـ　　بەر ـ

ياز ـ　　چىق ـ　　ئال ـ　　ماڭ ـ　　باشقۇر ـ

كۆر ـ　　تەكلىپ قىل ـ　　كەت ـ

4）把会话翻译成汉文。

书面练习

1）听写下列词语。

پەقەت پائالىيەت باشلا ـ باشقۇر ـ ئاياغلاش ـ ئاۋاز ئامراق
پىكىر تېخىمۇ تەنتەربىيە تەڭ تەكلىپ قىل ـ تەبرىكلە ـ تانسا
ساياھەت قىل ـ ساغلام بول ـ ساياھەت زېرىكىشلىك دە ـ
سىز ـ يۇمۇر قىزغىن قەدەھ كۆتۈر ـ قارشى ئال ـ ئۇسسۇلغا تارت ـ
شۇنداق قىز ـ ئولتۇرۇش ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشمىسى قوشۇل ـ

2）用适当的动名词和名词格以及名词领属人称形式填空。

(1) مەن[ ] دوستۇم تانسا ئوينا ـ [ ] ياخشى كۆرىدۇ .

(2) مەن[ ] سىڭلىم بۇ يىل ئوقۇ ـ[ ]كىردى.

(3) سىز[ ] ئۇيغۇرچە ئۆگەن ـ[ ] قانداق ؟

(4) سىز ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئوينا ـ [ ] قىزىقامسىز ؟

(5) بىز تۈنۈگۈن كۆڭۈل ئاچ ـ [ ] پائالىيەت[ ]
[ ] ئۆتكۈزدۇق .

(6) ئەتىگەنلىك تاماقنى يە-[ ] سالامەتلىككە زىيانلىق .

3）用适当的名词格和动词能动形式填空。

(1) مەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل[ ] ئوينا - [ ] .[ ]

(2) ئۇ ئىنگلىزچە سۆزلە -[ ] ؟

(3) مەن بۈگۈن دەرس[ ] كەل -[ ] . [ ]

(4) مەن بۇ يىل بېيجىڭ[ ] بار -[ ] . [ ]

(5) مەن ئۇيغۇرچە ماقالە ياز -[ ] .

(6) سىز بۈگۈن دەرس[ ] بار - [ ]؟[ ]

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 今年我不能去北京。

(2) 我英语说得不好。

(3) 他喜欢旅游。

(4) 你们对电脑游戏感兴趣吗？

(5) 不吃早饭对身体有害。

(6) 你会跳交际舞吗？

(7) 你对这门课程感兴趣吗？

(8) 我们喜欢体育运动。

5）结合会话回答下列问题。

(1) سىز نېمىنى ياخشى كۆرىسىز؟

(2) ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينىيالامسىز ؟

(3) ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمىلەرگە قىزىقىسىز ؟

(4) پۇتبول ئويناشنى ياخشى كۆرەمسىز ؟

(5) پولاتجۇ ، ئۇ نېمىگە قىزىقىدۇ ؟

(6) كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكى سائەت قانچىدە ؟

(7) ئولتۇرۇشتا قانداق كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى بولىدۇ ؟

(8) يېڭى يىل بايرىمىدا كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكى
ئۆتكۈزدۈڭلارمۇ ؟

(9) كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكىنى ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى
ئۇيۇشتۇردىمۇ ؟

(10) كۆڭۈل ئېچىش كەچلىكىنى كىم باشقۇردى ؟

下　编

第33课 ئوتتۇز ئۈچىنچى دەرس

33.1 课文 تېكىست

看电影 كىنو كۆرۈش

لى خۇڭ بىلەن ئىككىمىز ئۈزۈندىن بېرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇيغۇرچە كىنو كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىۋاتقان ئىدۇق . تەلىيىمىزگە يارىشا بۈگۈن مەكتەپنىڭ زالىدا ئۇيغۇرچە كىنو قويىدىكەن . بىز بەك خۇشال بولدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈن شەنبە كۈنى دەرس يوق ئىدى . بىز ئالدى بىلەن تاماق يېدۇق . ئۇنىڭدىن كېيىن كىنو كۆرۈش ئۈچۈن ئىككى بېلەت ئالدۇق . بىز ئالغان بېلەتلەرنىڭ ئورنى تازا ياخشى ئىكەن . يەنى 10- رەت ، 5- ، 7- ئورۇن . بۈگۈنكى كىنو شىنجاڭ كىنو ستۇدىيىسى ئىشلىگەن رەڭلىك ھېكايە فىلىم « ئانارخان » دېگەن كىنو ئىكەن . بىز بۇ كىنونى بۇرۇن كۆرمىگەن ئىدۇق. كىنونى بېيجىڭ ۋاقتى كەچ سائەت يەتتىدە باشلىدى . بۇ كىنو ئازادلىق ھارپىسىدا شىنجاڭ يېزىلىرىدا يۈز بەرگەن ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت ئەركىنلىكى توغرىسىدىكى ۋەقەلەرنى ھېكايە قىلغان ئىكەن . كىنونىڭ ۋەقەلىكى جانلىق ، ھەم تەسىرلىك ئىكەن . بۇ كىنودا ئاپتور شىنجاڭ ياشلىرىنىڭ كونا فېئوداللىق تۈزۈمگە قارشى ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرىنى

قىزغىن مەدھىيىلىگەن . ئانارخاننىڭ رولىنى ئالغان ئارتىست قالتىس چىرايلىق ھەم تالانتلىق ئىكەن . بۇ كىنو بىزدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى .

33.2　词语　سۆز ـ ئىبارىلەر

作者；笔者	名 [aptor]	ئاپتور
演员	名 [artis]*	ئارتىست
盼望；期望	[arzu qil-]	ئارزۇ قىل ـ
解放；自由	名 [azatliq]*	ئازادلىق
阿娜尔汗(女名)	名 [anarχan]	ئانارخان
自由	名 [ɛrkinlik]	ئەركىنلىك
反映	[ɛks ɛttyr-]	ئەكس ئەتتۈر ـ
今天的	形 [bygynki]	بۈگۈنكى
票	名 [belɛt]	بېلەت
北京时间	[bejʤiŋ waχti]*	بېيجىڭ ۋاقتى
天才的；有天赋的	形 [talantliq]	تالانتلىق
留下影响；留下印象	[tɛsir qaldur-]	تەسىر قالدۇر ـ
有强烈影响的；动人的；感人的	形 [tɛsirlik]	تەسىرلىك
幸亏；幸好	[tɛlijimizgɛ jariʃa]	تەلىيىمىزگە يارىشا
关于；论	后 [toʁrisida]	توغرىسىدا
制度	名 [tyzym]	تۈزۈم
活的；生动的	形 [ʤanliq]	جانلىق
①深②深刻；深远	形 [ʧoŋqur]	چوڭقۇر

①人民；公民②民间	名 [χεlq]	خەلق
愉快；快乐；高兴	[χuʃal bol-]	خۇشال بول-
表示“叫……的”，“名为……的”之意	形 [degεn]	دېگەن
①排；行②次序③遍	名\量 [rεt]	رەت
角色	名 [rol]	رول
扮演角色	[rol al-]	رول ئال-
礼堂	名 [zal]	زال
封建的	形 [pewdalliq]*	فېئوداللىق
①反对；反抗②对立③反；抗	形 [qarʃi]	قارشى
①了不起②出色③很；非常	副 [qaltis]	قالتىس
斗争	名 [kyrεʃ]	كۈرەش
放电影	[kino qoj-]	كىنو قوي-
电影制片厂	[kino istudijisi]*	كىنو ستۇدىيىسى
赞颂；歌颂；称赞	动 [mεdhijilε-]	مەدھىيىلە-
爱；爱情；感情	名 [muhεpbεt]*	مۇھەببەت
故事片	[hekajε pilim]*	ھېكايە فىلىم
讲故事；叙述；描写	[hekajε qil-]	ھېكايە قىل-
很久以来；长期以来	[uzundin beri]	ئۇزۇندىن بېرى
再说	[uniŋ ystigε]*	ئۇنىڭ ئۈستىگە
事件；事故；事变	名 [wεqε]	ۋەقە
进行	[elip bar-]	ئېلىپ بار-

制作 动 [i̥ʃlɛ-]* ئىشلە ـ
发生；出现 [jyz bɛr-] يۈز بەر-
农村；乡村 名 [jeza] يېزا

33.3 词语用法说明

(1) [degɛn]دېگەن

[degɛn]دېگەن是动词[dɛ-]« دە ـ »的形动词形式。

①表示“说过，说的”等意义，如：

(您以前对我怎么说的？) سىز ماڭا بۇرۇن نېمە دېگەن ؟
[siz maŋa burun nemɛ degɛn?]

(您听见我说的话了么？) مەن دېگەن گەپنى ئاڭلىدىڭىزمۇ ؟
[mɛn degɛn gɛpni aŋlidiŋizmu?]

②在句中连接名词性主语和谓语，可以突出主语，如：

(今天的电影是《阿娜尔汗》。) بۈگۈنكى كىنو « ئانارخان » دېگەن كىنو ئىكەن .
[bygynki kino《anarχan》degɛn kino i̥kɛn.]

(他是个好人。) ئۇ دېگەن ياخشى ئادەم .
[u degɛn jaχʃi adɛm.]

(我是个工人，他是个医生。) مەن دېگەن ئىشچى ، ئۇ دېگەن دوختۇر .
[mɛn degɛn i̥ʃʧi , u degɛn doχtur.]

(2) [y̥ʧyn]ئۈچۈن

[y̥ʧyn]ئۈچۈن 是后置词。

①与动词连用表示目的，如：

(我们为了看电影 كىنو كۆرۈش ئۈچۈن بېلەت ئالدۇق .

买了票。）　[kino køryʃ y̥tʃyn belɛt alduq.]

（我们为人们服务。）　خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز .

[χɛlq y̥tʃyn χizmɛt qilimiz.]

（我为了看书去了教室。）　كىتاب كۆرۈش ئۈچۈن سىنىپقا باردىم .

[ki̥tap køryʃ y̥tʃyn sinipqa bardim.]

②专指名词谓语所涉及的对象，汉语中以“对……来说”形式表达，如：

（这件事对我来说非常重要。）　بۇ ئىش مەن ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم .

[bu iʃ mɛn y̥tʃyn intajin mujim.]

（维吾尔语对我们来说不太难。）　ئۇيغۇر تىلى بىز ئۈچۈن ئانچە تەس ئەمەس .

[ujʁur tili biz y̥tʃyn antʃɛ tɛs ɛmɛs.]

33.4　语法要点

一、形动词

形动词是动词的一种非人称形式，它兼有形容词和动词的特征。可以和形容词一样修饰和说明名词，也可以名词化；又可以和动词一样有体、语态等各种变化形式。在句子当中可以做各种句子成分。维吾尔语的形动词可以分为：完成形动词、持续形动词、未完成形动词三种。

(1) 完成形动词

①肯定式

动词词干+ [-ʁan][-qan][-gɛn][-kɛn] « ـ غان // ـ قان // ـ گەن // ـ كەن » 构成，如：

附加成分	附加方法		词例
ـ غان [-ʁan]	附加在后元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词之后	ئوينا + غان = ئوينىغان [ojna+ʁan = ojniʁan]
ـ قان [-qan]		附加在以清辅音结尾的词之后	يات + قان = ياتقان [jat+qan = jatqan]
ـ گەن [-gɛn]	附加在前元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词之后	كۆر + گەن = كۆرگەن [kør+gɛn = kørgɛn]
ـ كەن [-kɛn]		附加在以清辅音结尾的词之后	كەت + كەن = كەتكەن [kɛt+kɛn = kɛtkɛn]

ئالىم يازغان ماقالىنى كۆردۈڭلارمۇ؟
[alim jazʁan maqalini kørdyŋlarmu?]
（阿力木写的文章你们看了吗？）

يېڭى كەلگەن مېھمانلار بازارغا كەتتى.
[jeŋi kɛlgɛn memanlar bazarʁa kɛtti.]
（新来的客人们上街了。）

سوپىيە ماڭا بەرگەن كىتابنى كۆردۈڭمۇ؟
[sopijɛ maŋa bɛrgɛn kitapni kørdyŋmu?]
（索非亚给我的书你看见了吗？）

②否定式

动词否定词干 + [-ʁan][-gɛn]« ـ غان // ـ گەن »构成，如：

يازما + غان = يازمىغان　[jazma+ʁan=jazmiʁan]

كۆرمە + گەن = كۆرمىگەن　[kørmɛ+gɛn=kørmigɛn]

ئىشلىمە + گەن = ئىشلىمىگەن　[iʃlimɛ+gɛn=iʃlimigɛn]

ئوينىما + غان = ئوينىمىغان　[ojnima+ʁan=ojnimiʁan]

بۇ كىنونى كۆرمىگەن ئادەم يوق.
[bu kinoni kørmigɛn adɛm joq .]
（没有没看过这部电影的人。）

بۈگۈن دەرسكە كەلمىگەن ئوقۇغۇچى كىم ؟ （今天没来上课的学生是谁？）
[bygyn dɛrskɛ kɛlmigɛn oquʁutʃi kim?]

(2) 持续形动词

① 肯定式

动词词干 + [-watqan] [-iwatqan] [-uwatqan] [-ywatqan] « ۋاتقان - // ىۋاتقان - // ۇۋاتقان - // ۈۋاتقان - »构成，如：

附加成分	附加方法			词例
ۋاتقان - [-watqan]	附加在以元音结尾的词后			ئوينا+ ۋاتقان= ئويناۋاتقان [ojna+watqan=ojnawatqan]
ىۋاتقان - [-iwatqan]	附加在以辅音结尾的词后	附加在展唇元音音节后		ياز+ ىۋاتقان= يېزىۋاتقان [jaz+iwatqan=jeziwatqan]
ۇۋاتقان - [-uwatqan]		附加在圆唇元音音节后	附加在后元音音节后	تۇر+ ۇۋاتقان= تۇرۇۋاتقان [tur+uwatqan=turuwatqan]
ۈۋاتقان - [-ywatqan]			附加在前元音音节后	كۆر+ۈۋاتقان=كۆرۈۋاتقان [kør+ywatqan=kørywatqan]

توپ ئويناۋاتقان بالا بىزنىڭ سىنىپتا ئوقۇيدۇ . （正在打球的男孩是在我们班学习。）
[top ojnawatqan bala bizniŋ sinipta oqujdu.]

ئالىم بىلەن ئويناۋاتقان بالا نەلىك ؟ （和阿力木玩的孩子是哪儿的人？）
[alim bilɛn ojnawatqan bala nɛlik ?]

مەن يېزىۋاتقان ماقالە مۇشۇ . （我正在写的文章就是这篇。）
[mɛn jeziwatqan maqalɛ muʃu .]

②否定式

动词否定词干 + [-jwatqan]« يۋاتقان - »构成，如：

يازما+يۋاتقان=يازمايۋاتقان

[jazma+jwatqan=jazmajwatqan]

كۆرمە+يۋاتقان=كۆرمەيۋاتقان

[kørmɛ+jwatqan=kørmɛjwatqan]

سۆزلىمە+ يۋاتقان=سۆزلىمەيۋاتقان

[søzlimɛ+jwatqan=søzlimɛjwatqan]

دەرسكە كەلمەيۋاتقان ئوقۇغۇچى مۇشۇ .（常不来上课的学生就是这位。）

[dɛrskɛ kɛlmɛjwatqan oquʁutʃi muʃu.]

(3)未完成形动词

① 肯定式

动词词干+ [-idiʁan][-jdiʁan]« ـ يدىغان // ـ ىدىغان » 构成，其附加方法要遵循元音与辅音的搭配规则，如：

ياز+ ىدىغان= يازىدىغان [jaz+idiʁan=jazidiʁan]

كۆر+ ىدىغان=كۆرىدىغان [kør+idiʁan=køridiʁan]

ئىشلە+ يدىغان= ئىشلەيدىغان [iʃlɛ+jdiʁan=iʃlɛjdiʁan]

ئۇلار بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ئوقۇغۇچىلار .（他们是今年将要毕业的学生。）

[ular bujil oquʃ pytkyzidiʁan oquʁutʃilar.]

بۇ مەن ياخشى كۆرىدىغان كىتاب .（这是我喜欢的书。）

[bu mɛn jaχʃi køridiʁan kitap.]

②否定式

动词否定词干 + [-jdiʁan]« ـ يدىغان »构成，如：

[jazma+jdiʁan=jazmajdiʁan] يازما+ يدىغان= يازمايدىغان

[kørmɛ+jdiʁan=kørmɛjdiʁan] كۆرمە+ يدىغان=كۆرمەيدىغان

[iʃlimɛ+jdiʁan=iʃlimɛjdiʁan] ئىشلىمە+ يدىغان= ئىشلىمەيدىغان

بۇ مەن ياخشى كۆرمەيدىغان تاماق .

[bu mɛn jaχʃi kørmɛjdiʁan tamaq.]

（这是我不喜欢的饭菜。）

ئىنگلىزچە بىلمەيدىغان ئوقۇغۇچى يوق .

[ingilistʃɛ bilmɛjdiʁan oquʁutʃi joq.]

（没有不懂英语的学生。）

二、实动词和助动词

维吾尔语的动词根据是否独立充当句子成分可以分为实动词和助动词。

实动词

实动词具有完整的词义（具有具体的词汇意义），并能独立做句子成分。维吾尔语绝大多数动词都是实动词。

ساۋاقداشلار دەرسكە ماڭدى .

[sawaʁdaʃlar dɛrskɛ maŋdi.]

（同学们去上课了。）

بىز تاماق يېدۇق .

[biz tamaq jeduq.]

（我们吃过饭了。）

助动词

助动词不能独立充当句子成分，与其它词结合后表示某种语法意义。维吾尔语的助动词根据其作用可以分为系助动词和体助动词两类。

系助动词

系助动词是指与静词相连接，使之具有动词性语法范畴的辅助动词，如：

ئۇ چاغدا مەن ئوقۇغۇچى ئىدىم .
[u tʃaʁda mɛn oquʁutʃidim .]
（那个时候我还是个学生。）

تۇرسۇن بەك ياخشى ئادەم ئىكەن .
[tursun bɛk jaχʃi adɛmkɛn .]
（据说吐尔逊是个非常好的人。）

سەن ياخشى ئادەم بول .
[sɛn jaχʃi adɛm bol .]
（你要做个好人。）

① [idi]« ئىدى »

[idi]« ئىدى » 加在静词或动词的静词性形式之后，表示说话者直接知道的语气来叙述所发生的事情。它有人称和数的变化。

人称＼数		单数	复数
第一人称		[idim] ئىدىم	[iduq] ئىدۇق
第二人称	普称	[idiŋ] ئىدىڭ	[idiŋlar] ئىدىڭلار
	尊称	[idiŋiz] ئىدىڭىز	
第三人称		[idi] ئىدى	

ئۆتكەن يىلى ئوقۇغۇچى ئىدىم ، بۇ يىل ئوقۇتقۇچى بولدۇم .
[øtkɛn jili oquʁutʃidim, bu jil oqutqutʃi boldum.]
（去年我还是个学生，而今年当了老师。）

بۇرۇن بەك كىچىك ئىدىڭىز ، هازىر چوڭ بولدىڭىز .
[burun bɛk kitʃik idiŋiz , hazir tʃoŋ boldiŋiz.]

（您以前特别小，而现在已经长大了。）

بىز مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغانىدۇق.

[biz muʃu mɛktɛptɛ oquʁaniduq.]

（我们在这个学校上过学。）

[idi]« ئىدى » 的疑问形式：

[idi]« ئىدى »的后面或前面加语气词 [mu]« مۇ » 构成。语气词加在前面时 [……mu idi]« ...مۇ ئىدى » 要紧缩成 [……midi]« ...مىدى »并和前面的词连写，如：

（您曾经是医生吗？）　سىز دوختۇر ئىدىڭىزمۇ ؟

[siz doχtur idiŋizmu ?]

سىز دوختۇرمىدىڭىز ؟

[siz doχturmidiŋiz ?]

（昨天他在家吗？）　تۈنۈگۈن ئۇ ئۆيدە بار ئىدىمۇ ؟

[tynygyn u øjdɛ bar idimu ?]

تۈنۈگۈن ئۇ ئۆيدە بارمىدى ؟

[tynygyn u øjdɛ barmidi ?]

② [i̥kɛn]« ئىكەن »

[i̥kɛn]« ئىكەن » 加在静词或动词的静词性形式之后，表示说话者间接知道的语气来叙述所发生的事情。它有人称和数的变化。

数 \ 人称		单数	复数
第一人称		[i̥kɛnmɛn] ئىكەنمەن	[i̥kɛnmiz] ئىكەنمىز
第二人称	普称	[i̥kɛnsɛn] ئىكەنسەن	[i̥kɛnsilɛr] ئىكەنسىلەر
	尊称	[i̥kɛnsiz] ئىكەنسىز	
第三人称		[i̥kɛn] ئىكەن	

سىز بەك ياخشى ئادەم ئىكەنسىز .
[siz bɛk jaχʃi adɛmkɛnsiz.]
（听说您是个非常好的人。）

ئۇ بۇ يىل ئۈرۈمچىگە بارغانىكەن .
[u bu jil yrymtʃigɛ barʁanikɛn .]
（听说他今年去过乌鲁木齐。）

[i̥kɛn]« ئىكەن »的疑问式：

[i̥kɛn]« ئىكەن »的前面或后面加语气词[mu]« مۇ »构成。语气词加在前面时 [……mu ikɛn]« مۇ ئىكەن...» 要紧缩成[……mikɛn]« مىكەن ... »并和前面的词连写，如：

ئۇ ئالىم بىلەن دوستمىكەن ؟
[u alim bilɛn dostmikɛn ?]
（他和阿力木曾经是朋友吗？）

ئۇ ئالىم بىلەن دوست ئىكەنمۇ ؟
[u alim bilɛn dostkɛnmu ?]

注：①在口语里 [i̥kɛn] [i̥kɛnmɛn] [i̥kɛnsɛn] // ئىكەن... » « ئىكەنسەن ... // ئىكەنمەن ... 中的[i]« ئى »常脱落，其余部分与前面的词语连读，如：

口语	书面语
[mɛn uniŋ bilɛn	مەن ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەنمەن .

口语	书面语
sawaʁdaʃkenmen.]	
[biz uniŋ bilen sawaʁdaʃkenmiz.]	بىز ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەنمىز .
[sen uniŋ bilen sawaʁdaʃkensen.]	سەن ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەنسەن .
[siz uniŋ bilen sawaʁdaʃkensiz.]	سىز ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەنسىز .
[siler uniŋ bilen sawaʁdaʃkensiler.]	سىلەر ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەنسىلەر.
[uniŋ bilen sawaʁdaʃken.]	ئۇنىڭ بىلەن ساۋاقداش ئىكەن .

② [idi] [ikɛn]« ئىدى //ئىكەن » 和形动词附加成分 [-ʁan] [-qan] [-gɛn] [-kɛn]« ـ غان //ـ قان // ـگەن //ـكەن » 结合时要连写，如：

[oquʁan+idi=oquʁanidi]	ئوقۇغان+ ئىدى = ئوقۇغانىدى
[oquʁan+ikɛn=oquʁanikɛn]	ئوقۇغان+ ئىكەن = ئوقۇغانىكەن
[kɛlgɛn+idi=kɛlgɛnidi]	كەلگەن+ ئىدى = كەلگەنىدى
[kɛlgɛn+ikɛn=kɛlgɛnikɛn]	كەلگەن+ ئىكەن = كەلگەنىكەن

33.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按完成形动词、持续形动词、未完成形动词

的肯定形式加以变化。

خۇشال بول- ئولتۇر- ياز- ئوينا- قايت-

ئەكس ئەتتۈر- ئوقۇ- كەل- يە- ئۇخلا-

تەسىر قالدۇر- چىق- بار- ئۆگەن- بەر-

3）将下列动词按完成形动词、持续形动词、未完成形动词的否定形式加以变化。

ياز- چىق- ئال- ماڭ- قايت-

كۆر- ئارزۇ قىل- كەت- تۇر- ئارام ئال-

مەدھىيىلە- يۈز بەر- ئېلىپ بار- ئىشلە- ھېكايە قىل-

دە- قاتناش- تەكرارلا- قىزىق- قارشى ئال-

4）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的名词格和完成形动词形式填空。

(1) مۇرات ياز- [ ] ماقالە [ ] كۆردۇڭلارمۇ؟

(2) يېڭى كەل- [ ] مېھمانلار باراز[ ] كەتتى.

(3) ئالىم ماڭا بەر- [ ] كىتاب[ ] كۆردىڭىزمۇ؟

(4) مەن بېيجىڭغا بارما- [ ].

(5) سىلەر ئوقۇ- [ ] كىتاب[ ] بىزمۇ ئوقۇدۇق.

(6) يېڭى كەل- [ ] ساۋاقداشلار[ ] قارشى ئالدۇق.

3）用适当的名词格和持续形动词形式填空。

(1) ئۇسسۇل ئوينا- [ ] قىز بىزنىڭ سىنىپ[ ] ئوقۇيدۇ.

(2) مۇرات بىلەن پاراڭلاش- [ ] كىم؟

(3) بۇ ماقالە [ ] مېنىڭ دوستۇم تەرجىمە قىل- [ ] ئىدى .

(4) دەرسكە كەلمە- [ ] ئوقۇغۇچىلار كۆپ ئەمەس .

(5) مەن ئۆيگە كىرگەن [ ] ئۇ تېلېۋىزور كۆر- [ ] ئىكەن .

(6) ئۇ مېنىڭ گەپ [ ] ئاڭلىما- [ ] بالا .

4）用适当的名词格和未完成形动词形式填空。

(1) بۇ مەن ياخشى كۆر- [ ] تاماق .

(2) سىلەر بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈز- [ ] ئوقۇغۇچىلار .

(3) سىلەرنىڭ سىنىپ [ ] تەتىلدە شىنجاڭغا قايتما- [ ] ساۋاقداشلار بارمۇ ؟

(4) بۇ ئادىل ياخشى كۆر- [ ] كىتاب .

(5) بىزنىڭ ئۆيدە دادامنىڭ گەپ [ ] ئاڭلىما- [ ] ئادەم يوق .

(6) شىنجاڭدا خەنزۇچە بىلمە- [ ] ئادەم ئىنتايىن ئاز .

5）用适当的系助动词填空。

(1) ئۇ بۇرۇن دوختۇر [ ] .

(2) ئۇلارنىڭ سىنىپىدا ئوتتۇز ئوقۇغۇچى بار [ ] .

(3) بىز تۈنۈگۈن بازارغا بار- [ ] .

(4) مەن ئۆتكەن يىلى ئوقۇغۇچى [ ] ، ھازىر ئوقۇتقۇچى بولدۇم .

(5) سىز بەك ئېسىل ئادەم [ ] .

(6) بۇ يىل شىنجاڭدا ھاۋا بەك سوغۇق [ ] .

6）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 昨天我们迎接了新来的同学。

(2) 我原来没看过这部电影。

(3) 正唱歌的那个女孩是我的朋友。

(4) 这是我不喜欢的事情。

(5) 这是你们感兴趣的一本书。

(6) 去年他十九岁，今年二十岁了。

7）结合课文回答下列问题。

(1) سىلەر ئۇيغۇرچە كىنو كۆرۈشنى ياخشى كۆرەمسىلەر ؟

(2) بۈگۈن مەكتەپنىڭ چوڭ زالىدا نېمە كىنو بار ئىكەن ؟

(3) كىنونى سائەت قانچىدە باشلايدىكەن ؟

(4) بېلەت ئالدىڭلارمۇ ؟

(5) بۇ كىنونى سىلەر بۇرۇن كۆرگەنمۇ ؟

(6) بۇ كىنو نېمىنى ھېكايە قىلغانىكەن ؟

第 34 课　ئوتتۇز تۆتىنچى دەرس

34.1　课文　تېكىست

第二语言的学习　تىل ئۆگىنىش توغرىسىدا

(1) ئالدى بىلەن توغرا تىل ئۆگىنىش كۆزقارىشىنى تۇرغۇزۇش لازىم . يېڭى بىر تىلنى ئىگىلەش ـــ ئۇزۇن ۋاقىت ۋە كۆپ تىرىشچانلىق تەلەپ قىلىدىغان بىر قەدەر جاپالىق ئىش . بۇنىڭ ئۈچۈن بوشاشماي تىرىشىدىغان ئىرادە بولۇشى كېرەك .

(2) شۇ تىلغا مۇناسىۋەتلىك ئاساسىي بىلىملەرنى 1 ـ يىلىدىن باشلاپلا پۇختا ئۆگىنىش لازىم . چۈنكى دەرسلەر تېزلىكتە چوڭقۇرلىشىپ ماڭىدۇ . شۇڭا ھەر بىر دەرسنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ، ياخشى ئاساس سېلىش لازىم .

(3) تىل ئۆگىنىشتە ، ئۆگىنىش ئۇسۇلىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك . مۇئەللىمنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاش ۋە خاتىرە قالدۇرۇپ مېڭىش لازىم . شۇنىڭ بىلەن بىرگە دەرسخانىدىكى ھەرخىل مەشىقلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىش لازىم . دەرس ۋاقتىدا چۈشەنمىگەن جايلارنى مۇئەللىمدىن سوراش كېرەك .

(4) كۆنۈكمىلەرنى تەلەپ بويىچە ئەستايىدىل ئىشلەپ مېڭىش لازىم . ھەر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ تېكىستنى ،

سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئۈنلۈك ئوقۇش لازىم . ئەڭ ياخشىسى ، جۈملە تىپلىرىنى يادلاش لازىم . نۇقتىلىق سۆزلەرگە ئېغىزچە ، يېزىقچە جۈملە تۈزۈش لازىم .

(5) تىل ئۆگىنىشتە يەنە كۆپ ئاڭلاش ، كۆپ سۆزلەش كېرەك . دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن ، كىشىلەر بىلەن كۆپ پاراڭلىشىش كېرەك . خاتا سۆزلەپ قويۇشتىن قورقماسلىق لازىم . بۇنىڭ ئۈنۈمى ئىنتايىن ياخشى بولىدۇ . ئاڭلاش ، چۈشىنىش قابىلىيىتى تېز ئۆسىدۇ . شۇنداق قىلغاندىلا تىلنى ياخشى ئۆگىنەلەيمىز .

34.2　词语　سۆز ـ ئىبارىلەر

奠基；打基础	[asas saL-]	ئاساس سال ـ
基本的；基础的	形 [asasi]*	ئاساسىي
①松；松弛； ②发软；松懈	动 [boʃaʃ-]	بوشاش ـ
①依照；按照；遵照 ②表示某一个范围	副 [bojitʃɛ]	بويىچە
较；比较	副 [birqɛdɛr]	بىرقەدەر
知识；学识；学问	名 [bilim]	بىلىم
①牢固的；扎实的 ②结实的；厚实的	形 [pu̥χta]*	پۇختا
为此	[buniŋ ɣtʃyn]*	بۇنىڭ ئۈچۈن
要求；请求	[tɛlɛp qiL-]	تەلەپ قىل ـ

对的；正确的；实在的	形	[toʁra]	توغرا
树立；建立	动名	[turʁuzuʃ]	تۇرغۇزۇش
浅	名	[tejizliq]	تېيىزلىق
努力； 刻苦	动	[tiriʃ-]	تىرىش -
辛苦的；苦难的；艰难的；辛勤的	形	[ʤapaliq]	جاپالىق
地方；地点；地区	名	[ʤaj]	جاي
句型		[ʤymlɛ tipliri]	جۈملە تىپلىرى
变深；加深	动	[ʧoŋqurla-]	چوڭقۇرلا -
错的；错误的	形	[χata]	خاتا
记笔记		[χatirɛ qaldur-]	خاتىرە قالدۇر-
下课		[dɛrstin ʧyʃ-]	دەرستىن چۈش -
词语		[søz- ibarɛ]	سۆز - ئىبارە
只有这样		[ʃundaq qilʁandila]	شۇنداق قىلغاندىلا
与此同时		[ʃuniŋ bilɛn birgɛ]	شۇنىڭ بىلەن بىرگە
能力；才能	名	[qabilijɛt]	قابىلىيەت
刻苦；努力	动	[qetirqan-]	قېتىرقان -
观点；看法	名	[køzqaraʃ]	كۆزقاراش
用心；精心		[køŋyl qoj-]	كۆڭۈل قوي -
要；需要；必须；应当；应该	形	[kerɛk]	كېرەك
有关的；关系到……的	形	[munasiwɛtlik]	مۇناسىۋەتلىك

重点的	形	[nuqtiliq]	نۇقتىلىق
①长；生长；成长 ②上升；上涨；提高	动	[øs-]	ئۆس ـ
效率；效果；收效	名	[ynym]	ئۈنۈم
口语；口头的	形	[eʁiztʃɛ]	ئېغىزچە
决心；意志；志向；毅力	名	[iradɛ]	ئىرادە
掌握	动名	[igilɛʃ]	ئىگىلەش
书面的	形	[jeziqtʃɛ]	يېزىقچە

34.3　词语用法说明

(1)　[la]« لا »

[la]« لا »是语气词，表示强调、限制或动作与其他动作发生的时间紧密相连等意义，如：

（我们应该从一开始就好好学习。）　بىز باشتىن باشلاپلا ياخشى ئۆگىنىشىمىز لازىم .
[biz baʃtin baʃlapla jaχʃi øginiʃimiz lazim.]

（离考试只剩下一天了。）　ئىمتىھانغا بىر كۈنلا قالدى .
[imtihanʁa bir kynla qaldi.]

(2)　[lazim][kerɛk]« كېرەك // لازىم »

[lazim][kerɛk]« كېرەك // لازىم » 是形容词，经常和动名词连用，表示对动名词所表达的行为动作实现的必要性，如：

（不应该害怕说错。）　خاتا سۆزلەپ قويۇشتىن قورقماسلىق لازىم .
[χata søzlɛp qojuʃtin qorqmasliq lazim .]

（应当好好学习维吾尔语。）　ئۇيغۇر تىلىنى ياخشى ئۆگىنىش كېرەك .
[ujʁur tilini jaχʃi øginiʃ kerɛk .]

ئاساسي بىلىملەرنى پۇختا ئۆگىنىشىمىز لازىم . （基础知识应该学得扎实。）
[asasi bilimlɛrni pṷχta øginiʃimiz lazim.]

(3) [bojitʃɛ]« بويىچە »

[bojitʃɛ]« بويىچە »是副词。

① 表示行为动作的范围，如：

بۈگۈن مەكتەپ بويىچە چوڭ يىغىن ئاچتۇق . （今天全校（范围内）开大会了。）
[bygyn mɛktɛp bojitʃɛ tʃoŋ jiʁin atʃtuq .]

بىز بۈگۈن سىنىپ بويىچە كىنو كۆردۇق . （今天我们全班看电影了。）
[biz bygyn sinip bojitʃɛ kino kørḍuq .]

② 表示用某一种事物或动作作为依据或基础，如：

كۆنۈكمىلەرنى تەلەپ بويىچە ياخشى ئىشلەپ مېڭىش لازىم .
[kønykmilɛrni tɛlɛp bojitʃɛ jaχʃi i̦ʃlɛp meŋiʃ lazim.]
（应当按要求做好练习。）

سىز ئۇيغۇر تىلىنى مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە ئۆگىنىڭ .
[siz ujʁur tilini muʃu ṷsul bojitʃɛ øginiŋ.]
（您就按这种方法学维吾尔语吧。）

34.4 语音语法要点

一、口语中 [li][lu]« لى // لۇ »的脱落

[tʃaL][qaL][kɛL][saL][aL][boL][qiL]// « چال ـ // قال ـ // كەل ـ // سال ـ // ئال ـ // بول ـ // قىل ـ » 等以 [l]« ل »结尾的单音节动词，接副动词附加成分 [-p][-ip][-up][-yp]// « ـ پ // ـ ىپ // ـ ۇپ // ـ ۈپ » 并和助动词连用表示各种情态时，口语中其中的

[li][lu]« لۇ// لى »音节脱落，如：

汉语	口语	书面语
（您太辛苦了。）	[bɛk awarɛ bop kɛttiŋiz.]	بەك ئاۋارە بولۇپ كەتتىڭىز .
（他感冒了。）	[u zukam bop qaptu.]	ئۇ زۇكام بولۇپ قاپتۇ .
（您拿过来，我看看。）	[ep beqiŋ ，køryp baqaj.]	ئېلىپ بېقىڭ، كۆرۈپ باقاي .

二、副动词

副动词是动词的一种非人称形式，兼有副词和动词的特点。它表示动作的状态、方式、目的、原因、时间等意义。维吾尔语副动词的种类较多。

[-p] « ـ پ »副动词（状态副动词）

动词词干+ [-p][-ip][-up][-yp]« ـ پ // ـىپ // ـۇپ // ـۈپ »构成，如：

<table>
<tr><th>附加成分</th><th colspan="3">附加方法</th><th>词例</th></tr>
<tr><td>ـ پ
[-p]</td><td colspan="3">附加在以元音结尾的词后</td><td>ئوينا + پ = ئويناپ
[ojna+p = ojnap]</td></tr>
<tr><td>ـ ىپ
[-ip]</td><td rowspan="3">附加在以辅音结尾的词后</td><td colspan="2">附加在展唇元音音节后</td><td>ياز + ىپ = يېزىپ
[jaz+ip = jezip]</td></tr>
<tr><td>ـ ۇپ
[-up]</td><td rowspan="2">附加在圆唇元音音节后</td><td>附加在后元音音节后</td><td>تۇر + ۇپ = تۇرۇپ
[tur+up = turup]</td></tr>
<tr><td>ـ ۈپ
[-yp]</td><td>附加在前元音音节后</td><td>كۆر + ۈپ = كۆرۈپ
[kør+yp = køryp]</td></tr>
</table>

①[-p]« پ - » 副动词修饰动词谓语，表示动作进行的方式或状态，如：

（他会努力学习。）　　[u tiriʃip oqujdu .]. ئۇ تىرىشىپ ئوقۇيدۇ

（我坐在教室里给家里写了信。）　　مەن سىنىپتا ئولتۇرۇپ ئۆيگە خەت يازدىم .
[mɛn sinipta olturup øjgɛ χɛt jazdim .]

②当主体发出两个以上的动作时，不强调各个动作的独立性，而只表示它们之间的顺序、对比、并列等关系。除了最后的动词外，其余的动词都要用 [-p]« پ - » 副动词，如：

ئۇ خەنزۇ تىلىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى .
[u χɛnzu tilini tiriʃip øginip , jaχʃi nɛtidʒigɛ eriʃti.]
（他通过努力学习，汉语取得了好成绩。）

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىمىنى كىيىپ ، يۈزىنى يۇيۇپ سىرتقا چىقتى .
[u ornidin turup , kijimini kijip , jyzini jujup , sirtqa tʃiqti .]
（他起来穿了衣服、洗了脸就出去了。）

[-p]« پ - » **副动词的否定式：**

动词词干+ [-maj][-mɛj]« مەي - // ماي - »构成，如：

[jaz+maj = jazmaj]　　ياز+ ماي= يازماي

[kør+mɛj = kørmɛj]　　كۆر+ مەي =كۆرمەي

[iʃlɛ+mɛj = iʃlimɛj]　　ئىشلە+مەي = ئىشلىمەي

（您别急慢慢说。）　　سىز ئالدىرىماي سۆزلەڭ .
[siz aldirimaj søzlɛŋ.]

（他不停地说了。）　　ئۇ توختىماي سۆزلىدى .
[u toχtimaj søzlidi.]

三、体助动词

维吾尔语有一部分助动词与副动词结合时，会全部或部分失去原来的词汇意义，给副动词所指的动作增添某种附加意义，这种助动词叫做体助动词。常用的体助动词有：

[ɛt -][bɛr-][al -][ʧiq -][jyr-][tur-][bol -][kør-][baq -][bar-][sal-]
[øt -] [qoj -][qal -][kɛt -][- kɛl]

« ئەت ـ //بەر ـ // ئال ـ // چىق ـ // يۈر ـ // تۇر ـ // بول ـ // كۆر ـ //
باق ـ // بار ـ //سال ـ // ئۆت ـ // قوي ـ // قال ـ //كەت ـ //كەل ـ »

① 体助动词 [qal-] « قال ـ »

体助动词 [qal-]« قال ـ » 与 [-p]« پ ـ » 副动词结合，使 [-p]« پ ـ » 副动词所指动作的出现具有突然、意外等色彩，如：

（我在街上忽然看见了他。）　مەن ئۇنى بازاردا كۆرۈپ قالدىم .
[mɛn uni bazarda køryp qaldim.]

（我无意中听见了他说的话。）　ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قالدىم .
[uniŋ gepini aŋlap qaldim.]

②体助动词 [bol-] « بول ـ »

体助动词 [bol-]« بول ـ »与 [-p]« پ ـ » 副动词结合，表示 [-p]« پ ـ » 副动词所指动作涉及有关事物的整体，如：

（我的文章您看完了吗？）　ماقالەمنى كۆرۈپ بولدىڭىزمۇ ؟
[maqalɛmni køryp boldiŋizmu ?]

（是的，我看完了。）　ھەئە، كۆرۈپ بولدۇم .
[[hɛɛ , køryp boldum .]

③体助动词 [baq-]« باق ـ »

体助动词 [baq-]« باق ـ » 与 [-p]« پ ـ » 副动词结合，表示主体尝试着做[-p]« پ ـ » 副动词所指动作，如：

بۇ سوئالنى مۇئەللىمدىن سوراپ بېقىڭ. （这个问题你问一问老师吧。）
[bu soalni muɛllimdin sorap beqiŋ.]

بۇ ماگىزىنغا كىرىپ باقايلى . （我们进去看一看这个商场吧。）
[bu magizinʁa kirip baqajli .]

④体助动词 [kør-]« كۆر ـ »

体助动词 [kør-] « كۆر ـ »与 [-p]« پ ـ » 副动词结合时，和 [baq-]« باق ـ »一样表示主体尝试着做[-p]« پ ـ » 副动词所指动作，但[kør-]« كۆر ـ »的使用频率比 [baq-]« باق ـ »要低一些，如：

مەن بۇ كىيىمنى كىيىپ كۆردۈم . （这件衣服我试穿了一下。）
[mɛn bu kijimni kijip kørdym .]

بۇنداق تاماقنى يەپ كۆرگەنمۇ ؟ （吃过这种饭吗？）
[bundaq tamaqni jɛp kørgɛnmu ？]

34.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按 [-p]« پ ـ » 副动词的肯定形式加以变化。

تەلەپ قىل ـ	ئولتۇر ـ	بوشاش ـ	ئوينا ـ	چوڭقۇرلا ـ
تىرىش ـ	ئوقۇ ـ	كەل ـ	يە ـ	ئۇخلا ـ
يۇگۈر ـ	خاتىرە قالدۇر ـ	بار ـ	ئۆگەن ـ	بەر ـ
ياز ـ	دەرستىن چۈش ـ	ئال ـ	ماڭ ـ	قايت ـ

3）将下列动词按 [-p]« پ ـ » 副动词的否定形式加以变化。

ياز ـ　　قېتىرقان ـ　　ئال ـ　　ماڭ ـ　　قايت ـ

كۆر ـ　　يات ـ　　كەت ـ　　تۇر ـ　　ئارام ئال ـ

كۆڭۈل قوي ـ　　يۈز بەر ـ　　ئېلىپ بار ـ　　ئىشلە ـ　　ئۆس ـ

دە ـ　　قاتناش ـ　　تەكرارلا ـ　　قىزىق ـ　　قارشى ئال ـ

4）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的 [-p]« پ ـ » 副动词肯定或否定形式填空。

(1) قىش كەل ـ[ ]، قار يېغىشقا باشلىدى.

(2) مەن سىنىپقا كىر ـ[ ]، كىتابىمنى ئال ـ[ ]، سىرتقا چىقتىم.

(3) ئالىم ئاغرىپ قال ـ[ ]، دەرسكە كەلمىدى.

(4) ئۇ تىرىشىپ ئۆگەن ـ[ ]، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىدى.

(5) مەن پولو يە ـ[ ]، سامسا يەيمەن.

(6) ئۇلار سىنىپقا بار ـ[ ]، كىتاب ئوقۇدى.

3）用适当的体助动词填空。

(1) ئۇ مېنى بازاردا كۆرۈپ[ ].

(2) سىز ماقالىنى يېزىپ[ ].

(3) مەن ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ[ ].

(4) بۇ ئىشنى ئۇنىڭدىن سوراپ[ ].

(5) بىز بۇ ماگىزىنغا كىرىپ[ ].

(6) مەن بۇ كىيىمنى كىيىپ[ ].

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 昨天我们上街买了衣服。

(2) 你坐着说吧。

(3) 你慢慢写。

(4) 他们下了课就回家去了。

(5) 这本书特别好，你看一看。

(6) 你做完作业了吗？

5）结合课文回答下列问题。

(1) تىل ئۆگىنىشتە قانداق ئىرادە بولۇشى كېرەك ؟

(2) ئاساسىي بىلىملەرنى قانداق ئۆگىنىش كېرەك ؟

(3) تىل ئۆگىنىشتە نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك ؟

(4) مۇئەللىمنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى قانداق قىلغاندا ياخشى ئىگىلىيەلەيمىز ؟

(5) دەرس ۋاقتىدا چۈشەنمىگەن جايلارنى قانداق قىلىش كېرەك ؟

(6) كۆنۈكمە ، تېكىستلەرنى قانداق ئۆگىنىش كېرەك ؟

(7) تىل ئۆگىنىشتە ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك ؟

第 35 课 ئوتتۇز بەشىنچى دەرس

35.1 课文 تېكىست

班会通知 سىنىپ يىغىنى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش

مۇئەللىم : بىز ئەتە كەچ سائەت يەتتىدە سىنىپ يىغىنى ئاچماقچى ، ھەممىڭلار تولۇق قاتنىشىڭلار. بۇ ناھايىتى مۇھىم يىغىن . يىغىندا بىرىنچىدىن ، مەن سىنىپىمىزنىڭ بۇ بىر مەۋسۇملۇق ئۆگىنىش ئەھۋالىنى خۇلاسە قىلماقچى . ئىككىنچىدىن ، كېلەر مەۋسۇملۇق ئوقۇتۇش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، مۇزاكىرىگە سالماقچى . سىلەر ئوقۇتۇش خىزمىتىگە قارىتا تەلەپ پىكىرىڭلارنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار . ئۈچىنچىدىن ، تەتىلدە دىققەت قىلىدىغان ئىشلارنى ئېيتىپ قويماقچى . يىغىنغا كېچىكىپ قالماڭلار . ياتاققا قايتىپ بېرىپ ، ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇقتۇرۇش قىلىڭ .

سىنىپ باشلىقى: ماقۇل ، بولىدۇ .

مۇئەللىمدىن رۇخسەت سوراش 跟老师请假

پاتىمە : مەن ئەتە دوختۇرخانىغا بارماقچى . مۇئەللىم ، ماڭا رۇخسەت بېرىڭ .

مۇئەللىم : نېمە بولدىڭىز ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ ؟

پاتىمە : ھەئە ، بەك بىئارام بولىۋاتىمەن . بىر ھەپتىدەك بولدى ، دائىم كېچىسى تەرلەپ چىقىمەن . قىزىتمام بىر ئاز ئۆرلەپ قالدۇ . تولا ئۇسسايمەن . كۆپ يۆتىلىمەن . يۆتەلگەندە ئوڭ دۈمبەم بىلەن كۆكرىكىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ . پۇت قولۇمنىڭ پەقەت جېنى يوق . ھېچبىر ئىش خوشياقمايدۇ . ئىچىم تىت ـ تىت بولۇپ ، يۈرىكىم سىقىلىدۇ .

مۇئەللىم : ئۇنداق بولسا ، سوغۇق تېگىپ قالغان ئوخشايدۇ . كېسەلگە سەل قارىماي ۋاقتىدا دوختۇرغا بېرىڭ . دوختۇر بەرگەن دورىلارنى ۋاقتىدا يەپ ، ئوكۇللارنى ۋاقتىدا سالدۇرۇڭ . يەنە ئوزۇقلۇققا ۋە كىيىنىشكە ئالاھىدە دىققەت قىلىڭ .

پاتىمە : مۇئەللىم ، رەھمەت سىزگە !

سىنىپ يىغىنى 班会

مۇئەللىم : ئومۇمەن ئېيتقاندا ، بۇ مەۋسۇمدا ساۋاقداشلارنىڭ ئۆگىنىش كەيپىياتى خېلى يۇقىرى بولدى . كۆپ

سانلىق ساۋاقداشلار ئۆگىنىشكە كۆپ ئەجىر قىلىپ ، ئەلا نەتىجىگە ئېرىشتى . مەسىلەن لى شا ، ما يەن قاتارلىق ساۋاقداشلارنىڭ ھەممە پەنلەردىكى نەتىد-جىسى توقساندىن چۈشمىدى. ئەمما سىنىپىمىزدىكى يەنە بىر قىسىم ساۋاقداشلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى ئانچە ياخشى بولمىدى . بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ياخشى ئويلىنىپ كۆرۈش كېرەك . ئۆگىنىش ئۇسۇلىمىزدا مەسىلە بارمۇ ياكى ئۆگىنىش پوزىتسىيمىزدە مە-سىلە بارمۇ ؟ مېنىڭچە ، ئۆگىنىش ئۇسۇلىدىن باشقا ئۆگىنىش پوزىتسىيىسىمۇ بۇنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى بولدى. بەزى ئۆگىنىشى ناچار ساۋاقداشلاردا دەرسكە كېچىكىش ، دەرسكە سەۋەبسىز كەلمەسلىك ، تاپ-شۇرۇقنى ئەستايىدىل ئىشلىمەسلىك ئەھۋاللىرى خېلى ئېغىر بولدى . ئوقۇغۇچى دېگەننىڭ ۋەزىپىسى ئۆگىنىش . ھەر ۋاقىت ئۆگىنىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش كېرەك . كېلەر مەۋسۇمدا يۇقىرىدىكى مە-سىلىلەرگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن ...

يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن تەتىل بولىدۇ . تەتىلدە بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىڭلار . مەكتەپكە ۋاقتىدا قايتىپ كېلىڭلار ...

ئوقۇغۇچىلار: بولىدۇ .

35.2 词语 سۆز ـ ئىبارىلەر

开；打开；开发	动	[atʃ-]	ئاچ ـ
主要的	形	[asasliq]	ئاساسلىق
①疼；疼痛②生病	动	[aʁri-]	ئاغرى ـ
生病		[aʁrip qal-]	ئاغرىپ قال ـ
付出劳动；付出心血		[ɛʤir qil-]	ئەجىر قىل ـ
优良；优秀；优异	形	[ɛla]	ئەلا
情况；情形；状况；境地	名	[ɛhwal]	ئەھۋال
不安；烦躁		[biaram bol-]	بىئارام بول ـ
安全；保险	名	[biχɛtɛrlik]	بىخەتەرلىك
①一点儿；一丁点儿②稍许；稍微	形	[biraz]	بىرئاز
一部分		[bir qisim]	بىر قىسىم
态度；看法	名	[pozitsijɛ]	پوزىتسىيە
计划；打算	名	[pilan]	پىلان
出汗；发汗		[tɛrlɛp tʃiq-]	تەرلەپ چىق ـ
要求；请求	名	[tɛlɛp]	تەلەپ
①多②很；十分；非常③常常	副\形	[tola]	تولا
①满的；满满的②完全的；完整的；全部的	形	[toluq]	تولۇق
着急；焦急		[tit-tit bol-]	تىت ـ تىت بول ـ
①下；落；降落；坠落②下；下降；降低	动	[tʃyʃ-]	چۈش ـ

脊背；背	名	[dymbɛ]	دۈمبە
准许；准假		[ruχsɛt bɛr-]	رۇخسەت بەر -
忽略；忽视；不重视；轻视		[sɛl qara-]	سەل قارا -
原因；缘故	名	[sɛwɛp]*	سەۋەب
无故；无理由；无缘无故	形	[sɛwɛpsiz]*	سەۋەبسىز
着凉；受凉		[soʁuq tegip qal-]	سوغۇق تېگىپ قال -
憋气；憋闷	动	[siqil-]*	سىقىل -
对；针对	后	[qarita]	قارىتا
回来；归来；返回		[qajtip kɛl-]	قايتىپ كەل -
体温；高烧	名	[qizitma]	قىزىتما
不来		[kɛlmɛslik]	كەلمەسلىك
①气氛；气象；风气 ②情绪；心情	名	[kɛjpijat]	كەيپىيات
多数		[køp salliq]*	كۆپ سانلىق
胸；胸膛；胸脯	名	[køkrɛk]	كۆكرەك
夜；夜晚	名	[ketʃɛ]	كېچە
迟到		[ketʃikip qal-]	كېچىكىپ قال -
①病；疾病；病症②病人 ③有病的	形\名	[kesɛl]	كېسەل
穿衣服	动名	[kijiniʃ]	كىيىنىش
例如；比如		[mɛsilɛn]	مەسىلەن
问题	名	[mɛsilɛ]	مەسىلە
学期的	形	[mɛwsumluq]	مەۋسۇملۇق

讨论		[muzakirigɛ sal-]	مۇزاكىرىگە سال-
低劣的；不好的；不良的	形	[natʃar]	ناچار
随时		[hɛr waqit]	ھەر ۋاقىت
①任何；什么(用于否定) ②怎么这么③根本	代	[heʃbir]*	ھېچبىر
提出		[otturiʁa qoj-]	ئوتتۇرىغا قوي-
①像；相同②好象；似乎	动	[oχʃa-]	ئوخشا-
①有养分的；营养的；营养丰富的②营养	形	[ozuqluq]	ئوزۇقلۇق
教学	名	[oqutuʃ]	ئوقۇتۇش
让打针		[okul saldur-]	ئوكۇل سالدۇر-
右	形	[oŋ]	ئوڭ
总之；一般；总的来说		[omumɛn ejtqanda]	ئومۇمەن ئېيتقاندا
想一想看		[ojlinip kør-]	ئويلىنىپ كۆر-
通知		[ɣχturuʃ qil-]*	ئۇقتۇرۇش قىل-
渴	动	[ɣssa-]*	ئۇسسا-
上升；上涨	动	[ørlɛ-]	ئۆرلە-
希望；期待；期望		[ymyt qil-]*	ئۈمىد قىل-
①任务②职务	名	[wɛzipɛ]	ۋەزىپە
①重②严重	形	[eʁir]	ئېغىر
讲一下；说一下		[ejtip qoj-]	ئېيتىپ قوي-

①内；里②心里；心胸	名 [itʃ]	ئىچ
或者；或许	连 [jaki]	ياكى
①高的；上的；上面的 ②上；上面；上边；上级	形\名 [juqiri]	يۇقىرى
上边的；上面的；以上的	形 [juqiridiki]	يۇقىرىدىكى
咳嗽	动 [jøtɛl-]	يۆتەل ـ
心；心脏	名 [jyrɛk]	يۈرەك
会；会议	名 [jiʁin]	يىغىن

35. 3　语法要点

一、目的动词

目的动词是动词的非变位形式之一。由 [-maq]« ماق ـ »动名词结合附加成分 [-tʃi]« چى ـ »构成，表示主体打算或准备进行的动作，如：

ئۇ بۇ يىل بېيجىڭغا كەلمەكچى .
[u bu jil bejʤiŋʁa kɛlmɛktʃi.]
（他今年打算到北京来。）

بىز ئەتە بازارغا بارماقچى .
[biz ɛtɛ bazarʁa barmaqtʃi.]
（我们明天准备上街。）

目的动词没有否定形式，它的否定意义通过与 [ɛmɛs] « ئەمەس »结合（连用）表示，如：

ئۇ بېيجىڭغا كەلمەكچى ئەمەس .
[u bejʤiŋʁa kɛlmɛktʃi ɛmɛs .]
（他不打算来北京。）

بىز ئەتە بازارغا بارماقچى ئەمەس.
（我们明天不打算

上街。）　[biz ɛtɛ bazarʁa barmaqʧi ɛmɛs .]

目的动词后附加语气词 [mu]« مۇ »可以构成其疑问形式，如：

（他现在准备去宿舍吗？）　ئۇ ھازىر ياتاققا بارماقچىمۇ؟

[u hazir jataqqa barmaqʧimu ？]

（您想把这本书给我吗？）　سىز بۇ كىتابنى ماڭا بەرمەكچىمۇ؟

[siz bu kitapni maŋa bɛrmɛkʧimu ？]

二、形容词

维吾尔语的形容词根据其意义和语法特征可以分为关系形容词和性质形容词两种。

(1)关系形容词

关系形容词表示事物与时间、空间、动作、抽象概念等的关系，是由名词、动词、副词等派生出来的。关系形容词所表示的特征相对稳定，不能够用语法手段增强或减弱其意义。

（我不做没有计划的事情。）　مەن پىلانسىز ئىش قىلمايمەن.

[mɛn pilansiz iʃ qilmajmɛn.]

（他是个非常爱哭的孩子。）　ئۇ بەك يىغلاڭغۇ بالا.

[u bɛk jiʁlaŋʁu bala.]

(2)性质形容词

性质形容词表示的特征可以有程度上的差异，这种差别用级来表示。维吾尔语的大部分性质形容词都有形容词级的变化。

①原级

形容词的原形就是形容词的原级。它是形容词的无变化形式

即形容词构成其它级的基础形式，如：

（他是个非常好的人。）　　ئۇ بەك ياخشى ئادەم .
[u bɛk jaχʃi adɛm.]

（我买了本新书。）　　مەن يېڭى كىتاب ئالدىم .
[mɛn jeŋi kitap aldim.]

②减弱级

表示事物本身性质的减弱。原级形容词结合附加成分[-raq][-rɛk]« ـ راق // ـ رەك »构成，如：

（给我一个红一点儿的苹果。）　　ماڭا قىزىلراق ئالمىدىن بىرنى بېرىڭ .
[maŋa qizilraq almidin birni beriŋ.]

（您多吃一点饭。）　　تاماقنى كۆپرەك يەڭ .
[tamaqni køprɛk jɛŋ.]

③增强级

表示性质特征的程度比原级强。在形容词原级第一个音节中的元音后附加 [p]« پ »，然后再连写整个形容词，就可以构成形容词的增强级。如：

汉语	增强级		原级
很新的	[je+p+jeŋi=jepjeŋi]	يې + پ + يېڭى = يېپيېڭى	[jeŋi] يېڭى
白白的	[a+p+aq=appaq]	ئا+ پ + ئاق = ئاپئاق	[aq] ئاق

有些形容词增强级形式特殊，需单独熟记，如：

（绿的□绿油油的）　[jeʃil→japjeʃil]　« يېشىل ← ياپيېشىل »

（干净□干干净净的）　[pakiz→pakpakiz]　«پاكىز ← پاكپاكىز»

形容词增强级的构成具有局限性，一般只有一部分性质形容词才具有增强级。

④指小表爱级

表示说话者对事物性质特征具有一种喜爱的感情。形容词后附加 « ـغىنا// ـقىنا // ـگىنە// ـكىنە » [_ ʁina] [_ qina] [_ ginɛ] [_ kinɛ]附加成分构成：

附加成分	附加方法	例词	
ـغىنا [_ ʁina]	附加在后元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	چاقچان+غىنا=چاققانغىنا [ʧaqqan+ʁina=ʧaqqanʁina] （小巧玲珑的）
ـقىنا [_ qina]		附加在以清辅音结尾的词后	ئوماق + قىنا = ئوماققىنا [omaq+qina=omaqqina] （可爱的）
ـگىنە [_ ginɛ]	附加在前元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	سېمىز+گىنە=سېمىزگىنە [semiz+ginɛ=semizginɛ] （胖乎乎的）
ـكىنە [_ kinɛ]		附加在以清辅音结尾的词后	كىچىك+كىنە = كىچىككىنە [kiʧik+kinɛ=kiʧikkinɛ] （小小的）

与形容词增强级一样，表爱级的构成也带有很大的局限性，只有一部分性质形容词才具有表爱级形式。

35.4 练习 كۆنۈكمە

一、口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列性质形容词按减弱级、增强级、表爱级形式加以变化。

قىزىل قىسقا سېمىز ياخشى چىرايلىق

قارا ئېگىز ئەگرى كونا چوڭ

ئاق پاكىز كىچىك سېرىق نېپىز

يېشىل تۈز يېڭى ئوماق ئۈزۈن

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的目的动词形式填空。

(1) مەن بۇ يىل بېيجىڭغا بار- [ ] .

(2) بىز ئەتە بازارغا چىق- [ ] .

(3) سىز بۈگۈن كىنو كۆر- [ ]؟

(4) مۇرات بۈگۈن چۈشتە پولو يە- [ ] .

(5) كەچتە مۇئەللىم بىزگە سىنىپ يىغىنى ئاچ- [ ] بولۇۋاتىدۇ .

(6) يەكشەنبە كۈنى بىللە تاماق يە- [ ] بولدۇق .

3）用适当的性质形容词减弱级、增强级、表爱级形式填空。

(1) بۇ ئۆي ئۇ ئۆيدىن چوڭ [ ] .

(2) ئانارگۈل مەندىن ئېگىز [ ] .

(3) ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق ، چاينى كۆپ [ ] ئىچىڭلار .

(4) خەتنى چىرايلىق [ ] يېزىڭلار .

(5) چۈشتە ياخشى [ ] تاماق يەڭ .

(6) ماڭا قىزىل [ ] ئالمىدىن بىرنى بېرىڭ .

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我们明天打算去公园。

(2) 你们打算学汉语吗？

(3) 我准备回家。

(4) 今天晚上你们打算干什么？

(5) 我打算买大一点的房子。

(6) 他的个子比我高点儿。

5）结合课文回答下列问题。

(1) مۇئەللىم ئەتە كەچتە نېمە قىلماقچى ؟

(2) بۇ قانداق يىغىن ؟

(3) مۇئەللىم يىغىندا نېمە قىلماقچى ؟

(4) پاتىمە يىغىنغا نېمە ئۈچۈن قاتنىشالمىدى ؟

(5) مۇئەللىم يىغىندا ئوقۇغۇچىلارغا نېمە دېدى ؟

(6) ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى قانداق ؟

(7) كېلەر مەۋسۇمدا ئوقۇغۇچىلار نېمىلەرگە دىققەت قىلىشى كېرەك ؟

第 36 课　ئوتتۇز ئالتىنچى دەرس

36.1 课文　تېكىست

我的母校　مېنىڭ ئانا مەكتىپىم

بامبۇكزارلىق باغچىسىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ كوچىنى بويلاپ شىمالغا قاراپ بىرئاز ماڭسىڭىز، يولنىڭ غەربىدىكى كۆركەم ھەم ھەيۋەتلىك بىر چوڭ دەرۋازىنى كۆرىسىز. مانا بۇ مېنىڭ ئانا مەكتىپىم — مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى.

دەرۋازىدىن كىرىشىڭىز بىلەن قويۇق مىللىي تۈسكە ئىگە مەركىزىي ئوقۇتۇش بىناسىنى كۆرىسىز. سىز تۈپتۈز ئاسفالت يوللار ۋە رەت-رەت قارىغاي، ياپيېشىل چىملىقلارنى كۆرۈپ، ئۆزىڭىزنى باغچىدا سەيلە قىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىسىز.

مەكتەپنىڭ مەركىزىدە ھەيۋەتلىك بىر چوڭ زال قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇ چوڭ زالدا دائىم چوڭ يىغىن ۋە ھەرخىل ئاممىۋى پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈلىدۇ. چوڭ زالنىڭ شەرقىي تەرىپىدە ئۈچ قەۋەتلىك بىر بىنا بار. بۇ مەمۇرىي خادىملارنىڭ ئىشخانا بىناسى. چوڭ زالنىڭ ئالدى-كەينىدە قاتار-قاتار ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانا بىنالىرى بىلەن ئوقۇتۇش بىنالىرى بار. چوڭ زالنىڭ شەرق تەرىپىدە يەنە بىر چوڭ

تەنھەرىكەت مەيدانى، شىمال تەرىپىدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياتاق بىناسى، مەكتەپ دوختۇرخانىسى، ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىسى قاتارلىقلار بار. غەربىي تەرىپىدە كۇتۇپخانا بار. مەكتەپنىڭ كەينى ئىشىكىدىن ئۆتۈپ غەربكە مىڭ مېتىرچە ماڭسىڭىز، ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا بارىسىز. بۇ قورۇدا چوڭ-كىچىك ئائىلىلىكلەر بىنالىرىدىن ئون نەچچىسى بار. مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى مۇشۇ يەردە تۇرىدۇ. ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا بارىدىغان يولنىڭ ئىككى چېتىدە مەكتەپكە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپمۇ بار. ئۇ يەردە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بالىلىرى ئوقۇيدۇ.

مېنىڭ ئانا مەكتىپىم ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ، ئۇ كۆپ يىللاردىن بېرى، مەملىكىتىمىزنىڭ ئازسانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈردى. ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى ئۇنىڭ قوينىدا بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاق ئۆتىدۇ. مەن ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىمەن ھەم ئۇنى چىن قەلبىمدىن چوڭقۇر سۆيىمەن.

36.2 词语 سۆز-ئىبارىلەر

少数民族地区		[assanliq millɛt rajonliri]*	ئازسانلىق مىللەت رايونلىرى
沥青路；柏油路		[aspalit jol]*	ئاسفالت يول
前；前面；前边	名	[aldi]*	ئالد (ى)
前后		[aldi-kɛjnidɛ]	ئالدى-كەينىدە

集体的；群众性的	形	[ammiwi]	ئاممىۋى
家属院		[aililiklɛr qorusi]	ئائىلىلىكلەر قورۇسى
竹林	名	[bambukzarliq]	بامبۇكزارلىق
沿着；顺着	动	[bojla-]	بويلا -
以……自豪；感到自豪；感到荣幸	动	[pɛχirlɛn-]	پەخىرلەن -
①站；立②住；居住	动	[tur-]	تۇر-
①平坦的；笔直的②直	形	[typtyz]	تۈپتۈز
大操场；大体育场		[ʧoŋ tɛnhɛrikɛt mɛjdani]	چوڭ تەنھەرىكەت مەيدانى
大门		[ʧoŋ dɛrwaza]	چوڭ دەرۋازا
大礼堂		[ʧoŋ zal]	چوڭ زال
大小		[ʧoŋ-kiʧik]*	چوڭ - كىچىك
大会		[ʧoŋ jiʁin]	چوڭ يىغىن
草坪	名	[ʧimliq]	چىملىق
发自内心地；由衷地		[ʧin qɛlbimdin]	چىن قەلبىمدىن
一排排		[rɛt-rɛt]	رەت - رەت
游玩；游逛；散步		[sɛjlɛ qil-]	سەيلە قىل -
①吻；亲嘴②爱	动	[søj-]	سۆي -
东边		[ʃɛrq tɛrɛp]	شەرق تەرەپ
在北边		[ʃimal tɛripidɛ]	شىمال تەرىپىدە
往北；朝着北方		[ʃimalʁa qarap]	شىمالغا قاراپ
西；西边	名	[ʁɛrip]*	غەرب

一行行；一排排；一幢幢		[qatar-qatar]	قاتار ـ قاتار
耸立着		[qɛt køtyryp tur-]*	قەد كۆتۈرۈپ تۇر ـ
稠密的；浓的；浓厚的；浓密的	形	[qojuq]	قويۇق
后门		[kɛjni iʃik]*	كەينى ئىشىك
往往；常常	副	[køpintʃɛ]	كۆپىنچە
许多年以来		[køp jillardin beri]	كۆپ يىللاردىن بېرى
美丽的；漂亮的；壮丽的	形	[kørkɛm]	كۆركەم
一进去		[kiriʃiŋiz bilɛn]	كىرىشىڭىز بىلەن
校医院		[mɛktɛp doχturχanisi]	مەكتەپ دوختۇرخانىسى
学校所属；归属学校的		[mɛktɛpkɛ qaraʃliq]	مەكتەپكە قاراشلىق
国家	名	[mɛmlikɛt]	مەملىكەت
行政人员		[mɛmuri χadim]*	مەمۇرىي خادىم
一千米左右		[miŋ metirtʃɛ]	مىڭ مېتىرچە
民族特色		[milli tys]*	مىللىي تۈس
许多；无数；很多的；大量的	形	[nurʁunliʁan]	نۇرغۇنلىغان
各族学生		[hɛr millɛt oquʁutʃiliri]	ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى
雄伟的；庄严的；富丽堂皇的	形	[hɛjwɛtlik]	ھەيۋەتلىك

教学楼		[oqutuʃ binasi]	ئوقۇتۇش بىناسى
学生食堂		[oquʁutʃilar aʃχanisi]	ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىسى
具有悠久历史		[uzun jilliq tariχqa igɛ]	ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە
①团结②团③同盟；联盟	名\形	[i̥ttipaq]*	ئىتتىپاق
高技能人才；高级人才		[i̥χtisasliq χadim]*	ئىختىساسلىق خادىم
办公楼		[i̥ʃχana binasi]*	ئىشخانا بىناسى
在两旁；在两边		[i̥kki tʃetidɛ]*	ئىككى چېتىدە
具有；拥有		[igɛ bol-]	ئىگە بول-
碧绿的；绿油油的	形	[japjeʃi̥l]	ياپيېشىل
培养	使动	[jeti̥ʃtyr-]*	يېتىشتۈر-

36. 3　词语用法说明

[qarap] قاراپ

(1)[qarap] قاراپ 是动词[qara-]« قارا- » 的副动词形式，如：
（他朝着我笑了。）　ئۇ ماڭا قاراپ كۈلدى .
[u maŋa qarap kyldi.]

(2)做后置词表示以下意义：
①与带有向格的名词连用，明确指出行为动作的趋向，如：
（他向黑板走去了。）　ئۇ دوسكىغا قاراپ ماڭدى .
[u doskiʁa qarap maŋdi.]

بىز ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغا قاراپ يولغا چىقتۇق .

[biz yrymtʃidin bejdʒiŋʁa qarap jolʁa tʃiqtuq .]

（我们从乌鲁木齐往北京出发了。）

②与带有向格的名词连用，表示做某种事情的依据，如：

ئەھۋالغا قاراپ ئىش قىل .

[ɛhwalʁa qarap iʃ qil.]

（你看情况办吧。）

بىز ئۇنىڭ كېلىش ـ كەلمەسلىكىگە قاراپ ، بىر ئىش قىلايلى .

[biz uniŋ keliʃ - kɛlmɛslikigɛ qarap , bir iʃ qilajli.]

（我们先看他来不来再说吧。）

36.4 语音语法要点

一、合成词或对偶词中[ɑ]« ئا »音的读法

如果[ɑ]« ئا »音出现在合成词地名或对偶词的前一部分的末尾时，要读成[i]« ئى »，书面形式不变，如：

汉语	口语	书面语	
（黑色）	[qarirɛŋ]	[qara rɛŋ]	قارا رەڭ
（榆树）	[qarijaʁatʃ]	[qara jaʁatʃ]	قارا ياغاچ
（分别）	[baʃqibaʃqa]	[baʃqa-baʃqa]	باشقا ـ باشقا

二、动词条件式

动词条件式表示说话者认为做谓语的动词所指动作是假设、虚拟的事实。动词条件式由动词词干结合以下附加成分构成：

人称		数	附加成分	附加方法	例词
第一人称		单数	- سام [-sam]	附加在后元音音节后	ئوقۇ+سام=ئوقۇسام [oqu+sam=oqusam]
			- سەم [-sɛm]	附加在前元音音节后	كۆر+سەم=كۆرسەم [kør+sɛm=kørsɛm]
		复数	- ساق [-saq]	附加在后元音音节后	ئوقۇ+ساق=ئوقۇساق [oqu+saq=oqusaq]
			- سەك [-sɛk]	附加在前元音音节后	كۆر+سەك=كۆرسەك [kør+sɛk=kørsɛk]
第二人称	普称	单数	- ساڭ [-saŋ]	附加在后元音音节后	ئوقۇ+ساڭ=ئوقۇساڭ [oqu+saŋ=oqusaŋ]
			- سەڭ [-sɛŋ]	附加在前元音音节后	كۆر+سەڭ=كۆرسەڭ [kør+sɛŋ=kørsɛŋ]
	尊称	单数	- سىڭىز [-siŋiz]		كۆر+سىڭىز=كۆرسىڭىز [kør+siŋiz=kørsiŋiz]
	复数		- ساڭلار [-saŋlar]	附加在后元音音节后	ئوقۇ+ساڭلار=ئوقۇساڭلار [oqu+saŋlar=oqusaŋlar]
			- سەڭلار [-sɛŋlar]	附加在前元音音节后	كۆر+سەڭلار=كۆرسەڭلار [kør+sɛŋlar=kørsɛŋlar]
第三人称	单数、复数		- سا [-sa]	附加在后元音音节后	ئوقۇ+سا=ئوقۇسا [oqu+sa=oqusa]
			- سە [-sɛ]	附加在前元音音节后	كۆر+سە=كۆرسە [kør+sɛ=kørsɛ]

تىرىشساڭ ئالغا باسىسەن .　（你只要努力，就会进步。）

[tiriʃsaŋ alʁa basisɛn.]

（下雨就好了。） يامغۇر ياغسا، ياخشى بولاتتى .
[jamʁur jaʁsa, jaχʃi bolatti .]

动词条件式的否定形式在动词词干上先加否定附加成分[ma][mɛ]« ما // مە »，然后再加动词条件式人称附加成分构成，如：

[oqu+ma+sam=oqumisam] ئوقۇ+ما +سام =ئوقۇمىسام
[kør+mɛ+sɛm=kørmisɛm] كۆر+مە+ سەم =كۆرمىسەم
[oqu+ma+saq=oqumisaq] ئوقۇ+ما +ساق =ئوقۇمىساق
[kør+mɛ+sɛk=kørmisɛk] كۆر+مە +سەك =كۆرمىسەك
[oqu+ma+saŋ=oqumisaŋ] ئوقۇ+ما+ساڭ=ئوقۇمىساڭ
[kør+mɛ+sɛŋ=kørmisɛŋ] كۆر+مە+سەڭ=كۆرمىسەڭ
[kør+mɛ+siŋiz=kørmisiŋiz] كۆر+مە+سىڭىز=كۆرمىسىڭىز
[oqu+ma+saŋlar=oqumisaŋlar] ئوقۇ+ما+ساڭلار=ئوقۇمىساڭلار
[kør+mɛ+sɛŋlar=kørmisɛŋlar] كۆر+مە+سەڭلار=كۆرمىسەڭلار
[oqu+ma+sa=oqumisa] ئوقۇ+ما+سا=ئوقۇمىسا
[kør+mɛ+sɛ=kørmisɛ] كۆر+مە+سە=كۆرمىسە

（明天若不下雨，我们就去八达岭。） ئەتە يامغۇر ياغمىسا، بادالىڭغا بارىمىز .
[ɛtɛ jamʁur jaʁmisa badaliŋʁa barimiz.]
（若要人不知，除非己莫为。） ئەگەر كىشىلەر بىلمىسۇن دېسەڭ، بۇ ئىشنى قىلما .
[ɛgɛr kiʃilɛr bilmisun desɛŋ, bu iʃni qilma.]

三、名词的量似格

名词的量似格表示同某事物或动作、特征，在数量、程度等

方面相似的事物。名词词干后附加[-tʃilik] [-tʃɛ]« ـ چىلىك // ـ چە » 附加成分构成，如：

سىز خەنزۇچىنى ماھىرەچىلىك （ ماھىرەچە ） يازالامسىز ؟

[siz χɛnzutʃini mahirɛtʃilik（mahirɛtʃɛ）jazalamsiz?]

（您的汉文能写得像玛依拉那么好吗？）

ئۇ كىشىنىڭ يېشىمۇ سىزنىڭ يېشىڭىزچىلىك （ يېشىڭىزچە ） بار .

[u kiʃiniŋ jeʃimu sizniŋ jeʃiŋiztʃilik（jeʃiŋiztʃɛ）bar .]

（那个人的年龄也有您这么大。）

سېنىڭ بويۇڭچىلىك （ بويۇڭچە ） بويى بار ئادەم ئىنتايىن ئاز .

[seniŋ bojuŋtʃilik（bojuŋtʃɛ）boji bar adɛm intajin az.]

（有像你这样身材的人少见。）

مېنىڭ كىتابىم سىزنىڭ كىتابىڭىزچىلىك كۆپ ئەمەس .

[meniŋ kitiwim sizniŋ kitiwiŋiztʃilik køp ɛmɛs.]

（我的书没有您的多。）

36. 5　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词条件式肯定形式加以变化。

پارقىرا ـ　ئوقۇ ـ　كەل ـ　يە ـ　ئۇخلا ـ

يۇگۈر ـ　بويلا ـ　بار ـ　ئۆگەن ـ　بەر ـ

ياز ـ　چىق ـ　ئال ـ　ماڭ ـ　قايت ـ

كۆر ـ　قايت ـ　كەت ـ　تۇر ـ　ئارام ئال ـ

3）将下列动词按动词条件式否定形式加以变化。

سەيلە قىل-　　ئوقۇ-　　كەل-　　يە-　　ئۇخلا-

يۈگۈر-　　سۆي-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　ئىگە بول-　　ئال-　　ماڭ-

4）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词条件式形式填空。

(1) ئۇ بار-[　　　] مەنمۇ بارىمەن.

(2) ئاتا-ئانىنىڭ گېپىنى ئاڭلىما-[　　　] قانداق بولىدۇ؟

(3) سىز شەرق تەرەپكە قارا-[　　　] چوڭ بىر بىنانى كۆرىسىز.

(4) پىكىرىڭلار بول-[　　　] ماڭا ئېيتىڭلار.

(5) پۇلۇڭ يوق بول-[　　　] مەن بېرەي.

(6) ئۇلار كىتاب كۆر-[　　　] بىزمۇ كۆرەيلى.

3）用适当的名词量似格形式填空。

(1) ئۇيغۇرچىنى سىز[　　　] سۆزلىيەلىسەم ياخشى ئىدى.

(2) بىزنىڭ مەكتەپ مۇشۇ مەكتەپ[　　　] بار.

(3) سىز خەنزۇچىنى ماھىر[　　　] يازالامسىز؟

(4) ئۇ كىشىنىڭ يېشىمۇ سىزنىڭ يېشىڭىز[　　　] بار.

(5) سېنىڭ بويۇڭ[　　　] بويى بار ئادەم ئىنتايىن ئاز.

(6) مېنىڭ كىتابىم سىزنىڭ كىتابىڭىز[　　　] كۆپ ئەمەس.

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 你走了，我怎么办？

(2) 假如你们不来，我们就不去。

(3) 给我们唱首歌吧。

(4) 这个人的年龄也有你这么大。

(5) 有像你这样身材的人少见。

(6) 我的房子有你的这么大。

5）结合课文回答下列问题。

(1) مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى بېيجىڭنىڭ قايسى تەرىپىگە جايلاشقان ؟

(2) دەرۋازىدىن كىرىشىڭىز بىلەنلا نېمىنى كۆرىسىز ؟

(3) مەكتەپنىڭ مەركىزىدە نېمە بار ؟

(4) چوڭ زالنىڭ شەرقىي تەرىپىدە قايسى بىنا بار ؟

(5) چوڭ زالنىڭ شىمالىي ، غەربىي تەرەپلىرىدىچۇ ؟

(6) مەكتەپنىڭ دوختۇرخانىسى نەدە ؟

第 37 课　ئوتتۇز يەتتىنچى دەرس

37.1 课文　تېكىست

我的父亲　مېنىڭ دادام

مېنىڭ دادام ئالىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى . ئۇ ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل ، زېھنى ئۆتكۈر ھەم قابىلىيەتلىك ئادەم . ئۇنىڭدىكى ئېسىل خىسلەتلەر مەندە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئۇنىڭدا قىلـ ـچە غەلىتە مىجەز يوق . ئۇ مەيلى يەكشەنبە ، مەيلى بايرام كۈنـ ـلىرى بولسۇن بەزى دادىلاردەك بولۇشىغا ئىچىپ ، مەست بولۇپ كوچىلاردا يېتىۋالمايدۇ . دادامنىڭ گاھى ـ گاھىدا بەزى ئىشلارغا چېچىلىپ قالىدىغانلىقىنى كۆرىمەن ، مۇنداق چاغلاردا تاماكا چېكىۋالمايدۇ. ئەكسىچە يالغۇز ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرىدۇ . ئىچى پۇشقاندا كىتاب كۆرۈش ئادىتىنى مەن ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن .

ئۇ ھەر قېتىم مائاش ئالغاندا مېنى بازارغا ئاپىرىپ ، ساتىراشخانىدا چېچىمنى ئالدۇرىدۇ . ئاندىن كىتابخانىغا باشـ ـلاپ بېرىپ ماڭىمۇ ھەم ئۆزىگىمۇ كىتاب سېتىۋالىدۇ . كىـ ـتابتىن ئالغان تەسىراتلىرى توغرىسىدا مەن بىلەن دوستانە سۆھبەتلىشىدۇ . مەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىشنى بەك ياقـ ـتۇرىمەن . ئۇنىڭ سۆزلىرىنى قېتىرقىنىپ ئاڭلايمەن . ئاپام بىر

چاغلاردا دادامنىڭ بۇنداق مىجەزىنى «كىتاب مەستانىسى» دەپ ئانچە ياقتۇرمايتتى. كېيىن ئاپامنىڭ بۇ مىجەزى ئۆز- گىرىپ ئۆزى كىتاب خۇمارى بولۇپ قالدى. شۇنىڭدىن كې- يىن ئائىلىمىز تېخىمۇ ئىناق بولۇپ كەتتى. ئاتا - ئانامنىڭ ئىناقلىقى مېنىڭ بەختىم. مەن ئۇلارنىڭ ئۇمىدى. ئۇلار مې- نىڭ قەلبىمدىكى ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىلەر.

37.2　词语　سۆز - ئىبارىلەر

①送去②带去；领着去	动	[apar-]	ئاپار -
习惯；习性；习气；惯例；习俗	名	[adɛt]	ئادەت
善良的		[aq køŋyl]	ئاق كۆڭۈل
然后；再	代	[andin]	ئاندىن
相反；反而	副	[ɛksitʃɛ]	ئەكسىچە
请去；领去；带去		[baʃlap bar-]	باشلاپ بار-
尽情地喝；拼命地喝		[boluʃiʁa itʃ-]	بولۇشىغا ئىچ -
过去；有那么一段时间		[bir tʃaʁlarda]	بىر چاغلاردا
抽烟		[tamaka tʃɛk-]	تاماكا چەك -
烟	名	[tamaka]	تاماكا
头发	名	[tʃatʃ]	چاچ
理发；剪发		[tʃatʃ aldur-]	چاچ ئالدۇر -
生气；心烦		[tʃetʃilip qal-]	چېچىلىپ قال -

①癖；瘾②喜好；喜；酷爱	名 [χumar]	خۇمار
品德；品格；品质	名 [χi̥slɛt]*	خىسلەت
友好；友好地	副 [dostanɛ]	دوستانە
智力；记性；理性	名 [zehin]	زېھىن
谈话；交谈；会谈	动 [søhbɛtlɛʃ-]	سۆھبەتلەش ـ
亲爱的	形 [søjymlyk]	سۆيۈملۈك
从那之后；从此	[ʃuniŋdin kejin]	شۇنىڭدىن كېيىن
奇怪的；怪诞的；不正常的	形 [ʁɛlitɛ]	غەلىتە
有能力的；有才能的；有本领的；干练的	形 [qabilijɛtlik]	قابىلىيەتلىك
心；内心；心地；胸怀；襟怀	名 [qɛlp]*	قەلب
丝毫；一丁点儿	副 [qiltʃɛ]	قىلچە
读书心得	[ki̥taptin alʁan tɛsirat]*	كىتابتىن ئالغان تەسىرات
书迷；书呆子	[ki̥tap mɛstanisi]*	كىتاب مەستانىسى
有时；时而	[gahi-gahida]	گاھى ـ گاھىدا
工资；薪水	名 [maaʃ]	مائاش
领工资	[maaʃ al-]	مائاش ئال ـ
喝醉酒；喝醉	[mɛs bol-]*	مەست بول ـ
醉汉；醉鬼	名 [mɛs]*	مەست
①好；好吧；行；成；	语气\连 [mɛjli]	مەيلى

可以；随便；没什么 ②不管；不论			
这种时候；那种情况下		[mundaq tʃaʁlarda]	مۇنداق چاغلاردا
脾气；性情；性格；性子；秉性	名	[midʒɛz]	مىجەز
每次		[hɛr qetim]	ھەر قېتىم
①尖锐；锐利 ②灵敏；机灵；智慧	形	[øtkyr]	ئۆتكۈر
①变；变化②变迁 ③变异	动	[øzgɛr-]	ئۆزگەر -
烦恼；心烦；闷得慌		[itʃi puʃ-]*	ئىچى پۇش -
躺；卧；睡	动	[jat-]	يات -
喜欢；中意	使动	[jaqtur-]	ياقتۇر -
单独的；独自	形	[jalʁuz]	يالغۇز

37.3　词语用法说明

[mɛjli] مەيلى

(1)[mɛjli] مەيلى（无论、不论、不管）做连词，用在偏句句首表示概括提出的特殊条件，如：

ئۇ مەيلى يەكشەنبە ، مەيلى بايرام كۈنلىرى بولسۇن ھاراق ئىچمەيدۇ .

[u mɛjli jɛkʃɛmbɛ ，mɛjli bajram kynliri bolsun haraq iʃmɛjdu.]

（他无论是周末还是节假日都不喝酒。）

مەيلى بۈگۈن ، مەيلى ئەتە بولسۇن بىز چوقۇم بارىمىز .
[mɛjli bygyn , mɛjli ɛtɛ bolsun biz ʧoqum barimiz.]
（无论是今天或明天我们一定去。）

(2)做语气词，用在句首表示答应，如：

بۇ كىتابنى ماڭا بېرىپ تۇرامسىز ؟
[bu ki̥tapni maŋa berip turamsiz?]
（您把这本书借给我看可以吗？）

— مەيلى ، ئېلىڭ .
[— mɛjli , eliŋ.]
（行，您拿去吧。）

بىز بىللە بازارغا چىقايلىمۇ ؟
[biz billɛ bazarʁa ʧi̥qajlimu?]
（我们一起上街行吗？）

— مەيلى ، چىقايلى .
[— mɛjli , ʧi̥qajli.]
（行啊！）

(3)与动词条件式连用表示句中所提出的条件由对方选择，如：

سىز بۈگۈن كەلسىڭىزمۇ مەيلى ، كەلمىسىڭىزمۇ مەيلى .
[siz bygyn kɛlsiŋizmu mɛjli , kɛlmisiŋizmu mɛjli.]
（您今天来不来没有关系。）

ئۇ دەرسكە كەلمىسىمۇ مەيلىمۇ ؟
[u dɛrskɛ kɛlmisimu mɛjlimu?]
（他不来上课也可以吗？）

37.4　语音语法要点

一、[ʤ]« ج »音的读法

[ʤ]« ج »音出现在音节末或词末时，一般要读成[ʒ]« ژ »，如：

汉语	口语	书面语
（税）	[baʒ]	باج
（固执）	[kaʒ]	كاج
（良心）	[wiʒdan]	ۋىجدان
（祖先）	[ɛʒdat]	ئەجداد

二、体助动词 [aL]«ئال ـ»及其用法

体助动词 [aL]«ئال ـ»与 [p]«پ»副动词结合表示以下两种意义：

⑴表示动作的结果趋向于施动者，如：

تاماقنى ئوبدان يەۋال（يەپ ئال）، قۇرسقىڭ ئېچىپ قالىدۇ.（你吃好饭，不然会饿着的。）

[tamaqni obdan jɛwal（jɛp al），qursiqiŋ etʃip qalidu.]

ئوبدان ئولتۇرۇۋال（ئولتۇرۇپ ئال）، يىقىلىپ كېتىسەن.（你坐好了，不然会摔倒的。）

[obdan olturuwal（olturup al），jiqilip ketisɛn.]

⑵表示本不应该做，而偏偏做了的意义，如：

ئۇ مەنمۇ بارىمەن دەپ يىغلاپ تۇرۇۋالدى（تۇرۇپ ئالدى）.

[u mɛnmu barimɛn dɛp jiʁlap turuwaldi（turup aldi）.]

（他哭着喊着要去。）

ئۇ ماڭا كەلگەن خەتنى كۆرۈۋاپتۇ（كۆرۈپ ئېلىپتۇ）.

[u maŋa kɛlgɛn χɛtni kørywaptu（køryp eliptu）.]

（他偷看了我的信件。）

注： [p]« پ »副动词与体助动词 [al-]« ئال - »连用时，[p]« پ »变成 [w]« ۋ »并与 [al-]« ئال - »连写。

三、[ʁanliq]« غانلىق »动名词

[ʁanliq]« غانلىق »动名词在完成形动词、持续形动词、未完成形动词之后附加[-liq] [-lik]« لىك-// لىق - 构成。[liq]« لىق »附加在最后一个音节带有后元音的词干后；而« لىك - » [-lik]附加在最后一个音节带有前元音的词干后，如：

（完成） ئوقۇغان + لىق = ئوقۇغانلىق

[oquʁan+liq=oquʁanliq]

（完成） كەلگەن+ لىك= كەلگەنلىك

[kɛlgɛn+lik=kɛlgɛnlik]

（持续） ئوقۇۋاتقان+ لىق = ئوقۇۋاتقانلىق

[oquwatqan+liq=oquwatqanliq]

（未完成） ئوقۇيدىغان+ لىق = ئوقۇيدىغانلىق

[oqujdiʁan+liq=oqujdiʁanliq]

（完成） بارمىغان+ لىق= بارمىغانلىق

[barmiʁan+liq=barmiʁanliq]

（完成） ئىشلىمىگەن+ لىك= ئىشلىمىگەنلىك

[iʃlimigɛn+lik=iʃlimigɛnlik]

（未完成） ئىشلىمەيدىغان+لىق= ئىشلىمەيدىغانلىق

[iʃlimɛjdiʁan+liq=iʃlimɛjdiʁanliq]

（持续）　ئىشلىمەيۋاتقان+لىق=ئىشلىمەيۋاتقانلىق

[iʃlimɛjwatqan+liq=iʃlimɛjwatqanliq]

⑴这类动名词与从格附加成分结合或与［ytʃyn］« ئۈچۈن » 连用表示原因，在句中做状语，如：

ئۇ ئاغرىپ قالغانلىقتىن يىغىنغا قاتنىشالمىدى .

[u aʁrip qalʁanliqtin jiʁinʁa qatniʃalmidi.]

（由于他生病没能参加会议。）

ئۇ ئالدىراش بولۇپ كەتكەنلىكتىن ۋاقتىدا كېلەلمىدى .

[u aldiraʃ bolup kɛtkɛnliktin waχtida kelɛlmidi.]

（由于他太忙没能按时来。）

ئۇنىڭ ئىشى چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن تويغا كېچىكىپ كەلدى .

[uniŋ iʃi tʃiqip qalʁanliqi ytʃyn tojʁa ketʃikip kɛldi.]

（由于他临时有事，所以参加婚礼迟到了。）

⑵与名词领属人称或格附加成分结合表示动作的过程，这时［ʁanliq］« غانلىق »动名词的主体要用名词所有格形式，如：

مەن ئۇنىڭ كۆز يېشى قىلغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم كۆردۈم .

[mɛn uniŋ køz jeʃi qilʁanliqini birintʃi qetim kørdym.]

（我第一次看到他流眼泪。）

مەن سىزنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىڭىزدىن خەۋەر تاپتىم .

[mɛn sizniŋ aʁrip qalʁanliqiŋizdin χɛwɛr taptim.]

（我知道您生病了。）

37.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按 [ʁanliq]« غانلىق »动名词的完成、持续、未完成形式加以变化。

ياقتۇر-　　ئوقۇ-　　كەل-　　يە-　　سۆھبەتلەش-

باشلاپ بار-　　ئىچى پۇش-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　تاماكا چەك-　　مائاش ئال-　　ماڭ-　　چاچ ئال-

كۆر-　　ئاس-　　كەت-　　تۇر-　　ئۆزگەر-

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的 [ʁanliq]« غانلىق »动名词和名词格形式填空。

(1) ئۇ بار-[　　　　] ماڭا دېمىدى .

(2) ئۇ ئۆزىنىڭ خاتا قىل-[　　　　]بىلدى .

(3) ئۇلارنىڭ نېمە دە-[　　　　] ئاڭلىيالمىدىم .

(4) سىزنىڭ شۇنداق قىل-[　　　　] ئىشەنمەيمەن .

(5) ئۇ سېنىڭ بۇ كىتابنى كۆر-[　　　　] بىلمەيدۇ .

(6) ئۇ مېنىڭ نېمە ياز-[　　　　] بىلمەيدۇ .

(7) ئۇ ئاغرىپ قال-[　　　　] يىغىنغا قاتنىشالمىدى .

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 他是因为得病没来上课。

(2) 我没见过他跳舞。

(3) 我们不知道他今天要来。

(4) 你今天来不来没有关系。

(5) 无论是今天还是明天我们一定去。

(6) 你吃好饭，不然会饿着的。

4）结合课文回答下列问题。

(1) سىزنىڭ دادىڭىز نېمە ئىش قىلىدۇ ؟

(2) ئۇ قانداق ئادەم ؟

(3) ئۇنىڭ مىجەزى قانداق ؟

(4) دادىڭىز مائاش ئالغاندا نېمە ئىش قىلىدۇ ؟

(5) ئانىڭىز دادىڭىزنىڭ كىتاب سېتىۋېلىشىغا قانداق قارايدۇ ؟

(6) سىزنىڭ ئائىلىڭىز قانداق ئائىلە ؟

(7) ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ ئاشۇنداق ئېسىل خىسلەتلىرى سىزدە قانداق تەسىر قالدۇردى ؟

第 38 课 ئوتتۇز سەككىزىنچى دەرس

38.1 课文 تېكىست

老奶奶的新厨房 مومايىنىڭ يېڭى ئاشخانىسى

ئالىيەنىڭ مومىسى شەھەرنىڭ سىرتىدا ئولتۇراتتى . ھەر قېتىم يازلىق تەتىل بولغاندا ئۇنى ئېلىپ كېتەتتى . مانا بۈگۈن ئالىيەنىڭ مومىسى كېلىپ ، ئۇنى ئېلىپ كەتتى .

بۇ كۈنى ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق بولۇپ ، ئېتىزدىكى بۇغ-دايلار قۇياش نۇرىدا ئالتۇندەك پارقىرايتتى . بەزى ئېتىزلار-دىكى بۇغدايلارنى ئورۇپ بولغان بولۇپ ، خامانغا تاغدەك دۆۋىلەپ قويغانىدى .

ئالىيەنىڭ مومىسى قايتىپ كېلىپلا ئورمىغا چۈشۈپ كەتتى . ئالىيە بولسا باشاق تېرىشكە باشلىدى .

چۈش بولاي دېگەندە ، ئالىيە بىر سېۋەت باشاقنى كۆ-تۈرۈپ ئۆيگە قايتتى .

ئالىيە ئۆيگە كىرسە مومىسى يوق ، ئاشخانىدىمۇ يوق . ئالىيەنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتكەنىدى . قازاندا ھېچنېمە يوق . ئوچاققا قارىسا ، ئۇچاقتا ئوت تۇگۈل ھەتتا ئوتنىڭ ئۇچقۇنىمۇ يوق ئىدى . بۇ قانداق گەپ ، مومام تاماق ئې-تىشنى ئۇنتۇپ قالغانمىدۇ ؟

ئالىيە تېڭىرقاپ تۇرغاندا ، مومىسى ھورى چىقىپ تۇرغان بىر چىنە سۈيۈقئاشنى كۆتۈرۈپ كىردى . تېخى ئۈستىدە بىر تۇخۇممۇ بار ئىكەن .

—— يە بالام ، چاپسان يەۋال !

ئالىيە بەكمۇ ھەيران بولۇپ :

—— موما ، بۇ سۈيۈقئاشنى كىم ئەتتى ؟ —— دەپ سورىدى .

—— مەن ئەتتىم بالام ، —— دېدى مومىسى كۈلۈپ تۇرۇپ .

—— موما ئوت ياقماي تۇرۇپ سۈيۈقئاشنى قانداق پىشۇردىڭىز ؟ —— دەپ سورىدى ئالىيە .

—— ئاۋۋال تاماقنى يە ، ئاندىن يېڭى ئاشخانامنى ساڭا كۆرسىتەي ، —— دېدى مومىسى .

ئالىيە تاماقنى ھاپىلا ـ شاپىلا يەپلا ، ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتتى ۋە كۈنلۈككە ئوخشايدىغان غەلىتە بىر نەرسىنى كۆردى . « كۈنلۈكنىڭ سېپى » دا بىر كورا بار بولۇپ ، كورىدىكى سۇ پورۇقلاپ قايناۋاتاتتى .

مومىسى ئالىيەگە بۇ « كۈنلۈك » قۇياش نۇرىنى كورىنىڭ تېگىگە يىغىدۇ . بۇنىڭ بىلەن كورىنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئۆرلەيدۇ . ھەممىمىز بۇ خىلدىكى يېڭى ئوچاقنى « كۈن نۇرى ئوچىقى » دەيمىز . كۈن نۇرى ئوچىقىدا تاماق ئەتكەندە ، سەي قورىغاندا ئوتۇن ، كۆمۈر ئىشلەتمەيمىز . ئۇ ھەم پاكىز ھەم تېجەشلىك بولىدۇ ، دەپ چۈشەندۈردى .

ئالىيە خۇشال بولغان ھالدا :

——كۈن نۇرى ئوچىقى بەكمۇ ياخشى ئىكەن ! ——
دېدى .

38.2 词语 سۆز - ئىبارىلەر

厨房	名	[aʃχana]	ئاشخانا
金；金子	名	[altun]	ئالتۇن
来带走；来领走		[alʁili kɛl-]	ئالغىلى كەل -
①先；以前②先前；早先；原先	副	[awal]*	ئاۋۋال
做	动	[ɛt-]	ئەت -
麦穗	名	[baʃaq]	باشاق
开始拾麦穗		[baʃaq teriʃkɛ baʃla-]	باشاق تېرىشكە باشلا -
太；极；十分；非常	副	[bɛkmu]	بەكمۇ
这是什么话；这是怎么一回事		[bu qandaq gɛp]	بۇ قانداق گەپ
于是		[buniŋ bilɛn]	بۇنىڭ بىلەن
有个什么东西		[bir nemɛ]	بىر نېمە
①闪耀；闪光；发亮②炯炯发光③光洁	动	[parqira-]	پارقىرا -
咕嘟响	动	[poruqla-]	پورۇقلا -
使熟；使成熟	使动	[piʃur-]*	پىشۇر-
做饭		[tamaq ɛt-]	تاماق ئەت -
①底；底部②下面；下	名	[tɛk]*	تەگ

部；底下③根底；根基

鸡蛋	名	[tu̥χum]*	تۇخۇم
不但不……而且；不仅不……而且	语气	[tygyl]	تۈگۈل
节省的；节俭的	形	[tedʒɛʃlik]	تېجەشلىك
发愣		[teŋirqap tur-]	تېڭىرقاپ تۇر-
温度	名	[temperatura]	تېمپېراتۇرا
快速；急速；赶快	副	[tʃapsan]	چاپسان
解释；讲解；说明；解说	使动	[tʃy̥ʃɛndyr-]*	چۈشەندۈر-
快到中午时		[tʃy̥ʃ bolaj degɛndɛ]*	چۈش بولاي دېگەندە
瓷碗	名	[tʃinɛ]	چىنە
①打谷场；麦场②打好的粮食堆	名	[χaman]	خامان
这样问道		[dɛp soridi]	دەپ سورىدى
把子；柄；杆	名	[sap]	ساپ
炒菜		[sɛj qoru-]	سەي قورۇ-
汤面；汤饭；揪面片	名	[sujqaʃ]*	سۇيۇقئاش
篮子；筐子	名	[sewɛt]	سېۋەت
①外；外面；外头②之外；以外	名	[sirt]	سىرت
城市	名	[ʃɛhɛr]	شەھەر
锅	名	[qazan]	قازان
沸；开；煮沸	动	[qajna-]	قاينا-

①腹；肚子②肚量；气量；胸怀	名	[qorsaq]	قورساق
肚子饿		[qorsaq atʃ-]	قورساق ئاچ -
太阳	名	[qujaʃ]	قۇياش
锅（带双耳的，直筒装的）	名	[kora]	كورا
端；举；抬；挑；扛；提；抱；托起；撩起	动	[køtyr-]	كۆتۈر-
煤；炭；煤炭	名	[kømyr]	كۆمۈر
笑着；面带微笑		[kylyp tur-]	كۈلۈپ تۇر-
伞	名	[kynlyk]	كۈنلۈك
阳光灶；太阳能灶(炉子)		[kyn nuri otʃiʁi]*	كۈن نۇرى ئوچىقى
老太太；老太婆	名	[momaj]	موماي
光；光线；光芒	名	[nur]	نۇر
匆匆忙忙；急急忙忙；仓促		[hapila-ʃapila]	هاپىلا - شاپىلا
甚至	连\语气	[hɛtta]	ھەتتا
吃惊；惊奇		[hɛjran bol-]	ھەيران بول -
冒着热气		[hori tʃiqip tur-]*	ھورى چىقىپ تۇر-
无论什么；什么都；什么也	代	[heʃnemɛ]*	ھېچنېمە
火；火力	名	[ot]	ئوت
柴；木柴	名	[otun]	ئوتۇن

点火		[ot jaq-]	ئوت ياق-
炉灶	名	[otʧaq]	ئوچاق
收割	名	[orma]	ئورما
开始忙碌收割；投入到收割当中		[ormiʁa tʃy̥ʃyp kɛt-]*	ئورمىغا چۈشۈپ كەت-
收割完		[orup bol-]	ئوروپ بول-
住；居住	动	[oltur-]	ئولتۇر-
火花；火星；星星之火	名	[y̥ʃqun]*	ئۇچقۇن
忘记		[untup qal-]	ئۇنتۇپ قال-
回家		[øjgɛ qajt-]	ئۆيگە قايت-
进屋		[øjgɛ kir-]	ئۆيگە كىر-
上面；上头	名	[yst]	ئۈست
田；田地	名	[etiz]	ئېتىز
带走；领走		[elip kɛt-]	ئېلىپ كەت-
使用	使动	[iʃlɛt-]*	ئىشلەت-
放暑假时		[jazliq tɛtil bolʁanda]	يازلىق تەتىل بولغاندا
集中起来	动	[jiʁ-]	يىغ-

38.3 词语用法说明

[halda] هالدا

(1)[halda] هالدا是后置词，一般与形容词或形动词连用表示行为动作的状态，可以充当句子的状语，如：

（阿力木高高兴兴地进来了。）	ئالىم خۇشال ھالدا كىرىپ كەلدى . [alim χuʃal halda kirip kɛldi .]
（他垂头丧气地从医院出来了。）	ئۇ دوختۇرخانىدىن روھى چۈشكەن ھالدا چىقتى . [u doχturχanidin rohi tʃyʃkɛn halda tʃiqti.]

(2)有时可用于作者语言和人物语言之间，如：

（阿丽亚高高兴兴地说： —太阳能灶真好！）	ئالىيە خۇشال بولغان ھالدا : كۈن نۇرى ئوچىقى بەكمۇ ياخشى ئىكەن!ـــــ دېدى . [alijɛ χuʃal bolʁan halda: —— kyn nuri otʃiʁi bɛkmu jaχʃi ikɛn! —— dedi.]
（奶奶微笑着说： — 孩子，你快点儿吃吧。）	موماي كۈلۈمسىرىگەن ھالدا : ـــــ بالام ، تامىقىڭنى چاپسان يە ، ـــــ دېدى . [momaj kylymsirigɛn halda : —— balam , tamiʁiŋni tʃapsan jɛ, —— dedi.]

38.4 语法要点

动词直接陈述式反复过去时

反复过去时表示说话时刻前反复发生或持续存在的动作。动词词干后先附加 [-at][-ɛt][-jt]«ـ يت // ـ ەت // ـ ات»，然后再附加以清辅音开头的过去时直接陈述式人称附加成分而构成，其附加方法要遵循元音和谐和元音与辅音的搭配规律。

人称		数	动词直接陈述式反复过去时附加成分		
			以辅音开头	以前元音开头	以后元音开头
第一人称		单数	-يتتىم [-jttim]	- ەتتىم [-ɛttim]	- اتتىم [-attim]
第一人称		复数	- يتتۇق [-jttuq]	- ەتتۇق [-ɛttuq]	- اتتۇق [-attuq]
第二人称	普称	单数	- يتتىڭ [-jttiŋ]	- ەتتىڭ [-ɛttiŋ]	- اتتىڭ [-attiŋ]
第二人称	尊称	单数	- يتتىڭىز [-jttiŋiz]	- ەتتىڭىز [-ɛttiŋiz]	-اتتىڭىز [-attiŋiz]
第二人称	复数		- يتتىڭلار [-jttiŋlar]	- ەتتىڭلار [-ɛttiŋlar]	- اتتىڭلار [-attiŋlar]
第三人称	单数、复数		- يتتى [-jtti]	- ەتتى [-ɛtti]	- اتتى [-atti]

反复过去时的否定形式在否定动词词干后先附加[-jt]«يت - »，然后再附加过去时直接陈述式人称附加成分构成，如：

否定式	肯定式
ئوقۇ+ ما+ يت+ تىم =ئوقۇمايتتىم [oqu+ma+jt+tim=oqumajttim]	ئوقۇ+ يت+ تىم =ئوقۇيتتىم [oqu+jt+tim=oqujttim]
ئوقۇ+ ما+ يت+ تۇق =ئوقۇمايتتۇق [oqu+ma+jt+tuq=oqumajttuq]	ئوقۇ+ يت+ تۇق =ئوقۇيتتۇق [oqu+jt+tuq=oqujttuq]

كەل+ ەت+ تىڭ=كېلەتتىڭ [kɛl+ɛt+tiŋ=kelɛttiŋ]　　كەل+ مە+ يت+ تىڭ=كەلمەيتتىڭ [kɛl+mɛ+jt+tiŋ=kɛlmɛjttiŋ]

كەل+ ەت+ تىڭىز=كېلەتتىڭىز [kɛl+ɛt+tiŋiz=kelɛttiŋiz]　　كەل+ مە+ يت+ تىڭىز=كەلمەيتتىڭىز [kɛl+mɛ+jt+tiŋiz=kɛlmɛjttiŋiz]

كەل+ەت+ تىڭلار=كېلەتتىڭلار [kɛl+ɛt+tiŋlar=kelɛttiŋlar]　　كەل+مە+ يت+ تىڭلار=كەلمەيتتىڭلار [kɛl+mɛ+jt+tiŋlar=kɛlmɛjttiŋlar]

كەل+ ەت+ تى=كېلەتتى [kɛl+ɛt+ti=kelɛtti]　　كەل+ مە+ يت+ تى=كەلمەيتتى [kɛl+mɛ+jt+ti=kɛlmɛjtti]

反复过去时的疑问式有两种：

(1)在上述反复过去时肯定式或否定式后加语气词[mu]«مۇ»构成，如：

ئوقۇيتتىم+ مۇ=ئوقۇيتتىممۇ [oqujttim+mu=oqujttimmu]　　ئوقۇمايتتىم+ مۇ= ئوقۇمايتتىممۇ [oqumajttim+mu=oqumajttimmu]

ئوقۇيتتۇق+ مۇ= ئوقۇيتتۇقمۇ [oqujttuq+mu=oqujttuqmu]　　ئوقۇمايتتۇق+ مۇ= ئوقۇمايتتۇقمۇ [oqumajttuq+mu=oqumajttuqmu]

ئوقۇيتتىڭ+مۇ= ئوقۇيتتىڭمۇ [oqujttiŋ+mu=oqujttiŋmu]　　ئوقۇمايتتىڭ+ مۇ=ئوقۇمايتتىڭمۇ [oqumajttiŋ+mu=oqumajttiŋmu]

ئوقۇيتتىڭىز+مۇ= ئوقۇيتتىڭىزمۇ [oqujttiŋiz+mu=oqujttiŋizmu]　　ئوقۇمايتتىڭىز+مۇ= ئوقۇمايتتىڭىزمۇ [oqumajttiŋiz+mu=oqumajttiŋizmu]

ئوقۇيتتىڭلار+مۇ=ئوقۇيتتىڭلارمۇ [oqujttiŋlar+mu=oqujttiŋlarmu]　　ئوقۇمايتتىڭلار+ مۇ= ئوقۇمايتتىڭلارمۇ [oqumajttiŋlar+mu=oqumajttiŋlarmu]

ئوقۇيتتى+ مۇ= ئوقۇيتتىمۇ [oqujtti+mu=oqujttimu]　　ئوقۇمايتتى+مۇ= ئوقۇمايتتىمۇ [oqumajtti+mu=oqumajttimu]

(2)动词词干（包括否定词干）后先附加 « ـەم // ـام // ـم »

[-m] [-am] [-ɛm]，然后再附加以[t]« ت »开头的过去时直接陈述式人称附加成分构成，如：

ئوقۇ+ م+تىم= ئوقۇمتىم	ئوقۇ+ ما+ م+ تىم =ئوقۇمامتىم
[oqu+m+tim=oqumtim]	[oqu+ma+m+tim=oqumamtim]
كەل+ ەم+ تۇق =كېلەمتۇق	كەل+ مە+ م+ تۇق= كەلمەمتۇق
[kɛl+ɛm+tuq=kelɛmtuq]	[kɛl+mɛ+m+tuq=kɛlmɛmtuq]
كەل+ ەم+ تىڭ= كېلەمتىڭ	كەل+ مە+ م+ تىڭ= كەلمەمتىڭ
[kɛl+ɛm+tiŋ=kelɛmtiŋ]	[kɛl+mɛ+m+tiŋ=kɛlmɛmtiŋ]
بار+ ام + تىڭىز= بارامتىڭىز	بار + ما+ م+ تىڭىز= بارمامتىڭىز
[bar+am+tiŋiz=baramtiŋiz]	[bar+ma+m+tiŋiz=barmamtiŋiz]
تىرىش+ام+تىڭلار=تىرىشامتىڭلار	تىرىش+ما+م+تىڭلار= تىرىشمامتىڭلار
[tiriʃ+am+tiŋlar=tiriʃamtiŋlar]	[tiriʃ+ma+m+tiŋlar=tiriʃmamtiŋlar]
ياز+ ام+ تى= يازامتى	ياز+ ما+م+ تى = يازمامتى
[jaz+am+ti=jazamti]	[jaz+ma+m+ti=jazmamti]

ئۇ دائىم ياخشى ئىش قىلاتتى .
[u dajim jaχʃi iʃ qilatti.]
（他经常做好事。）

بىز ئۇلار بىلەن ئىنتايىن ئىناق ئۆتەتتۇق .
[biz ular bilɛn intajin inaq øtɛttuq.]
（我们和他们相处得很和睦。）

مەن دەرسكە ھەرگىز كېچىكمەيتتىم .
[mɛn dɛrskɛ hɛrgiz ketʃikmɛjttim.]
（我上课从不迟到。）

مەن دائىم ئۇنىڭ ئۆيىگە باراتتىم .
[mɛn dajim uniŋ øjigɛ barattim.]
（我常去他家。）

ئۇ تەتىلدە ئۆيىگە قايتاتتىمۇ ؟
（他平时假期

回家吗？） [u tɛtildɛ øjigɛ qajtattimu？]

反复过去时与条件式连用时，它所表达的仅仅是对过去可能发生的行为的一种估计、虚构或愿望，如：

ئۇ كەتمىگەن بولسا، بۇنداق ئىش يۈزبەرمىگەن بولاتتى .

[u kɛtmigɛn bolsa，bundaq iʃ jyzbɛrmigɛn bolatti.]

（如果他没有走的话，也就不会发生这种事了。）

ئەينى ۋاقىتتا ئۇ ياردەم قىلمىغان بولسا، مېنىڭ بۈگۈنكىدەك ياخشى كۈنۈم بولمىغان بولاتتى .

[ɛjni waqitta u jardɛm qilmiʁan bolsa，meniŋ bygynkidɛk jaχʃi kynym bolmiʁan bolatti.]

（想当年，若不是他帮助了我，我就不会有今天的好日子。）

38.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词直接陈述式反复过去时肯定形式加以变化。

ئەت -	ئىچى پۇش -	بار -	ئۆگەن -	بەر -
ياز -	پارقىرا -	پورۇقلا -	ماڭ -	پىشۇر -
كۆر -	ئاس -	كەت -	تۇر -	ئۆزگەر -

3）将下列动词按动词直接陈述式反复过去时否定形式加以变化。

چۈشەندۈر -　　ئوقۇ -　　كەل -　　بە -　　ئوت ياق -

تېڭىرقاپ قال-　　سەي قورۇ-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　قورساق ئاچ-　　كۆتۈر-　　ماڭ-　　ھەيران بول-

كۆر-　　ئاس-　　كەت-　　كۈلۈپ تۇر-　　ئۆزگەر-

4）将下列动词按动词直接陈述式反复过去时疑问形式加以变化。

ئورۇپ بول-　　ئوقۇ-　　كەل-　　يە-　　ئېلىپ كەت-

ئولتۇر-　　ئۇنتۇپ قال-　　بار-　　ئۆگەن-　　بەر-

ياز-　　ئۆيگە قايت-　　ئۆيگە كىر-　　ماڭ-　　ئىشلەت-

كۆر-　　ئاس-　　كەت-　　تۇر-　　ئۆزگەر-

5）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词直接陈述式反复过去时形式填空。

(1) بىز دائىم بىللە كىنوغا بار-[   ].

(2) ئۇلار بەك ياخشى ئۆت-[   ].

(3) سىز لازا يېيىشنى ياخشى كۆر-[   ]؟

(4) مەن بۇرۇن ناخشا ئېيتىشنى بەك ياخشى كۆر-[   ].

(5) ئۇ دەرسكە ھەرگىز كېچىكمە-[   ].

(6) ئۇلار مۇزىكا ئاڭلاشنى ياخشى كۆر-[   ] مۇ؟

(7) ئۇ كەتمىگەن بولسا، بۇنداق ئىش يۈزبەرمىگەن بول-[   ].

(8) ئۇلار بۇ يەرگە كەل-[   ]؟

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 他常到我家来。

(2) 我以前不喜欢跳舞。

(3) 我们俩相处得非常融洽。

(4) 我们以前不懂维吾尔语。

(5) 他上大学时常打球。

(6) 妈妈，我小时候喜欢听歌吗？

4）结合课文回答下列问题。

(1) ئالىيەنىڭ مومىسى نەدە ئولتۇراتتى ؟

(2) ئالىيەنىڭ مومىسى يازلىق تەتىلدە ئۇنى ئېلىپ كېتەتتىمۇ ؟

(3) ئالىيە مومىسىنىڭ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن نېمە ئىش قىلدى ؟

(4) ئالىيەنىڭ مومىسى چۈشلۈك تاماق ئېتىشنى ئۇنتۇپ قالغانىكەنمۇ ؟

(5) ئالىيەنىڭ مومىسى ئوت ياقماي تۇرۇپ سۇيۇقئاشنى قانداق پىشۇرغان ؟

(6) ئالىيە كۆرگەن كۈن نۇرى ئوچىقى قانداق ئىكەن ؟

(7) نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭدا ئوتۇن ،كۆمۈر ئىشلەتمەي تۇرۇپمۇ تاماق ئەتكىلى ، سەي قورىغىلى بولىدۇ ؟

第 39 课　ئوتتۇز توققۇزىنچى دەرس

39.1 课文 تېكست

和田的石榴 خوتەن ئانارى

ئەگەر سىز كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى خوتەن شەھىرىگە بېرىپ ، قايسىبىر دېھقاننىڭ هويلا ـ ئاراملىرىغا نەزەر سالسىڭىز ، ئاجايىپ ئېسىل بىر مېۋىگە كۆزىڭىز چۈشىدۇ . مانا بۇ ئانا يۇرتۇم خوتەننىڭ يەرلىك ئەلا سورتلۇق ، ئىقتىسادىي قىممىتى يۇقىرى بولغان مېۋىلىرىنىڭ بىرى ـــ ئانار .

ئانار دەرىخى پەرۋىشنى قانچە كۆچەيتىپ ، قۇۋۋەتنى قانچە ئاشۇرسا ، شۇنچە ياخشى ئۆسىدۇ . تۆۋىدىن چىققان ياش نوتىلىرىنى قومۇرۇپ ئېلىپ تىكسە ، ئاسان كۆكلەيدۇ ، ئەمما ئۇرۇقى ئۇنمەيدۇ .

ئانار چېچىكى ـــ ئانارنىڭ ئەڭ ياخشى مەھسۇلاتى بو-لۇپ ، ئۇنىڭدىن تەمى تاتلىق ، قۇۋۋىتى يۇقىرى بولغان ئانار گۈلى شەربىتى ياسىلىدۇ . ئانار گۈلى شەربىتى بەدەننى كۆ-چەيتىش ، يۈرەك ، جىگەر ، ئاشقازان كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا يەنە قان تومۇرنى كېڭەيتىش ، بۆرەك قاننى ساپلاشتۇرۇش ، ئېغىزدىكى سۇلۇق جاراھەتلەر-گە ، چىش ئاغرىقىغا ، بەدەن ئەزالىرىدىن كەلگەن قانلارنى

توختىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ .

نېمە ئۈچۈن خوتەن ئانارىنىڭ قىممىتى يۇقىرى ، تەمى تاتلىق بولىدۇ ؟

خوتەن رايونىنىڭ ئەتراپى قۇملۇق بىلەن قاپلىنىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، تېمپېراتۇرىسى باشقا جايلارغا قارىغاندا خېلى پەرقلىنىپ، 40-38 گرادۇستىن چۈشمەيدۇ . كۈندۈزى كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتىمۇ بىرقەدەر ئۇزۇن . يەرلىرىنىڭ تۇپراق قاتلىمى قۇمىقېتىش . شۇڭا خوتەن ئانارى تاتلىق بولۇپ ، بازىرى ئىتتىك ، خېرىدارى كۆپ .

ئانارىنىڭ ئوزۇقلۇق ۋە دورىلىق قىممىتى يۇقىرى بولۇپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىن چىقىدىغان ئەڭ ئېسىل، ئەڭ قىممەتلىك مېۋىلەرنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ .

39.2 词语 سۆز ـ ئىبارىلەر

自治区		[aptonom rajon]	ئاپتونوم رايون
①奇妙的②卓越的	形	[adʒajip]	ئاجايىپ
胃	名	[aʃqazan]	ئاشقازان
使增长；使加强；使强化；使提高	使动	[aʃur-]	ئاشۇر-
石榴花		[anar tʃetʃigi]*	ئانار چېچىكى
石榴树		[anar dɛriχi]	ئانار دەرىخى
石榴花汁		[anar gyli ʃɛrbiti]	ئانار گۈلى شەربىتى
家乡；故乡；老家		[ana jurt]	ئانا يۇرت
周围；附近	名	[ɛtrap]	ئەتراپ
如果；倘若；假如	连	[ɛgɛr]	ئەگەر

品优的；优质的		[ɛlɛ sortluq]	ئەلا سورتلۇق
畅销；热销		[baziri i̥ttik]*	بازىرى ئىتتىك
别的地方；别处		[baʃqa ʤajlar]	باشقا جايلار
身体；体格	名	[bɛdɛn]	بەدەن
身体各部位；肌体		[bɛdɛn ɛzaliri]	بەدەن ئەزالىرى
强身健体		[bɛdɛnni ky̥ʧɛjtiʃ]*	بەدەننى كۈچەيتىش
看作；作为；视为；当作		[bulup hesaplan-]*	بولۇپ ھېسابلان-
坏的	形	[buzuq]	بۇزۇق
清洁血液		[buzuq qanni saplaʃturuʃ]	بۇزۇق قاننى ساپلاشتۇرۇش
区别；有区别	动	[pɛrqlɛn-]	پەرقلەن-
①养育；培育；抚育②管理；看护	名	[pɛrwiʃ]	پەرۋىش
①甜的；甜美的②甜蜜的；美满的	形	[tatliq]	تاتلىق
味道	名	[tɛm]	تەم
①土；土壤；②土地	名	[tu̥praq]*	تۇپراق
①伤；疮②创伤	名	[ʤarahɛt]	جاراھەت
肝脏	名	[ʤigɛr]	جىگەر
花(多指木本植物的)	名	[ʧeʧɛk]	چېچەك
牙病		[ʧi̥ʃ aʁriʁi]*	چىش ئاغرىقى
和田	名	[χotɛn]	خوتەن

顾客	名	[χeridar]	خېرىدار
治疗	动	[dawala-]	داۋالا ـ
①药用的②药引子	名\形	[doriliq]	دورىلىق
农民	名	[dehqan]	دېھقان
地区；区域	名	[rajon]	رايون
使变纯；使变纯净	使动	[saplaʃtur-]	ساپلاشتۇر ـ
①带水的；水多的；②多汁的	形	[suluq]	سۇلۇق
①环绕②覆盖着；笼罩着；布满；充满		[qaplinip tur-]	قاپلىنىپ تۇر ـ
①层；层次②阶层	名	[qatlam]	قاتلام
①看来②比	语气	[qariʁanda]	قارىغاندا
血；血液	名	[qan]	قان
血管；血脉		[qan tomur]	قان تومۇر
扩张血管		[qan tomurni keŋɛjtiʃ]	قان تومۇرنى كېڭەيتىش
止血		[qanlarni toχtat-]	قانلارنى توختات ـ
表示不确定的人或事	代	[qajsibir]	قايسىبىر
拔出	动	[qomur-]	قومۇر ـ
含沙的；有沙子的	形	[qumqetiʃ]	قۇمقېتىش
①含沙的；②沙地；沙漠	形\名	[qumluq]	قۇملۇق
①力；力量②能量③营养	名	[quwwɛt]	قۇۋۋەت

①价值②昂贵③贵重；宝贵	名	[qimmɛt]	قىممەت
①昂贵的②珍贵的；宝贵的③尊贵的	形	[qimmɛtlik]	قىممەتلىك
①目光落到……②看上；看中		[køzi tʃyʃ-]	كۆزى چۈش ـ
①发青；变绿②兴旺；发达	动	[køklɛ-]	كۆكلە ـ
加强；增加；强化	使动	[ky̥tʃɛjt-]*	كۈچەيت ـ
秋天的某一天		[kyz kynlirinin biridɛ]	كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە
白天；白昼	名	[kyndyz]	كۈندۈز
日照时间		[kyn nurinin tʃy̥ʃyʃ waχti]*	كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى
病	名	[kesɛllik]	كېسەللىك
使变宽；使扩展；使扩大	使动	[keŋɛjt-]	كېڭەيت ـ
度	量	[giradus]*	گرادۇس
就这个；这就是		[mana bu]	مانا بۇ
瞩目；注目；展望		[nɛzɛr sal-]	نەزەر سال ـ
为什么		[nemɛ y̥tʃyn]*	نېمە ئۈچۈن
庭院；院落		[hojla aram]	هويلا ـ ئارام

①算；计算②算做；以为；认为	动 [hesapla-]*	ھېسابلا-
种子	名 [uruq]	ئۇرۇق
发芽；出芽；萌芽	动 [yn-]	ئۈن-
经济的	形 [ii̯χtisadi]*	ئىقتىسادىي
幼枝	[jaʃ nota]	ياش نوتا

39.3 词语用法说明

[biri] بىرى

数词[bir] بىر与名词领属第三人称附加成分结合表示以下意义：

①与所有格形式的词连用表示“其中之一”，如：

ئانار ــــ ئاپتونوم رايونىمىزدىن چىقىدىغان ئېسىل مېۋىلەرنىڭ بىرى .

[anar— aptonom rajonimizdin ʧi̯qidiʁan esil mewilɛrniŋ biri .]

（石榴是我们自治区出产的优良水果之一。）

ئۇ سىنىپىمىزدىكى ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى .

[u sinipimizdiki y̯ʃtɛ jaχʃi oquʁuʧilarniŋ biri .]

（他是我们班的三好学生之一。）

②表示“某人”的意思，如：

سىزنى بىرى بىر نېمە دېدىمۇ ؟

[seni biri bir nemɛ dedimu?]

（有人说你什么了吗？）

مەكتەپ ئالدىدا بىرى سىزنى ساقلاپ قالدى .

[mɛktɛp aldida biri sizni saqlap qaldi .]

（有个人在学校门口等您。）

39.4　语法要点

动词的语态

动词的语态表示动作与主体之间的关系。

动词的语态根据语法意义可以分为主动态、被动态、自反态、使动态、交互共同态五种。

1. 主动态

动词的主动态没有形态标志，动词的原形就是主动态。它表示动作由主体发出并完成，如：

（我写文章了。）　　مەن ماقالا يازدىم .

[mɛn maqalɛ jazdim.]

（今天我们看电影了。）　　بىز بۈگۈن كىنو كۆردۇق .

[biz bygyn kino kørduq .]

（他们回来了。）　　ئۇلار قايتىپ كەلدى .

[ular qajtip kɛldi.]

2. 被动态

被动态动词表示行为动作由他人完成并由主体承受。其构成方法如下：

①以元音结尾的动词词干后加 [-n]« ن ـ »或 [-l]« ل ـ »构成（最后一个音节中带 [-l]« ل ـ »的动词附加 [-n]« ن ـ »，其余的附加 [-l]« ل ـ »），如：

（制造→被制造）　[jasa+l=jasal-]　ياسا + ل = ياسال ـ

（开始→被开始）　[baʃla+n=baʃlan-]　باشلا+ ن = باشلان ـ

（读→被读）　[oqu+l=oqul-]　ئوقۇ+ ل = ئوقۇل ـ

（做→被做） [iʃlɛ+n=iʃlɛn-] ئىشلە+ ن = ئىشلەن ـ

②辅音结尾的动词词干最后一个音节中带有 [-l]«ل ـ»的话，要附加[-in][-un][-yn]«ـ ىن // ـ ۇن // ـ ۈن»，其它动词附加[-il][-ul][-yl] «ـ ىل // ـ ۇل // ـ ۈل»，如：

（说→被说） [ejt+il=ejtil-] ئېيت + ىل = ئېيتىل ـ

（打→被打） [ur+ul=urul-] ئۇر+ ۇل = ئۇرۇل ـ

（拿→被拿） [al+in=elin-] ئال+ ىن =ئېلىن ـ

（找→被找） [tap+il=tepil-] تاپ + ىل = تېپىل ـ

（做→被做） [qil+in=qilin-] قىل + ىن = قىلىن ـ

（这幅画画得非常好。） بۇ رەسىم بەك ياخشى سىزىلىپتۇ .
[bu rɛsim bɛk jaχʃi siziliptu.]

（班会开始了。） سىنىپ يىغىنى باشلاندى .
[sinip jiʁini baʃlandi.]

（阿依古丽被评选为代表。） ئايگۈل ۋەكىللىككە سايلاندى .
[ajgyl wɛkillikkɛ sajlandi.]

注： [jɛ-][ju-][dɛ-]«ـ دە // ـ يۇ // ـ يە»的被动态形式较特殊，需要单独熟记，如：

（正确）يېيىل ـ （错误） يە ـ ← يەل ـ

（正确）يۇيۇل ـ （错误） يۇ ـ ← يۇل ـ

（正确）دېيىل ـ （错误） دە ـ ← دەل ـ

被动态附加成分一般附加在及物动词的词干上。附加了被动态附加成分的动词均变为不及物动词。主语由表示非生物名词充当时，谓语动词一般要用被动态形式，如：

（这个字怎么写？） بۇ خەت قانداق يېزىلىدۇ ؟
[bu χɛt qandaq jezilidu?]

（衣服被洗了。） كىيىملەر يۇيۇلدى .
[kijimlɛr jujuldi.]

（书被写完了。） كىتاب يېزىلىپ بولدى .
[kitap jezilip boldi.]

3. 使动态

使动态表示行为动作不是主体自己完成，而是主体促使另外的客体（人或物）来进行或完成。动词词干后附加以下四组附加成分构成：

① [-t]« ـ ت »

② [-ʁuz] [-quz] [-gyz] [-kyz] « ـكۈز // ـ گۈز // ـ قۇز // ـ غۇز »

③ [-ur] [-yr] « ـ ۇر // ـ ۈر »

④ [-dur] [-dyr] [-tur] [-tyr] « ـ تۇر // ـ تۈر // ـ دۇر // ـ دۈر »

(1)在以元音或辅音 [-r] [-j] « ـ ي // ـ ر »结尾的多音节词后附加 [-t] « ـ ت »，如：

（读→使读） [oqu+t=oqut-] ئوقۇ+ ت = ئوقۇت ـ

（说→让说） [søzlɛ+t=søzlɛt-] سۆزلە+ ت = سۆزلەت ـ

（增多→使增多） [køpɛj+t=køpɛjt-] كۆپەي +ت = كۆپەيت ـ

（召唤→使召唤） [tʃaqir+t=tʃaqirt-] چاقىر+ ت = چاقىرت ـ

(2)在以元音或辅音 [-r] « ـ ر »结尾的单音节词以及辅音 [-t] « ـ ت » 结尾的动词后，一般附加 [-ʁuz] [-quz] [-gyz] [-kyz] « ـ كۈز // ـ گۈز // ـ قۇز // ـ غۇز »，如：

（吃→让吃） [jɛ+gyz=jegyz-] يە +گۈز = يېگۈز ـ

（洗→使洗） [ju+ʁuz=juʁuz-] يۇ+غۇز= يۇغۇز-

（走→让走） [kɛt+kyz=kɛtkyz-] كەت + كۈز = كەتكۈز-

（躺下→使躺下） [jat+quz=jatquz-] يات+ قۇز= ياتقۇز -

（进去→使进去） [kir+gyz=kirgyz-] كىر+گۈز=كىرگۈز-

（去→让去） [bar+ʁuz=barʁuz-] بار+ غۇز= بارغۇز-

(3)在以辅音[-ʃ][-ʧ]«ـش // ـچ»结尾的单音节动词后，一般附加 [-ur][-yr]«ـۇر // ـۈر»附加成分，如：

（下去→让下去） [ʧyʃ+yr=ʧy̥ʃyr-] چۈش+ ۈر=چۈشۈر -

（喝→使喝下） [iʧ+yr=i̥ʧyr-] ئىچ + ۈر =ئىچۈر -

（熟→使熟） [piʃ+ur=pi̥ʃur-] پىش + ۇر= پىشۇر -

（飞→使飞） [uʧ+ur=u̥ʧur-] ئۇچ + ۇر= ئۇچۇر -

(4)在以 [-l][-m][-n][-z][-p][-s][-q][-k][-g][-ʁ][-ŋ][-ʃ] «ـل // ـم // ـن // ـز // ـپ // ـس // ـق // ـك // ـگ // ـغ // ـڭ // ـش»结尾的动词词干和[-j]«ـي» 结尾的单音节动词词干之后附加[-dur][-dyr][-tur][-tyr]«ـدۇر // ـدۈر // ـتۇر // ـتۈر»，如：

（写→让写） [jaz+dur=jazdur-] ياز+ دۇر= يازدۇر -

（缝制→让缝制） [tik+tyr=ti̥ktyr-] تىك+ تۈر= تىكتۈر -

（笑→使发笑） [kyl+dyr=kyldyr-] كۈل +دۈر=كۈلدۈر -

（穿→让穿） [kij+dyr=kijdyr-] كىي + دۈر=كىيدۈر -

（见面→让见面） [kørysh+tyr=køryʃtyr-] كۆرۈش + تۈر= كۆرۈشتۈر -

（找出→使找出） [tap+tur=taptur-] تاپ + تۇر= تاپتۇر -

（我们使（让）他逗笑了。） بىز ئۇنى كۈلدۈردۇق .
[biz uni kyldyrduq.]

（我让他上学去了。）	مەن ئۇنى مەكتەپكە ماڭدۇردۇم . [mɛn uni mɛktɛpkɛ maŋdurdum.]
（他马上上饭了。）	ئۇ دەرھال تاماق كەلتۈردى . [u dɛrhal tamaq kɛltyrdi.]
（他让他父亲给买了本书。）	ئۇ دادىسىغا كىتاب ئالدۇردى . [u dadisiʁa kitap aldurdi.]

注：①有少数动词的使动态是不规则的，需熟记，如：

[qorq- →qorqut-]　　قورق ـ ← قورقۇت ـ

[qajt- →qajtur-]　　قايت ـ ← قايتۇر ـ

[kør- →kørsɛt-]　　كۆر ـ ← كۆرسەت ـ

②语态附加成分可以重叠使用。即维吾尔语中一个主动态动词词干后，可以连续附加两个甚至三个语态附加成分，如：

主动态+使动态+使动态

[jasa+t+quz=jasatquz-]　　ياسا+ت+قۇز= ياساتقۇز ـ

[køtʃyr+t+kyz=køtʃyrtkyz-]　　كۆچۈر+ت+كۈز=كۆچۈرتكۈز ـ

39.5　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词被动态形式加以变化。

ئاشۇر ـ　ئوقۇ ـ　ماڭ ـ　يە ـ　تۇر ـ

ئەت ـ　ساپلاشتۇر ـ　بار ـ　ئۆزگەر ـ

ياز ـ　پەرقلەن ـ　بەر ـ　قومۇر ـ　كۆر ـ

3）将下列动词按动词使动态形式加以变化。

كېڭەي-　ئوقۇ-　كەل-　يە-　سېسابلا-

ئۆزگەر-　كۆكلە-　بار-　كەت-　بەر-

ياز-　كۆچەي-　كۆتەر-　ماڭ-　نەزەر سال-

كۆر-　ئۈز-

4）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词被动态形式填空。

(1) ئىشىك ئاچ-[ ].

(2) بۈگۈن سىنىپ يىغىنى ئاچ-[ ].

(3) بۇ خەت قانداق ياز-[ ]؟

(4) كىيىملەر يۇ-[ ].

(5) كىتاب ياز-[ ] بولدى.

(6) ئوقۇغۇچىلار سىنىپقا يىغ-[ ].

3）用适当的动词使动态形式填空。

(1) مەن ئۇنى بازارغا ماڭ-[ ].

(2) ئۇ ئانىسىغا چاپان ئال-[ ].

(3) ئاچام مېنى ماڭ-[ ].

(4) بىز ئۇنى كۈل-[ ].

(5) ئۇ بالىنى كارىۋاتقا يات-[ ].

(6) بىز دەرھال تاماق كەل-[ ].

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我经常让他唱歌。

(2) 老师让我做作业了。

(3) 他让孩子吃饭了。

(4) 毕业论文写完了。

(5) 五月份召开教学会议。

(6) 门被打开了。

5）结合课文回答下列问题。

(1) خوتەندىن قايسى مېۋە كۆپ چىقىدۇ ؟

(2) ئانار قانداق مېۋە ؟

(3) ئانار دەرىخى قانداق پەرۋىش قىلىنسا ياخشى ئۆسىدۇ ؟

(4) ئانار چېچىكىدىن نېمە ياسىلىدۇ ؟

(5) ئانار گۈلى شەربىتى قايسى كېسەللەرنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ ؟

(6) نېمە ئۈچۈن خوتەن ئانارىنىڭ قىممىتى يۇقىرى ، تەمى تاتلىق بولىدۇ ؟

第 40 课　قىرىقىنچى دەرس

40.1 课文　تېكىست

新疆　شىنجاڭ

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى مەملىكىتىمىزنىڭ غەربىي شىمال قىسمىغا جايلاشقان ، يەر كۆلىمى كەڭ ، بايلىقى مول ، تۇپرىقى مۇنبەت .

شىنجاڭدىن نېفىت ، تۆمۈر، كۆمۈر، ئالتۇن ،كۇمۇش ، مىس قاتارلىق كان مەھسۇلاتلىرى چىقىدۇ . شىنجاڭدا بۇغداي ، قوناق ، پاختا ، قىچا ، شال ، قاتارلىق زىرائەتلەر تېرىلىدۇ . ئالما ، نەشپۈت ، شاپتۇل ، ياڭاق ، ئۈزۈم ، ئۆرۈك ، ئەنجۈر ، ئانار قاتارلىق مېۋىلەر، قوغۇن ـ تاۋۇزلار ۋە ھەرخىل كۆكتاتلار ئۆستۈرىلىدۇ .

شىنجاڭ مەملىكىتىمىز بويىچە مۇھىم چارۋىچىلىق بازىلىرىنىڭ بىرى . قوي ، ئۆچكە ، ئات ، كالا قاتارلىق چارۋىلار بېقىلىدۇ .

شىنجاڭنىڭ ھاۋا كىلىماتى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە . ھاۋا دائىم دېگۈدەك ئوچۇق بولىدۇ . يامغۇر ئاز ياغىدۇ. ياز پەسلى ئىسسىق ، قىش پەسلى قاتتىق سوغۇق بولىدۇ .

شىنجاڭ مەملىكىتىمىز بويىچە كۆپ مىللەتلىك رايونلارنىڭ بىرى . شىنجاڭدا ئۇيغۇر ، خەنزۇ ، قازاق ، موڭغۇل ، خۇيزۇ

قىرغىز ، شىبە ، ئۆزبېك ، تاتار ، داغۇر ، مانجۇ ، تاجىك ، رۇس قاتارلىق مىللەتلەر ياشايدۇ .

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى . ئۈرۈمچى ئاپتونوم رايونىنىڭ سىياسىي ، ئىقتىساد ، مەدەنىيەت مەر ـ كىزى ، شۇنىڭدەك مۇھىم سانائەت شەھىرى .

قۇربان ھېيت　古尔邦节

قۇربان ھېيت —— ھەر يىلى ئىسلام كالىندارى بويىچە 12-ئاينىڭ10- كۈنى باشلىنىپ ئۈچ كۈن داۋام قىلىدىغان ئەڭ چوڭ بايرام . شۇ كۈنى مۇسۇلمانلار سەھەردە قۇربان ھېيت نامىزىنى ئوقۇيدۇ . ھەربىر ئائىلە بىر ياكى بىر قانچىدىن قوي سويىدۇ . باللار ھېيتلىق يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ چىرايلىق ياسىنىپ ھېيتلاشقا تەييارلىنىدۇ .

قۇربان ھېيتتا گۆشتىن باشقا ، ياغدا پىشۇرۇلغان ساڭزا ، بوغۇرساق ، توقاچ ، پېچىنە ـ پىرەنىك ، تاتلىق يېمەكلىكلەر ، قەنت ،كەمپۈت ، ھەرخىل مۇراببا ، يازدا ھەرخىل ھۆل مېۋىلەر، قىشتا قۇرۇتۇلغان يەل ـ يېمىشلەر تەييارلىنىپ داستىخانغا تىزىلىدۇ . قۇربان ھېيتتىكى مۇھىم بىر پائالىيەت ئۆز ئارا ھېيتلاش . ئاۋۋال جامائەت كوللېكتىپ ھېيتلايدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن تۇغقانلار ، تونۇش ـ بىلىشلەر ئۆزئارا ھېيتلايدۇ . كەمبەغەل ، مېيىپ ، تۇل- يېتىم ، قېرى ـ چۆرىلەرنى ھېيتلاش ۋە ئۇلارنى يوقلاش ئەڭ سا- ۋابلىق ئىش ھېسابلىنىدۇ .

40.2 词语 سۆز - ئىبارىلەر

特殊性；特点；特色	名 [alahidilik]	ئالاھىدىلىك
无花果	名 [ɛnʤyr]	ئەنجۈر
基地	名 [baza]	بازا
喂；养；放牧；养殖	动 [baq-]	باق -
①财富②资源	名 [bajliq]	بايلىق
油果子	名 [boʁursaq]	بوغۇرساق
一些；几个；若干	[bir qantʃɛ]	بىر قانچە
棉花	名 [paχta]	پاختا
点心；甜点	[petʃinɛ-pirɛnik]	پېچىنە - پىرەنىك
塔吉克族	名 [taʤik]	تاجىك
准备	动 [tɛjjɛrla-]	تەييارلا -
小圆馕	名 [toqatʃ]	توقاچ
熟人；朋友	[tonuʃ-biliʃ]	تونۇش - بىلىش
土地肥沃	[tu̥priʁi mumbɛt]*	تۇپرىقى مۇنبەت
亲戚	名 [tu̥qqan]*	تۇغقان
孤儿寡母	[tul-jetim]	تۇل - يېتىم
铁	名 [tømyr]	تۆمۈر
摆；排列；陈列	动 [tiz-]	تىز -
①公众；公共②在同一个伊玛目带领下做礼拜者	名 [ʤamaɛt]	جامائەت
坐落；位于；处于；	动 [ʤajlaʃ-]	جايلاش -

分布			
畜牧	名	[tʃarwa]	چارۋا
畜牧业	名	[tʃarwitʃiliq]	چارۋىچىلىق
特有的；独特的；固有的	形	[χas]	خاس
①餐布②饭	名	[dastiχan]*	داستىخان
继续；持续；延续		[dawam qil-]	داۋام قىل-
几乎；差不多	语气	[degydɛk]	دېگۈدەك
工业	名	[sanaɛt]	سانائەت
劝人为善的；行善的；慈善的	形	[sawapliq]*	ساۋابلىق
早晨；清晨	副	[sɛhɛr]	سەھەر
冷；冷起来；变冷		[soʁuq bol-]	سوغۇق بول-
①政治②政治的	名\形	[sijasi]*	سىياسىي
同时；也是	连	[ʃuniŋdɛk]	شۇنىڭدەك
新疆维吾尔自治区		[ʃindʒaŋ ujʁur aptonom rajoni]	شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى
宰羊；杀羊		[qoj soj-]	قوي سوي-
库尔班节；宰牲节		[qurban hejt]	قۇربان ھېيت
晒干	使动	[qurut-]	قۇرۇت-
老弱病残		[qeri-tʃøriler]	قېرى-چۆرىلەر
①油菜②芥菜	名	[qitʃa]*	قىچا
①部分②部；册；编	名	[qisim]*	قىسىم
冬季		[qiʃ pɛsli]*	قىش پەسلى

①历法；历②日历	名	[kalindar]	كالىندار
①矿②盛产某种东西的地方	名	[kan]	كان
矿产		[kan mɛhsulatliri]	كان مەھسۇلاتلىرى
①宽的；宽阔的；宽广的②广大的；广泛的	形	[kɛŋ]	كەڭ
穷；贫穷；贫苦	形	[kɛmbɛʁɛl]	كەمبەغەل
糖；水果糖	名	[kɛmpyt]	كەمپۈت
集体	名\形	[kollektip]	كوللېكتىپ
多民族的		[køp millɛtlik]	كۆپ مىللەتلىك
蔬菜	名	[køktat]	كۆكتات
①面积②规模	名	[kølɛm]	كۆلەم
银；银子	名	[kymyʃ]	كۈمۈش
文化；文明	名	[mɛdɛnijɛt]	مەدەنىيەت
中心；首府；中央	名	[mɛrkɛz]	مەركەز
丰富的；丰盛的	形	[mol]	مول
酱(果)	名	[murapba]*	مۇراببا
①穆斯林；伊斯兰教徒②清真	名	[musulman]	مۇسۇلمان
残疾的	形	[mejip]	مېيىپ
铜	名	[mis]	مىس
①乃玛孜；礼拜②殡礼	名	[namaz]	ناماز
做礼拜		[namaz oqu-]	ناماز ئوقۇ -

石油	名	[nepit]*	نېفت
气候；天气		[hawa kilimat]	ھاۋا كىلىمات
每一个	形	[hɛrbir]	ھەربىر
每年		[hɛr jili]	ھەر يىلى
①湿；潮湿②鲜的	形	[høl]	ھۆل
节日	名	[hejt]	ھېيت
拜年	动	[hejtla-]	ھېيتلا ـ
①过节的；节日的②年货③节日的礼物	形\名	[hejtliq]	ھېيتلىق
山羊	名	[øʃkɛ]*	ئۆچكە
独具特色		[øzigɛ χas alahidilikkɛ igɛ]	ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە
伊斯兰		[i̥slam]*	ئىسلام
①经济②钱	名	[i̥χtisat]*	ئىقتىساد
具有；拥有	名	[igɛ]	ئىگە
夏季		[jaz pɛsli]	ياز پەسلى
油；油脂	名	[jaʁ]	ياغ
下雨		[jamʁur jaʁ-]	يامغۇر ياغ ـ
地大；面积大；地域宽阔		[jɛr kølimi kɛŋ]	يەر كۆلىمى كەڭ
水果；果品		[jɛl-jemiʃ]	يەل ـ يېمىش
看望；探望；拜访	动名	[joqlaʃ]	يوقلاش
食品	名	[jemɛklik]	يېمەكلىك

40.3 语法要点

自反态

自反态表示主体发出的行为动作涉及主体本身，不涉及他人或他物。自反态的构成方式与被动态基本相同，但其意义却不同。有的动词与自反态附加成分中的一个结合可以构成自反态或被动态；而有的动词与 [-l] [-il] [-ul] [-yl]«ـل // ـىل // ـۇل // ـۈل»结合构成被动态；而与 [-n] [-in] [-ul] [-yl]«ـن // ـىن // ـۇل // ـۈل»结合构成自反态，如：

自反态 [u kijinip tʃiqti.] ئۇ كىيىنىپ چىقتى .

（他穿好衣服出来了。）

被动态 [bu kijim bir jil kijildi.] بۇ كىيىم بىر يىل كىيىلدى .

（这件衣服已穿了一年。）

自反态 [baʁdiki gyllɛr etʃildi.] باغدىكى گۈللەر ئېچىلدى .

（花园里的花儿开了。）

被动态 [tʃoŋ zalda jiʁin etʃildi.] چوڭ زالدا يىغىن ئېچىلدى .

（会议在大礼堂召开了。）

自反态 [qizlar tʃirajliq jasandi.] قىزلار چىرايلىق ياساندى .

（姑娘们打扮漂亮了。）

被动态 [kitap dʒazisi jasaldi.] كىتاب جازىسى ياسالدى .

（书架做好了。）

被动态 [tapʃuruqlar iʃlɛndi.] تاپشۇرۇقلار ئىشلەندى .

（作业已完成了。）

自反态 [u jujundi.] ئۇ يۇيۇندى .
（他洗澡了。）

被动态 [kir jujuldi.] كىر يۇيۇلدى .
（脏衣物被洗了。）

被动态 [kitap oquldi.] كىتاب ئوقۇلدى .
（书被看过了。）

无论词干是否具有及物意义，凡附加了自反态附加成分的动词均为不及物动词。动词变化中所表示的自反意义或被动意义，在许多情况下，只有借助具体的上下文才可确定。

40.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词被动态、使动态形式加以变化。

باق-	ناماز ئوقۇ-	كەل-	يە-	قوي سوي-
ئەت-	تەييارلا-	بار-	داۋام قىل-	بەر-
ياز-	پەرقلەن-	جايلاش-	ماڭ-	ھېيتلا-
كۆر-	تىز-	كەت-	سوغۇق بول-	يامغۇر ياغ-

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1） 听写本课词语。

2）用适当的动词被动态、使动态、自反态形式填空。

(1) باغدىكى گۈللەر ئاچ ـ [ ].
(2) ئانارگۈل ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى بولۇپ سايلا ـ[ ].
(3) ئۇ بالىغا دورا يە ـ [ ].
(4) ئانام پولاتنى مەكتەپكە ماڭ ـ [ ].
(5) بۈگۈن چوڭ زالدا يىغىن ئاچ ـ[ ].
(6) رەنا ئۆيگە كىرىپ قىلىن چاپان كىي ـ[ ] چىقتى.
(7) بۇ كىيىم بەك ئۇزۇن كىي ـ [ ].
(8) تۈنۈگۈن ساۋاقداشلار پولاتقا ئىككى ناخشا ئېيت ـ [ ].
(9) بايرامدا قىزلار چىرايلىق ياسا ـ [ ].
(10) مەن بۈگۈن كەچتە يۇ ـ [ ].

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我经常让他说维吾尔语。
(2) 老师让我回答问题了。
(3) 他让孩子穿衣服了。
(4) 他穿好衣服就出去了。
(5) 办公室里的花儿开花了。
(6) 我现在洗澡。

4）结合课文回答下列问题。

(1) شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قەيەرگە جايلاشقان؟ يەر كۆلىمى قانداق؟
(2) شىنجاڭدا قانداق كان بايلىقلىرى بار؟ قانداق زىرائەتلەر ۋە مېۋىلەر ئۆستۈرۈلىدۇ؟
(3) شىنجاڭدا قانداق چارۋىلار بېقىلىدۇ؟

(4) شىنجاڭنىڭ ھاۋا كىلىماتى قانداق ئالاھىدىلىككە ئىگە ؟
(5) شىنجاڭدا قايسى مىللەتلەر بار ؟
(6) قۇربان ھېيت قانداق بايرام ؟
(7) قۇربان ھېيتنى ئۇيغۇرلار قانداق ئۆتكۈزىدۇ ؟
(8) قۇربان ھېيتتا گۆشتىن باشقا يەنە قانداق يېمەكلىكلەر تەييارلىنىدۇ ؟
(9) قۇربان ھېيتتا قانداق پائالىيەتلەر بولىدۇ ؟

قىرىق بىرىنچى دەرس 第41课

41.1 课文 تېكست

两个朋友 ئىككى دوست

تاھىر بىلەن غەيرەت ناھايىتى يېقىن دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار سىنىپقا بىللە بېرىپ بىللە قايتاتتى. بىرلىكتە ئويناپ، بىرلىكتە دەرس تەكرارلايتتى. ئىمتىھان ئالدىدا ئوقۇغۇچىلار ئادىتى بويىچە ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى تەكرارلاشقا كىرىشىپ كەتتى. لېكىن يالغۇز غەيرەت بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلمەي، ئېلېكترونلۇق ئويۇن ئويناپ يۈرۈۋەردى. ئۇ تايىرغا «تورغا چىقىپ ئېلېكترونلۇق ئويۇن ئويناپ كېلەيلى» دېگەنىدى، تاھىر «دەرس تەكرارلاپ بولغاندىن كېيىن بارايلى، سەنمۇ ئاۋۋال دەرسلەرنى تەكرارلىۋالغىن» دېدى. بىراق غەيرەت ئۇ- نىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، «نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم بىلمەن، سېنىڭ بۇيرۇق بېرىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ خاپا بولۇپ تاھىر- نىڭ قېشىدىن چىقىپ كەتتى، دەرسمۇ تەكرارلىمىدى.

بىر كۈنى «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى» مۇئەللىمى سى- نىپقا كىرىپ: «ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى تەكرارلاپ بولدۇڭلارمۇ؟» دەپ سورىغانىدى. ھەممەيلەن قوللىرىنى كۆتۈرۈشتى. شۇ قاتاردا غەيرەتمۇ قولىنى كۆتۈردى. لېكىن دەرسنى تەكرار قىلمىغانلىقى ئۈچۈن بىر دەمدىلا قولىنى چۈشۈرۈۋالدى.

مۇئەللىم بۇنى كۆرۈپ : « سىز دەرسلەرنى تەكرارلاپ بولـ
دىڭىزمۇ ؟ » دەپ سورىدى . شۇ چاغدا تاھىر ئورنىدىن تۇ-
رۇپ « ئۇ ھېچقايسى دەرسنى تەكرارلىمىدى » دېدى . بۇنى
ئاڭلاپ غەيرەتنىڭ يۈزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتتى . ناھايىتى
ئىزا تارتىپ كەتكەنلىكتىن ، بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلالمىدى .

ئوقۇغۇچىلار دەرستىن چۈشۈپ ياتاقلىرىغا قايتىشتى .
غەيرەت ھېلىقى ئىش ئۈچۈن تاھىرغا قېيداپ گەپ قىلماي
ئۆزى يالغۇز ياتاققا كەتتى . تاھىر « يامان بولدى ، غەيرەت
ئەمدى مېنى ھەرگىز ئىزدىمەيدۇ . ئەمدى ئارىمىز يىراقلىـ
شىپ قالىدىغان بولدى . ياق ، مەن ئۇنىڭغا دوستانە پىكرىمنى
بېرىشىم كېرەك » دەپ ئويلىدى . ئەتىسى كەچقۇرۇن تاھىر
ياتاقتا دەرس تەكرارلاۋاتقاندا ، ئۇشتۇمتۇت ئىشىكنىڭ چېـ
كىلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . تاھىر يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى
ئېچىپلا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى . قارىسا دوستى غەيرەت
ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنىكەن . ئىككىسى قول سىقىشىپ كۆرۈشتى .
تاھىر بىلەن غەيرەتنىڭ دوستلۇقى يەنە ئاۋالقى ھالغا كەلـ
دى . كۆپ ئۆتمەي ئىمتىھان باشلاندى . غەيرەت ئىمتىھانـ
دىن ياخشى ئۆتتى .

بىر كۈنى غەيرەت تاھىرغا « رەھمەت ساڭا !» دېدى . تاـ
ھىر ھەيران بولۇپ: « نېمە ئۈچۈن ؟ » دەپ سورىغاندا ، غەيـ
رەت « بارلىق ئىش ئۈچۈن ! » دەپ جاۋاب بەردى .

تاھىر كۈلدى ۋە غەيرەتنىڭ قولىنى قاتتىق سىقتى . بۇ
كۈلۈش ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق ، ئىناقلىقنى تېخىـ
مۇ مۇستەھكەملىگەندەك بولدى .

肉孜节（开斋节） روزا ھېيت

روزا ھېيتمۇ قۇربان ھېيتقا ئوخشاش چوڭ بايرام . مۇ-سۇلمانلار ھەر يىلى بىر ئاي روزا تۇتىدۇ . ھەر كۈنى تاڭ يو-رۇشتىن ئاۋۋال بىر ۋاق ، كەچتە كۈن پاتقاندىن كېيىن بىر ۋاق تاماق يەيدۇ . كۈندۈزى بىر نەرسە يېيىش ، سۇ ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ .

مەيلى قۇربان ھېيت بولسۇن ، مەيلى روزا ھېيت بولسۇن ھەر يىلى ئون كۈن ئالدىغا سۈرۈلىدۇ . بۇنىڭ سەۋەبى مۇنداق: ئادەتتە مىلادىيە يىلى365 كۈن بەش سائەت 48 مىنۇت 46 سېكۇنت بولىدۇ . ھىجرىيە يىلى 354 كۈن سەككىز سائەت 48 مىنوت بولىدۇ . شۇنداق بولغاندا ھىجرىيە يىلى مىلادىيە يىلىدىن ئون كۈن 21 سائەت كەم بولىدۇ . شۇڭلاشقا ھىجرىيە يىلى مىلادىيە يىلىدىن ھەر يىلدا ئون كۈندىن كۆپرەك ۋاقىت ئىلگىرى كېلىدۇ . شۇڭا ئىسلام كالىندارىدىكى بايراملارنىڭ ۋاقتى ئوخشاش بولمايدۇ . بەزىدە يازدا كەلسە ، بەزىدە قىشتا كېلىدۇ .

41.2 词语 سۆز ـ ئىبارىلەر

之间；中间；相互关系	名 [ara]	ئارا
提前	[aldiʁa syr-]	ئالدىغا سۈر-
以前的	形 [awalqi]*	ئاۋۋالقى

①刚刚；现在；如今②这下；接下来③表示强调语气	副	[εmdi]	ئەمدى
一切；所有的事		[barliq iʃ]	بارلىق ئىش
下令；命令		[bujruq bεr-]	بۇيرۇق بەر-
一会儿		[bir dεm]	بىر دەم
有一天		[bir kyni]	بىر كۈنى
一起；共同		[birliktε]	بىرلىكتە
一顿		[bir waχ]*	بىر ۋاق
①一句②一口		[bir eʁiz]	بىر ئېغىز
知道;了解;认识;会;懂	动	[bil-]	بىل-
提意见		[pi̥kir bεr-]*	پىكىر بەر-
天亮		[taŋ joru-]	تاڭ يورۇ-
塔依尔(男名)	名	[tajir]*	تاھىر
使放下；使降下；使卸下	使动	[tʃy̥ʃyr-]*	چۈشۈر-
出去		[tʃi̥qip kεt-]*	چىقىپ كەت-
生气；发怒；动气		[χapa bol-]	خاپا بول-
复习功课		[dεrs tεkrarla-]	دەرس تەكرارلا-
封斋		[roza tut-]	روزا تۇت-
肉孜节		[roza hejt]	روزا ھېيت
讲话；说话；发表演说		[søz qil-]	سۆز قىل-
秒	量	[sekunt]	سېكۇنت
当即；立即；当时		[ʃu tʃaʁda]	شۇ چاغدا
其中		[ʃu qatarda]	شۇ قاتاردا
因此；因而；所以	连	[ʃuŋlaʃqa]	شۇڭلاشقا

那样的话；那么		[ʃundaq bolʁanda]	شۇنداق بولغاندا
握手		[qol siq-]	قول سىق -
举手		[qol køtyr-]	قول كۆتۈر -
听；听取		[qulaq sal-]	قۇلاق سال -
身边；旁边	名	[qeʃi]	قېشى
赌气；闹别扭	动	[qejida-]	قېيىدا -
鲜红的；绯红的；红艳艳的；红扑扑的	形	[qipqizil]	قىپقىزىل
①变红②害臊；害羞		[qizirip kɛt-]	قىزىرىپ كەت -
傍晚；晚上	名\副	[kɛʃqurun]*	كەچقۇرۇن
①少；差；缺②缺少；短缺；欠缺	形	[kɛm]	كەم
多一点	形	[køprɛk]	كۆپرەك
没过多久；不久		[køp øtmɛj]	كۆپ ئۆتمەي
见面；会见；会面；见面；相见	动	[køryʃ-]	كۆرۈش -
笑；微笑	动	[kyl-]	كۈل -
落日		[kyn pat-]	كۈن پات -
投入到……当中去		[kiriʃip kɛt-]	كىرىشىپ كەت -
说话；讲话		[gɛp qil-]	گەپ قىل -
但是	连	[lekin]	لېكىن
禁止		[mɛni qil-]	مەنئى قىل -
巩固；加固	动	[mustɛhkɛmlɛ-]	مۇستەھكەملە -

公元；纪元	名	[miladijɛ]	ميلادىيە
没有必要		[hadʒiti joq]	ھاجىتى يوق
现代的；当代的		[hazirqi zaman]	ھازىرقى زامان
惊呆；发愣；目瞪口呆		[haŋ-taŋ bol-]	ھاڭ ـ تاڭ بول ـ
大家；大伙	代	[hɛmmɛjlɛn]	ھەممەيلەن
无论哪一个；谁都；谁也	代	[heʃqajsi]*	ھېچقايسى
希吉利亚；回历	名	[hidʒirijɛ]*	ھىجرىيە
之间	名	[ottura]	ئوتتۇرا
相同的；相似的；同等的；一样的	形	[oχʃaʃ]	ئوخشاش
相同；相似；一样		[oχʃaʃ bol-]	ئوخشاش بول ـ
①想；思索；考虑；意料②认为；以为	动	[ojla-]	ئويلا ـ
突然；猛然	副	[u̥ʃtumtut]*	ئۇشتۇمتۇت
上(课)	动	[øt-]	ئۆت ـ
电子游戏		[elektironluq ojun]*	ئېلېكترونلۇق ئويۇن
害羞；害臊；不好意思		[iza tartip kɛt-]	ئىزا تارتىپ كەت ـ
伊斯兰日历		[i̥slam kalindari]*	ئىسلام كالىندارى
敲门		[i̥ʃikni tʃɛk-]*	ئىشىكنى چەك ـ
开门		[i̥ʃikni atʃ-]*	ئىشىكنى ئاچ ـ
过去；以前；原先	副	[ilgiri]	ئىلگىرى
和睦关系；亲善关系	名	[inaqliq]	ئىناقلىق
不行；不好	叹	[jaq]	ياق
不好了；糟了		[jaman bol-]	يامان بول ـ

脸；脸蛋；面孔；脸色 名 [jyz] يۈز

跑过去 [jygyryp berip] يۈگۈرۈپ بېرىپ

①近；接近；相近；临近②亲近；亲密 形 [jeqin] يېقىن

疏远 [jiraqliʃip qal-] يىراقلىشىپ قال ـ

41.3 词语用法说明

[peti] پېتى

[peti] پېتى 与形动词连用，充当句子的状语。表示后一个动作按前一个动作的状态下进行，如：

(他生气地从塔依尔那儿走了。) ئۇ خاپا بولغان پېتى تاھىرنىڭ قېشىدىن چىقىپ كەتتى .
[u χapa bolʁan peti tajirniŋ qeʃidin ʧiqip kɛtti .]

(他哭着从家里出去了。) ئۇ يىغلىغان پېتى ئۆيدىن چىقىپ كەتتى .
[u jiʁliʁan peti øjdin ʧiqip kɛtti .]

41.4 语法要点

交互共同态

交互共同态表示两个或两个以上的主体相互或共同完成的动作。在动词词干后附加 [-ʃ] [-iʃ] [-uʃ] [-yʃ] «ـ ش // ـ ىش // ـ ۇش // ـ ۈش» 附加成分构成。其构成方法要遵循元音与辅音的搭配规律和元音和谐规律，如：

(说→交谈；会谈) [søzlɛ+ʃ=søzlɛʃ-] سۆزلە + ش = سۆزلەش ـ

(写→共同写) [jaz+iʃ=jeziʃ-] ياز + ىش = يېزىش ـ

(打→互相打；打架) [ur+uʃ=uruʃ-] ئۇر + ئۇش = ئۇرۇش ـ

（看→互相看；会见）　[kør+yʃ=køryʃ-]　　كۆر + ۈش = كۆرۈش -
（笑→同时笑（一起笑））　[kyl+yʃ=kylyʃ-]　　كۈل + ۈش = كۈلۈش -

（他们谈了很久。）　ئۇلار ئۇزاق سۆزلەشتى .
[ular uzaq søzlɛʃti .]

（我们在乌鲁木齐见面了。）　بىز ئۈرۈمچىدە كۆرۈشتۇق .
[biz yrymʧidɛ køryʃtuq .]

（工人们上班去了。）　ئىشچىلار ئىشقا مېڭىشتى .
[iʃʧilar iʃqa meŋiʃti .]

（他们在这个问题上讨论了很久。）　ئۇلار بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئۇزاق مۇزاكىرە قىلىشتى .
[ular bu mɛsilɛ ystidɛ uzaq muzakirɛ qiliʃti .]

（我帮你拿这些东西吧。）　مەن بۇ نەرسىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ بېرەي .
[mɛn bu nɛrsilɛrni køtyryʃyp berɛj .]

41.5　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词被动态、使动态、交互共同态形式加以变化。

ئالدىغا سۈر-　ئويلا-　كەل-　قول كۆتۈر-　كۆرۈش-
بۇيرۇق بەر-　چۈشۈر-　بار-　قۇلاق سال-　كۈل-
ياز-　خاپا بول-　گەپ قىل-　ماڭ-　پىكىر بەر-
كۆر-　تىز-　روزا تۇت-　قېيىدا-　كىرىشىپ كەت-

بىل ـ چىقىپ كەت ـ سۆز قىل ـ قىزىرىپ كەت ـ مەنئى قىل ـ

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词交互共同态形式填空。

(1) مەن ئۇنىڭ بىلەن شىنجاڭدا كۆر ـ [   ].

(2) سىز ماڭا بۇ نەرسىلەرنى كۆتۈر ـ [   ]بېرەمسىز؟

(3) بىز ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش توغرىسىدا ئۇزۇن سۆزلە ـ [   ].

(4) ساۋاقداشلار دەرسكە ماڭ ـ [   ].

(5) ئادىل بىلەن ئالىم بۈگۈن چۈشتىن كېيىن مەيداندا توپ ئوينا ـ [   ].

(6) رەنا بىلەن باھارگۈل ئۇيغۇر تىلىدا سۆز ـ [   ].

(7) ئۇلار بىر ـ بىرىگە خەت ياز ـ [   ].

(8) رەنا بىلەن باھارگۈل ئۆگىنىشتە بىر ـ بىرىگە ياردەم بەر ـ [   ].

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 你和老师们见面了吗？

(2) 孩子们穿上了衣服。

(3) 我帮你抱抱孩子吧。

(4) 热娜她们谈了很久。

(5) 他们互相通信了。

(6) 我们在生活上互相关心。

4）结合课文回答下列问题。

(1) تاھىر بىلەن غەيرەت قانداق دوستلار ئىدى ؟

(2) غەيرەت تاھىردىن نېمە ئۈچۈن رەنجىپ قالدى ؟

(3) ئۇنىڭ رەنجىشى توغرىمۇ ؟

(4) ئاخىرىدا قانداق بولدى ؟

(5) سىز دوستىڭىز بىلەن قانداق ئۆتىسىز ؟

(6) ئۇقۇشماسلىق（误会）بولۇپ قالسا، قانداق قىلىش كېرەك ؟

(7) مۇسۇلمانلار روزىنى قانچە ۋاقىت تۇتىدۇ ؟

(8) روزىدا قايسى ئىشلار مەنئى قىلىنىدۇ ؟

(9) قۇربان ھېيت بىلەن روزا ھېيت ھەر يىلى ئون كۈن ئالدىغا سۈرۈلىدۇ، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

第 42 课　قىرىق ئىككىنچى دەرس

42.1　课文 تېكىست

两封信　ئىككى پارچە سالام خەت

(1)

سالام خەت

يۈسۈپ ئاكا !

كۆرۈشمىگىنىمىزگە خېلى ئۇزۇن بولدى . تاغام ھەم ھامماملار سالامەت تۇرغاندۇ ؟ ھەممىڭلارغا يەنىمۇ سالامەتلىك تىلەيمەن .

بىزنىڭ ئائىلىدىكىلەر —— دادام ، ئاپام باشلىق ھەممىمىز سالامەت تۇرىۋاتىمىز . ئاپام يېقىندا ساقىسىز بولۇپ قالغانىدى . نەچچە كۈن داۋالىنىپ ياخشى بولۇپ كەتتى . ھازىر ئىشقا بېرىۋاتىدۇ.

ئاكا ئۆگىنىش نەتىجىڭىز ياخشىدۇ ؟ سىزنىڭ ياخشى ئۆگىنىۋاتقانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن . ئۆزۈم ھەققىدە سىزگە شۇنى ئېيتماقچىمەن .

مەن بۇ يىل تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزۈپ ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە كۆچتۈم . چوڭ يىغىندا نۇرغۇن ئەلاچى ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا مېنىڭمۇ ئىس-

مىم چىقتى . بىلەمسىز ، مەن قانچىلىك خۇشال بولدۇم ! ...
مەن شۇ چاغدا ئۆز- ئۆزۈمگە « داۋاملىق تىرىشىپ ئۆگىنىپ ،
ئەلاچى دېگەن بۇ شەرەپلىك نامنى قولدىن بەرمەيمەن » دې-
دىم . بۇ مېنىڭ يۈرەك سۆزۈم ئىدى . بىز يېقىندا مەكتىپىمىز
بويىچە ئىتتىپاق ئەزالىرى ئەترەت كۈنى ئۆتكۈزدۇق .بۇ قې-
تىمقى ئەترەت كۈنىمىز ئالاھىدە ياخشى ئۆتتى . بۇ پائالىيەتكە
مەكتىپىمىزدىكى ئوقۇتقۇچى- ئوقۇغۇچىلار تولۇق قاتناشقاندىن
تاشقىرى ، يەنە تەكلىپ بويىچە ئاتاقلىق يازغۇچىلار ،كومپوزى-
تورلار ۋە كىنو ئارتىستلىرىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى . ئۇلار
بىزگە ئۆزلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىنى تەپسىلىي سۆز-
لەپ بەردى . ئۇلارنىڭ ھەربىرى سۆزلىرىدە ، بىرەر ساھەدە
نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن كىچىكىدىن تارتىپ جاپاغا چىداپ
تىرىشىپ ئۆگىنىش ، ئاز-تولا نەتىجىلەر بىلەن قانائەتلەنمەس-
لىك ، داۋاملىق ماھارەتنى ئۆستۈرۈش لازىملىقىنى ئالاھىدە
تەكىتلىدى . مەن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن ئىنتايىن چوڭقۇر
تەربىيىگە ئىگە بولدۇم .

ئاكا ، سىزدە ۋە مەكتەپىڭلاردا قانداق يېڭىلىقلار بار ؟
خېتىڭىزدە ماڭا سۆزلەپ بېرىڭ .

سىزگە سالامەتلىك تىلەپ
سىڭلىڭىز سائادەت
2005 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

بىزنىڭ ئائىلە 我们的家

بىزنىڭ ئۆيىمىزدە بوۋام ، دادام ، ئانام ، ئاكام ، يەڭگەم ۋە مەن بولۇپ ئالتە جان بار . بۇرۇن مەن كىچىك چاغلاردا دادام ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدە ئىشلەيتتى . ھازىر پېنسىيىگە چىقتى . ئۇ كىچىك ۋاقتىدا ئائىلىسى ناھايىتى كەمبەغەل بولۇپ ، تۇرمۇشى ئىنتايىن قىيىن ئىكەن. دادام ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەنىكەن . ئازادلىقتىن كېيىن ئۇ خىزمەتكە قاتنىشىپ ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ ، بىر تەرەپتىن ئۆگەنگەن . ئانام ئەسلىدە يەسلىدە ئىشلەيتتى . ھازىر تۈرلۈك ماللار شىركىتىنىڭ مال ساتقۇچىسى بولدى .

ئاكام تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتناشتى . ھەربىي سەپتىن قايتقاندىن كېيىن ، ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىگە خىزمەتكە كىردى .

بوۋام ھازىر 70 ياشقا كىردى . ئۇنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى ئەمەس . مومام بۇلتۇر جىگەر راكى كېسىلى بىلەن ۋاپات بولدى . تاغام يېزىدا دېھقان . ئۇ تراكتورچى . بۇلتۇر مەن بېيجىڭغا ئوقۇشقا كېلىشتىن بۇرۇن يېزىغا بېرىپ ، تاغاملارنى يوقلىدىم . يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ، يېزىلار ئىسلاھات ئېلىپ باردى . شۇنىڭ بىلەن يېزىلارنىڭ قىياپىتىدە زور ئۆزگىرىشلەر بولدى . تاغاملارنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن ياخشى ئۆتۈۋاتىدۇ .

42.2　词语　سۆز ـ ئىبارىلەر

多少；或多或少		[az-tola]	ئاز ـ تولا
队	名	[ɛtrɛt]	ئەترەت
原来；原先	副	[ɛslidɛ]	ئەسلىدە
优等生；优秀生	形\名	[ɛlatʃi]	ئەلاچى
优秀成绩		[ɛla nɛtidʒɛ]	ئەلا نەتىجە
为首的；带领的	形	[baʃliq]	باشلىق
去年	副	[bultur]	بۇلتۇر
①某；某一个 ②个把；一个半个	代	[birɛr]	بىرەر
一方面		[bir tɛrɛptin]	بىر تەرەپتىن
几年以来		[birnɛtʃtʃɛ jildin bujan]	بىرنەچچە يىلدىن بۇيان
①块；片；张 ②篇；本；封	量	[partʃɛ]	پارچە
毕业；完成	使动	[pytkyz-]*	پۈتكۈز ـ
退休		[pensijigɛ tʃiq-]	پېنسىيىگە چىق ـ
①外；外面 ②以外；之外	形	[taʃqiri]	تاشقىرى
详细；仔细	形	[tɛpsili]*	تەپسىلىي
教育；教养；修养	名	[tɛrbijɛ]	تەربىيە
邀请；聘请	名	[tɛklip]	تەكلىپ
强调；重申；着重	动	[tɛkitlɛ-]	تەكىتلە ـ

拖拉机手	名	[tiraktortʃi]*	تراكتورچى
学习机会		[oqu̥ʃ pursiti]*	ئوقۇش پۇرسىتى
初中		[toluqsiz ottura mɛktɛp]	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
高中		[toluq ottura mɛktɛp]	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
努力学习；刻苦学习		[tiriʃip øgɛn-]	تىرىشىپ ئۆگەن -
吃苦；刻苦		[ʤapaʁa tʃida-]	جاپاغا چىدا -
肝癌		[ʤigɛr raki]	جىگەر راكى
人民解放军		[χɛlq azatliq armijisi]*	خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى
人民政府		[χɛlq høkymiti]	خەلق ھۆكۈمىتى
很长时间了		[χeli uzun boldi]	خېلى ئۇزۇن بولدى
参加工作		[χiʃmɛtkɛ qatnaʃ-]	خىزمەتكە قاتناش -
参加工作；去工作		[χizmɛtkɛ kir-]	خىزمەتكە كىر-
继续努力		[dawamliq tiriʃ-]	داۋاملىق تىرىش -
幸福；福气；女名	名	[saadɛt]	سائادەت
身体不太好；身体有病		[saqsiz bolup qal-]	ساقسىز بولۇپ قال -
祝健康		[salamɛtlik tilɛ-]	سالامەتلىك تىلە -
问候信；平安家信		[salam χɛt]	سالام خەت

界；领域	名	[sahɛ]	ساھە
法院		[sot mɛhkimisi]	سوت مەھكىمىسى
光荣的	形	[ʃɛrɛplik]	شەرەپلىك
于是		[ʃuniŋ bilɛn]	شۇنىڭ بىلەن
①作为；当作 ②像……一样	后	[qatarida]	قاتارىدا
满意；感到满意；满足；感到满足	动	[qanaɛtlɛn-]	قانائەتلەن ـ
多么地；多；好多	代\副	[qantʃilik]	قانچىلىك
不放弃；不失去；不放过；保持		[qoldin bɛrmɛ-]	قولدىن بەرمە ـ
面貌；面容；面目；外貌	名	[qijapɛt]	قىياپەت
难得；困难的	形	[qijin]	قىيىن
作曲家	名	[kompozitur]	كومپوزىتور
①搬；迁②转；升	动	[køtʃ-]	كۆچ ـ
小时侯		[kitʃik tʃaʁlarda]*	كىچىك چاغلاردا
从小		[kitʃigidin tartip]*	كىچىكىدىن تارتىپ
电影演员		[kino artisliri]*	كىنو ئارتىستلىرى
售货员		[mal satqutʃi]	مال ساتقۇچى
提高技能		[maharɛtni østyryʃ]	ماھارەتنى ئۆستۈرۈش
技能；技艺；技巧；本领	名	[maharɛt]	ماھارەت

①名称；称号；名义 ②名望；名声	名	[nam]	نام
县的	形	[nahijilik]	ناھىيىلىك
做出成绩		[nɛtiʤɛ jarat-]	نەتىجە يارات -
几天		[nɛtʃtʃɛ kyn]	نەچچە كۈن
多；很多；许多	形	[nurʁun]	نۇرغۇن
姑姑；姑妈；姑母；姨；姨妈	名	[hamma]	ھامما
退役		[hɛrbi sɛptin qajt-]*	ھەربىي سەپتىن قايت -
关于；论	后	[hɛqqidɛ]	ھەققىدە
师生们		[oqutquʧi - oquʁuʧilar]	ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار
发生变化		[øzgiriʃ bol-]	ئۆزگىرىش بول -
自言自语		[øz - øzymgɛ]	ئۆز - ئۆزۈمگە
成长过程		[øsyp jetiliʃ ʤɛrjani]	ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى
逝世；去世		[wapat bol-]	ۋاپات بول -
我要说；我要讲		[ejtmaqʧimɛn]	ېيتماقچىمەن
团员		[i̥ttipaq ɛzaliri]*	ئىتتىپاق ئەزالىرى
进行改革		[i̥slahat elip bar-]*	ئىسلاھات ئېلىپ بار -
相信；信	动	[i̥ʃɛn-]*	ئىشەن -
上班；去工作		[i̥ʃqa bar-]*	ئىشقا بار -
变好；见好		[jaχʃi bolup kɛt-]	ياخشى بولۇپ كەت -

作家	名	[jazʁutʃi]	يازغۇچى
①嫂子；嫂②大嫂；大婶③喜娘	名	[jɛŋgɛ]	يەڭگە
再；更加	副	[jɛnimu]	يەنىمۇ
心里话		[jyrɛk søz]	يۈرەك سۆز
玉素甫(男名)	名	[jysyp]	يۈسۈپ
①最近；不久前②近处	副	[jeqinda]	يېقىندا
近的；最近的	形	[jeqinqi]	يېقىنقى
新东西；新事物；新鲜事	名	[jeŋiliq]	يېڭىلىق

42.3　词语用法说明

[bolup]« بولۇپ »

[bolup]« بولۇپ »是动词[bol]«بول-»的副动词形式，在句中与静词性谓语连用充当系助动词，起连接词组或分句的作用，如：

ئۇ كىچىك ۋاقتىدا ئائىلىسى ناھايىتى كەمبەغەل بولۇپ ، تۇرمۇشى ناھايىتى قىيىن ئىكەن.

[u kitʃik waqtida ailisi nahajiti kɛmbɛʁɛl bolup , turmuʃi nahajiti qijin ikɛn .]

(他小的时候家里很穷，生活很困难。)

بىزنىڭ ئۆيىمىزدە دادام، ئانام، ئاكام ۋە مەن بولۇپ ، تۆت جان بار .

[bizniŋ øjimizdɛ dadam，anam，akam wɛ mɛn bolup，tøt dʒan bar.]

(我们家有父亲、母亲、哥哥和我四口人。)

42.4　语法要点

句子成分

句子由词和词组构成。按其构成情况，可以分为单句和复句。单句中的词和词组根据它们在句中的位置和作用，可以划分为主语、谓语、宾语、定语、状语和特殊成分。

(1) 主语

主语是句子当中被陈述的对像，可以回答[nemɛ][kim][qɛjɛr] « نېمە // كىم // قەيەر » 的问题，如：

(他去上学了。)　　　ئۇ ئوقۇشقا كەتتى .

[u oqụʃqa kɛtti.]

(马木提在学校工作。)　　　مامۇت مەكتەپتە ئىشلەيدۇ .

[mamut mɛktɛptɛ iʃlɛjdu.]

(这是学校。)　　　بۇ مەكتەپ .

[bu mɛktɛp.]

(学习是我们的任务。)　　　ئۆگىنىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز .

[øginiʃ bizniŋ wɛzipimiz.]

(2) 谓语

谓语是句子中对主语加以陈述的部分，可以回答[nemɛ boldi][kim bolidu][qandaq] « نېمە بولدى // كىم بولىدۇ // قانداق » 等问题。维吾尔语中谓语的特点是在人称上要与主语保持一致关系，即便主语不出现，从谓语的人称上也可以确定主语的人称。谓语主要是由动词、名词（包括动名词）、形容词、代词、数词或各种词组构成，如：

（他去上学了。） ئۇ ئوقۇشقا كەتتى .
[u oqu̥ʃqa kɛtti.]

（那个人是谁？） ھېلىقى ئادەم كىم ؟
[heliqi adɛm kim?]

（这是学校。） بۇ مەكتەپ .
[bu mɛktɛp.]

（他有四个孩子。） ئۇنىڭ بالىسى تۆت .
[uniŋ balisi tøt.]

（这支笔是我哥哥给的。） بۇ قەلەمنى ئاكام بەرگەنىدى .
[bu qɛlɛmni akam bɛrgɛnidi.]

(3) 宾语

宾语表示动作所涉及的对像，可以回答 « نېمىنى // كىمنى » [nemini] [kimni] 等问题。宾语主要由名词（包括动名词）、代词、名词化的其他词类及各种词组构成。宾格附加成分是宾语的形式标志，但宾格附加成分有时可以省略，如：

（我复习好功课了。） مەن دەرسنى تەكرارلاپ بولدۇم .
[mɛn dɛrsni tɛkrarlap boldum.]

（我喜欢这本书。） مەن بۇ كىتابنى ياخشى كۆرىمەن .
[mɛn bu ki̥tapni jaχʃi kørimɛn.]

（你选谁了？） سەن كىمنى سايلىدىڭ ؟
[sɛn kimni sajlidiŋ?]

（我看电影了。） مەن كىنو كۆردۇم .
[mɛn kino kørdym.]

（我买了本词典。） مەن لۇغەت سېتىۋالدىم .
[mɛn luʁɛt setiwaldim.]

(4) 定语

限定或修饰主语、静词性谓语、宾语的句子成分，可以回答 «كىمنىڭ // قانچە // قانداق // قەيەرنىڭ // نېمىنىڭ // نەچچىنچى» [kimniŋ] [qantʃɛ] [qandaq] [qɛjɛrniŋ] [neminiŋ] [nɛtʃtʃintʃi] 等问题。定语主要由名词、形容词、数词、代词、形动词、摹拟词或各种词组构成，如：

(我的母亲是教师。) مېنىڭ ئانام ئوقۇتقۇچى .
[meniŋ anam oqutqutʃi.]

(他是个善良的人。) ئۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم .
[u aq kønyl adɛm.]

(他借给我两本书。) ئۇ ماڭا ئىككى كىتاب ئارىيەت بەردى .
[u maŋa ikki kitap arijɛt bɛrdi.]

(您把那本书给我。) سىز ئاۋۇ دەپتەرنى ماڭا بېرىڭ .
[siz awu dɛptɛrni maŋa beriŋ.]

(5) 状语

修饰或说明动词谓语或形容词谓语的句子成分，它可以回答 [nemɛ ytʃyn] [qatʃan] [qandaq] [qatʃanʁitʃɛ] [nɛgɛ] [nemɛ bilɛn] [nɛdin] «نېمە ئۈچۈن // قاچان // قانداق // قاچانغىچە // نەگە // نېمە بىلەن // نەدىن» 等问题。状语主要由副词、形容词、名词、摹拟词或各种词组构成，如：

(他写的字很好看。) ئۇ خەتنى چىرايلىق يازىدۇ .
[u χɛtni tʃirajliq jazidu.]

(他去教室了。) ئۇ سىنىپقا كەتتى .
[u sinipqa kɛtti.]

(他正跑着来。) ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ .
[u jygyryp keliwatidu.]

ئۇ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ . （他在学校上学。）

[u mɛktɛptɛ oqujdu.]

42.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）请分析句子成分。

(1) بىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيمىز .

(2) بۇ كىتاب ياخشى .

(3) مەن ئاۋۇ چاپاننى ئالىمەن .

(4) بىزنىڭ سىنىپتا ئوتتۇز ئوقۇغۇچى بار .

(5) ئۇلار خەنزۇچىنى ياخشى سۆزلەيدۇ .

(6) ئۇ خەتنى چىرايلىق يازىدۇ .

(7) ئۇ ماڭا ئىككى كىتاب ئارىيەت بەردى .

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）将下列句子翻译成汉文。

(1) مەن ئۇنىڭ بىلەن شىنجاڭدا كۆرۈشتۇم .

(2) سىز ماڭا بۇ نەرسىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ بېرەمسىز ؟

(3) بىز ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش توغرىسىدا ئۇزۇن سۆزلەشتۇق .

(4) مومام دائىم ھېكايە سۆزلەپ بېرىدۇ .

(5) دوستۇمنىڭ ئاۋازى ناھايىتى ياخشى چىقىدۇ.

(6) بۇ يىل مەن بېيجىڭغا باردىم.

(7) مەن بۇيىل يىگىرمە ياشقا كىردىم.

(8) بىزنىڭ مەكتىپىمىز بەك ياخشى.

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 做完作业后上网玩游戏。

(2) 这本书我一天就能看完。

(3) 我奶奶因心脏病去世了。

(4) 哥哥和姐姐不让我去上网玩游戏。

(5) 爷爷的身体不太好。

(6) 现在我们的生活非常好。

4）结合课文回答下列问题。

(1) سائادەت ئاكىسىغا خېتىدە نېمىلەرنى يازغان؟

(2) ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەر سالامەتمىكەن؟

(3) ئۇنىڭ ئۆگىنىشى قانداق ئىكەن؟

(4) ئۇلارنىڭ مەكتىپىدە قانداق پائالىيەت بولۇپتۇ؟

(5) سىزنىڭ ئائىلىڭىزدە كىملەر بار؟

(6) دادىڭىزنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىڭ؟

(7) ئانىڭىز نېمە ئىش قىلىدۇ؟

(8) ئاكىڭىز نېمە خىزمەت قىلىدۇ؟

(9) بوۋىڭىز بىلەن مومىڭىزنىڭ سالامەتلىكى ياخشىمۇ؟

(10) ھازىر يېزىلارنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

第 43 课　　قىرىق ئۈچىنچى دەرس

43.1 课文　　تېكىست

两封信　　ئىككى پارچە سالام خەت

(2)

سالام خەت

سىڭلىم سائادەت !

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ، ئائىلىدىكى ھەممىمىز ئىنتايىن خۇشال بولدۇق . سىزنى ئەلا نەتىجىڭىز بىلەن تەبرىكلەيمەن . ئۆزىڭىز ئېيتقاندەك داۋاملىق ئەلا نەتىجىلەر بىلەن ئوقۇشىڭىزغا تىلەكداشمەن . دادام ھەم ئاپامنىڭ سالامەتلىكى ناھايىتى ياخشى ، غەم قىلماڭ .

ئۆزۈم ھەققىدە ھازىرچە سىزگە يازغۇدەك ئالاھىدە يېڭىلىق يوق . مېنىڭ بۇيىل ھەممە پەنلەردىكى ئورتاق نەتىجەم 88 دىن يۇقىرى بولدى . ئۇنىۋېرسىتېتنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزۈش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشىپ ئۆگىنىۋاتىمەن . ئۆتكەن ھەپتىدە فاكولتېتىمىز بويىچە ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تالانتلىق ۋەتەنپەرۋەر شائىرى لۇتپۇللا مۇتەللىپنى خاتىرىلەش پائالىيىتىنى ئۆتكۈزدۇق . بۇ پائالىيەتكە فاكولتېتىمىزدىكى بارلىق ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار قاتناشقاندىن سىرت

يەنە ، قوشنا فاكولتېت ۋە بەزى ئىدارە ـ جەمئىيەتلەردىن بىر قىسىم كىشىلەر تەكلىپ بويىچە قاتناشتى . بىز بۇ كۈنى شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ھاياتى ۋە ئۇنىڭ بىزگە قالدۇرغان شانلىق ئەسەرلىرى بىلەن يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا تونۇشتۇق .

لۇتپۇلا مۇتەللىپ 1922 ـ يىلى ئىلقا ناھىيىسىدە تۇغۇلغانىكەن . ئۇ 1939 ـ يىلى ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئوقۇغان ۋە 1941 ـ يىلىدىن 1943 ـ يىلىغىچە « شىنجاڭ گېزىتى » ئىدارىسىدە ئىشلىگەنىكەن . بۇ جەرياندا ئۇ نۇرغۇنلىغان ئىنقىلابىي شېئىرلارنى يېزىپ ، خەلقنىڭ گومىنداڭغا قارشى كۈرەشكە مۇناسىپ تۆھپە قوشقانىكەن . 1943 ـ يىلى « ئاقسۇ گېزىتى » گە يۆتكىلىپ ، ئىنقىلابىي پائالىيەتنى داۋاملاشتۇرغان . 1945 ـ يىلى گومىنداڭغا قارشى تەشكىلات قۇرۇپ ، دېھقانلارنى قوراللىق قوزغىلاڭغا تەشكىللەۋاتقاندا ، بەختكە قارشى قولغا ئېلىنغان . شۇ يىلى 9 ـ ئايدا باتۇرلارچە قۇربان بولغانىكەن.

بىز بىر تەرەپتىن ئوت يۈرەك شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ھاياتى ۋە ئىنقىلابىي پائالىيەتلىرىنى سۆزلەپ ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئىدىيىلىرىگە باي بولغان جەڭگىۋار شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدۇق . مەن شائىرنىڭ « بىز شىنجاڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى » دېگەن شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدىم . خاتىرىلەش پائالىيىتىمىز باشتىن ـ ئاخىر قىزغىن ۋە ئىنتايىن ھاياجانلىق كەيپىيات ئىچىدە ئۆتتى.

يەنە يازىدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى . كېيىنكى خەتلىرىمدە يازاي . ئەڭ ئاخىرىدا ، تاغام ھەم ھاممامغا

مەندىن ئالاھىدە سالام ئېيتىپ قويىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن .
داۋاملىق ئىلگىرىلىشىڭىزگە تىلەكداشلىق بىلدۈرۈپ :

ئاكىڭىز يۈسۈپ
2005 ـ يىلى 22 ـ فېۋرال

43.2　词语　سۆز ـ ئىبارىلەر

阿克苏日报		[《aqsu geziti》]	« ئاقسۇ گېزىتى »
最后；最终		[ɛŋ aχirida]	ئەڭ ئاخىرىدا
英勇地；勇敢地	副	[baturlartʃɛ]	باتۇرلارچە
一切；所有	形	[barliq]	بارلىق
从头到尾；自始至终		[baʃtin-aχir]	باشتىن ـ ئاخىر
不幸		[bɛχitkɛ qarʃi]	بەختكە قارشى
在这个过程中；在这段时间里		[bu ʤɛrjanda]	بۇ جەرياندا
我们是新疆儿女		[biz ʃinʤaŋ oʁul-qizliri]	بىز شىنجاڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى
收到；接到		[tapʃurup al-]	تاپشۇرۇپ ئال ـ
创建组织；创立组织		[tɛʃkilat qur-]	تەشكىلات قۇر ـ
组织	名	[tɛʃkilat]	تەشكىلات
组织	动	[tɛʃkillɛ-]	تەشكىللە ـ
结识；认识；熟悉	动	[tonuʃ-]	تونۇش ـ
生；出生；诞生	动	[tuʁul-]	تۇغۇل ـ

贡献	名	[tøhpɛ]	تۆھپە
贡献；做贡献		[tøhpɛ qoʃ-]	تۆھپە قوش -
祝愿	名	[tilɛkdaʃ]	تىلەكداش
表示祝愿		[tilɛkdaʃliq bildyr-]	تىلەكداشلىق بىلدۈر -
战斗的	形	[ʤɛŋgiwar]	جەڭگىۋار
纪念；记录	动	[χatirilɛ-]	خاتىرىلە -
纪念活动		[χatirilɛʃ paalijiti]	خاتىرىلەش پائالىيىتى
继续进步；继续前进		[dawamliq ilgirilɛ-]	داۋاملىق ئىلگىرىلە -
健康；健康状况	名	[salamɛtlik]	سالامەتلىك
问候；问好		[salam ejt-]	سالام ئېيت -
光荣的；光耀的；光辉的	形	[ʃanliq]	شانلىق
诗人	名	[ʃair]	شائىر
《新疆日报》		[《ʃinʤaŋ geziti》]	« شىنجاڭ گېزىتى »
发愁；忧愁；担忧；操心；惦念		[ʁɛm qil-]	غەم قىل -
二月	名	[pewral]*	فېۋرال
留下来	使动	[qaldur-]	قالدۇر -
武装的；持械的；随带武器的	形	[qoralliq]	قورallىق
起义	名	[qozʁilaŋ]	قوزغىلاڭ

①邻居②相邻的	名\形	[qoʃna]	قوشنا
逮捕；捕获		[qolʁa al-]	قولغا ئال -
牺牲		[qurban bol-]	قۇربان بول -
国民党	名	[gomindaŋ]	گومىنداڭ
反国民党组织		[gomindaŋʁa qarʃi tɛʃkilat]	گومىنداڭغا قارشى تەشكىلات
鲁提甫拉•木塔力甫		[lutpulla mutɛllip]	لۇتپۇللا مۇتەللىپ
成比例的；合适的；相应的；相称的	形	[munasip]	مۇناسىپ
县	名	[nahijɛ]	ناھىيە
尼勒克县(属伊犁哈萨克自治州伊犁地区)	名	[nilqa]	نىلقا
暂时	副	[hazirtʃɛ]	ھازىرچە
①激动；激动的心情②激动人心的	形	[hajadʤanliq]	ھاياجانلىق
平均分数		[ortaq nɛtiʤɛ]	ئورتاق نەتىجە
上星期		[øtkɛn hɛptɛ]	ئۆتكەن ھەپتە
①让②恳求；恳请	动	[øtyn-]	ئۆتۈن -
爱国的	形	[wɛtɛnpɛrwɛr]	ۋەتەنپەرۋەر
机关；机关单位		[idarɛ-ʤɛmijɛt]*	ئىدارە - جەمئىيەت
思想	名	[idijɛ]	ئىدىيە
革命的	形	[inqilawi]*	ئىنقىلابى
革命活动		[inqilawi paalijɛt]*	ئىنقىلابى پائالىيەت

富有革命思想的 [inqilawi idijilirigɛ baj]* ئىنقىلابىي ئىدىيىلىرىگە باي

值得写的 [jazʁudɛk] يازغۇدەك

进一步地；更加深入地 [jɛnɛ bir qɛdɛm ilgiriligɛn halda] يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا

以上；高 [juqiri bol-] يۇقىرى بول-

调；调动(工作) 动 [jøtkɛl-] يۆتكەل-

43.3 词语用法说明

[sirt] سىرت

①[sirt] سىرت是名词，“表示外面，外”等意义，如：

(外面正下雪呢。) سىرتتا قار يېغىۋاتىدۇ.

[sirtta qar jeʁiwatidu.]

(我们到外面去转转。) بىز سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كېلەيلى.

[biz sirtqa tʃiqip ajlinip kelɛjli.]

②[sirt] سىرت 做后置词与带从格的词连用，表示“除了……以外，除了……之外”等意义，如：

(他除了学汉语外，还学了维吾尔语。) ئۇ خەنزۇچە ئۆگەنگەندىن سىرت، يەنە ئۇيغۇرچە ئۆگەندى.

[u χɛnzutʃɛ øgɛngɛndin sirt, jɛnɛ ujʁurtʃɛ øgɛndi.]

(这个商店除了售书外，还销售其他许多东西。) بۇ ماگىزىندا كىتابتىن سىرت، يەنە باشقا نۇرغۇن نەرسىلەر سېتىلىدۇ.

[bu magizinda kitaptin sirt, jɛnɛ

baʃqa nurʁun nɛrsilɛr setilidu.]

43.4　语法要点

语序

维吾尔语句子的语序一般是主语位于句首，谓语位于句末，宾语位于主语和谓语之间，定语位于中心词之前。状语如果直接说明动作和状态，则在谓语之前；如果说明整个句子，通常位于句首在主语之前。

(1) 主语在谓语之前，如：

(他去上学了。)　ئۇ ئوقۇشقا كەتتى .
[u oqu̥ʃqa kɛtti.]

(马木提在学校工作。)　مامۇت مەكتەپتە ئىشلەيدۇ .
[mamut mɛktɛptɛ i̥ʃlɛjdu.]

(这是学校。)　بۇ مەكتەپ .
[bu mɛktɛp.]

(学习是我们的任务。)　ئۆگىنىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز .
[øginiʃ bizniŋ wɛzipimiz.]

(2) 谓语处在句子的末尾，如：

(他去上学了。)　ئۇ ئوقۇشقا كەتتى .
[u oqu̥ʃqa kɛtti .]

(那个人是谁？)　ھېلىقى ئادەم كىم ؟
[heliqi adɛm kim?]

(这是学校。)　بۇ مەكتەپ .
[bu mɛktɛp .]

（他有四个孩子。） ئۇنىڭ بالىسى تۆت .

[uniŋ balisi tøt .]

(3) 宾语处在主语之后，谓语之前，如：

（我喜欢这本书。） مەن بۇ كىتابنى ياخشى كۆرىمەن .

[mɛn bu kitapni jaχʃi kørimɛn.]

（你选谁了？） سەن كىمنى سايلىدىڭ ؟

[sɛn kimni sajlidiŋ.]

（我看电影了。） مەن كىنو كۆردۈم .

[mɛn kino kørdym.]

（我买了本词典。） مەن لۇغەت سېتىۋالدىم .

[mɛn luʁɛt setiwaldim.]

(4) 定语处在被修饰的词语之前，如：

（我的母亲是教师。） مېنىڭ ئانام ئوقۇتقۇچى .

[meniŋ anam oqutqutʃi.]

（他是个善良的人。） ئۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم .

[u aq køŋyl adɛm.]

（您把那个本子给我。） سىز ئاۋۇ دەپتەرنى ماڭا بېرىڭ .

[siz awu dɛptɛrni maŋa beriŋ.]

(5) 状语如果直接说明动作和状态，则在谓语之前；如果说明整个句子，通常位于句首在主语之前，如：

（他的字写得很好看。） ئۇ خەتنى چىرايلىق يازىدۇ .

[u χɛtni tʃirajliq jazidu.]

（他去教室了。） ئۇ سىنىپقا كەتتى .

[u sinipqa kɛtti.]

（他正跑着来。） ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ .

[u jygyryp keliwatidu.]

（昨天来了两个人。） تۈنۈگۈن ئىككى ئادەم كەلگەنىدى .

[tynygyn ịkki adɛm kɛlgɛnidi.]

43.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）请用下列词语造句。

سىرت	بىرى	قاراپ	لازىم	ئۈچۈن
بولۇپ	هالدا	كۆر -	كېرەك	دېگەن
پېتى	مەيلى	باق -	بويىچە	بىلەن

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）将下列句子翻译成汉文。

(1) سىز بىلەن تېلېفوندا كۆرۈشۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇق .

(2) دادام ھەم ئاپامنىڭ سالامەتلىكى ناھايىتى ياخشى .

(3) مەن بۇ يىل ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتكۈزىمەن .

(4) مەن بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىشىم كېرەك .

(5) بىز سىزگە سالامەتلىك ۋە خۇشاللىق تىلەيمىز !

(6) ھەممە ئىشلىرىڭىز ئوڭۇشلۇق（顺利）بولسۇن !

(7) تۇرمۇشۇڭلار بەختلىك بولسۇن !

(8) ئۇ ئۇيغۇر تىلىدىن سىرت يەنە مانجۇ تىلىمۇ بىلىدۇ .

3）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我们家除了父母外还有爷爷奶奶。

(2) 他今年以优异成绩大学毕业了。

(3) 我父亲小时侯家里生活困难，因此没能上学。

(4) 这些植物生长在新疆南部。

(5) 我祝愿你们一切顺利！

(6) 你今后要更加努力学习。

4）结合课文回答下列问题。

(1) يۈسۈپنىڭ مەكتىپىدە قانداق پائالىيەت ئۆتكۈزۈلگەن ؟

(2) پائالىيەتكە كىملەر قاتناشقان ؟

(3) لۇتپۇللا مۇتەللىپ قانداق شائىر ئىكەن ؟

(4) ئۇنىڭ ھاياتى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىڭ ؟

(5) بۇ پائالىيەتتە يۈسۈپ شائىرنىڭ قايسى شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلغان ؟

(6) بۇ پائالىيەت قانداق كەيپىيات ئىچىدە ئۆتكەن ؟

第 44 课　قىرىق تۆتىنچى دەرس

44.1 课文　تېكىست

长城　سەددىچىن سېپىلى

سەددىچىن سېپىلى يىراقتىن قارىغاندا، ئۇ ئېگىز ۋە تىك تاغلار ئارىسىدا يۆگىلىپ ياتقان ئۇزۇن بىر ئەجدىھاغا ئوخشايدۇ. ئۇ شەرقتە شەنخەيگۇەندىن، غەربتە جيايۇگۇەنگىچە بولغان 12 مىڭ چاقىرىمدىن ئارتۇق ئارىلىقتا سوزۇلۇپ ياتىدۇ.

بېيجىڭدىن چىقىپ، بىر نەچچە ئون كىلومېتىر ماڭسىڭىز سەددىچىن سېپىلىغا يېتىپ كېلىسىز. سېپىلنىڭ بادالىڭدىكى بۇ قىسمى ئېگىز ھەم پۇختا بولۇپ، چوڭ-چوڭ ئۇزۇنچاق تاش ۋە خىشلاردىن ياسالغان. سېپىلنىڭ ئاستىغا چاسا خىشلار ئىنتايىن تەكشى ياتقۇزۇلغان بولۇپ، ناھايىتى كەڭ سېمونت يولغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدا بەش، ئالتە ئات قاتارلىشىپ ماڭالايدۇ. سېپىلنىڭ يان تەرەپلىرىدە ئېگىزلىكى ئىككى مېتىردىن ئاشىدىغان كۇنگۇرىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدە كۆزىتىش ئورنى، ئاستىدا ئوق ئېتىش ئورنى بار. بۇلار كۆزىتىش ۋە ئوققا تۇتۇشتا پايدىلىنىدۇ. سېپىلنىڭ ئۈستىدە ھەر 300 نەچچە مېتىر ئارىلىقتا بىردىن چاسا شەكىللىك سېپىل راۋىقى

بار. ئۇرۇش ۋاقىتلىرىدا راۋاقلار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ئالاقىلە-
شىشقا بولىدۇ .

سەددىچىن سېپىلىغا چىقىپ، ئۇنىڭغا ياتقۇزۇلغان چاسا
خىشلارنى دەسسەپ، تاملاردىكى ئۇزۇنچاق تاشلارغا يۆلىنىپ
تۇرغىنىڭىزدا، تەبىئىي ھالدا قەدىمكى ۋاقىتلاردا مۇشۇ
سېپىلنى قۇرغان ئەمگەكچى خەلق ئېسىڭىزگە كېلىدۇ . مۇشۇ
سان- ساناقسىز تاشلار يا پويىز، يا ئاپتوموبىل ۋە ياكى كىران
بولمىغان ئاشۇ ۋاقىتلاردا مۈرە ۋە قوللارغا تايىنىپ، بىر
قەدەم- بىر قەدەملەپ بېسىپ، مۇشۇ تىك تاغلارغا ئېلىپ
چىقىلغان . بۇ باش- ئاخىرىغا كۆز يەتكۈسىز سەددىچىن سې-
پىلى نۇرغۇنلىغان ئەمگەكچى خەلقنىڭ قان- تەرى ۋە ئەقىل
پاراستى ئارقىلىق قۇرۇلغانىدى .

بۇنداق ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشتىكى قۇرۇلۇش دۇنيا تا-
رىخىدىكى ئۇلۇغ بىر مۆجىزىدۇر .

44.2 词语 سۆز- ئىبارىلەر

汽车	名 [aptomubil]	ئاپتوموبىل
多；多余	副 [artuq]	ئارتۇق
在中间；之间	[arisida]	ئارىسىدا
下面；底下	[asti]	ئاستى
①翻越；超过②增加；增长	动 [aʃ-]	ئاش-
联系；联络；交涉	动 [alaqilaʃ-]	ئالاقىلاش-
①龙②苍龙；恶魔	名 [ɛʤdiha]	ئەجدىھا
聪明才智；智慧	[ɛqil parasɛt]	ئەقىل پاراسەت

劳动人民		[ɛmgɛktʃi χɛlq]	ئەمگەكچى خەلق
八达岭；长城	名	[badaliŋ]	بادالىڭ
从头到尾；自始至终		[baʃ-aχir]	باش ـ ئاخىر
这样；这种；如此	代\副	[bundaq]	بۇنداق
一步		[bir qɛdɛm]	بىر قەدەم
好几十公里		[bir nɛtʃtʃɛ on kilometir]	بىر نەچچە ئون كىلومېتىر
①利用；采用②参考	动	[pajdilan-]	پايدىلان ـ
火车	名	[pojiz]	پويىز
石；石头	名	[taʃ]	تاش
墙	名	[tam]	تام
①依靠；依赖；凭借②拄；支撑	动	[tajan-]	تايان ـ
很自然地；自然		[tɛbii halda]*	تەبىئىي ھالدا
平的；平坦的；平整的；整齐的	形	[tɛkʃi]	تەكشى
①竖的；直立的；陡的；陡峭的②直；垂直	形	[tik]	تىك
斤	量	[ʤiŋ]	جىڭ
嘉峪关	名	[ʤajygɛn]*	جىايۇگۈەن
方的；正方形的	形	[tʃasa]	چاسا
正方形的		[tʃasa ʃɛkillik]	چاسا شەكىللىك
砖	名	[χiʃ]	خىش
①踩；踏②走；登	动	[dɛssɛ-]	دەسسە ـ

世界史		[dunja tariχi]	دۇنيا تارىخى
阁楼；城楼	名	[rawaq]	راۋاق
无数的		[san-sanaqsiz]	سان ـ ساناقسىز
万里长城；长城		[sɛtditʃin sepili]*	سەددىچىن سېپىلى
延伸		[sozulup jat-]	سوزۇلۇپ ياتـ
水泥路		[semont jol]	سېمونت يول
山海关	名	[ʃɛnχɛjgɛn]*	شەنخەيگۈەن
并排；并列	动	[qatarlaʃ-]	قاتارلاشـ
心血；血汗		[qan-tɛr]	قان ـ تەر
一步一步地走；一步一个脚印地前进		[bir qɛdɛm-bir qɛdɛmlɛp bas-]	بىر قەدەم ـ بىر قەدەملەپ باسـ
古的；古代的；古老的	形	[qɛdimqi]*	قەدىمكى
①建设；建立；成立；缔造②支起	动	[qur-]	قۇرـ
①建筑；工程②建设	名	[quruluʃ]	قۇرۇلۇش
起重机；吊车	名	[kiran]*	كران
①外观；外形；外貌；景像；外表；表面②场面；镜头；场景	名	[kørynyʃ]	كۆرۈنۈش
观察；观测	动名	[køzitiʃ]	كۆزىتىش
一望无际的		[køz jɛtkysiz]	كۆز يەتكۈسىز
垛口；雉堞；女墙	名	[kyngyrɛ]	كۈنگۈرە
奇迹	名	[mødʒizɛ]	مۆجىزە
肩膀；肩	名	[myrɛ]	مۈرە

扫射；射击；炮轰；枪击；袭击	[oqqa tut-]	ئوققا تۇت ـ
扫射台	[oq etiʃ orni]	ئوق ئېتىش ئورنى
战争；打仗	名 [uruʃ]	ئۇرۇش
长圆形的；椭圆形的	形 [uzuntʃaq]	ئۇزۇنچاق
伟大的；宏大的；巨大的	形 [uluq]*	ئۇلۇغ
想起；记起	[esigɛ kɛl-]	ئېسىگە كەل ـ
拿上去；带上去；拉上去；扛上去	[elip tʃiq-]	ئېلىپ چىق ـ
铺；铺设；铺砌	使动 [jatquz-]	ياتقۇز ـ
旁边；侧面	[jan tɛrɛp]	يان تەرەپ
①既……又…… ②或者……或者…… ③要么…… 要么……	连 [ja …… ja]	يا ... يا
卷；缠；缠绕；包；裹	动 [jøgɛl-]	يۆگەل ـ
靠；依靠…… 站着	[jølinip tur-]	يۆلىنىپ تۇر ـ
到达	[jetip kɛl-]	يېتىپ كەل ـ

44.3　词语用法说明

[dɛp] دەپ

[dɛp] دەپ是动词[dɛ-] دە ـ的副动词形式。

①表示“说，谈”的意思，如：

ئۇ: «ئەپەندىم، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟» دەپتۇ .　（他说：“阿凡

提，您这是干什么呀？”。） [u: “ɛpɛndim，bu nemɛ qilʁiniŋiz？” dɛptu.]

（他说完就走了。） ئۇ گېپىنى دەپ بولۇپلا كېتىپ قالدى .
[u gepini dɛp bolupla ketip qaldi.]

②在句中用在动词祈使式和助动词[qal-][tur-] « قال- // تۇر- » 之间，构成复合谓语，表示行为动作即将进行或完成，如：

（这本书，我快看完了。） بۇ كىتابنى ئوقۇپ بولاي دەپ قالدىم .
[bu kitapni oqup bolaj dɛp qaldim.]

（我正要亲自去接您呢。） ئۆزەم ئالدىڭىزغا باراي دەپ تۇراتتىم .
[øzɛm aldiŋizʁa baraj dɛp turattim.]

③在句中用在名词、代词或动词现在将来时和祈使式之后，表示目的，如：

（他是为了读书而来到这里的。） ئۇ ئوقۇشنى دەپ بۇ يەرگە كەلگەنىدى .
[u oquʃni dɛp bu jɛrgɛ kɛlgɛnidi .]

（我们是来向您请假的。） بىز سىزدىن رۇخسەت سورايلى دەپ كەلدۇق .
[biz sizdin ruχsɛt sorajli dɛp kɛlduq .]

④ 与 [ojla-][ata-][hesapla-] « ئويلا- // ئاتا- // ھېسابلا- » 连用构成复合谓语，如：

（我一直认为他是我最好的朋友。） مەن ئۇنى ئەڭ ياخشى دوستۇم دەپ ئويلايمەن .
[mɛn uni ɛŋ jaχʃi dostum dɛp ojlajmɛn .]

（人们把新疆称为歌舞之乡。） كىشىلەر شىنجاڭنى ناخشا - ئۇسسۇل يۇرتى دەپ ئاتايدۇ .
[kiʃilɛr ʃindʒaŋni naχʃa-ussul jurti dɛp atajdu .]

（我一直认为他是最好的学生。） مەن ئۇنى ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچى دەپ ھېسابلايمەن .
[mɛn uni ɛŋ jaχʃi oquʁutʃi dɛp hesaplajmɛn .]

⑤用于引语后起连接作用，并在句中与前面的引语共同充当句子的状语，汉语里一般用“叫、让、使”来表示，如：

（母亲叫我上街去买肉。）　ئانام مېنى بازاردىن گۆش ئەكەل دەپ بۇيرىدى .
[anam meni bazardin gøʃ ɛkɛl dɛp bujridi.]

（她请求母亲让她去当模特儿。）　ئۇ ئانىسىغا مودېل بولسام دەپ يالۋۇردى .
[u anisiʁa model bolsam dɛp jalwurdi.]

⑥在句中经常依附在并列的几个名词或词组之后，不表示具体意义，只对动词所陈述的各项起归纳的作用，如：

（一年分为春、夏、秋、冬四个季节。）　بىر يىل ئەتىياز ، ياز ، كۈز ، قىش دەپ تۆت پەسىلگە بۆلۈنىدۇ .
[bir jil ɛtijaz, jaz, kyz, qiʃ dɛp tøt pɛsilgɛ bølynidu.]

（维吾尔语的句子分单句和复句两类。）　ئۇيغۇر تىلىدىكى جۈملىلەر ئاددىي جۈملە ۋە قوشما جۈملە دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ .
[ujʁur tilidiki ʤymlilɛr addi ʤymlɛ wɛ qoʃma ʤymlɛ dɛp ikki tyrgɛ bølynidu.]

44.4　语法要点

汉语借词的拼写法

⑴汉语借词中的单韵母“a、o、i、ü”和双韵母“in、ing、en、eng、un、ün、ang、uan、ua”等按普通话发音拼写，如：

Zhejiang	[ʤeʤjaŋ]	جېجياڭ
lishi	[liʃi]	لىشى
shengmu	[ʃeŋmu]	شېڭمۇ

Yünnan	[jynnɛn]	يۈننەن
Guangzhou	[guaŋʤu]	گۇاڭجۇ
Bohai	[boχaj]	بوخەي
Bingtuan	[biŋtuɛn]	بىڭتۇەن
Kunming	[kunmiŋ]	كۇنمىڭ
zhonghua	[ʤuŋχua]	جۇڭخۇا

(2)“an、ian、uan、üan、ai、ei、uai、ui”等韵母中的“a”音写成[ɛ]« ئە »；“i”音写成[j]« ي »，如：

Yan' an	[jɛnɛn]	يەنئەن
Tian' anmen	[tijɛnɛnmen]	تيەنئەنمېن
Xüeyüan	[ʃøjyɛn]	شۆيۈەن
Beijing	[bejʤiŋ]	بېيجىڭ
Guizhou	[gujʤu]	گۇيجۇ
Tianjin	[tijɛnʤin]	تيەنجىن
bingtuan	[biŋtuɛn]	بىڭتۇەن
Shanghai	[ʃaŋχɛj]	شاڭخەي
Huaihe	[χuɛjχe]	خۇەيخې
Changjiang	[ʧaŋʤijaŋ]	چاڭجياڭ

(3)汉语普通话中的“üe、uo、ou”复韵母，在维吾尔语里用[o][u][ø]« ئۆ // ئۇ // ئو »字母拼写，如：

Zhou Enlai	[ʤu enlɛj]	جۇ ئېنلەي
daxüe	[daʃø]	داشۆ
guowuyüan	[gowujyɛn]	گوۋۇيۈەن
Xüeyüan	[ʃøjyɛn]	شۆيۈەن

(4)汉语普通话中的“ao、iao”复韵母中的“o”在维吾尔语中写成 [w]« ۋ »，如：

Mao Zedong	[maw zeduŋ]	ماۋ زېدۇڭ
Liaoning	[lijawniŋ]	لياۋنىڭ
Jiao Yülu	[ʤijaw jylu]	جياۋ يۈلۈ
Shaoshan	[ʃawʃɛn]	شاۋشەن

(5)汉语普通话中的“ong、iong”韵母在维吾尔语中写成 [uŋ][juŋ]« يۇڭ // ئۇڭ »，如：

zongli	[zuŋli]	زۇڭلى
Qiongzhou	[ʧijuŋʤu]	چيۇڭجۇ

(6)汉族人名中的姓和名，在维吾尔语中要分开写，如：

Mao Zedong	[maw zeduŋ]	ماۋ زېدۇڭ
Zhou Enlai	[ʤu enlɛj]	جۇ ئېنلەي

44.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）用下列词语造句。

دەپ　　ئويلا -　　ئاتا-　　ھېسابلا -

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）选择适当的词填空。

ئۆت ـ　　ياز ـ　　ئال ـ　　ئوينا ـ　　بار ـ
چىق ـ　　كۆر ـ　　كەل ـ　　تەكرارلا ـ

(1) بۈگۈن مۇئەللىم ئۇيغۇرچە دەرس[　　　　] .
(2) ئۇ مەيداندا سائەت تۆتكىچە توپ [　　　　] .
(3) ئۇلار كۇتۇپخانىدا كىتاب [　　　　] ؟
(4) ئۇ ئاشخانىدىن تاماق [　　　　] .
(5) ئۇ دائىم ئىنتېرنېت تورىغا [　　　　] .
(6) ئۇ دائىم ئۇيغۇر تىلى دەرسىنى [　　　　] .
(7) ئۇ ئۆيىگە خەت [　　　　] .
(8) بىز ئەتە باغچىغا [　　　　] .
(9) بۈگۈن بىزنىڭ ئۆيدىن چوقۇم تېلېفون[　　　　] .
(10) بىز بۇ قېتىم ئۇرۇمچىگىچە [　　　　] .

3）将下列句子翻译成汉文。

(1) سەددىچىن سىپىلى ئېگىز ۋە تىك تاغلار ئارىسىدا يۆگىلىپ ياتقان ئۇزۇن بىر ئەجدىھاغا ئوخشايدۇ .
(2) ئۇ شەرقتە شەنخەيگۇەندىن ، غەربتە جيايۈگۇەنگىچە بولغان 12 مىڭ چاقىرىمدىن ئارتۇق ئارىلىقتا سوزۇلۇپ ياتىدۇ .
(3) سېپىلنىڭ بادالىڭدىكى بۇ قىسمى چوڭ ـ چوڭ ئۇزۇن چاق تاش ۋە خىشلاردىن ياسالغان .
(4) سېپىلنىڭ ئاستىغا چاسا خىشلار ئىنتايىن تەكشى ياتقۇزۇلغان .
(5) ئۇ ناھايىتى كەڭ سېمونت يولغا ئوخشايدۇ .

(6) ئۇنىڭدا بەش، ئالتە ئات قاتارلىشىپ ماڭالايدۇ.

(7) بۇنداق ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشتىكى قۇرۇلۇش دۇنيا تارىخىدىكى ئۇلۇغ بىر مۆجىزىدۇر.

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我们的校园像花园。

(2) 韶山是毛泽东的故乡。

(3) 周恩来是中国人民的好总理。

(4) 姐姐叫我去买菜。

(5) 人们把新疆称为歌舞之乡。

(6) 我认为他是最好的老师。

5）结合课文回答下列问题。

(1) سەددىچىن سېپىلىگە يىراقتىن قارىسا، نېمىگە ئوخشايدۇ؟

(2) ئۇ قەيەردىن باشلىنىپ قەيەرگىچە داۋاملىشىدۇ؟

(3) ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى قانچە چاقىرىم كېلىدۇ؟

(4) سېپىل نېمىدىن ياسالغان؟

(5) ئۇنىڭ ئۈستىدە نېمىلەر بار؟ نېمىگە ئىشلىتىلىدۇ؟

(6) مۇشۇ سان ـ ساناقسىز تاشلار يا پويىز، يا ئاپتوموبىل ۋە ياكى كران بولمىغان ۋاقىتلاردا نېمىگە تايىنىپ، ئاشۇ تىك تاغلارغا ئېلىپ چىقىلغان؟

第 45 课 قىرىق بەشىنچى دەرس

45.1 课文 تېكىست

نەسىرىددىن ئەپەندى لەتىپىلىرىدىن
阿凡提的故事

تاماقنىڭ پۇرىقى بىلەن تەڭگىنىڭ ئاۋازى
饭菜的香味与钱币的响声

بىر كۈنى نەسىرىددىن ئەپەندى ئاشخانىغا كەلسە، ئاشخانا خوجايىنى بىر كەمبەغەل ئادەمنى ئۇرۇۋېتىپتۇ. ئەپەندى دەرھال ئارىغا چۈشۈپ، ئۇلارنى ئاجرىتىپ، ھېلىقى كەمبەغەل ئادەمنى تاياقتىن قۇتۇلدۇرۇپ قاپتۇ. جېدەلنىڭ نېمىدىن باشلانغانـلىقىنى، كەمبەغەل ئادەمنى نېمىشقا ئۇرغانلىقىنى سوراپتۇ. شۇ چاغدا ئاشخانا خوجايىنى:

—— بۇ گاداي ماڭا تېگىشلىك پۇلنى تۆلىمەي كېتىپ بارىدۇ، شۇڭلاشقا ئۇردۇم، —— دەپتۇ.

—— ئۇ سىزگە نېمىشقا پۇل تۆلىشى كېرەك ئىدى؟ —— دەپتۇ ئەپەندى.

—— بۇ گاداي مېنىڭ ئاشخانامغا كىرىپ، خالتىسىدىكى نېنىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇزاق ئولتۇردى. خېلىغىچە يېمىدى.

ئاشخانىدىكى مەززىلىك تاماقلارنىڭ پۇرىقى نانغا راسا سىڭىپ بولغاندىن كېيىن ، ئاندىن راھەتلىنىپ يېدى ـ دە ، ئاشخانىدىن چىقىپ ماڭدى . ئۇ نانغا سىڭگەن مەززىلىك تاماقلارنىڭ پۇ ـ رىقى ئۈچۈن ماڭا پۇل تۆلىشى لازىم .

ــــ توغرا گەپ ، قېنى سىز ئېيتىپ كۆرۈڭچۇ ، ــــ دەپتۇ ئەپەندى كەمبەغەل ئادەمگە .

ــــ مېنىڭ ئاشخانىغا كىرگىنىم راست ، بوسۇغىدا ئولتۇ ـ رۇپ نېنىمنى يېگىنىممۇ راست ، چۈنكى مەن ئاشخانىغا تا- ماق يېيىش نىيىتى بىلەن كىرگەن . ئەمما يانچۇقۇمغا قو- لۇمنى سالسام ، پەقەت ئىككى ـ ئۈچ تەڭگە پۇلۇم بار ئىكەن . بۇ پۇل تاماق ئېلىپ يېيىشكە يەتمىدى . شۇنىڭدىن كېيىن خوجايىن ئاشقان ـ تاشقان تامىقىنى بەرسە دېگەن ئۈمىد بىلەن نېنىمنى تۇتۇپ ئۇزاق ئولتۇردۇم . لېكىن بېخىل خو- جايىن ھېچ نەرسە بەرمىدى . ئىلاج يوق ئۆز نېنىمنى يېدىم ـ دە ، ئاشخانىدىن چىقىپ ماڭدىم . شۇنىڭغىمۇ پۇل تۆلەش كېلەمدۇ ، تەقسىر؟ ــــ دەپتۇ كەمبەغەل ئادەم ئە- پەندىگە ھال ئېيتىپ .

ــــ بۇمۇ توغرا گەپ ئىكەن . سىزنىڭ پۇلىڭىز بارمۇ ؟ ــــ دەپتۇ ئەپەندى كەمبەغەل ئادەمگە .

ــــ ئازراق تەڭگە پۇلۇم بار ، ــــ دەپتۇ كەمبەغەل ئادەم .

ــــ ھە ، ئازراق بولسىمۇ تۆلىسۇن ، پۇل تۆلىمىسە مەن ئۇنى قويۇۋەتمەيمەن ، ــــ دەپتۇ ئاشخانا خوجايىنى ئىككىـ لىنىپ .

ــــ خوجايىن سىز سەۋر قىلىڭ ، بۇ ئادەم بىلەن ئۆزۈم

سۆزلىشەي ، ــــ دەپتۇ ئەپەندى .

ــــ بۇ ئەخمەققە ئوبدان چۈشەندۈرۈڭ ، تولسۇن ! ــــ دەپتۇ خوجايىن ئۈمىدلىنىپ .

ــــ سىز تەڭگىلىرىڭىزنى ماڭا بېرىڭچۇ ، ــــ دەپتۇ ئەپەن-دى كەمبەغەل ئادەمگە .

كەمبەغەل ئادەم بىرئاز رەنجىگەندەك قىلىپ يانچۇقىدىكى تەڭگىلىرىنى ئەپەندىنىڭ قولىغا بېرىپتۇ . ئەپەندى تەڭگىلەر-نى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ :

ــــ بۇياققا كېلىڭ خوجايىن ، ــــ دەپتۇ خوجايىنغا .

خوجايىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ ، ئەپەندىنىڭ قېشىغا كەپتۇ . ئەپەندى تەڭگىنى خوجايىننىڭ ئوڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ئۇزاق شاراقلىتىپتۇ . پۇلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ خوجايىن تېخىمۇ ھەجىيىشقا باشلاپتۇ . ئەپەندى تەڭگىلەرنى تېخىمۇ ئۈنلۈكرەك شاراقلىتىپتۇ . ئۇزۇنغىچە شاراقلاتقاندىن كېيىن ، ئەپەندى تەڭگىلەرنى كەمبەغەل ئادەمگە ياندۇرۇپ بېرىپتۇ :

ــــ ئەمدى سىز يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ ، دەپتۇ .

ھېلىقى كەمبەغەل ئادەم ئاز بولسىمۇ پۇلنىڭ يانچۇقىدا قالغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ ، ئەپەندىگە مىننەتدارلىق بىل-دۈرۈپ ، كېتىشكە تەييارلىنىپتۇ .

ــــ ئەپەندىم ، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز ، پۇلۇمنى نېمىشقا تۆ-لىتىپ بەرمەيسىز ؟ ــــ دەپتۇ خوجايىن .

ــــ خوجايىن، ئاداللەتلىك گەپ قىلايلى ، توغرىسىنى ئېيت-قاندا ، ئۇ سىزنىڭ تاماقلىرىڭىزنى يېمىگەن . پەقەت پۇرىقىنى پۇ-رىغان ، خالاس . ئەمدى سىز ئۇنىڭ تەڭگىلىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭ-

لىدىڭىز ، شۇڭلاشقا كەمبەغەلنىڭ بويىندا سىزنىڭ ھەققىڭىز قالمىدى . تاماقنىڭ پۇرىقى تەڭگىنىڭ ئاۋازى بىلەن تۆلەندى ، — دەپتۇ .

خوجايىن گەپتىن يېڭىلىپ ، ھاڭۋېقىپ قاراپ قاپتۇ . كەمبەغەل ئادەم بولسا ئەپەندىدىن رازى بولۇپ ، ئارقا ـ ئارقىدىن رەھمەت ئېيتىپ ئۆز يولىغا كېتىپتۇ .

پەرىجەم يېسۇن ! 请我的长袍吃吧！

كۈنلەرنىڭ بىرىدە نەسرىددىن ئەپەندىنىڭ مەھەللىسىدە توي بوپتۇ . ئەپەندى كونا كىيىملىرى بىلەنلا تويغا بېرىپتۇ . لېكىن ھېچكىم ئەپەندىگە ئېتىبار قىلماپتۇ ، ئۆيگىمۇ باشلىماپتۇ . ئەپەندى دەرھال ئۆيگە قايتىپ بېرىپ ، مېھمانلىق يېڭى پەرىجىسىنى كىيىپ كەپتۇ . ئۇنى دەرھال ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن ئۆينىڭ تۆرىگە چىقىرىپتۇ .

ئاش كەلتۈرۈلگەندە ، ئەپەندى پەرىجىسىنىڭ يېڭىنى تىقىپ :

— قېنى ، ئاش ئال پەرىجەم ! تويغىچە يېگىن ! — دېيىشكە باشلاپتۇ . ساھىبخان ھەيران بولۇپ :

— ئەپەندىم ، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دەپ سورىغانىكەن .

— ئىززەت ـ ھۆرمەت پەرىجە ئۈچۈن بولسا ، ئاشنىمۇ پەرىجەم يېسۇن ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەپەندى .

45.2　词语　سۆز ـ ئىبارىلەر

①区别；划分②拉架；劝架③分解；分泌	使动	[adʤrat-]	ئاجرات ـ
正义的；公正的	形	[adalɛtlik]	ئادالەتلىك
相继；陆续；连续；接二连三		[arqa-arqidin]	ئارقا ـ ئارقىدىن
站出来评理		[ariʁa tʃyʃ-]	ئارىغا چۈش ـ
虽然少		[az bolsimu]	ئاز بولسىمۇ
少点儿；一点儿	形	[azraq]	ئازراق
剩下的；残留的		[aʃqan-taʃqan]	ئاشقان ـ تاشقان
上饭；上菜		[aʃ kɛltyr-]	ئاش كەلتۈر ـ
兴高采烈		[aʁzi quliqiʁa jɛt-]	ئاغزى قۇلىقىغا يەت ـ
傻瓜；笨蛋	形	[ɛχmɛq]	ئەخمەق
请；带领；引	动	[baʃla-]	باشلا ـ
①门槛②门边；门口	名	[bosuʁa]	بوسۇغا
①脖子；颈②身上的；肩负的	名	[bojun]	بويۇن
吝啬的；小气的	形	[beχil]	بېخىل
无领对襟长袍(维吾尔族男式服装)	名	[pɛriʤɛ]	پەرىجە
付款；付费		[pul tølɛ-]	پۇل تۆلە ـ
气味；味	名	[puraq]	پۇراق

钱	名	[pul]	پۇل
棒子；棍子	名	[tajaq]	تاياق
阁下；先生	名	[tɛqsir]	تەقسىر
银元；银币	名	[tɛŋgɛ]	تەڭگە
说实话		[toʁrisini ejtqanda]	توغرىسىنى ئېيتقاندا
结婚；办喜事；举行婚礼		[toj bol-]	توي بول -
吃个够；尽饱吃		[tojʁutʃɛ jɛ-]	تويغۇچە يە -
抓；捉；拿；拉；持；握	云	[tut-]	تۇت -
赔偿；偿还	动	[tølɛ-]	تۆلە -
根；底	名	[tyw]	تۈۋ
①应当的；应该的；值得的②必要的；必须的	形	[tegiʃlik]	تېگىشلىك
①塞②藏③刺；扎；插	动	[tiq-]	تىق -
争吵；纠纷；事端；是非	名	[dʒedɛl]	جېدەل
①表示免除；摆脱；解除②而已；罢了	形\语气	[χalas]	خالاس
袋子；口袋	名	[χalta]	خالتا
老板；主人	名	[χodʒajin]	خوجايىن
很久；长时间	副	[χeliʁitʃɛ]	خېلىغىچە
①位于前一个句末，表示前后两个动作的连贯②表示赞叹③表示难；遗憾	语气	[dɛ]	دە

立即；立刻；马上	副	[dɛrhal]	دەرھال
满意；情愿；甘愿		[razi bol-]	رازى بول -
真的；真实的	形	[rast]	راست
感到舒服；感到舒坦；享受	动	[rahɛtlɛn-]	راھەتلەن -
道谢；致谢；称谢		[rɛχmɛt ejt-]*	رەھمەت ئېيت -
生气；见怪；受委屈	动	[rɛnʤi-]	رەنجى -
插进去；放进去	动	[sal-]	سال -
主人；东道主	名	[sahipχan]*	ساھىبخان
忍耐；忍受		[sɛwir qil-]*	سەۋر قىل -
交涉；理论；说一说；谈一谈	动	[søzlɛʃ-]	سۆزلەش -
①渗；渗透②吸收；消化	动	[siŋ-]	سىڭ -
①哗啦哗啦响②发当啷声；发哐啷声	动	[ʃaraqla-]	شاراقلا -
这还要；这还用		[ʃuniŋʁimu]	شۇنىڭغىمۇ
挽救；援救；搭救；拯救；救护	使动	[qutuldur-]	قۇتۇلدۇر -
耳朵	名	[qulaq]	قۇلاق
放走	动	[qojuwɛt-]	قويۇۋەت -
走掉		[ketip bar-]	كېتىپ بار -
准备走；准备起身		[ketiʃkɛ tɛjjarlan-]	كېتىشكە تەييارلان -

①穷人；穷光蛋 ②乞丐；叫花子	名	[gadaj]	گاداي
美味的；可口的； 好吃的	形	[mɛzzilik]	مەززىلىك
居民点；街区；社区	名	[mɛllɛ]*	مەھەللە
做客(请客)用的	形	[memanliq]*	مېھمانلىق
表示感谢；道谢； 致谢		[minnɛtdarliq bildyr-]	مىننەتدارلىق بىلدۈر -
阿凡提		[nɛsriddin ɛpɛndi]	نەسرىددىن ئەپەندى
起因		[nemidin baʃlanʁanliʁi]*	نېمىدىن باشلانغانلىقى
①心肠；心意；心眼 ②动机；用心	名	[nijɛt]	نىيەت
东张西望	动	[haŋwaq-]	ھاڭۋاق -
①诉苦衷②反映情况		[hal ejt-]	ھال ئېيت -
①酬金；报酬②权利	名	[hɛq]	ھەق
什么东西都； 什么东西也	代	[heʃ nɛrsɛ]*	ھېچ نەرسە
奸笑起来		[hiʤajʁili tur-]	ھىجايغىلى تۇر -

ھ

①好好地；狠狠地②好	副\形	[opdan]*	ئوبدان
打；奏；拍；击	动	[ur-]	ئۇر -
很长时间；好久	副	[uzunʁitʃɛ]	ئۇزۇنغىچە

请上上座；		[øjniŋ tørigɛ	ئۆينىڭ تۆرگە
请坐上座		tʃiqar-]*	چىقار-
希望；指望	动	[ymytlɛn-]*	ئۈمىدلەن -
大声点	形	[ynlykrɛk]	ئۈنلۈكرەك
照顾；优待；		[etibar qil-]	ئېتىبار قىل -
重视；注重			
讲一讲看；说说看		[ejtip kør-]	ئېيتىپ كۆر-
尊严；尊敬；荣誉		[izzɛt - hørmɛt]	ئىززەت - ھۆرمەت
犹豫；犹豫不定	动	[ikkilɛn-]*	ئىككىلەن -
没有办法		[iladʒ joq]	ئىلاج يوق
衣袋；口袋儿	名	[jantʃuq]	يانچۇق
退还；退回		[jandurup bɛr-]	ياندۇرۇپ بەر-
①够②到达；达到	动	[jɛt-]	يەت -
袖子	名	[jɛŋ]	يەڭ
输；败；失败	动	[jeŋil-]	يېڭىل -

45.3 词语用法说明

[dɛ]« دە »

[dɛ]« دە » 是语气词。

①用在句末，表示说话者的惊讶、赞叹、肯定等语气，如：

ئاپلا بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن - دە !

[apla bu iʃni untup qaptimɛn - dɛ!]

（哎呀！我把这事给忘了！）

ياخشى ئۆگەنمىسە ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدۇ - دە !

[jaχʃi øgɛnmisɛ imtihandin øtɛlmɛjdu - dɛ!]

（不好好学习考试肯定会不及格的。）

②给句子增加疑问语气，如：

（阿娜尔古丽也来了？） ئانارگۈلمۇ كەپتۇ - دە ؟

[anargylmu kɛptu-dɛ?]

（你们搬新房了？） يېڭى ئۆيگە كۆچۈپسىلەر - دە ؟

[jeŋi øjgɛ køtʃypsilɛr-dɛ?]

③用在复句中的前一个分句末，起连接作用，表示紧接着发生的动作，如：

ئۇ دەرستىن چۈشتى -دە ، ئۇدۇل ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى .

[u dɛrstin tʃyʃti-dɛ , udul iʃχaniʁa kirip kɛtti.]

（他一下课就直奔办公室去了。）

ئۇ بىزنى كۆردى - دە ، خۇشاللىقىدىن سەكرەپ كەتتى .

[u bizni kørdi-dɛ , χuʃalliqidin sɛkrɛp kɛtti.]

（他一见到我们就高兴地跳了起来。）

45.4 语法要点

动词过去时间接陈述式

动词过去时间接陈述式表示说话者用间接知道的语气（即根据某种结果、迹像或通过别人的话语才知道的语气）来陈述已经发生的动作。

动词过去时间接陈述式的肯定式由 [p]«پ»副动词结合以

下人称附加成分构成：

人称		数	附加成分	例词
第一人称		单数	-تىمەن [-timɛn]	يېزىپ+تىمەن=يېزىپتىمەن [jezip+timɛn=jeziptimɛn]
		复数	-تىمىز [-timiz]	يېزىپ+تىمىز=يېزىپتىمىز [jezip+timiz=jeziptimiz]
第二人称	普称	单数	-سەن [-sɛn]	يېزىپ+سەن=يېزىپسەن [jezip+sɛn=jezipsɛn]
	尊称	单数	-سىز [-siz]	يېزىپ+سىز=يېزىپسىز [jezip+siz=jezipsiz]
	复数		-سىلەر [-silɛr]	يېزىپ+سىلەر=يېزىپسىلەر [jezip+silɛr=jezipsilɛr]
第三人称	单数、复数		-تۇ [-tu]	يېزىپ+تۇ=يېزىپتۇ [jezip+tu=jeziptu]

过去时间接陈述式的否定形式，是在动词词干上先附加否定词尾 [ma][mɛ]« ما // مە »，再附加 [p]«پ»，最后附加上述人称附加成分构成，如：

[kør+mɛ+p+timɛn=kørmɛptimɛn]　　كۆر+مە+پ+تىمەن=كۆرمەپتىمەن

[kør+mɛ+p+timiz=kørmɛptimiz]　　كۆر+مە+پ+تىمىز=كۆرمەپتىمىز

[kør+mɛ+p+sɛn=kørmɛpsɛn]　　كۆر+مە+پ+سەن=كۆرمەپسەن

[bar+ma+p+siz=barmapsiz]　　بار+ما+پ+سىز=بارماپسىز

[bar+ma+p+silɛr=barmapsilɛr]　　بار+ما+پ+سىلەر=بارماپسىلەر

[bar+ma+p+tu=barmaptu]　　بار+ما+پ+تۇ=بارماپتۇ

过去时间接陈述式的疑问式，是在动词过去时间接陈述式后附加疑问语气词 [mu]« مۇ »构成，如：

[kørmɛptimɛn+mu=kørmɛptimɛnmu]	كۆرمەپتىمەن+مۇ=كۆرمەپتىمەنمۇ
[kørmɛptimiz+mu=kørmɛptimizmu]	كۆرمەپتىمىز+مۇ=كۆرمەپتىمىزمۇ
[kørmɛpsɛn+mu=kørmɛpsɛnmu]	كۆرمەپسەن+مۇ=كۆرمەپسەنمۇ
[barmapsiz+mu= barmapsizmu]	بارماپسىز+مۇ=بارماپسىزمۇ
[barmapsilɛr+mu=barmapsilɛrmu]	بارماپسىلەر+مۇ=بارماپسىلەرمۇ
[barmaptu+mu=barmaptumu]	بارماپتۇ+مۇ=بارماپتۇمۇ

（他今天没去上班。）	ئۇ بۈگۈن ئىشقا بارماپتۇ . [u bygyn iʃqa barmaptu .]
（我把这件事给忘了。）	مەن بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن . [mɛn bu iʃni untup qaptimɛn .]
（昨晚下雨了。）	تۈنۈگۈن كەچتە يامغۇر يېغىپتۇ . [tynygyn kɛʃtɛ jamʁur jeʁiptu .]
（他没有从家里回来。）	ئۇ ئۆيىدىن قايتىپ كەلمەپتۇ . [u øjidin qajtip kɛlmɛptu.]
（他病了吗？）	ئۇ ئاغرىپ قاپتۇمۇ ؟ [u aʁrip qaptumu?]

45.5 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词过去时间接陈述式形式加以变化。

ئاجرات- ئاغزى قۇلىقىغا يەت- تۇت- راھەتلەن- سەۋر قىل-

ئارىغا چۈش- پۇل تۆلە- ئۇر- رەھمەت ئېيت- سۆزلەش-

ئاش كەلتۈر- توي بول- رازى بول- رەنجى- سىڭ-

ئىككىلەن- تويغۇچە يە- قۇتۇلدۇر- شاراقلا-

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词过去时间接陈述式形式填空。

(1) تونۇگۇن مۇئەللىم ئۇيغۇرچە دەرس ئۆت-[ ].

(2) ئۇلار تونۇگۇن مەيداندا توپ ئوينا-[ ].

(3) سىلەر يەكشەنبە كۈنى كۇتۇپخانىدا كىتاب
كۆر-[ ] مۇ؟

(4) ئۇ ئاشخانىدىن تاماق ئالما-[ ] مۇ؟

(5) ئۇلار شەنبە كۈنى ئىنتېرنېت تورىغا
چىق-[ ].

(6) ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۇيغۇر تىلى دەرسىنى
تەكرارلا-[ ].

(7) ئۇ ئۆيىگە تېلېفون ئۇر-[ ].

(8) بىز تونۇگۇن باغچىغا بار-[ ].

(9) سىلەر مېنىڭ چۈشۈمگە كىرىپ قال-[ ].

(10) ھازىر شىنجاڭدا قار ياغ-[ ].

3）将下列句子翻译成汉文。

(1) مەن ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن .

(2) بىز تۈنۈگۈن كىتاب كۆرمەپتىمىز .

(3) ئۇلار مېنىڭ چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ .

(4) تۈنۈگۈن كەچتە بېيجىڭدا قار يېغىپتۇ .

(5) ئۇ دەرستىن چۈشتى ـ دە ، ئۇدۇل ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى .

(6) ئۇ بىزنى كۆردى ـ دە ، خۇشاللىقىدىن سەكرەپ كەتتى .

(7) ئالىمۇ كەپتۇ ـ دە !

(8) ياخشى ئۆگەنمىسە ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدۇ ـ دە ؟

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 他们俩最后怎样了？

(2) 昨天新疆下雪了。

(3) 孩子们一见到母亲就高兴地跳了起来。

(4) 他一做完作业就睡觉了。

(5) 我昨天梦见你了。

(6) 你忘了给我回电话吧？

5）结合课文回答下列问题。

(1) ئاشخانا خوجايىنى نېمە ئۈچۈن كەمبەغەل ئادەمنى ئۇرۇۋېتىپتۇ ؟

(2) كەمبەغەل ئادەم ئاشخانا خوجايىنىغا نېمىشقا پۇل تۆلىشى كېرەك ئىكەن ؟ ئۇ خوجايىننىڭ تامىقىنى يېگەنىكەنمۇ ؟

(3) ئاخىرىدا قانداق بوپتۇ ؟ كەمبەغەل ئادەم ئاشخانا خوجايىنىغا پۇل تۆلەپتۇمۇ ؟

第 46 课　قىرىق ئالتىنچى دەرس

46.1　课文　تېكىست

狐狸和乌鸦　تۈلكە بىلەن قاغا

قاغا چوڭ بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئۈستىگە ئۇۋا ياساپتۇ . دەرەخنىڭ ئاستىدا بىر كامار بولۇپ ، ئۇنىڭدا بىر تۈلكە ياشايدىكەن .

بىر كۈنى قاغا بالىلىرىغا يەيدىغان نەرسە ئىزدەپ چىقىپ كېتىپتۇ . بىر هازا ئۆتكەندىن كېيىن بىر پارچە گۆشنى چىشلەپ قايتىپ كەپتۇ . قاغا ناهايىتى خۇشال بولۇپ ، ئۇۋىسىنىڭ يېنىدىكى شاخقا قونۇپتۇ .

بۇ چاغدا تۈلكىمۇ ئوزۇق ئىزدەپ ئۇۋىسىدىن چىقىپتۇ . ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، قاغىنىڭ بىر پارچە گۆشنى چىشلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ شۆلگەيلىرى ئېقىپتۇ .

تۈلكە ئويلىنىۋېلىپ ،كۈلۈپ تۇرۇپ قاغىغا :

— ياخشىمۇسىز سۆيۈملۈك قاغا ؟ — دەپتۇ . قاغا ئۈندىمەپتۇ.

تۈلكە يەنە :

— سۆيۈملۈك قاغا ، بالىلىرىڭىز تىنچلىقمۇ ؟ — دەپتۇ . قاغا تۈلكىگە بىر قاراپ قويۇپلا ، يەنە ئۈندىمەپتۇ .

تۈلكە يەنە :

— سۆيۈملۈك قاغجان ، پەيلىرىڭىز نېمىدېگەن چىراي-لىق ، ھەرقانداق قۇشنىڭ پەيلىرى سىزنىڭكىگە يەتمەيدۇ . ئاۋازىڭىز شۇنچە يېقىملىق . ھەممە كىشى سىزنىڭ ئاۋازد-ڭىزنى ئاڭلاشقا خۇشتار . بىر نەچچە ئېغىز ناخشا ئېيتىپ بەرسىڭىزچۇ ! — دەپتۇ.

قاغا تۈلكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ، ناھايىتى كۆرەڭلەپ كېتىپتۇ -دە ، ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ . ئۇ « قاق ... » دېيە-شىگىلا ئاغزىدىكى گۆش تۆۋەنگە قاراپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ .

تۈلكە گۆشنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋېلىپ چىشلىگەن پېتى كامارغا كىرىپ كېتىپتۇ .

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى 狐狸的分配

بۇرۇنقى بۇرۇنسىدا ،كۇنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاس ،بۆرە ، تۈلكە ئۈچى بىر بولۇپ سەپەرگە چىقىپتۇ . ئۇلار مېڭىپتۇ ، مېڭىپتۇ ، يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ھېرىپ ، قورسىقى ئېچىپ ھالى قالماپتۇ . بىر تاغ باغرىدا ئارام ئالماقچى بولۇپ ئولتۇ-رۇشۇپتۇ . ئوۋ ئوۋلاپ كېلىپ ، قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ ئاندىن يولغا راۋان بولماقچى بولۇپتۇ . يولۋاس ئارام ئېلىپ قاپتۇ . بۆرە بىلەن تۈلكە ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ . بۇ ئىككىسى بىر ھازادىن كېيىن مىڭ تەسلىكتە بىر كېيىك ، بىر توشقان ، بىر قىرغاۋۇل ئوۋلاپ كەپتۇ ۋە ئۇ نەرسىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ .

يولۋاس :

— بۇ نەرسىلەرنى سەن تەقسىم قىل! — دەپتۇ بۆرىگە.

— ماقۇل ، تەقسىم قىلىشقا باشلاپتۇ بۆرە .

— تەقسىر ، ئۆزلىرى كېيىكنى يېسىلە ، قىرغاۋۇلنى مەن يەي . ئىنىمىز تۈلكە ئۆز ھالىغا قاراپ توشقاننى يېسۇن .

بۇ تەقسىماتنى ئاڭلىغان يولۋاس دەرغەزەپ بولۇپ ، بۆرىنى بىرنى ئۇرغانىكەن ، بۆرىنىڭ كۆزى چاچراپ چىقىپ كېتىپتۇ . يولۋاس تۈلكىگە :

— سەن تەقسىم قىل ! — دەپ بۇيرۇپتۇ .

— خوپ تەقسىر ، دەپ تەقسىماتقا كىرىشىپتۇ تۈلكە :

— توشقان جانابلىرىنىڭ ناشتىلىقى بولسۇن ، قىرغاۋۇل جانابلىرىنىڭ چۈشلۈكلىرى بولسۇن ، كېيىك جانابلىرىنىڭ كەچلىكلىرى بولسۇن . سىلىدىن ئاشسا بىز يەيلى ، ئاش - مىسا ، مەيلى . — دەپتۇ .

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى يولۋاسقا بەك يېقىپ كېتىپتۇ - دە، تۈلكىدىن :

— سەن مۇنداق ئادىل تەقسىماتنى نەدىن ئۆگەن - دىڭ ؟ — دەپ سورىغانىكەن ، تۈلكە ئالدىرىماي:

— بۆرادىرىم بۆرىنىڭ چاچراپ چىققان كۆزىدىن ئۆ - گەندىم ، تەقسىر ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ .

46.2 词语 سۆز - ئىبارىلەر

剩；剩余 动 [ɑʃ-] ئاش -

流；淌；漏	动	[aq-]	ئاق ـ
不慌不忙地		[aldirimaj]	ئالدىرىماي
抬头；抬头看		[baʃ køtyr-]	باش كۆتۈر ـ
①弟兄②老兄；老弟	名	[buradɛr]	بۇرادەر
很久很久以前		[burunniŋ burunisida]	بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا
①命令②打发；派遣	动	[bujru-]	بۇيرۇ ـ
狼	名	[børɛ]	بۆرە
联合；合伙；一起		[bir bol-]	بىر بول ـ
看一眼；扫一眼；瞧一眼		[bir qarap qoj-]	بىر قاراپ قوي ـ
过了好一会儿；过了好长时间		[bir haza øtkɛndin kejin]	بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن
羽毛	名	[pɛj]	پەي
山脚；山麓		[taʁ baʁri]	تاغ باغرى
分；分配		[tɛqsim qil-]	تەقسىم قىل ـ
兔子	名	[toʃqan]	توشقان
抓住；拿住	动	[tu̞tiwal-]*	تۇتۇۋال ـ
①下面；下边；底下②低的；低沉的	形	[tøwɛn]	تۆۋەن
棵；株	量	[typ]	تۈپ
①狐狸②狡猾	名	[tylkɛ]	تۈلكە
①和平②平安③安静	名	[tintʃliq]	تىنچلىق

溅；飞溅；四溅	动	[ʧaʧra-]	چاچرا -
①咬②叼；衔	动	[ʧiʃlɛ-]*	چىشلە -
好吧；好；是	叹	[χop]	خوپ
①喜爱；爱好；喜欢；钟情；醉心；迷恋 ②爱好者	形\名	[χuʃtar]*	خۇشتار
发怒；生气；七窍生烟		[dɛrʁɛzɛp bol-]	دەرغەزەپ بول -
踏上旅途；启程；上路；出远门		[sɛpɛrgɛ ʧiq-]	سەپەرگە چىق -
①枝；杈②杆	名	[ʃaχ]	شاخ
唾液；唾沫	名	[ʃølgɛj]	شۆلگەي
流口水		[ʃølgɛjliri aq-]	شۆلگەيلىرى ئاق -
乌鸦	名	[qaʁa]	قاغا
乌鸦的爱称	名	[qaʁiʤan]	قاغىجان
呱呱	摹拟	[qaq……qaq]	قاق ... قاق
吃饱肚子；吃好饭		[qorsaqni tojdur-]	قورساقنى تويدۇر-
落；着陆；降落	动	[qon-]	قون -
鸟	名	[quʃ]	قۇش
野鸡；山鸡	名	[qirʁawul]	قىرغاۋۇل
一口；一把		[kap qil-]	كاپ قىل -
窟窿；孔；眼；洞；缺口	名	[kamar]	كامار

得意；神气；趾高气扬	动	[kørɛŋlɛ-]	كۆرەڭلە ـ
鹿（公鹿和母鹿的统称）	名	[kejik]	كېيىك
好不容易		[miŋ tɛsliktɛ]	مىڭ تەسلىكتە
早饭；早点	名	[naʃtiliq]	ناشتىلىق
多么	副	[nemidegɛn]	نېمىدېگەن
劳累；累	动	[har-]	هار ـ
没力气		[hali qalmasliq]	هالى قالماسلىق
任何；不论什么	代	[hɛrqandaq]	ھەرقانداق
去打猎		[owʁa tʃiq-]	ئوۋغا چىق ـ
打猎		[ow owla-]	ئوۋ ئوۋلا ـ
食物	名	[ozuq]	ئوزۇق
巢；窝；穴	名	[uwa]	ئۇۋا
筑巢；筑窝		[uwa jasa-]	ئۇۋا ياسا ـ
根据自己的情况		[øz haliʁa qarap]	ئۆز ھالىغا قاراپ
吭气；出声	动	[yndɛ-]	ئۈندە ـ
口；句	量	[eʁiz]	ئېغىز
①活；生存②生活	动	[jaʃa-]	ياشا ـ
上路		[jolʁa rawan bol-]	يولغا راۋان بول ـ
老虎	名	[jolwas]	يولۋاس
喜欢；中意		[jeqip kɛt-]	يېقىپ كەت ـ

动听的；好听的；令人喜爱的　　形　[jeqimliq]　يېقىملىق

46.3　语法要点

一、敬称

维吾尔语的人称代词、名词的领属人称和动词的各人称形式中，第二人称除了有普称和尊称的区别外，还有敬称的区别。敬称和尊称意义上都是表示尊敬，但敬称比尊称更客气。

人称代词	سىلى //ئۆزلىرى // ھەرقايسىلىرى // ھەربىرلىرى [sili] [øzliri] [hɛrqajsiliri] [hɛrbirliri]
名词领属人称附加成分	ـ لىرى [-liri]
动词祈使式和条件式附加成分	ـ سىلا //ـ سىلە [-sila] [-silɛ]
动词陈述式附加成分	ـدىلا //ـدىلە //ـتىلا //ـتىلە // ـ ىدىلا //ـ ىلا //ـتىلا //ـيدىلا //ـ يلا [-dila] [-dilɛ] [-tila] [-tilɛ] [-idila] [-ila] [-tila] [-jdila] [-jla]

（您的书）（名词领属人称）　　كىتاب +لىرى =كىتابلىرى

[ki̥tap+liri =ki̥tapliri]

（您的父亲）（名词领属人称）　　دادا +لىرى =دادىلىرى

[dada+liri =dadiliri]

（请您读）（动词祈使式）　　ئوقۇ+ سىلا =ئوقۇسىلا

[oqu+sila =oqųsila]

（请您看）（动词祈使式）　كۆر+ سىله =كۆرسىله

[kør+silɛ =kørsilɛ]

（您写了）（过去时直接陈述式）　ياز +دىلا= يازدىلا

[jaz+dila =jazdila]

（您看了）（过去时直接陈述式）　كۆر+ دىله=كۆردىله

[kør+dilɛ =kørdilɛ]

（据说您写了）（过去时间接陈述式）　يېزىپ+ تىلا= يېزىپتىلا

[jezip+ tila=jeziptila]

（您曾写过）（反复过去时）　يازات+ تىلا = يازاتتىلا

[jazat+tila =jazattila]

（您正在写）（现在时）　يېزىۋات+ ىدىلا = يېزىۋاتىدىلا

[jeziwat+idila =jeziwatidila]

（您读）（现在将来时）　ئوقۇ+ يدىلا = ئوقۇيدىلا

[oqu+jdila =oqujdila]

（您读）（现在将来时）　ئوقۇ+ يلا =ئوقۇيلا

[oqu+jla =oqujla]

二、表示月份的专有名词

维吾尔语的月份除了可以用顺序数词与 [aj]« ئاي »结合表示外，还可以用专门的名词表示，如：

（一月）	[janwar]	يانۋار
（二月）	[pewral]*	فېۋرال
（三月）	[mart]	مارت

(四月)	[april]*	ئاپرېل
(五月)	[maj]	ماي
(六月)	[ijun]	ئىيۇن
(七月)	[ijul]	ئىيۇل
(八月)	[awʁust]	ئاۋغۇست
(九月)	[sentɛbir]	سېنتەبىر
(十月)	[øktɛbir]	ئۆكتەبىر
(十一月)	[nojabir]	نويابىر
(十二月)	[dekabir]	دېكابىر

1- ئۆكتەبىر دۆلەت بايرىمى . (十月一日是国庆节。)
[1-øktɛbir dølɛt bajrimi.]

10- ئاينىڭ 1- كۈنى دۆلەت بايرىمى . (十月一日是国庆节。)
[10 - ajniŋ 1- kyni dølɛt bajrimi .]

14- يانۋاردا قىشلىق تەتىل بولىدۇ . (一月十四日放寒假。)
[14- janwarda qiʃliq tɛtil bolidu.]

1- ئاينىڭ 14 - كۈنى قىشلىق تەتىل بولىدۇ. (一月十四日放寒假。)
[1-ajniŋ 14- kyni qiʃliq tɛtil bolidu .]

46.4 练习 كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）给下列动词附加敬称动词陈述式附加成分。

شۇغۇللان - ئولتۇر - كىي - ئوينا - دەم ئال -

پاراڭلاش - ئوقۇ - كەل - يە - ئۇخلا -

يۈگۈر - ئۆچۈر - بار - ئۆگەن - بەر -

ياز - چىق - ئال - ماڭ - قايت -

كۆر - ئارام ئال - كەت - تۇر -

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的敬称动词陈述式形式填空。

(1) مۇئەللىم ئۆزلىرى تۈنۈگۈن ئۇيغۇرچە دەرس ئۆت - [ ]مۇ؟

(2) سىلى تۈنۈگۈن مەيداندا توپ ئوينا - [ ].

(3) سىلى يەكشەنبە كۈنى كۇتۇپخانىدا كىتاب كۆر - [ ] مۇ؟

(4) ھەرقايسىلىرى شەنبە كۈنى ئىنتېرنېت تورىغا چىق - [ ].

(5) ھەربىرلىرى ئۆيلىرىگە تېلېفون ئۇر - [ ].

(6) ئۆزلىرى تۈنۈگۈن باغچىغا بار - [ ].

(7) سىلى مېنىڭ چۈشۈمگە كىرىپ قال - [ ].

(8) بوۋا، سىلى تاماقلىرىنى يە - [ ].

3）将下列句子翻译成汉文。

(1) بۇ سىلىنىڭ بالىلىرىمۇ؟

(2) ئۆزلىرى ئالدىدا ئالسىلا.

(3) موما تاماقلىرىنى تېز يېسىلە، بولمىسا سوۋۇپ قالىدۇ.
(4) بۇ كىتابتىن سىلىمۇ بىرنى ئېلىپتىلا-دە!
(5) مۇئەللىم، ماڭا رۇخسەت بەرسىلە، مېنىڭ بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ.
(6) بىز بىرىنچى ئىيۇلدا تەتىل قىلىمىز.
(7) بىرىنچى ماي ئەمگەكچىلەر بايرىمىدا بىللە ساياھەتكە چىقايلى.
(8) كىچىك ۋاقتىمدا چوڭ بالىلار مېنى دائىم ئۇراتتى.

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 来，来，您快进屋吧！
(2) 爸爸，您先吃吧！
(3) 小时候，他父亲经常打他。
(4) 我们二月份放寒假。
(5) 这位是您的学生吗？
(6) 我们一放假就回家。

5）结合课文回答下列问题。

(1) قاغا بىلەن تۈلكە نەدە ياشايدىكەن؟
(2) تۈلكە قاغىنىڭ ئوزۇقلۇق تېپىپ كەلگىنىنى كۆرۈپ قانداق قىلىپتۇ؟
(3) قاغا تۈلكىنىڭ چىرايلىق سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىپتۇمۇ؟
(4) ئاخىرىدا قانداق بولۇپتۇ؟ تۈلكىنىڭ ھىيلە-مىكرى ئەمەلگە ئېشىپتۇمۇ؟

(5) بۆرە ئوۋلاپ كەلگەن نەرسىلەرنى قانداق تەقسىم قىلىپتۇ ؟

(6) تەقسىماتنى ئاڭلىغان يولۋاس قانداق قىلىپتۇ ؟

(7) تۈلكە قانداق تەقسىم قىلىپتۇ ؟

(8) بۇنداق ئادىل تەقسىماتنى نەدىن ئۆگەنگەنىكەن ؟

第 47 课　قىرىق يەتتىنچى دەرس

47.1　课文　تېكىست

森林是无价之宝　ئورمان بىباھا گۆھەر

يەر شارىدىكى ئورمان كۆلىمى قۇرۇقلۇق كۆلىمىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. ئورمان ئىنسانلارنىڭ بۆ-شۈكى، شۇنداقلا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم بايلىق مەنبەسى ۋە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ كاپالىتى.

ھازىرقى زاماندا ئورماننىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى بارغان-سېرى يۇقىرى بولماقتا.

ئورمان ئىنسانلارنى ياغاچ ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلەيدۇ. ياغاچ ماتېرىيالى سانائەتنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان خام ئەشياسى بولۇپ، ئۆي-ئىمارەت سېلىش، تۆمۈر يول يا-ساش، قەغەز ۋە توقۇمىچىلىق سانائىتى، ئورگانىك خىمىيە سانائىتى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئورمان سۇ مەنبەسىنى ساقلاش ئىقتىدارى بىرقەدەر كۈچلۈك بولغان «سۇ ئامبىرى» دۇر. ئورماننىڭ يىلتىز سىس-تېمىسى ۋە چىرىندى ماددىسى تۇپراقنىڭ سۈپىتىنى ياخ-شىلايدۇ. يەر يۈزىنى يامغۇر سۈيىنىڭ زەربىسىدىن ساقلايدۇ.

تورپىنىڭ كۆچىشىنى ئازايتىپ، سۇنىڭ سىڭىشچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ.

ئورمان بوراننى توسۇپ، قۇمنى تىزگىنلەيدۇ. ئۇ يەر يۈزىدىكى شامال كۆچۈشىنى توسىدىغان كۈچلۈك توسالغۇ بولۇپ، شامالنىڭ يۆنىلىشى ۋە سۈرئىتىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئورمان بىنا قىلىش ئارقىلىق ھاۋا كىلىماتىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ.

ئورمان يەنە تەبىئىي ھايۋاناتلار باغچىسى بولۇپ، كۆپلىگەن ئەتىۋارلىق قۇشلار ۋە ئاجايىپ ھايۋانلار ئورمانلىقتا ياشايدۇ ۋە كۆپىيىدۇ. بۇ تەبىئەت دۇنياسىنىڭ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ قېلىشقا پايدىلىق بولۇپ قالماستىن، بەلكى كىشىلەرنى قىممەتلىك تېرە، گۆش ۋە قىممەتلىك دورا ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ئۇنىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرى تېخى مەملىكىتىمىز تاشقى سودىسىنىڭ مۇھىم مەنبەسى بولماقتا.

ئورمان يۇقىرى ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ مۇھىتنى ئاسراشتىكى رولىمۇ ئىنتايىن چوڭ.

ئورمان—— ھاۋانى ساپلاشتۇرىدۇ. ئۇ ھاۋادىكى چاڭ-توزانلارنى سۈمۈرۈپ، كېسەل مىكروبلىرىنى ئۆلتۈرىدۇ. شۇ نداقلا ئىنسانلارنى ۋە ھايۋانلارنى ئوكسىگېن بىلەن تەمىنلەيدۇ. پۈتكۈل ئىنسانلار ۋە ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى ماددا ئالماشتۇرىدۇ. شۇنداقلا ئوكسىگېن (كىسلارود) نى ئۆزىگە سۈمۈرۈپ، كاربون تۆت ئوكسىدنى چىقىرىدۇ. تەبىئەت دۇنيا-

سىدىكى ئۆسۈملۈكلەر بولسا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ، كاربون تۆت ئوكسىدىنى ئۆزىگە سۈمۈرۈپ ، ئوكسىگېننى چىقىرىدۇ .

ئورمان شاۋقۇننى پەسەيتىدۇ . يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان شاۋقۇن مۇھىتنى بۇلغايدىغان ۋە ئادەمنى ئۆلتۈرىدىغان ئاستا خاراكتېرلىك زەھەر دەپ ئېتىراپ قىلىنماقتا . يېشىل ئۆسۈملۈكلەرنىڭ شاخ- شۇمبىلىرى ۋە غولى بولسا ، يۆنىلىشى ئېنىق بولمىغان ئاۋاز دولقۇنىنى قايتۇرىدۇ ياكى پەسەيتىدۇ .

47.2　词语　سۆز - ئىبارىلەر

减少；削减	动	[azaj -]	ئازاي -
慢性；慢性的		[asta χarakterlik]	ئاستا خاراكتېرلىك
声波		[awaz dolquni]	ئاۋاز دولقۇنى
①珍贵的；珍奇的②喜爱的	形	[ɛtiwarliq]	ئەتىۋارلىق
越来越……；愈来愈……	副	[barʁanseri]	بارغانسېرى
财富源泉		[bajliq mɛmbɛsi]*	بايلىق مەنبەسى
大风；暴风	名	[boran]	بوران
摇篮	名	[bøʃyk]	بۆشۈك
无价的；宝贵的；贵重的	形	[bibaha]	بىباھا
创建；营造		[bina qil-]	بىنا قىل -
有益的；有利的	形	[pajdiliq]	پايدىلىق

①下降；降低②减弱；减轻③暖和；平息	动	[pɛsɛj -]	پەسەي -
全部；整个；全	形	[pytkyl]*	پۈتكۈل
外贸		[taʃqi soda]	تاشقى سودا
大自然；自然界		[tɛbiɛt dunjasi]	تەبئەت دۇنياسى
①自然的；天然的②自然；当然	形	[tɛbii]*	تەبىئىي
发展		[tɛrɛqqi qil]*	تەرەققىي قىل -
供应	动	[tɛminlɛ-]	تەمىنلە-
阻挡；阻拦；拦截；堵；遮挡；制止	动	[tos-]	توس -
障碍物；阻碍；屏障	名	[tosalʁu]	توسالغۇ
纺织业	名	[toqumitʃiliq]	توقۇمىچىلىق
铁路		[tømyr jol]	تۆمۈر يول
皮；皮肤；皮革	名	[terɛ]	تېرە
①控制；牵制②治理	动	[tizginlɛ-]	تىزگىنلە -
灰尘；尘土		[tʃaŋ-tozaŋ]*	چاڭ - توزان
腐烂物；腐朽物	名	[tʃirindi]	چىرىندى
放出；取出；榨出；抽出；拔出	使动	[tʃiqar-]*	چىقار -
原料		[χam ɛʃʃa]*	خام ئەشيا
给予肯定；视为；认为		[dɛp etirap qil-]	دەپ ئېتىراپ قىل -

正相反		[dɛl buniŋ ɛksitʃɛ]	دەل بۇنىڭ ئەكسىچە
药材		[dora materijalliri]	دورا ماتېرىياللىرى
作用；功能	名	[rol]	رول
打击	名	[zɛrbɛ]	زەربە
毒	名	[zɛhɛr]	زەھەر
①存；保存②保持；维持；维护③保佑；避免	动	[saqla-]	ساقلا ـ
①存；保存②保持；维持；维护③保佑；避免		[saqlap qeliʃ]	ساقلاپ قېلىش
建；建造	动	[sal-]	سال ـ
社会主义的	形	[sotsijalistik]	سوتسىيالىستىك
水库	名	[su ambiri]	سۇ ئامبىرى
水源		[su mɛnbɛsi]*	سۇ مەنبەسى
①质②质量③品质	名	[sy̥pɛt]*	سۈپەت
速度	名	[syrɛt]	سۈرئەت
吸	动	[symyr-]	سۈمۈر-
①系统；体系②次序；顺序；程序③类；类别	名	[sistema]	سىستېما
渗透力	名	[siŋiʃtʃanliq]	سىڭىشچانلىق
树梢；（修整下来的）树枝		[ʃaχ-ʃumba]	شاخ ـ شۇمبا

①喧哗；喧嚷；嘈杂②噪声	名	[ʃawqun]	شاۋقۇن
①挡回；收回；撤回②反射	使动	[qajtur-]	قايتۇر -
纸	名	[qɛʁɛz]	قەغەز
陆地；陆	名	[quruʁluq]*	قۇرۇقلۇق
沙；沙子	名	[qum]	قۇم
保证；保障	名	[kapalɛt]	كاپالەت
二氧化碳		[karbon tøt oksidi]*	كاربون تۆت ئوكسىد
①增加；增多②繁殖；生殖	动	[køpɛj-]	كۆپەي -
大部分；许多	副	[køpligɛn]	كۆپلىگەن
①力气；力量②效力③势力	名	[kytʃ]	كۈچ
①有力的②强有力的；强大的③强劲的；强烈的④有劲的	形	[kytʃlyk]*	كۈچلۈك
病菌		[kesɛl mikropliri]*	كېسەل مىكروبلىرى
①珍宝；宝贝②珍贵的	名	[gøhɛr]	گۆھەر
物质	名	[madda]	ماددا

新陈代谢		[madda almaʃtur-]	ماددا ئالماشتۇر-
保护环境		[mujitni asraʃ]*	مۇھىتنى ئاسراش
环境	名	[mujit]*	مۇھىت
污染环境		[mujitni bulʁa-]*	مۇھىتنى بۇلغا-
动物	名	[hajwanat]	ھايۋانات
动物	名	[hajwan]	ھايۋان
有机化学工业		[organik χimijɛ sanaiti]	ئورگانىك خىمىيە سانائىتى
林；森林	名	[orman]	ئورمان
氧	名	[oksigen （kislarot）]*	ئوكسىگېن (كىسلارود)
使改变；使更改；使改造	使动	[øzgɛrt-]	ئۆزگەرت-
植物	名	[øsymlyk]	ئۆسۈملۈك
杀死；消灭	使动	[øltyr-]	ئۆلتۈر-
房屋		[øj- imarɛt]	ئۆي - ئىمارەت
生态平衡		[ekologijilik tɛŋpuŋluq]	ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق
生产	动名	[iʃlɛptʃiqiriʃ]*	ئىشلەپچىقىرىش
能力；能耐；本领；才能	名	[iχtidar]*	ئىقتىدار
经济效益		[iχtisadi ynym]*	ئىقتىسادىي ئۈنۈم
占；占有	动	[igilɛ-]	ئىگىلە-

人类	名	[insanlar]	ئىنسانلار
木材		[jaʁatʃ materijali]	ياغاچ ماتېرىيالى
雨水		[jamʁur syji]	يامغۇر سۈيى
地面		[jɛr jyzi]	يەر يۈزى
方向；方面	名	[jønilif]	يۆنىلىش
农业		[jeza igilik]	يېزا ئىگىلىك
绿色植物		[jeʃil øsymlyklɛr]	يېشىل ئۆسۈملۈكلەر
近十几年以来		[jeqinqi on nɛtʃtʃɛ jildin bujan]	يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان
①根②根部③根源	名	[jiltiz]	يىلتىز

47.3 语法要点

一、动词现在时直接陈述式（下）

动词现在时直接陈述式（下）与动词现在时直接陈述式（上）一样都表示说话时正在进行或持续进行的行为动作，但构成方式和使用方法不同。动词现在时直接陈述式（下）多用于书面语，并且由[maq]« ماق »动名词结合附加成分[-ta][-tɛ]« ـتا //ـتە »后，再结合动词人称附加成分（第三人称不附加动词人称附加成分）构成。它没有否定和疑问形式，如：

（我正在写。） يازماق + تا+ مەن= يازماقتىمەن

[jazmaq+ta+mɛn=jazmaqtimɛn]

（我们正在读。） ئوقۇماق + تا+ مىز=ئوقۇماقتىمىز

[oqumaq+ta+miz=oqumaqtimiz]

（你们正在看。）　كۆرمەك+تە+سىلەر=كۆرمەكتىسىلەر

[kørmɛk+tɛ+silɛr=kørmɛktisilɛr]

（他（他们）正在说。）　سۆزلىمەك+ تە = سۆزلىمەكتە

[søzlimɛk+tɛ=søzlimɛktɛ]

（我们正在度寒假。）　بىز قىشلىق تەتىل قىلماقتىمىز .

[biz qiʃliq tɛtil qilmaqtimiz.]

（我正在宿舍读书。）　مەن ياتاقتا كىتاب ئوقۇماقتىمەن .

[mɛn jataqta kitap oqumaqtimɛn.]

（你们正在筹备会议。）　يىغىنغا تەييارلىق قىلماقتىسىلەر .

[jiʁinʁa tɛjjarliq qilmaqtisilɛr.]

（他们正往北京来。）　ئۇلار بېيجىڭغا قاراپ كەلمەكتە .

[ular bejʤiŋʁa qarap kɛlmɛktɛ.]

二、分数词

⑴分数表示法：分母在前，用从格形式的基数词表示。分子在后，用主格形式的基数词表示，如：

（三分之二）	[yʃtin ikki]	ئۈچتىن ئىككى
（二分之一）	[ikkidin bir]	ئىككىدىن بىر

⑵小数表示法：表示整数的基数词与[pytyn]« پۈتۈن »连用，整数后的数词之前用位数结合 [din]« دىن »表示，如：

(0.5)	[nøl pytyn ondin bɛʃ]	نۆل پۈتۈن ئوندىن بەش
(6.2)	[altɛ pytyn ondin ikki]	ئالتە پۈتۈن ئوندىن ئىككى

(5.35)　[bɛʃ py̥tyn jyzdin ottuz bɛʃ]　بەش پۈتۈن يۈزدىن ئوتتۇز بەش

(8.007)　[sɛkkiz py̥tyn miŋdin jɛttɛ]　سەككىز پۈتۈن مىڭدىن يەتتە

(3)百分数的表示法：数词与[pirsɛnt]« پىرسەنت »连用表示百分数，如：

（百分之百（100%））	[jyz pirsɛnt]	يۈز پىرسەنت
（百分之三十（30%））	[ottuz pirsɛnt]	ئوتتۇز پىرسەنت
（百分之六点二（6.2%））	[altɛ py̥tyn ondin i̥kki pirsɛnt]	ئالتە پۈتۈن ئوندىن ئىككى پىرسەنت

47.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按动词现在时直接陈述式的书面语形式加以变化。

تۇر -　　ئولتۇر -　　كىي -　　ئوينا -　　كۆر-

پاراڭلاش -　　ئوقۇ -　　كەل -　　يە -　　ئۇخلا -

يۈگۈر -　　كەت -　　بار -　　ئۆگەن -　　بەر -

ياز -　　چىق -　　ئال -　　ماڭ -　　قايت -

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的动词现在时直接陈述式的书面语形式填空。

(1) بىز ئۇيغۇر تىلى ئۆگەن- [ ].
(2) بالىلار ساغلام ئۆسۈپ يېتىل- [ ].
(3) يېزىلاردا ئىسلاھەت ئېلىپ بېرىل- [ ].
(4) دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن-كۈنگە（一天比一天）ياخشىلان- [ ].
(5) سىلەر ھازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇ- [ ].
(6) ئۇلار ۋەتەننى كۈيلەپ（歌颂）ناخشا ئېيت- [ ].
(7) ھەر مىللەت خەلقى خۇشال-خۇرام ياشا- [ ].
(8) خەلقىمىز كۈندىن-كۈنگە بېيى-（致富）[ ].

3）将下列句子翻译成汉文。

(1) يەر شارىدىكى ئورمان كۆلىمى قۇرۇقلۇق كۆلىمىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ.
(2) ئورمان ئىنسانلارنىڭ بۆشۈكى.
(3) ئورمان يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ كاپالىتى.
(4) ھازىرقى زاماندا ئورماننىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى بارغانسېرى يۇقىرى بولماقتا.
(5) ئورمان ئىنسانلارنى ياغاچ ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلەيدۇ.
(6) ئورمان بوراننى توسۇپ، قۇمنى تىزگىنلەيدۇ.
(7) ئورمان تەبىئىي ھايۋاناتلار باغچىسى بولۇپ، كۆپلىگەن ئەتىۋارلىق قۇشلار ۋە ئاجايىپ ھايۋانلار ئورمانلىقتا ياشايدۇ ۋە كۆپىيىدۇ.

(8) تەبئەت دۇنياسىنىڭ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ قېلىشقا پايدىلىق .

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 我们班女生占三分之二。

(2) 这次期末考试我得了85.5分。

(3) 老师交给我们的任务百分之百完成了。

(4) 学习成绩不太理想的同学占百分之十。

(5) 造林有利于维护生态平衡。

(6) 同学们正紧张地复习功课。

5）结合课文回答下列问题。

(1) يەر شارىدىكى ئورمان كۆلىمى قۇرۇقلۇق كۆلىمىنىڭ قانچە قىسمىنى ئىگىلەيدۇ ؟

(2) هازىرقى زاماندا ئورمان قانداق رول ئوينىماقتا ؟

(3) ئورماننىڭ سۇ مەنبەسىنى ساقلاشتا قانداق رولى بار ؟

(4) ئورمان بىنا قىلىش ئارقىلىق هاۋا كىلىماتىنى ئۆزگەرتكىلى بولامدۇ ؟

(5) ئورماننىڭ تەبئەت دۇنياسىنىڭ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ قېلىشتا قانداق پايدىسى بار ؟

(6) ئورماننىڭ هاۋانى ساپلاشتۇرۇش ، شاۋقۇننى پەسەيتىشتىكى رولىنى سۆزلەپ بېقىڭ ؟

第 48 课　قىرىق سەككىزىنچى دەرس

48.1 课文　تېكىست

麻赫默德·喀什噶里　مەھمۇد قەشقەرى

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئالىمى مەھمۇد قەشقەرى تەخمىنەن مىلادىنىڭ 1008 ـ يىللىرى قەشقەردە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆز يۇرتى قەشقەردە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا ۋە ئالىي بىلىم يۇرتـ لىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بۇخارا قاتارلىق شەھەرلەرگە بىـ لىم ئاشۇرغىلى بارغان. تىلشۇناسلىق ۋە لۇغەتشۇناسلىقتا داـ ئىر مەخسۇس تەتقىقات بىلەن شۇغۇللانغاندىن باشقا، يەنە ئىسلام تارىخى، ئىسلام پەلسەپىسى، «قۇرئان» نىمۇ پۇختا ھەم چوڭقۇر ئۆگەنگەن. ئۇ ئۆز ئانا تىلىنىڭ يېتىشكەن مۇتەـ خەسسىسى بولۇشتىن تاشقىرى يەنە ئەرەب، پارس تىللىـ رىنىمۇ پىششىق ئىگىلىگەن.

مەھمۇد قەشقەرى ئەينى زاماندا، تۈركىي تىلدا سۆزـ لەشكۈچى خەلقلەرنىڭ تىللىرى بىلەن ئىنچىكىلەپ تونۇشۇش ئۈچۈن ئۇلار ئولتۇراقلاشقان يېزىلارغا بېرىپ چوڭقۇر تەتـ قىقاتلارنى ئېلىپ بارغان. تۈرلۈك تىل پاكىتلىرىنى، شېئىرـ قوشاقلارنى، ماقال ـ تەمسىللەرنى، سۆز ـ ئىبارىلەرنى توپلىغان.

ئون نەچچە يىللىق ئەمەلىي تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلىش نە-
تىجىسىدە توپلىغان بارلىق تىل ماتېرىياللىرىنى رەتلەپ چى-
قىپ، تۈركىي سۆزلەر ئەرەبچە ئىزاھلانغان سەككىز جىلدلىق
ئىزاھلىق لۇغىتىنى ئىشلەپ چىققان. بۇ لۇغەتكە «تۈركىي
تىللار دىۋانى» دەپ نام بەرگەن. لۇغەتكە تۈركىي تىلدا
كۆپ ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەر، گرامماتىكىلىق قائىدىلەر،
ھەربىي-مەمۇرىي ئاتالغۇلار، يېزا ئىگىلىك، يېمەك-ئىچمەك،
سودا، قول ھۈنەرۋەنچىلىك، تېببىي-دورىگەرلىك، ھايۋانات،
ئۆسۈملۈك ۋە ئاسمان جىسىملىرىغا دائىر سۆزلەر، قەبىلىلەر
نامىلىرى، مۇھىم جۇغراپىيىلىك ناملار، قەدىمكى زاماندىكى
خەلق داستانلىرى، رىۋايەتلىرى كىرگۈزۈلگەن.

ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرى مىلادى 1105-يىلى 97
يېشىدا ۋاپات بولغان. ئالىمنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» نامىلىق
ئۆلمەس ئەسىرى جۇڭخۇا مەدەنىيەت تارىخىدىكى ئۆچمەس
نامايەندە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئىرق 人种

دۇنيا ئاھالىسى سېرىق تەنلىك، ئاق تەنلىك، قارا تەن-
لىك ۋە قوڭۇر تەنلىك دېگەن تۆت خىلغا بۆلۈنىدۇ.

سېرىق تەنلىكلەرنىڭ تېرىسى سارغۇچ، چېچى قارا، كۆزى
قارا، بۇرۇت-ساقىلى شالاڭ كېلىدۇ. بۇلار ئاسىيا قىتئەسىنىڭ
كۆپ قىسىم رايونلىرىغا ھەمدە شىمالىي، جەنۇبىي ئامېرىكا
قىتئەلىرىگە تارقالغان. سېرىق تەنلىكلەرنىڭ نوپۇسى ئاق تەن-

لىك ۋە قارا تەنلىكلەرگە قارىغاندا خېلى كۆپ .

ئاق تەنلىكلەرنىڭ تېرىسى ئاق، چېچى سېرىق ياكى قارا، كۆزى كۆك ياكى كۈلرەڭ، بۇرنى تار ھەم ئېگىز، كالپۇكى نېپىز، ساقاللىق كېلىدۇ . بۇ خىل كىشىلەر ئاساسەن ياۋروپا، شىمالىي ئافرىقا، غەربىي ئاسىيا، جەنۇبىي ئاسىيا قاتارلىق رايونلارغا تارقالغان .

قارا تەنلىكلەرنىڭ تېرىسى قارا، چېچى بۇدۇر ھەم تۇم قارا، كۆزى قارامتۇل، كالپۇكى قېلىن، بۇرنى ياپىلاق كېلىدۇ. بۇلار ئاساسەن ئافرىقىغا جايلاشقان .

دۇنيا ئاھالىسىنىڭ تارقىلىشى تەكشى ئەمەس . ئوكيانىيە ۋە تىنچ ئوكيان ئاراللىرىنىڭ ئاھالىسى ئەڭ ئاز . شەرقىي ئاسىيا (جۇڭگونىڭ شەرقىي قىسمى، چاۋشيەن، ياپونىيە)، جەنۇبىي ئاسىيا ۋە ياۋروپا قىتئەسى دۇنيا بويىچە نوپۇس ئەڭ زىچ جايلاشقان رايوندۇر .

48.2 词语 سۆز ـ ئىبارىلەر

术语	名 [atalʁu]	ئاتالغۇ
岛；岛屿	名 [aral]	ئارال
①根据；按照 ②基本；大体	副 [asasɛn]	ئاساسەن
天体	[asman ʤisimliri]	ئاسمان جىسىملىرى
亚洲	[asija qitɛsi]	ئاسىيا قىتئەسى
非洲	名 [apriqa]*	ئافرىقا

白种人；白人		[aq tɛllik]*	ئاق تەنلىك
美洲		[amerika qitɛsi]	ئامېرىكا قىتئەسى
母语		[ana til]	ئانا تىل
人口	名	[ahalɛ]	ئاھالە
阿拉伯	名	[ɛrɛp]*	ئەرەب
实地调查；田野调查		[ɛmɛli tɛkʃyr-]*	ئەمەلىي تەكشۈر ـ
当时；当初		[ɛjni zamanda]	ئەينى زاماندا
布哈拉	名	[buχara]	بۇخارا
胡须		[burut- saqal]	بۇرۇت ـ ساقال
①分②划分；划归	动	[bøl-]	بۆل ـ
卷曲的	形	[bydyr]	بۈدۈر
进修；深造		[bilim aʃur-]	بىلىم ئاشۇر ـ
学府		[bilim jurtliri]	بىلىم يۇرتلىرى
波斯人	名	[pars]	پارس
证据	名	[pakit]	پاكىت
熟练的；精通的	形	[piʃʃiq]*	پىششىق
窄的；狭窄的	形	[tar]	تار
分布	动	[tarqal-]	تارقال ـ
研究	名	[tɛtqiqat]	تەتقىقات
研究		[tɛtqiq qil-]	تەتقىق قىل ـ
约；大约；大概	副	[tɛχminɛn]	تەخمىنەن
平均的	形	[tɛkʃi]	تەكشى
乌黑色的		[tum qara]	تۇم قارا

太平洋		[tintʃ okjan]	تىنچ ئوكيان
收集	动	[topla-]	توپلا -
卷的	形	[ʤilitliq]*	جىلدلىق
突厥语(属突厥语族的语言)		[tyrki til]*	تۈركىي تىل
①各种；各式各样的②种；项	形	[tyrlyk]	تۈرلۈك
结束；完毕；了结；告终；终止	使动	[tygɛt-]	تۈگەت -
医务的；医学的	形	[tibbi]*	تىببىي
语言资料		[til materijalliri]	تىل ماتېرىياللىرى
地理的	形	[ʤuʁrapijilik]	جۇغراپىيىلىك
中华	名	[ʤuŋχua]	جۇڭخۇا
朝鲜	名	[tʃawʃɛn]*	چاۋشيەن
种；类	形	[χil]	خىل
有关的	后	[dajir]*	دائىر
药学	名	[dorigɛrlik]	دورىگەرلىك
传说	名	[riwajɛt]	رىۋايەت
紧密；密切；紧凑	形	[zitʃ]	زىچ
淡黄；浅黄	形	[sarʁutʃ]	سارغۇچ
有胡须的；大胡子的	形	[saqalliq]	ساقاللىق
①商业；贸易②生意；买卖	名	[soda]	سودا
使用(某某语言)		[søzlɛʃkytʃi]	سۆزلەشكۈچى

交际的			
词语		[søz- ibarilɛr]	سۆز ـ ئىبارىلەر
黄的；黄	形	[seriq]	سېرىق
黄种人		[seriq tɛllik]*	سېرىق تەنلىك
稀的；稀少的；稀薄的；零落的	形	[ʃalaŋ]	شالاڭ
诗歌		[ʃeir- qoʃaqlar]	شېئىر ـ قوشاقلار
黑色人种		[qara tɛllik]*	قارا تەنلىك
浅黑的；淡黑的	形	[qaramtul]	قارامتۇل
规则；法则	名	[qajidɛ]*	قائىدە
部落	名	[qɛbilɛ]	قەبىلە
古代		[qɛdimqi zaman]*	قەدىمكى زامان
棕色人种		[qoŋur tɛllik]*	قوڭۇر تەنلىك
手工业		[qol hynɛrwɛntʃilik]	قول ھۈنەرۋەنچىلىك
古兰经	名	[quran]	قۇرئان
①厚的；厚实的 ②浓密的；茂密的	形	[qelin]	قېلىن
唇；嘴唇	名	[kalpuk]	كالپۇك
做助动词表示行为动作的一贯性	动	[kɛl-]	كەل ـ
多数；大部分		[køp qi̥sim]*	كۆپ قىسىم
①使进入②使加入	使动	[kirgyz-]	كىرگۈز ـ
语法	形	[girammatikiliq]*	گىراممانىكىلىق

词典学	名 [luʁɛtʃunasliq]	لۇغەتشۇناسلىق
谚语	[maqal - tɛmsillɛr]	ماقال - تەمسىللەر
①特别的；特殊的 ②专门的；专用的	形 [mɛχsus]	مەخسۇس
专家	名 [mutɛχɛssis]	مۇتەخەسسىس
公元；纪元	名 [miladi]	مىلادى
①代表人物②代表作	名 [namajɛndɛ]	نامايەندە
称之为；称作	[nam bɛr-]	نام بەر -
名为……的	名 [namliq]	ناملىق
人口	名 [nopus]	نوپۇس
薄的	形 [nepiz]	نېپىز
军政	名 [hɛrbi - mɛmuri]*	ھەربىي - مەمۇرىي
以及；并且	连 [hɛmdɛ]	ھەمدە
大洋州	名 [okjanijɛ]	ئوكيانىيە
居住；定居	动 [olturaqlaʃ-]	ئولتۇراقلاش -
不灭的；不可磨灭的；不朽的	形 [øtʃmɛs]	ئۆچمەس
不朽的；永垂不朽的	形 [ølmɛs]	ئۆلمەس
种族；人种	名 [iriq]*	ئىرق
有注解的；带解释的	形 [izahliq]	ئىزاھلىق
伊斯兰哲学	[i̥slam pɛlsɛpisi]*	ئىسلام پەلسەپىسى
伊斯兰史	[i̥slam tariχi]*	ئىسلام تارىخى
做出；做完	[i̥ʃlɛp tʃiq-]*	ئىشلەپ چىق -
掌握	动 [igilɛ-]	ئىگىلە -

仔细；过细		[intʃikilɛp]	ئىنچىكىلەپ
日本	名	[japonijɛ]	ياپونىيە
扁的；扁平的	形	[japilaq]	ياپىلاق
欧洲	名	[jawropa]	ياۋروپا
表示达到相当水平		[jetiʃkɛn]*	يېتىشكەن
食品；饮食		[jemɛk-iʃmɛk]*	يېمەك ـ ئىچمەك

48.3 语法要点

一、[ʁili]« غىلى »副动词（目的副动词）

[ʁili]« غىلى »副动词由动词结合附加成分[-ʁili][-qili][-gili][-kili] « ـكىلى // ـگىلى // ـ قىلى // ـ غىلى » 构成，如：

附加成分	附加方法		例词
ـ غىلى [-ʁili]	附加在后元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	ئوقۇ+ غىلى=ئوقۇغىلى [oqu+ʁili=oquʁili]
ـ قىلى [-qili]		附加在以清辅音结尾的词后	تاپ + قىلى= تاپقىلى [tap+qili=tapqili]
ـ گىلى [-gili]	附加在前元音音节后	附加在以元音或浊辅音结尾的词后	كۆر+گىلى= كۆرگىلى [kør+gili=kørgili]
ـكىلى [-kili]		附加在以清辅音结尾的词后	كەت +كىلى= كەتكىلى [kɛt+kili=kɛtkili]

否定式由动词词干后先附加否定附加成分« ما // مە » [ma][mɛ]，然后再附加上述以浊辅音开头的附加成分构成，如：

[oqu+ma+ʁili=oqumiʁili]　　ئوقۇ+ما+غىلى= ئوقۇمىغىلى

[tap+ma+ʁili=tapmiʁili]　　تاپ +ما + غىلى= تاپمىغىلى

[kør+mɛ+gili=kørmigili]　　كۆر+مە+گىلى=كۆرمىگىلى

[kɛt+mɛ+gili=kɛtmigili]　　كەت+مە+گىلى=كەتمىگىلى

[ʁili]« غىلى »副动词表示以下意义：

(1) 表示行为动作的目的，如：

(我们是来学习的。)　　بىز ئوقۇغىلى كەلدۇق .

[biz oquʁili kɛlduq .]

(现在我要去吃饭。)　　هازىر تاماق يېگىلى بارىمەن .

[hazir tamaq jegili barimɛn .]

(2) 与表示时间的词语连用，表示副动词所指动作延续的时间，如：

(他工作两年了。)　　ئۇ خىزمەتكە چىققىلى ئىككى يىل بولدى .

[u χizmɛtkɛ tʃiqqili ikki jil boldi .]

(很久没上这儿来了。)　　بۇ يەرگە كەلمىگىلى ئۇزۇن بوپتۇ .

[bu jɛrgɛ kɛlmigili uzun boptu .]

(3) 与系助动词连用表示副动词所指动作是否有完成的可能性，如：

(维吾尔语是能够学好的。)　　ئۇيغۇر تىلىنى ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدۇ .

[ujʁur tilini jaχʃi øgɛngili bolidu .]

(这个任务是可以完成的。)　　بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىغىلى بولىدۇ .

[bu wɛzipini orundiʁili bolidu .]

二、语气词

用于词和词组后或者句首和句末，赋予词或句子各种语气的

词叫语气词。语气词不能单独使用，没有形态变化（零形态）。有些语气词和附加成分一样，与前面的词连写或用连续符号隔开。有些语气词仅仅表示一种意义色彩，有些语气词在不同的语境中则可以表示不同的意义色彩。

较常用的语气词有以下几个：

[ʧu][mu][dɛ][ɛmisɛ][mɛjli][du（tu）][ʁu（qu）][ʤumu][ju][zɛ][a（ɛ）]«چۇ // مۇ // دە // ئەمسە // مەيلى // دۇ (تۇ) غۇ (قۇ) // جۇمۇ // يۇ // زە // ئا (ئە) »

مەن ئۇيغۇر، سىزچۇ؟
[mɛn ujʁur, sizʧu？]
（我是维吾尔族，您呢？）

ئايگۈل قايتىپ كەلگەندۇ؟
[ajgyl qajtip kɛlgɛndu？]
（阿依古丽回来了吧？）

سىز شىنجاڭغا باردىڭىزمۇ؟
[siz ʃinʤaŋʁa bardiŋizmu？]
（您去新疆了吗？）

بۇ يىل شىنجاڭدا تازا سوغۇق بوپتۇ - دە!
[bu jil ʃinʤaŋda taza soʁuq boptu-dɛ！]
（今年新疆还真是非常冷啊！）

ئەمسە، بۇ ئىش شۇنداق بولسۇن.
[ɛmisɛ, bu iʃ ʃundaq bolsun.]
（那么，这件事就这样吧。）

مەيلى، سىز كېلىڭ.
[mɛjli , siz keliŋ.]
（好吧，您来吧。）

قېلىن كىيىنىڭ جۇمۇ.
[qelin kijiniŋ ʤumu .]
（您穿厚一点吧。）

بۇ كىشى سىزنىڭ مۇئەللىمىڭىز - غۇ؟
[bu kiʃi sizniŋ muɛllimiŋiz-ʁu？]
（这个人是您的老师，对吧？）

48.4　练习　كۆنۈكمە

口头练习

1）朗读和熟记本课词语。

2）将下列动词按 [ʁili]« غىلى »副动词形式加以变化。

خۇشال بول-	ئولتۇر-	دە-	ئوينا-	قىزىق-
پاراڭلاش-	ئوقۇ-	كەل-	يە-	ئۇخلا-
يۆگۈر-	ئىشلە-	بار-	ئۆگەن-	بەر-
ياز-	چىق-	ئال-	ماڭ-	قايت-
كۆر-	ئارزۇ قىل-	كەت-	تۇر-	قاتناش-

3）把课文翻译成汉文。

书面练习

1）听写本课词语。

2）用适当的 [ʁili]« غىلى »副动词形式填空。

(1) بىز ئۇيغۇر تىلى ئۆگەن- [　　　] كەلدۇق .

(2) بىز ھازىر تاماق يە- [　　　] بارىمىز .

(3) ئۇلار مەن بىلەن كۆرۈش- [　　　] كەپتۇ .

(4) ئۇ بېيجىڭغا ئوقۇشقا كەل- [　　　] ئۈچ يىل بولدى .

(5) سىز بىلەن كۆرۈشمە- [　　　] خېلى ئۇزۇن بوپتۇ .

(6) بىزنىڭ مەكتەپتىن ۋاڭفۇجىڭغا مېڭىپ بار- [　　　] بولمايدۇ .

(7) مەن خىزمەتكە چىق ـ [　　　] بەش يىل] بولدى .

(8) ئەتە ئۇلار كىتاب ئال ـ [　　　] كىتابخانىغا] بارىدۇ .

3）将下列句子翻译成汉文。

(1) مەن بۇ يىل يىگىرمە ياش ، سىزچۇ ؟

(2) ئامىنە ئۆيىدىن قايتىپ كەلگەندۇ ؟

(3) ئىمتىھانغا بىرلا ھەپتە قالدى .

(4) بۇ يىل بېيجىڭدا تازا سوغۇق بوپتۇ ـ دە ؟

(5) ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئالىمى مەھمۇد قەشقەرى تەخمىنەن مىلادىنىڭ 1008 ـ يىللىرى قەشقەردە تۇغۇلغان .

(6) ئۇ ئۆز ئانا تىلىنىڭ پىششىكەن مۇتەخەسسىسى بولۇش ـ تىن تاشقىرى يەنە ئەرەب ، پارس تىللىرىنىمۇ پىششىق ئىگىلىگەن .

(7) ئەمىسە ، بۇ ئىشنى شۇنداق قىلايلى .

4）将下列句子翻译成维吾尔文。

(1) 他去上网了。

(2) 我们俩一个月没见面了。

(3) 这句话不能说。

(4) 你们干什么去了。

(5) 没有学不会的东西。

(6) 他是你同学对吧？

5）结合课文回答下列问题。

(1) مەھمۇد قەشقەرى دېگەن كىم ؟

(2) ئۇ قاچان تۇغۇلغان ؟
(3) مەھمۇد قەشقەرى قەيەردە بىلىم ئالغان ؟
(4) مەھمۇد قەشقەرى نېمە ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان ؟
(5) ئۇ « تۈركىي تىللار دىۋانى » نى قانداق يېزىپ چىققان ؟
(6) بۇ كىتاب قايسى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ؟
(7) دۇنيا ئاھالىسى قانچە خىلغا بۆلۈنىدۇ ؟ ئۇلار قانداق
ئالاھىدىلىككە ئىگە ؟

附录（1）

课文参考译文

第 9 课　　会话

学生：这是什么？　　老师：这是书。
学生：那是什么？　　老师：那是词典。
学生：这是什么？　　老师：这是笔。
学生：这个呢？　　老师：这是地图。
学生：那是什么？　　老师：那是桌子。
学生：那个呢？　　老师：那是椅子。
学生：这个呢？　　老师：这是黑板。
学生：这是什么？　　老师：这是教室。
学生：那个呢？　　老师：那是楼房。
学生：这是什么？　　老师：这是杂志。
学生：这个呢？　　老师：这是粉笔。

第 10 课　　会话

阿依古丽：这是谁？　　依明：这是战士。
阿依古丽：他是谁？　　依明：他是学生。
阿依古丽：这是谁？　　依明：这是医生。
阿依古丽：这位呢？　　依明：这位是厨师。

阿依古丽：您呢？ 依明：我是依明。
阿依古丽：那是谁？ 依明：那是司机。
阿依古丽：那位呢？ 依明：那位是工人。
阿依古丽；他呢？ 依明：他是研究生。
阿依古丽：这位是谁？ 依明：这位是警察。
阿依古丽：那一位呢？ 依明：那位是教授。
阿依古丽：您是哪一位？ 买买提：我是买买提。
阿依古丽：这位呢？ 买买提：这位是工作人员。

第 11 课 会话

买买提：这是什么？ 依明：这是电视。
买买提：那是什么？ 依明：那是电脑。
买买提：这是电话吗？ 依明：是的，这是电话。
买买提：这个呢？ 依明：这是照片。
买买提：这是手机吗？ 依明：是的，这是手机。
买买提：那是什么？ 依明：那是传呼机。
买买提：那是学校吗？ 依明：是的，那是学校。
买买提：那个呢？ 依明：那是办公室。
买买提：这是哈密瓜吗？ 依明：是的，这是哈密瓜。
买买提：那是作业本吗？ 依明：是的，那是作业本。
买买提：这是眼睛吗？ 依明：是的，这是眼睛。
买买提：这个呢？ 依明：这是手。
买买提：这是嘴吗？ 依明：是的，这是嘴。
买买提：这是脚吗？ 依明：是的，这是脚。
买买提：这是鼻子吗？ 依明：是的，这是鼻子。
买买提：这是眉毛吗？ 依明：是的，这是眉毛。

第 12 课　会话

您好！	您好！
今天天气怎么样？	今天天气非常晴朗。
这顶新疆花帽怎么样？	这顶新疆花帽很漂亮。
这顶呢？	这也是顶漂亮的新疆花帽。
那个是新电影院吗？	是的，那是新电影院。
这个呢？	这是老书店。
那个餐厅好吗？	是的，那个餐厅很好。
这是烤包子吗？	是的，这是烤包子。
那个呢？	那是烤肉，非常好吃。
那个是大医院吗？	是的，那个是大医院。
今天是星期六吗？	是的，今天是星期六。
明天呢？	明天是星期天。
那个图书馆怎么样？	那个图书馆很大，而且非常漂亮。
这是旧楼吗？	是的，这是旧楼。

第 13 课　会话

阿地力：阿力木，这是浴池吗？
阿力木：是的，这是浴池。
阿地力：这个浴池怎么样？
阿力木：这个浴池又新又大。
阿地力：这是小学吗？
阿力木：不是，这不是小学，是托儿所。
阿地力：这个托儿所怎么样？
阿力木：这个托儿所较小，但整齐又干净。
阿地力：这是原来的那个老餐厅吗？

阿力木：不是，这不是原来的老餐厅，是新餐厅。
阿地力：那是新商店吗？
阿力木：不是，那不是新商店，是以前的老商店。
阿地力：那个商店大吗？
阿力木：不，那个商店不大，很小。
阿地力：那是谁？
阿力木：那是研究生。
阿地力：那是新生吗？
阿力木：不，那不是新生，是老生。
阿地力：那个学生怎么样，他好吗？
阿力木：是的，他是个好学生，非常勤奋。
阿地力：这个学生呢？
阿力木：他学习不太努力。

第 14 课　会话

阿地力：您好！
阿力木：您好！
阿地力：那些人是谁？
阿力木：那些是老师。
阿地力：那些是老教师吗？
阿力木：是的，那些是老教师。
阿地力：你们呢？
阿力木：我们是青年教师。
阿地力：他们呢？
阿力木：他们是新来的博士。
阿地力：那人是谁？
阿力木：那是知名的教授。

阿地力：这些是什么？
阿力木：这些是书。
阿地力：这些是什么书？
阿力木：这些是非常好的维吾尔文书。
阿地力：这些呢？
阿力木：这些是汉文画报。
阿地力：这些是英文词典吗？
阿力木：不，这些不是英文词典，而是英文百科全书。
阿地力：这些呢，这些是阿拉伯文词典吗？
阿力木：不，这些不是阿拉伯文词典，而是著名的维吾尔文著作《突厥语词典》和《福乐智慧》。

第15课 我是新疆人

阿娜尔古丽：您好！
尤丽图孜：您好！
阿娜尔古丽：这是中央民族大学吗？
尤丽图孜：是的，这是中央民族大学。
阿娜尔古丽：少数民族语言文学系在哪儿？
尤丽图孜：那栋楼就是。
阿娜尔古丽：谢谢您！
尤丽图孜：不客气！
阿娜尔古丽：这是少数民族语言文学系吗？
王老师：是的，这是少数民族语言文学系。
王老师：你是新生吗？
阿娜尔古丽：是的，我是新生。
王老师：你是哪里人？
阿娜尔古丽：我是新疆人，老师您呢？

王老师：　　我是北京人。
阿娜尔古丽：那些也是新生吗？
王老师：　　是的，都是新生。

李霞：　　这些是什么？
尤丽图孜：　这是维吾尔族风味的饭菜。这是拉面，那些是抓饭、薄皮包子（死面包子）等。
李霞：　　这些呢？
尤丽图孜：　是烤肉和馕。
李霞：　　那些呢？
尤丽图孜：　那些是馓子、甜点等。

第 16 课　他是这个学校的学生

吐尔逊：您好！
艾孜孜：您好！
吐尔逊：那个女孩叫什么名字？
艾孜孜：那个女孩叫玛依拉。
吐尔逊：她们是哪个学校的学生？
艾孜孜：她们是中央民族大学的学生。
吐尔逊：她们是哪个民族的？
艾孜孜：她们是乌孜别克族。
吐尔逊：她们是哪里人？
艾孜孜：她们是伊宁人。
吐尔逊：她们是阿迪力的同学吗？
艾孜孜：是的，她们和阿迪力是同学。

吐尔逊：那个男孩叫什么名字？

艾孜孜：那个男孩叫莎地克。
吐尔逊：他是这个学校的老师吗？
艾孜孜：不，他不是老师，是我们专业的研究生。
吐尔逊：他是玛依拉的哥哥吗？
艾孜孜：是的，他们是兄妹。

第 17 课　我叫阿依仙古丽

我叫阿依仙古丽，是乌鲁木齐人，今年二十岁，是维吾尔族。我是中央民族大学的学生。我的专业是中国少数民族语言文学。我哥哥阿地力也是这个学校的学生，但我们不在一个系。他是法律专业的研究生。他是非常勤奋好学的学生。

他们是我爸爸、妈妈、姐姐、妹妹、弟弟。爸爸是医生，妈妈是售货员，姐姐是师范大学的老师，妹妹是中学生，弟弟是小学生。我们一家人非常和睦。

第 18 课　你们是维吾尔族

李　霞：您叫什么名字？
阿丽亚：我叫阿丽亚，您叫什么名字？
李　霞：我叫李霞 。
李　霞：你们是哪里人？
阿丽亚：我们是新疆人，您呢？
李　霞：我是北京的。
阿丽亚：您是哪个学校的学生？
李　霞：我是北京大学的学生。
阿丽亚：您是什么民族？
李　霞：我是回族，你们是哪个民族？
阿丽亚：我们是维吾尔族。

李　霞：你今年多大了？
阿丽亚：我今年十九岁。
李　霞：那个女孩是你们的朋友吗？
阿丽亚：是的，她是我们的朋友索菲娅。

李　霞：您好，索菲娅。
索菲娅：李霞，您好。
李　霞：索菲娅，您是哪个学校的学生？
索菲娅：我是新疆大学的学生。
李　霞：您的专业是什么？
索菲娅：我的专业是历史。
李　霞：您爸爸是你们学校的老师吗？
索菲娅：是的，我爸爸是我们学校的知名教授。
李　霞：他的专业是什么？
索菲娅：他的专业是少数民族语言学。

第 19 课　我家在幸福路

马木提：您家在哪儿？
买买提：我家在幸福路。
马木提：家里都有谁？
买买提：家里有新疆（来）的客人。
马木提：还有呢？
买买提：还有爷爷和奶奶。
马木提：你们的工作单位在哪儿？
买买提：我们的工作单位在那个地方。
马木提：我的包在谁那儿？
买买提：在我这里。

马木提：谢谢您！请问公共汽车站在哪儿？
买买提：在那个方向。
马木提：好的，谢谢您！
买买提：再见！

阿依加玛丽：你们学校在哪儿？
马　依　拉：我们学校在中关村大街。
阿依加玛丽：你们班有多少个学生？
马　依　拉：我们班有三十个学生。
阿依加玛丽：多少个男生，多少个女生？
马　依　拉：有十四个男生，十六个女生。
阿依加玛丽：你们宿舍在哪一栋楼？
马　依　拉：我们宿舍在那栋新楼里。
阿依加玛丽：你们几个人一个宿舍？
马　依　拉：我们六个人一个宿舍。
阿依加玛丽：你们宿舍怎么样，好吗？
马　依　拉：我们宿舍宽敞、干净而且很暖和。

第 20 课　　我家有六口人

马木提：您家人在哪儿？
买卖提：我家人在喀什。
马木提：您家有几口人？
买卖提：我家有六口人。
马木提：怎么有这么多人，您有 4 个孩子吗?
买卖提：哎呀不是，我家还有岳父和岳母。
马木提：您的岳父岳母多大年纪了？
买卖提：我的岳父六十五岁了，岳母六十岁。

马木提：您的妻子在哪个单位？
买卖提：百货公司出纳员。
马木提：孩子们呢？
买卖提：我儿子是美术学院的学生。
马木提：您女儿呢，她几年级了？
买卖提：我女儿是三年级的学生。

阿迪拉：今天有课吗？
玛依拉：是的，今天有《维吾尔语语法》课。
阿迪拉：几点钟？
玛依拉：十点钟。
阿迪拉：一天有几节课？
玛依拉：每天有四节课。
阿迪拉：你们班的班长是谁？
玛依拉：是来自哈密的沙吾提。
阿迪拉：是那个高个儿的男孩吗？
玛依拉：是他，他工作很积极，是我们班的三好学生。
阿迪拉：他的学习怎么样？
玛依拉：他非常勤奋，学习成绩是全班第一。

第 21 课　不要辜负父母对你的期望！

奶奶：孙女儿，到这儿来，听我说！你们的新学校怎么样？远吗？
孙女：很远，但是学校的学习环境挺好。
奶奶：食宿条件好吗？
孙女：不错，我们的宿舍很宽敞，食堂里有各种民族风味的饭菜。

奶奶：你们宿舍在学校的哪个位置？
孙女：在女生宿舍楼的三层。
奶奶：你们宿舍里有几个学生？
孙女：我们宿舍有四个学生。
奶奶：你们宿舍里都有什么？
孙女：我们宿舍有四张床、一个大桌子、四把椅子、一个书架，书架上有我们的书、杂志、笔记本等。
奶奶：有电脑、电视机、电话吗？
孙女：有，这些全都有。
奶奶：还有什么？
孙女：我们宿舍还有暖壶、水桶、脸盆、笤帚等东西。除此之外还有每个人的毛巾、香皂、牙刷、牙膏和杯子等东西。
奶奶：孩子，你要珍惜学习机会，一定要好好学习，不要辜负父母对你的期望！

第 22 课　课堂

老师：同学们，你们好！
学生：老师好！
老师：艾来提，你朗读课文。
学生：好。
老师：好，请坐，注意发音。
老师：玛依拉，你听写生词。
老师：好，请坐。
老师：帕提曼，你翻译课文。
老师：你们有问题吗？
学生：没有。

老师：同学们，你们要按时做作业，字要认真写，要背诵单词和课文，要经常说维吾尔语。学习委员，你把作业本收一下。

学习委员：同学们，把你们的作业本给我。

老师：同学们，今天是新年前夕，晚上咱们班有新年晚会，今天晚上你们好好过新年吧！愉快地唱歌、跳舞，祝你们新年吉祥。同学们，再见！

学生：老师，再见！

第 23 课　做家务

姐姐：妹妹，今天是休息日，我们俩为妈妈做件好事，让她高兴一下吧！

妹妹：做什么？

姐姐：你先擦家具，然后洗碗。

妹妹：好的。姐姐，您呢？

姐姐：我先清理冰箱，然后洗脏衣服。

妹妹：姐姐，我们还做什么事情？

姐姐：我们还要去买羊肉、烤馕、西红柿、黄瓜、辣椒、胡萝卜、蒜、洋葱等。

妹妹：然后呢？

姐姐：你洗菜、切菜。我先做凉菜，然后用羊肉做汤。

妹妹：好的，让爸爸妈妈吃上一顿现成的、热乎乎的饭！

姐姐：让我们度过一个很有意义的休息日吧！

妹妹：那么，我们快点行动吧！

第 24 课　购物

浦拉提：阿地力，今天是星期天，我们不要复习功课了。明

天下午复习，现在去书店吧！

阿地力：那，作业呢？

浦拉提：作业明天上午做吧。

阿地力：行，那么走吧。

浦拉提：阿地力，你瞧这本书，这是本特别好的书，这本书你有吗？

阿地力：没有，我买一本吗？

浦拉提：不，不用买，我宿舍里有一本。我把它借给你吧。

阿地力：好的，那我就不买了。

阿地力：这本《维—汉词典》你觉得怎么样？

浦拉提：不错，很好！

阿地力：我需要一本，买一本吧。

浦拉提：行，买一本吧！

浦拉提：我买这本《阿凡提的故事》。

阿地力：那么我们回宿舍吧！

浦拉提：现在离吃晚饭还有一段时间。先不回宿舍了。去商场看一看。我为自己买件冬衣。

阿地力：行，那么走吧，去服装店吧！

售货员：这件上衣质地优良、款式新颖，买一件吧！

浦拉提：这件上衣多少钱？

售货员：一百元。

浦拉提：还有别的颜色吗？

售货员：有黑的、白的、灰的。

浦拉提：给我拿件黑的吧。

浦拉提：谢谢您，再见！

售货员：不客气！

第 25 课　四季

老　师：浦拉提，请你用维吾尔语回答下列问题。
浦拉提：好的，请问吧！
老　师：一年有几个月？
浦拉提：一年有十二个月。
老　师：一年有几个季节，是哪些？
浦拉提：一年有四季，也就是——春、夏、秋、冬。
老　师：一年有多少天？
浦拉提：一年有三百六十五天。
老　师：一个月有多少天？
浦拉提：一个月有三十天。
老　师：一个月有几周？
浦拉提：一个月有四周。一周有七天。
老　师：今天星期几？
浦拉提：今天是星期一。
老　师：明天星期几？
浦拉提：明天是星期二。
老　师：后天是星期几？
浦拉提：后天是星期三。
老　师：今天是周几？
浦拉提：今天周一。
老　师：今天几号？
浦拉提：今天是十八号。
老　师：明天几号？
浦拉提：明天是十九号。
老　师：周四是几号？

浦拉提：周四是二十一号。
老　师：你生日是几月几日？
浦拉提：我生日是二月十五日。
老　师：国庆节是哪一天？
浦拉提：国庆节是十月一日。
老　师：妇女节呢？
浦拉提：三月八日。
老　师：新年呢？
浦拉提：新年是一月一日。
老　师：国际劳动节是哪一天？
浦拉提：五月一日。
老　师：儿童节是哪一天？
浦拉提：六月一日。
老　师：很好，请坐。

第 26 课　星期日

阿力木：浦拉提，昨天是星期天，你们都做什么事情了？
浦拉提：上午去球场打球了，下午上街了！
阿力木：和谁打球了？
浦拉提：和化学系、物理系的学生打了两场球。
阿力木：下午去哪个市场了？
浦拉提：我和卡塞尔去王府井百货商场转了转。
阿力木：都买什么了？
浦拉提：我买了冬天的鞋、围脖、手套。卡塞尔买了毛衣、裤子。
阿力木：你们是坐车去王府井的吗？
浦拉提：是坐车去的。

阿力木：你们坐的是几路车？
浦拉提：814 路车。昨天你做什么了？
阿力木：早上去电子阅览室上网看资料，下午去理发馆，晚上和朋友们一起参加了联欢晚会。
浦拉提：你午饭是在哪儿吃的？
阿力木：在学校食堂吃的。
浦拉提：晚上呢？
阿力木：晚上和朋友一起在新疆餐厅吃的。就这样，这一天过得非常愉快。

第 27 课　植树

阿力木：前天你们不在宿舍，去哪里了？
浦拉提：前天我们去西山劳动，在那里的山上植树了。
阿力木：西山在哪儿，远吗？
浦拉提：不怎么远，从这里坐车有一小时的路。
阿力木：你们是怎么植树的？
浦拉提：有些同学运树苗，有些同学挖坑，还有些同学给树苗浇水。阿地力、卡塞尔和我，我们三个人运土。
阿力木：在山上都种了哪种树苗？
浦拉提：种了柏树，针叶松，榆树等树苗。
阿力木：感觉累吗？
浦拉提：不累，因为这次的劳动愉快而有意义，同学们不怕累不怕苦，而且山上的气候和景色同学们都非常喜欢。他们通过自己的劳动，重归大自然的怀抱。
阿力木：劳动持续到几点？
浦拉提：中午没有回学校，午饭是在一个农民家里吃的，然后继续劳动，一直到四点钟。

阿力木：阿米娜和帕提曼也去了吗？
浦拉提：是的，都去了。阿米娜和帕提曼在这次植树劳动中表现得很突出，所以得到了大家的好评。

第 28 课 我们在中央民族大学学习

李　霞：你们在哪个学校学习？
浦拉提：我们在中央民族大学学习，你呢？
李　霞：我在北京大学学习。你在哪个系学习？
浦拉提：在少数民族语言文学系学习。
李　霞：你的朋友和你是一个系吗？
浦拉提：不，我的朋友在外国语系学习。
李　霞：你喜欢你的专业吗？
浦拉提：我非常喜欢我的专业，今后我会在专业上努力的。
李　霞：你们俩是老乡吗？
浦拉提：是的，我们俩是老乡，相处得很好。我们经常在一起复习功课。在学习上互相帮助，在生活中互相关心。我跟他学习外语，他跟我学维吾尔语。

阿力木：热孜亚，你明天要做什么？
热孜亚：上午去看医生，请医生开点感冒药；下午去邮局，给家里寄包裹；晚上去教室上晚自习。你要做什么？
阿力木：上午上街买软件、软盘和鼠标等。下午上网把我的照片通过电子邮件发给我的朋友，还要看信息、玩电子游戏等。
热孜亚：然后要干什么？
阿力木：然后去叔叔家。

第 29 课　作息时间

李　霞：你们在学校每天都做什么事情？

浦拉提：我们每天六点钟起床，六点到六点半穿衣、收拾被褥、洗脸、刷牙漱口，六点半做早操、长跑，七点到七点半早自习，七点半吃早餐。

李　霞：上午上几节课？

浦拉提：上午八点到十二点上四节课，第二节课到第三节课之间做二十分钟的广播体操，从十二点到两点吃午饭和午休。

李　霞：平时下午也有课吗？

浦拉提：午休后，从两点到四点上两节课。之后自由活动。五点半吃晚饭。

李　霞：晚上上晚自习吗？

浦拉提：是的，晚自习时我们做作业、复习功课，除此之外空闲时看小说、故事、笑话等。

李　霞：晚上几点睡觉？

浦拉提：晚上十一点半熄灯睡觉，我们都自觉遵守作息时间。

李　霞：周末你们怎么过？

浦拉提：周末上网和朋友们聊天或电视里看球赛、去公园温习功课、休息等。我们的大学生活过得很愉快。

第 30 课　我的家乡

李　霞：木拉提，你是哪儿的人？

木拉提：我是和田人，你呢？

李　霞：我是湖南人。和田的气候怎么样？

木拉提：和田的气候干燥，夏天很热、冬天很冷。

李　霞：和北京一样热，还是比北京热？
木拉提：和北京一样热，但是早晚很凉爽。不像北京那么闷热。
李　霞：和田老刮风吗？
木拉提：和田有时刮大风、有时下雨，冬天下雪。
李　霞：你们家乡的农民都种植哪些农作物？
木拉提：我家乡的农民种植小麦、玉米、棉花、糜子等农作物。
李　霞：不种水稻吗？
木拉提：因为水源不足，所以水稻种得较少。
李　霞：你家乡出产哪些水果（瓜果）？
木拉提：我家乡出产哈密瓜、西瓜、石榴、核桃、葡萄、苹果、杏儿、桃子、梨等水果。尤其是和田的核桃和石榴很有名。
李　霞：和田出产玉石吗？
木拉提：是的，和田的玉石世界有名。
李　霞：除此之外，和田还有哪些地方特产？
木拉提：除此之外，地毯、艾特莱斯绸质地优良，还盛产红玫瑰花，可用它来制作玫瑰酱和红酒。
李　霞：卡塞尔宿舍里的那个香喷喷的像糖一样的东西是玫瑰酱吗？
木拉提：就是那个东西，它非常好吃。

第 31 课　　我们在学习维吾尔语

李霞：你们班都有哪些民族？
吴燕：我们班有汉族、回族、哈萨克族、柯尔克孜族、蒙古族、达斡尔族、锡伯族、满族、壮族、彝族、傣族。

李霞：你们在学习维吾尔语吗？

吴燕：是的，我们今年都在学习维吾尔语。有的还学俄语。

李霞：什么时候放寒假？

吴燕：再过三个星期就放寒假了。寒假之后再上一个学期，明年六月份就毕业了。现在我们正紧张地准备考试呢。卓玛正在复习“语言学概论”；塔娜正在写论文；马燕在练习用维吾尔语造句；我正在做“维吾尔语”课的练习。我们大家都很忙。

李霞：你们考几门课？

吴燕：从 1 月 10 日到 20 日一共考五门课。1 月 21 日放假。

李霞：你假期做什么，回家吗？

吴燕：这次的假期对我非同一般，因为这是我大学生活中的最后一个假期。我不回家，每天早上看维吾尔文书，提高维吾尔语水平；为毕业论文收集资料，还要找工作。除此之外，还要参观游览北京的各个博物馆、名胜古迹，并在颐和园照相留念。

李霞：假期我也不回家，咱们一起好好过假期吧！

吴燕：好，就这样吧！

第 32 课　我喜欢维吾尔族舞蹈

李　霞：你喜欢什么？

木拉提：我喜欢维吾尔族舞蹈，还对听音乐、画画感兴趣。

李　霞：维吾尔族舞蹈你跳得好吗？

木拉提：我的朋友维吾尔族舞蹈跳得非常好，我很羡慕他。但我自己跳得不好。

李　霞：除此之外，你还对什么感兴趣？

木拉提：除此之外，我还对英语、体育特别感兴趣。

李　霞：喜欢踢足球吗？

木拉提：是的，也喜欢踢足球。

李　霞：浦拉提呢，他喜欢什么？

木拉提：浦拉提特别喜欢旅游。今天我们举办联欢晚会，你也参加吧，我们欢迎你！

李　霞：好哇！几点钟？

木拉提：七点钟正式开始。

李　霞：晚会上都会有什么节目？

木拉提：我们的晚会很热闹。我们先吃饭，然后跳维吾尔族舞、交际舞。有的人讲笑话；有的人唱歌。除此之外还玩各种有趣的游戏。

李　霞：元旦举办联欢晚会了吗？

木拉提：新年前夕，我们班的同学举办了联欢晚会。

李　霞：联欢晚会是学生会组织的吗？

木拉提：是的，新年晚会是学生会组织的。

李　霞：谁主持的？

木拉提：学生代表卡塞尔主持的。他说："今天我们在一起庆贺新年！让我们的晚会更加热闹！让每个人尽情地唱歌、跳舞、蹦迪吧！不要让任何人感到郁闷！"之后我们请托亚唱维吾尔语歌。她说："我维吾尔语歌唱得不太好，大家一起唱吧！"我们同意了她的建议，跟着她唱了。同学们还请我跳舞了。我说："我不会跳舞，给你们朗诵诗吧！"也就那样做了。同学们鼓掌表示了欢迎。我们的那个晚会非常热闹。晚上十二点整时，我们大家一起为新年干了杯。结束时，卡塞尔说："让我们在新的一年里身体健康，取得更新、更好的成绩！今天的新年联欢晚会

到此结束！”

李　霞：真有意思！今晚的联欢我一定参加。

第 33 课　看电影

我和李红两个人一直想看反映维吾尔族人民生活的维吾尔语电影。幸好今天在学校的大礼堂放映维吾尔族的电影。我们真的很高兴。再说，今天是星期六没有课。我们先吃了饭，之后买了两张电影票。我们买的电影票的座位真好，是 10 排 5 号和 7 号。今天的电影是新疆电影制片厂摄制的彩色故事片《阿娜尔汗》。我们以前没看过这部电影。电影在北京时间晚上七点开始。这部电影讲述的是——解放前夕在新疆农村发生的两个年轻人追求自由恋爱的故事。电影的故事情节很生动、感人。在这部电影里，作者歌颂了新疆青年对旧的封建制度所进行的斗争。扮演阿娜尔汗的演员很漂亮并且演技很高。这部电影给我们留下了深刻的印象。

第 34 课　第二语言的学习

⑴首先要树立正确的语言观。学习第二语言是需要较长时间和持久努力的一件苦差事。因此应具有不懈努力的意志。

⑵从第一年级开始就扎实地学好与该语言有关的基础知识。因为，学习进程由浅入深，应当认真学好每一课，打好基础。

⑶学习语言时，应当注意学习方法。课堂上认真听讲，随时做笔记。与此同时，应当积极参加课堂练习，不明白的地方向老师请教。

⑷按要求认真做练习。每天早上早起朗读词语和课文，最好把句型背下来，对于一些重点词语要进行口头和书面的造句练习。

⑸学习语言时，还应多听、多说。课下应多与人交谈，不要

害怕说错。这非常有效，听力和理解能力会迅速提高。我们只有这样才能学好语言。

第35课　班会通知

老师：明天晚上七点钟开班会，希望全体参加。这个会很重要，在会上，首先我要总结我们班这个学期的学习情况；其次，要提出并讨论下学期的教学计划，你们对教学工作有何意见或要求可以提出来；再次，要讲一下假期注意的一些问题。开会请不要迟到。回寝室请通知所有同学。

班长：好的！

跟老师请假

帕提曼：老师，我跟您请个假。我明天要去医院。

老　师：你怎么了，病了吗？

帕提曼：是的，我很不舒服。大约一个星期了，经常夜里出汗，体温有点高（有点发烧），感觉渴，经常咳嗽。咳嗽时右边脊背和胸腔疼痛，四肢无力　什么也不想干，心里焦躁不安，胸闷。

老　师：那样的话，你可能着凉了。请不要大意，及时去医院看一下。按时吃药打针，还要特别注意饮食和穿衣。

帕提曼：谢谢老师！

班　会

老师：总的来说，这个学期同学们的学习气氛较好，大多数同学在学习上付出了很多努力，取得了优异的成绩。比如，李霞、

马燕等同学各门课成绩均未低于九十分。但我们班还有少部分同学的学习成绩不太理想，其原因需要好好地反思。是学习方法有问题呢，还是学习态度有问题？依我看，除了学习方法以外，学习态度也是其主要原因。一些学习差的学生当中，上课迟到、无故旷课、作业不认真完成等现象较严重。作为学生，你的任务是学习，无论何时都应当把学习放在第一位。我希望下个学期要特别注意上述问题……

再过两天就要放假了。假期请大家注意安全，要按时返校！……

同学们：好的！

第 36 课　我的母校

沿着紫竹院公园前面的那条大街往北走一会儿，你就会看见一座雄伟壮丽的大门，这就是我的母校——中央民族大学。

一进大门，你就会看见具有浓郁民族特色的中主楼。那笔直的柏油路、一排排松树、绿油油的草坪，使你感到如在公园中漫步。

校园中央耸立着一座雄伟的大礼堂。在这里经常举办大型会议和各种集体活动。大礼堂的东边有一座三层楼，这是行政办公楼。大礼堂的前后有一排排教师办公楼和教学楼。大礼堂的东边还有大运动场，北边是学生宿舍楼、校医院和学生食堂等；西边是图书馆。穿过学校后门向西走约一千米，你就会来到学校家属区（家属院）。这个院子里有大小十几栋住宅楼，学校的大多数老师就住在这里。从校园通往家属院的道路两边还有学校的附属小学和附属中学，老师们的孩子在这里就读。

我的母校具有悠久历史，多年来，为我国的少数民族地区培养了许多高级人才。各族学子在她的怀抱里团结和睦如一家。我为她骄傲，并发自内心地深爱着她！

第 37 课 我的父亲

我的父亲是大学老师。他是非常善良、智慧、能干的人。他的优良品质在我心里留下了深刻的印象。他没有一点不良嗜好。无论是节假日或周末他从来不会像有些人的父亲那样玩命喝酒，躺在大马路上一醉不起。我偶尔看见父亲因某些事情生气。此时，他不抽烟也不喝酒，而是一个人躲在一边看书。心里烦闷就看书的习惯我就是从他那里学来的。

父亲每次领工资时都领我上街理发，然后去书店给我也给他自己买书。他常常和我朋友般地聊读书心得。我很喜欢和他聊天，会认真地去听他讲。妈妈曾经不太喜欢父亲的这种行为，说他是“书呆子”。但后来她自己也变成了“书呆子”。从那以后我们的家庭更加和睦了。我父母的和睦生活是我的幸福！我是他们的希望！他们是我心目中最可爱的人！

第 38 课 老奶奶的新厨房

阿丽亚的奶奶住在城外，每次放暑假都来接她。瞧，今天阿丽亚的奶奶来把她接走了。

这一天，天气非常晴朗，麦田里的麦子在阳光下黄金般地闪闪发光。有些麦田里的麦子早已割完，像山一样堆放在麦场上。

阿丽亚的奶奶一回来就开始忙碌着收割，阿丽亚也开始拾麦穗了。

快到中午阿丽亚提着一篮子麦穗回家了。

阿丽亚进屋一看奶奶不在，厨房里也没有，阿丽亚的肚子饿极了。锅里什么也没有。往炉灶里看，不要说火，连个火星也没有。这是怎么回事，难道奶奶忘了做饭了吗？

阿丽亚正发愣时，奶奶端着热气腾腾的汤面片（揪面片）进

来了，上面还有一个鸡蛋呢。

“孩子，吃，快点吃！”

阿丽亚十分惊讶地问道：“奶奶这汤面片谁做的？”

“是我做的，孩子。”奶奶微笑着说。

“奶奶您也没有点火，汤面片是怎么煮熟的呢？”阿丽亚问。

奶奶说：“你先吃饭，然后给你看我的新厨房。”

阿丽亚匆匆忙忙地吃完了饭，就转到房后面，看见了一个像伞一样很怪的东西。伞柄上有一个蒸锅，蒸锅里的水咕嘟嘟地开着。

奶奶给阿丽亚解释说：“这把‘伞’，把阳光汇聚到锅底，于是锅的温度升高。我们把这种新式炉灶称做‘阳光灶’（太阳能灶）。使用这种‘阳光灶’（太阳能灶）做饭炒菜，不用柴不用煤，既清洁又节能。”

阿丽亚高兴地说：“阳光灶（太阳能灶）真好！”

第39课　和田的石榴

如果你在某一个秋日，去新疆南部和田城的哪一个农民庭院里看一看，你的目光很快就会落到一种奇妙无比的水果上。这就是我的故乡和田具有地方特色的优质并有高经济价值的水果之一——石榴。

石榴树越精心培育长得越好。只要摘下从根部长出的嫩枝扦插就很容易成活，而它的种子却不会发芽。

石榴花是它奉献给我们的最好礼物，用它可以制作味道甜美、营养丰富的石榴花汁。石榴花汁可强身健体，治疗心脏、肝脏、胃部的疾病。除此之外，它还用于扩张血管、清洁血液、止血、治疗口腔溃疡、牙疼等。

为什么和田石榴的营养价值高、味道甜美呢？

由于和田地区四周为沙漠所环绕，其温度与其他地区相比有

明显差别。通常不低于 38-40 度。白天日照时间也较长，土层含沙。因此和田的石榴很甜美，在市场上很畅销。

石榴的营养价值和药用价值都很高，可算作我们自治区出产的最优良、最具价值的水果之一。

第 40 课　　新　疆

新疆维吾尔自治区位于我国的西北部，地域辽阔，资源丰富，土地肥沃。

新疆出产石油、煤、铁、金、银、铜等矿产，种植玉米、小麦、水稻、棉花、芥菜等农作物，盛产苹果、梨、杏、葡萄、桃、核桃、无花果、石榴、哈密瓜、西瓜等各种水果和蔬菜。

新疆是我国重要的畜牧业基地之一，牧养着绵羊、山羊、马、牛等畜种。

新疆的气候很有特色，天气常年晴好，降雨很少，夏季炎热，冬季寒冷。

新疆是我国的多民族地区之一，生活着维吾尔、汉、哈萨克、蒙古、回、柯尔克孜、锡伯、乌孜别克、塔塔尔、达斡尔、满、塔吉克、俄罗斯等民族。

新疆维吾尔自治区的首府是乌鲁木齐，乌鲁木齐是自治区的政治、经济、文化中心，同时也是重要的工业城市。

古尔邦节

古尔邦节是最重要的一个节日，每年从伊斯兰历的 12 月 10 日开始，持续三天。这一天黎明时，穆斯林要做古尔邦节的乃玛孜。每个家庭都要宰杀一只或几只羊，孩子们穿上节日的新衣，打扮得漂漂亮亮地准备过节。

古尔邦节时，桌子上摆满了各种食品，除了羊肉外，还有油

炸的馓子、油果子、小油馕、甜点、各种糖果、各种果酱，夏天准备各种新鲜水果，冬天准备各种干果。

古尔邦节重要的一个活动就是互相拜年。先公众集体拜年，然后亲戚、朋友之间拜年。看望穷人、残疾人、孤儿寡母、老弱病残的人并向他们拜年被看作是最慈善的事情。

第 41 课　两个朋友

塔依尔和艾来提是两个很要好的朋友，他们一起去上学，一起回来，一起玩耍，一起复习功课。考试前同学们按惯例开始复习学过的课程，但是只有艾来提没有把这件事放在心上，只顾玩电子游戏。他对塔依尔说："我们去上网玩游戏吧！"塔依尔说："功课复习完后我再去，你也先复习功课吧！"但是艾来提没有听他的话，还说："我做什么我自己知道，用不着你给我下命令！"说着生气地离开了塔依尔，也没有复习功课。

一天，现代维吾尔语老师来到班里问："学过的课复习完了吗？"大家都举了手，这时艾来提也举了手。但是因为没有复习，他举了一下就把手放下了。老师看见了，问："你复习好了吗？"这时塔依尔站起来说："他什么也没有复习。"艾来提听到这话脸红红的，害羞得一句话也说不出来。

下课后同学们都回宿舍了，艾来提为这件事跟塔依尔赌气不说话，独自回宿舍了。塔依尔想："糟了，这下艾来提不会再找我了，我们俩会疏远的。不，我应该向他提出友善的建议。"第二天晚上，塔依尔正在宿舍复习功课，突然听见敲门的声音，塔依尔跑过去一开门愣住了，原来他的朋友艾来提找他来了。两个人握了手。

塔依尔和艾来提的友谊又像从前一样了。没过多久，开始考试了，艾来提考得不错。

一天，艾来提对塔依尔说："谢谢你！"塔依尔感到奇怪，说："为什么？"艾来提回答说："为所有的一切！"

塔依尔笑了，紧紧握住艾来提的手，此时的微笑更加深了他们之间的友谊和团结。

肉孜节（开斋节）

肉孜节和古尔邦节一样，也是一个重大的节日。穆斯林每年封斋一个月，每天天亮以前吃一顿饭，晚上天黑以后吃一顿饭。白天禁止进食、喝水。

无论是古尔邦节还是肉孜节，每年都提前十天。原因是：通用的公历一年是365天5小时48分46秒，伊斯兰教历一年是354天8小时48分。这样，每年伊斯兰教历比公历少10天21小时。所以每年伊斯兰教历比公历提前十多天。因此伊斯兰历法的节日时间都不同，有时在夏天，有时在冬天。

第42课　　问候信（1）

玉素甫哥哥：

很久不见了，叔叔和婶婶都平安吧？祝愿你们身体健康！

我家里人——爸爸、妈妈和其他人都平安。我妈妈最近身体不太好，治疗了几天，现在上班了。

哥哥，你的学习成绩好吗？我相信你会努力学习的。以下是我想对你说的：我今年以优异的成绩从初中毕业进入了高中。在大会上，我的名字也出现在许多优秀生的行列里了。你知道吗，我有多高兴呀！……这时候，我对自己说："继续努力学习，不要失去优秀生这个光荣的称号。"这是我的心里话。最近我们全校的团员过了团日，这次团日过得特别好。这次活动除了全校师生参加外，还邀请了著名的作家、作曲家、电影演员的代表参加。

他们向我们讲述了自己的成长经历。他们每个人都特别强调，为了在某一领域做出成绩，就要从小刻苦努力学习，不满足于取得的一点点成绩，不断提高自己。我从他们的话语中受到了深刻的教育。

哥哥，你自己和你们学校还有什么新鲜事吗？信中跟我谈谈好吗！

祝

身体健康！

妹妹：萨阿代提

2005 年 2 月 5 日

我们的家

我们家有爷爷、父亲、母亲、哥哥、嫂子和我六口人。以前我小的时候，我父亲在县人民政府工作，现在退休了。父亲小时候家里很穷，生活很艰苦，没有机会上学。解放后他参加了工作，一边工作，一边学习。我母亲原来在幼儿园工作，现在在百货公司当售货员。

我哥哥高中毕业后参了军，退伍后进了县法院工作。

我爷爷现在 70 岁了，他的身体不太好。我奶奶去年因肝癌去世了。我叔叔是农民，当拖拉机手。去年我来北京上学前去农村看望了叔叔。近年来，农村改革了。因此农村的面貌变化很大，现在我叔叔的生活过得很好。

第 43 课　　问候信（2）

萨阿代提妹妹：

来信收到，我们家里人都很高兴。祝贺你取得优异的成绩。

我祝愿你，就像你自己说的那样继续保持优异的成绩。我爸爸、妈妈的身体都好，不用担心。

关于我自己暂时也没什么特别的事可写。今年我所有科目平均分数高于88分，我要继续努力学习以优异的成绩毕业。

上周我们系举行了纪念维吾尔族人民的优秀爱国主义诗人鲁提甫拉·木塔力甫的活动。这个活动除了我们系的全体师生参加外，兄弟系和其他机关单位的一些人也应邀参加了。这一天，我们对鲁提甫拉·木塔力甫的生平和他留给我们的著名作品又有了更进一步的认识。

鲁提甫拉·木塔力甫1922年出生于尼勒克县，1939年来到乌鲁木齐上学，1941年至1943年在《新疆日报》社工作。这期间他写了许多革命诗歌，为人民反对国民党的斗争做出了贡献。1943年他被调到《阿克苏日报》社继续从事革命活动。1945年建立反抗国民党的组织，在组织农民武装起义时不幸被捕，当年9月英勇牺牲。

我们一边讲述热血诗人鲁提甫拉·木塔力甫的生平和革命活动，一边朗诵着充满革命思想的战斗诗篇。我朗诵了《我们是新疆的儿女》这首诗。纪念活动自始至终都是在热烈激动的气氛中进行的。

我想写的还有很多，以后再写吧！最后请代我向叔叔、婶婶问好！

祝

继续进步！

哥哥：玉素甫

2005年3月22日

第 44 课 长城

远望长城，就像一条盘踞在高山峻岭中的长龙。它东起山海关，西至嘉峪关，绵延一万两千多里。

出了北京，走几十公里就可以到达长城。长城的八达岭这一段又高又结实，用巨大的长形条石和砖块建成。长城上面平整地铺设着正方形的砖块，好像宽阔的水泥路面，上面可以并排行走五、六匹马。长城两边是两米多高的垛口，上面是嘹望所，可以利用垛口进行观察和射击。长城上面每隔 300 多米就有一个正方形的城楼，战争时城楼之间可以互相联络。

登上长城，踩着铺设的正方形砖石，靠着城墙上长方形的砖石站着时，你就会自然地想起古时候修建长城的劳动人民。这无数块砖石，在那个既没有汽车、火车，也没有起重机的时代是靠人的肩膀和双手，一步一步地扛到这个陡峭的山上。这一眼望不到边的长城是劳动人民用汗水和智慧建成的。

建成如此雄伟的景观在世界上是一个奇迹。

第 45 课 阿凡提的故事

饭菜的香味与钱币的响声

一天，纳塞尔丁·阿凡提来到了饭馆，看见老板正在殴打一个穷人。阿凡提立刻站出来把他们拉开，将那个穷人从棍子底下救了出来。他问起事情的起因。

这时老板说：“这个穷光蛋没有给我付该付的钱，所以我打了他。”

阿凡提说：“他为什么该给你付钱？”

“这个穷光蛋进了我的饭馆，手里拿着袋子里的馕，坐了很长时间，都没有吃。直到饭馆里喷香的饭菜味道浸到馕里，才舒

服地吃了。然后就要离开饭馆。他应该给我付浸到馕里的饭菜香味的钱。”

“说的对，那么你说说看。” 阿凡提对穷人说。

“我进了饭馆，坐在门口吃了我自己的馕，这些都是真的。本来我是打算进来吃饭的。但是我把手伸进口袋里，发现我只有两三个银币了。这些钱不够买饭吃。所以我就抱着老板给点剩余饭菜的希望拿着馕坐了很长时间。但是吝啬的老板什么也没有给我。没办法我只好吃了自己的馕后离开饭馆。这还用交钱吗，先生？” 穷人对阿凡提诉苦道。

“这些话也对。你有钱吗？” 阿凡提问穷人。

“有一点银币。” 穷人说。

“哎，有一点就交一点吧。他不交钱，我就不放他走。” 老板说。

“老板，你再耐心一点，我自己和这个人谈谈。” 阿凡提说。

“好好说说这个傻瓜，让他交了。” 老板满怀希望地说。

“把你的银币给我吧！” 阿凡提对穷人说。

穷人有点委屈地把口袋里的银币交给了阿凡提。阿凡提手里拿着银币对老板说：“请把耳朵凑过来。” 店主兴高采烈地来到阿凡提身边。阿凡提把银币放在老板右耳根发出当啷的声音，听到钱币的声音老板奸笑起来。阿凡提把银币弄得更响了。响了很长时间以后，阿凡提把银币还给了穷人。

“现在你可以走了。” 阿凡提说。

那个穷人为留住了自己那一点钱而高兴。向阿凡提表示感谢准备走。

“阿凡提，你这是干什么呀？你为什么没让他给我交钱？” 老板说。

“老板，说句公道话吧！说实话，他根本没有吃你的饭，只

是闻了味道罢了。现在你也听了他银币的响声，这样，穷人就不欠你的了。饭菜的香味用银币的声音偿还了。”

老板说不出话来，呆呆地看着。穷人对阿凡提很满意，不住地向他道谢着走了。

请我的长袍吃吧！

有一天，纳塞尔丁·阿凡提他们村有人举行婚礼。阿凡提穿着旧衣服就去参加婚宴。但是谁也没把他放在眼里，连房子都不请他进。阿凡提立刻回到家穿上做客时穿的新长袍。人们马上尊敬地请他入了上座。

饭菜上来时，阿凡提提起新长袍的袖子开始说：

“请吃饭吧，我的长袍！要吃饱啊！”

主人奇怪地问：“阿凡提，你在干什么？”

阿凡提回答说：“既然是因为长袍而受到尊敬，饭也应该由长袍吃呀！”

第 46 课　狐狸和乌鸦

乌鸦在大树顶上筑了巢，树下有一个洞，里面住着一只狐狸。

一天乌鸦出去给孩子找食物去了。过了很长时间才叼着一块肉回来了。乌鸦高兴地落在巢边的树枝上。

这时狐狸也出来找食物。它抬起头看见乌鸦叼着一块肉就馋得流口水。

狐狸想了想，笑着对乌鸦说：

“你好，亲爱的乌鸦！”乌鸦没有吭声。

狐狸又说：

“亲爱的乌鸦，你的孩子好吗？”乌鸦看了狐狸一眼，又没有吭声。

狐狸又说：

“亲爱的乌鸦，你的羽毛多漂亮啊！任何鸟的羽毛都比不上你的。你的声音多动听啊！任何人都爱听你的声音。给我们唱两句吧！”

乌鸦听到狐狸的话非常得意，就开始唱歌。它“呱”地一叫，嘴里的肉就开始往下掉。

狐狸一口咬住肉，蹿进了洞。

狐狸的分配

很久很久以前的某一天，老虎、狼、狐狸一起上路了。它们走啊走啊，半路上又累又饿，于是它们在一座山脚下休息，想猎取食物，填饱肚子后再上路。老虎休息，狼和狐狸去打猎了。过了好一会儿，好不容易猎回来了一头鹿、一只兔子、一只山鸡。它们把猎物放在中间，老虎对狼说：

“你来分配这些猎物吧。”

“好！”狼就开始分配了。

“大人，您吃鹿，我吃山鸡，我们的小兄弟狐狸根据它的情况吃兔子吧！”

听了这个分配，老虎气得火冒三丈，打了狼一掌，狼的眼珠飞溅了出去。老虎命令狐狸说：

“你来分配！”

“好的，大人。”说着就开始分配。狐狸对老虎说：

“兔子做大人的早餐，山鸡做大人的午餐，鹿做大人的晚餐。如果您有剩下的我们就吃，如果没有就算了。”

老虎对狐狸的分配非常中意，问它：

“这样公平的分配你从哪儿学来的？”

狐狸说：“大人，我从我的兄弟狼飞溅的眼珠中学来的。”

第 47 课　森林是无价之宝

地球上森林的面积占大陆面积的三分之一。森林是人类的摇篮，同时也是社会主义建设的重要资源和农业生产发展的保障。

现在森林的经济效益越来越高。

森林为人类提供了木材。木材是工业不可缺少的原料，应用在修建房屋、铺设铁路、造纸和纺织工业、有机化学工业中。

森林是最能保护水源的“水库”。森林的根系和腐烂物可以改良土质，使地表避免雨水的冲刷。减少水土流失，增加水的渗透力。

森林可以挡风治沙。它是阻挡地表风力的有利屏障，可以改变风的方向和速度。营造森林可以改变气候。

森林还是天然的动物园，大多数珍贵的鸟类和稀奇的动物都在森林生活繁衍。这不仅有利于保持自然界的生态平衡，而且给人类提供了珍贵毛皮、肉食和药材。其中的一些还成为我国对外贸易的重要来源。

森林不仅具有经济效益，而且保护环境的作用更大。

植物可以净化空气。它吸收空气中的灰尘，杀死病菌，同时给人类和动物提供氧气。人类和动物都需要进行新陈代谢，吸入氧气，呼出二氧化碳；植物则相反，吸入二氧化碳，放出氧气。

森林可以降低噪音，近几十年来噪音被认为是破坏环境和毒杀人类的慢性毒药，绿色植物的枝叶和干茎可以反射或减弱方向不确定的声波。

第 48 课　麻赫默德·喀什噶里

维吾尔族人民著名的学者麻赫默德·喀什噶里大约于公元1008 年出生在喀什。他在自己的家乡喀什从初级、中级、高级学府毕业后，又去了布哈拉等城市进修深造。除了从事语言学和词

典学的专门研究外，他还深入扎实地学习了伊斯兰教历史、伊斯兰教哲学和《古兰经》。他不仅是自己母语的专家，而且还精通阿拉伯语、波斯语。

麻赫默德·喀什噶里在那个年代，为了详细了解操突厥语的人民的语言，到他们居住的乡村进行深入研究，收集了各种语料、诗歌、谚语、成语等。在几十年的实地调查研究的基础上，整理了收集到的所有的语言材料，编写了八卷本的用阿拉伯语解释突厥语词条的详解词典。这本词典被命名为《突厥语大词典》。该词典收入了突厥语中的常用词、语法规则、军政术语、农业、饮食、商业、手工业、医药、动物、植物和天体方面的词，还有部落名称、重要的地理名称、古代的民间叙事长诗和传说等。

伟大的学者麻赫默德·喀什噶里于公元 1105 年逝世，享年 97 岁。《突厥语大词典》是中华文化史上的不朽之作。

人　种

世界人口分为黄种人、白种人、黑种人、棕色人种四种。

黄种人肤色浅黄，黑头发，黑眼睛，毛发稀少。分布在亚洲的大部分地区和北美洲、南美洲。黄种人的人口比白种人和黑种人都多。

白种人肤色白，头发黄或黑，眼睛蓝或灰，鼻子又窄又高，嘴唇薄，多毛发。这种人主要分布在欧洲、北非、西亚、南亚等地。

黑种人肤色黑，头发卷曲乌黑，眼睛浅黑，厚嘴唇，鼻子扁平。他们主要分布在非洲。

世界人口的分布不均匀。大洋洲和太平洋岛屿人口最少。东亚（中国的东部、朝鲜、日本）、南亚和欧洲是世界人口最集中的地区。

附录(2)

小 词 典

[a] ئا

位置	汉文	词类	国际音标（口语）	维吾尔文(书面语)
4	段；段落	名	apzas*	ئابزاس
17	母亲；妈妈	名	apa	ئاپا
37	①送去②领着去	动	apar-	ئاپار ـ
19	公共汽车	名	aptobus	ئاپتوبۇس
33	作者;笔者	名	aptor	ئاپتور
44	汽车	名	aptomubil	ئاپتوموبىل
39	自治区		aptonom rajon	ئاپتونوم رايون
16	①马②名字	名	at	ئات
4	父亲；爸爸	名	ata	ئاتا
21	父母		ata-ana	ئاتا ـ ئانا
18	有名的；知名的	形	ataʁliq *	ئاتاقلىق
48	术语	名	atalʁu	ئاتالغۇ
20	六十	数	atmiʃ	ئاتمىش
20	六十五	数	atmiʃ bɛʃ	ئاتمىش بەش

39	①奇妙的 ②卓越的	形	aʤajip	ئاجايىپ
45	①区别；划分②拉架；劝架③分解；分泌	使动	aʤrat-	ئاجرات -
35	①开；打开②开发	动	aʧ-	ئاچ -
17	姐姐	名	aʧa	ئاچا
22	①傍晚；晚上②昨晚	副	aχʃam	ئاخشام
31	最后的；末了的	形	aχirqi	ئاخىرقى
45	正义的；公正的	形	adalɛtlik	ئادالەتلىك
37	习惯；习气；惯例；习俗	名	adɛt	ئادەت
29	平时；平常；通常	副	adɛttɛ	ئادەتتە
20	人	名	adɛm	ئادەم
14	阿地力（男名）	名	adil	ئادىل
41	之间；中间；相互关系	名	ara	ئارا
48	岛；岛屿	名	aral	ئارال
29	休息		aram al-	ئارام ئال -
44	多；多余	副	artuq	ئارتۇق
33	演员	名	artis *	ئارتىست
27	柏树		arʧa dɛriχi	ئارچا دەرىخى
33	盼望；期望		arzu qil-	ئارزۇ قىل -
45	相继；陆续；连续；接二连三		arqa-arqidin	ئارقا - ئارقىدىن
28	通过；经过	后	arqiliq	ئارقىلىق
45	站出来评理		ariʁa ʧyʃ-	ئارىغا چۈش -

44	在中间；之间		arisida	ئارىسىدا
29	①距离②中间③之间	名	ariliq	ئارىلىق
24	借；借用		arijɛt al-	ئارىيەت ئال ـ
30	少	形	az	ئاز
33	解放；自由	名	azatliq*	ئازادلىق
4	一点；有点	形	az；az-paz	ئاز؛ ئاز ـ پاز
47	减少；削减	动	azaj -	ئازاي ـ
45	虽然少		az bolsimu	ئاز بولسىمۇ
42	多少；或多或少		az-tola	ئاز ـ تولا
45	少点儿；一点儿	形	azraq	ئازراق
15	少数民族语言文学系		assanliq millɛtlɛr til-ɛdɛbijat pakulteti*	ئازسانلىق مىللەتلەر تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى
17	少数；少数的	形	assanliq*	ئازسانلىق
36	少数民族地区		assanliq millɛt rajonliri*	ئازسانلىق مىللەت رايونلىرى
31	名胜古迹	名	asarɛtiqɛ	ئاسارئەتىقە
2	基础	名	asas	ئاساس
48	①根据；按照 ②基本；大体	副	asasɛn	ئاساسەن
34	奠基；打基础		asas sal-	ئاساس سال ـ
35	主要的	形	asasliq	ئاساسلىق
34	基本的；基础的	形	asasi*	ئاساسىي
2	容易	形	asan	ئاسان

10	研究生	名	aspirant	ئاسپىرانت
47	慢性；慢性的		asta χarakterlik	ئاستا خاراكتېرلىك
44	下面；底下		asti	ئاستى
36	沥青路；柏油路		aspalit jol*	ئاسفالت يول
2	天空	名	asman	ئاسمان
48	天体		asman ʤisimliri	ئاسمان جىسىملىرى
48	亚洲		asija qitɛsi	ئاسىيا قىتئەسى
5	饭	名	aʃ	ئاش
44\46	①翻越；超过②增加；增长③剩；剩余	动	aʃ-	ئاش ـ
10	厨师	名	aʃpɛz	ئاشپەز
12	①餐厅；饭厅；食堂②厨房	名	aʃχana	ئاشخانا
39	胃	名	aʃqazan	ئاشقازان
45	剩下的；残留的		aʃqan-taʃqan	ئاشقان ـ تاشقان
45	上饭；上菜		aʃ kɛltyr-	ئاش كەلتۈر ـ
39	使增长；使加强；使强化；使提高	使动	aʃur-	ئاشۇر ـ
23	那样的	代	aʃundaq	ئاشۇنداق
35	①疼；疼痛②生病	动	aʁri-	ئاغرى ـ
35	生病		aʁrip qal-	ئاغرىپ قال ـ
45	兴高采烈		aʁzi quliqiʁa jɛt-	ئاغزى قۇلىقىغا يەت ـ
26	朋友；伙伴	名	aʁinɛ	ئاغىنە
48	非洲	名	apriqa*	ئافرىقا

46	流；淌；漏	动	aq-	ئاق-
24	白色	形	aq	ئاق
48	白种人；白人		aq tɛllik*	ئاق تەنلىك
43	阿克苏日报		《aqsu geziti》	«ئاقسۇ گېزىتى»
37	善良的		aq køŋyl	ئاق كۆڭۈل
16	哥哥	名	aka	ئاكا
20	积极；主动	形	aktip	ئاكتىپ
4	觉悟；意识	名	aŋ	ئاڭ
21	听	动	aŋla-	ئاڭلا-
22	听写		aŋlap jaz-	ئاڭلاپ ياز-
29	自觉的	形	aŋliq	ئاڭلىق
24	①拿；领；取②买；购买	动	al-	ئال-
44	联系；联络；交涉	动	alaqilaʃ-	ئالاقىلاش-
27	①特殊；特别②特意；专门	形	alahidɛ	ئالاھىدە
40	特殊性；特点；特色	名	alahidilik	ئالاھىدىلىك
19	六	数	altɛ	ئالتە
38	金；金子	名	altun	ئالتۇن
25	六月		altintʃi aj	ئالتىنچى ئاي
36	前；前面；前边	名	aldi*	ئالد(ى)
23	先；首先		aldi bilɛn	ئالدى بىلەن
31	急的；急忙的；忙的	形	aldiraʃ	ئالدىراش
31	忙起来；急忙起来		aldiraʃ bol-	ئالدىراش بول-
46	不慌不忙地		aldirimaj	ئالدىرىماي
41	提前		aldiʁa syr-	ئالدىغا سۈر-

36	前后		aldi-kɛjnidɛ	ئالدى ـكەينىدە
38	来带走；来领走		alʁili kɛl-	ئالغىلى كەل ـ
30	苹果	名	alma	ئالما
14	①科学家②阿力木（男名）	名	alim	ئالىم
29	最高的；高级的；崇高的	形	ali*	ئالىي
18	阿丽亚（女名）	名	alijɛ	ئالىيە
29	高等院校		ali mɛktɛp*	ئالىي مەكتەپ
1	平安；人名	形	aman	ئامان
32	喜欢；喜爱；疼爱	形	amraq	ئامراق
1	群众	名	amma	ئامما
36	集体的；群众性的；大众的；公共的	形	ammiwi	ئاممىۋى
48	美洲		amerika qitɛsi	ئامېرىكا قىتئەسى
2	阿米娜（女名）	名	aminɛ	ئامىنە
1	母亲	名	ana	ئانا
48	母语		ana til	ئانا تىل
30	石榴	名	anar	ئانار
39	石榴花		anar tʃetʃigi*	ئانار چېچىكى
33	阿娜尔汗(女名)	名	anarχan	ئانارخان
39	石榴树		anar dɛriχi	ئانار دەرىخى
15	阿娜尔古丽（女名）	名	anargyl	ئانارگۇل
39	石榴花汁		anar gyli ʃɛrbiti	ئانارگۈلى شەربىتى
39	家乡；故乡；老家		ana jurt	ئانا يۇرت

13	不怎么；不太	副	antʃɛ	ئانچە
27	不太远；不怎么远		antʃɛ jiraq ɛmɛs	ئانچە يىراق ئەمەس
37	然后；再	代	andin	ئاندىن
48	人口	名	ahalɛ	ئاھالە
32	声音；声响；声息	名	awaz	ئاۋاز
47	声波		awaz dolquni	ئاۋاز دولقۇنى
41	以前的	形	awalqi*	ئاۋۋالقى
9	那	代	awu	ئاۋۇ
38	①先；以前 ②先前；早先；原先	副	awal*	ئاۋۋال
17	家庭	名	ailɛ	ئائىلە
36	家属院		aililiklɛr qorusi	ئائىلىلىكلەر قورۇسى
25	月；月亮	名	aj	ئاي
26	鞋	名	ajaq*	ئاياغ
32	结束；终结；完	动	ajaʁlaʃ-	ئاياغلاش ـ
20	①女人②妻子；爱人	名	ajal	ئايال
25	阿依加玛丽（女名）	名	ajʤamal	ئايجامال
17	阿依仙古丽（女名）	名	ajʃɛmgyl	ئايشەمگۈل
10	阿依古丽（女名）	名	ajgyl	ئايگۈل
26	①转；旋转②遛；散步	动	ajlan-	ئايلان ـ

ئە [ɛ]

38	做	动	ɛt-	ئەت ـ
12	明天	副	ɛtɛ	ئەتە

39	周围；附近	名	ɛtrap	ئەتراپ
42	队	名	ɛtrɛt	ئەترەت
30	艾特莱斯绸	名	ɛtlɛs	ئەتلەس
29	早晨；早上	名	ɛtigɛn	ئەتىگەن
29	早上的；早晨的	形	ɛtigɛnlik	ئەتىگەنلىك
29	早饭；早点		ɛtigɛnlik tamaq	ئەتىگەنلىك تاماق
29	早操		ɛtigɛnlik tɛnhɛrikɛt	ئەتىگەنلىك تەنھەرىكەت
47	①珍贵的；珍奇的 ②喜爱的	形	ɛtiwarliq	ئەتىۋارلىق
44	①龙②苍龙；恶魔	名	ɛʤdiha	ئەجدىھا
35	付出劳动；付出心血		ɛʤir qil-	ئەجىر قىل -
45	傻瓜；笨蛋	形	ɛχmɛq	ئەخمەق
17	文学	名	ɛdɛbijat	ئەدەبىيات
48	阿拉伯	名	ɛrɛp*	ئەرەب
14	阿拉伯语；阿拉伯语的；阿拉伯文的；阿拉伯式的	名	ɛrɛpʧɛ*	ئەرەبچە
15	不客气！		ɛrzimɛjdu	ئەرزىمەيدۇ
32	①自由②艾尔肯（男名）	名	ɛrkin	ئەركىن
2	成员	名	ɛza	ئەزا
14	作品；著作	名	ɛsɛr	ئەسەر
22	认真	副	ɛstajidil	ئەستايىدىل
16	您好		ɛssalamu ɛlɛjkum	ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم
42	原来；原先；过去	副	ɛslidɛ	ئەسلىدە
44	聪明才智；智慧		ɛqil parasɛt	ئەقىل پاراسەت

33	反映		ɛks ɛttyr-	ئەكس ئەتتۈر-
37	相反；反而	副	ɛksitʃɛ	ئەكسىچە
39	如果；倘若；假如	连	ɛgɛr	ئەگەر
31	最	副	ɛŋ	ئەڭ
43	最后；最终		ɛŋ aχirida	ئەڭ ئاخىرىدا
35	优良；优秀；优异	形	ɛla	ئەلا
42	优等生；优秀生	形\名	ɛlatʃi	ئەلاچى
39	品优的；优质的		ɛlɛ sortluq	ئەلا سورتلۇق
42	优秀成绩		ɛla nɛtidʒɛ	ئەلا نەتىجە
13	不是		ɛmɛs	ئەمەس
48	实地调查；田野调查		ɛmɛli tɛkʃyr-*	ئەمەلىي تەكشۈر-
41	①刚刚;现在;如今②这下;接下来③表示强调语气	副	ɛmdi	ئەمدى
27	劳动	名	ɛmgɛk	ئەمگەك
25	劳动者	名	ɛmgɛktʃi	ئەمگەكچى
44	劳动人民		ɛmgɛktʃi χɛlq	ئەمگەكچى خەلق
13	但；但是	连	ɛmma	ئەمما
24	那么；既然如此	语气	ɛmisɛ	ئەمىسە
1	那里；那就是	代	ɛnɛ	ئەنە
40	无花果	名	ɛndʒyr	ئەنجۈر
27	有意义的	形	ɛhmijɛtlik	ئەھمىيەتلىك
35	情况；情形；状况；境地	名	ɛhwal	ئەھۋال
28	①派；派遣②寄；发③送	动	ɛwɛt-	ئەۋەت-

48	当时；当初		ɛjni zamanda	ئەينى زاماندا

[b] ب

4	章；章节	名	bap*	باب
43	英勇地；勇敢地	副	baturlartʃɛ	باتۇرلارچە
44	八达岭；长城	名	badaliŋ	بادالىڭ
24	去	动	ba（r）-*	بار-
19	有	形	ba(r)*	بار
47	越来越……；愈来愈……	副	barʁanseri	بارغانسېرى
41	一切；所有的事		barliq iʃ	بارلىق ئىش
43	一切；所有	形	barliq	بارلىق
40	基地	名	baza	بازا
26	巴扎；市场；集市；街	名	baza（r）*	بازار
39	畅销；热销		baziri i̥ttik*	بازىرى ئىتتىك
44	从头到尾；自始至终		baʃ-aχir	باش - ئاخىر
38	麦穗	名	baʃaq	باشاق
38	开始拾麦穗		baʃaq teriʃkɛ baʃla-	باشاق تېرىشكە باشلا -
23	洋葱		baʃ pijaz	باش پىياز
43	从头到尾；自始至终		baʃtin-aχir	باشتىن - ئاخىر
39	别的地方；别处		baʃqa ʤajlar	باشقا جايلار
32	主持	动	baʃqur-	باشقۇر-
46	抬头；抬头看		baʃ køtyr-	باش كۆتۈر -
32\45	①开始；起头 ②请；带领；引	动	baʃla-	باشلا -

37	请去；领去；带去		baʃlap bar-	باشلاپ بار ـ
13	①初级的；初步的 ②原始的	形	baʃlanʁutʃ	باشلانغۇچ
42	为首的；带领的	形	baʃliq	باشلىق
8	果园	名	baʁ	باغ
8	公园	名	baʁtʃɛ	باغچە
40	喂；养；放牧；养殖	动	baq-	باق ـ
16	①孩子②男孩儿	名	bala	بالا
36	竹林	名	bambukzarliq	بامبۇكزارلىق
27	①价格②评价	名	baha	باها
25	春天	名	bahar	باھار
6	刚才	副	baja	بايا
25	节日	名	bajram	بايرام
40	①财富②资源	名	bajliq	بايلىق
47	财富源泉		bajliq mɛmbɛsi*	بايلىق مەنبەسى
4	页；页码	名	bɛt	بەت
19	幸福	名	bɛχt	بەخت
43	不幸		bɛχitkɛ qarʃi	بەختكە قارشى
39	身体；体格	名	bɛdɛn	بەدەن
39	身体各部位；肌体		bɛdɛn ɛzaliri	بەدەن ئەزالىرى
39	强身健体		bɛdɛnni kyt̥ʃɛjtiʃ*	بەدەننى كۈچەيتىش
22	给	动	bɛr-	بەر-
4	有的；有些；某些	代	bɛzɛn	بەزەن
31	有的；有些；某些	代	bɛzi	بەزى

30	有时；有时候	副	bɛzidɛ	بەزىدە
31	有的人	代	bɛzilɛr	بەزىلەر
5	五	数	bɛʃ	بەش
25	五月		bɛʃintʃi aj	بەشىنچى ئاي
12	非常；特别	副	bɛk	بەك
38	太；极；十分；非常	副	bɛkmu	بەكمۇ
8	好	形	bɛlɛn	بەلەن
9	粉笔	名	bor	بور
47	大风；暴风	名	boran	بوران
45	①门槛②门边；门口	名	bosuʁa	بوسۇغا
29	①空；空闲②松软③软弱④松弛	形	boʃ	بوش
34	①松；松弛；②发软；松懈	动	boʃaʃ-	بوشاش -
40	油果子	名	boʁursaq	بوغۇرساق
39	看作；作为；视为；当作		bolup hesaplan - *	بولۇپ هېسابلان -
37	尽情地喝；拼命地喝		boluʃiʁa itʃ-	بولۇشىغا ئىچ -
4	粗（粗声）	形	bom	بوم
19	爷爷；外公	名	bowa	بوۋا
20	身材	名	boj	بوي
36	沿着；顺着	动	bojla -	بويلا -
45	①脖子；颈②身上的；肩负的	名	bojun	بويۇن
34	①依照；按照；遵照	副	bojitʃɛ	بويىچە

	②表示某一个范围			
9	这；这是	代	bu	بۇ
43	在这个过程中；在这段时间里		bu ʤɛrjanda	بۇ جەرياندا
48	布哈拉	名	buχara	بۇخارا
46	①弟兄②老兄；老弟	名	buradɛr	بۇرادەر
48	胡须		burut- saqal	بۇرۇت ـ ساقال
11	鼻子	名	burun	بۇرۇن
26	以前；过去；……以前	副	burun	بۇرۇن
13	过去的；以前的	形	burunqi	بۇرۇنقى
46	很久很久以前		burunniŋ burunisida	بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا
39	坏的	形	buzuq	بۇزۇق
39	清洁血液		buzuq qanni saplaʃturuʃ	بۇزۇق قاننى ساپلاشتۇرۇش
30	小麦	名	buʁdaj	بۇغداي
38	这是什么话；这是怎么一回事		bu qandaq gɛp	بۇ قانداق گەپ
27	此次的；这次的		bu qetimqi	بۇ قېتىمقى
42	去年	副	bultur	بۇلتۇر
44	这样；这种；如此	代\副	bundaq	بۇنداق
28	之后；今后；从今往后		bundin kejin	بۇندىن كېيىن
38	于是		buniŋ bilɛn	بۇنىڭ بىلەن
34	为此		buniŋ y̥ʧyn*	بۇنىڭ ئۈچۈن
21	到这里；往这里		bujaqqa	بۇياققا

46	①命令②打发；派遣	动	bujru-	بۇيرۇ-
41	下令；命令		bujruq bɛr-	بۇيرۇق بەر-
46	狼	名	børɛ	بۆرە
47	摇篮	名	bøʃyk	بۆشۈك
48	①分②划分；划归	动	bøl-	بۆل-
48	卷曲的	形	bydyr	بۈدۈر
12	今天	副	bygyn	بۈگۈن
33	今天的	形	bygynki	بۈگۈنكى
45	吝啬的；小气的	形	beχil	بېخىل
19	车站	名	bekɛt	بېكەت
33	票	名	belɛt	بېلەت
33	北京时间		bejʤiŋ waχti*	بېيجىڭ ۋاقتى
18	北京	名	bejʤiŋ	بېيجىڭ
18	北京大学		bejʤiŋ uniwersiteti	بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى
35	不安；烦躁		biaram bol-	بىئارام بول-
47	无价的；宝贵的；贵重的	形	bibaha	بىباھا
35	安全；保险	名	biχɛtɛrlik	بىخەتەرلىك
17	一；一个	数	bir	بىر
35	①一点儿；一丁点儿 ②稍许；稍微	形	biraz	بىرئاز
21	但是	连	biraq	بىراق
42	①某；某一个 ②个把；一个半个	代	birɛr	بىرەر
46	联合；合伙；一起		bir bol-	بىر بول-

28	互相		bir-biri	بىر - بىرى
42	一方面		bir tɛrɛptin	بىر تەرەپتىن
37	过去；有那么一段时间		bir tʃaʁlarda	بىر چاغلاردا
41	一会儿		bir dɛm	بىر دەم
46	看一眼；扫一眼；瞧一眼		bir qarap qoj-	بىر قاراپ قوي-
40	一些；几个；若干		bir qantʃɛ	بىر قانچە
44	一步一步地走；一步一个脚印地前进		bir qɛdɛm-bir qɛdɛmlɛp bas-	بىر قەدەم - بىر قەدەملەپ باس-
34	较；比较	副	birqɛdɛr	بىرقەدەر
44	一步		bir qɛdɛm	بىر قەدەم
35	一部分		bir qisim	بىر قىسىم
41	有一天		bir kyni	بىر كۈنى
26	联欢晚会		birlɛʃmɛ køŋyl etʃiʃ ketʃiligi*	بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى
41	一起；共同		birliktɛ	بىرلىكتە
20	百万	数	bir miljon	بىر مىليون
42	几年以来		birnɛtʃtʃɛ jildin bujan	بىرنەچچە يىلدىن بۇيان
44	好几十公里		bir nɛtʃtʃɛ on kilometir	بىر نەچچە ئون كىلومېتىر
38	有个什么东西		bir nemɛ	بىر نېمە
46	过了好一会儿；过了好长时间		bir haza øtkɛndin kejin	بىر هازا ئۆتكەندىن كېيىن
41	一顿		bir waχ*	بىر ۋاق

41	①一句②一口	bir eʁiz	بىر ئېغىز
20	第一	数 birintʃi	بىرىنچى
25	一月	birintʃi aj	بىرىنچى ئاي
20	第一位；第一名	birintʃi orun	بىرىنچى ئورۇن
14	我们	代 biz	بىز
43	我们是新疆儿女	biz ʃindʒaŋ oʁul－qizliri	بىز شىنجاڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى
41	知道；了解；认识；会；懂	动 bil-	بىل ـ
15	①同；和；与；跟②用	连\后 bilɛn	بىلەن
28	一起；一块儿；共同	后 billɛ	بىللە
34	知识；学识；学问	名 bilim	بىلىم
48	进修；深造	bilim aʃur-	بىلىم ئاشۇر ـ
48	学府	bilim jurtliri	بىلىم يۇرتلىرى
9	楼；楼房	名 bina	بىنا
47	创建；营造	bina qil-	بىنا قىل ـ

پ [p]

32	活动	名 paalijɛt	پائالىيەت
6	泥	名 patqaq	پاتقاق
22	帕提曼（女名）	名 patimɛ	پاتىمە
40	棉花	名 paχta	پاختا
29	谈话；说话；聊天	动 paraŋlaʃ-	پاراڭلاش ـ
8	党；党派	名 partijɛ	پارتىيە
42	①块；片；张②篇；本；封	量 partʃɛ	پارچە

48	波斯人	名	pars	پارس
38	①闪耀；闪光；发亮②炯炯发光③光洁	动	parqira-	پارقىرا -
5	炒菜声	摹拟	paʒ- puʒ	پاژ - پۇژ
4	消极的	形	passip	پاسسىپ
24	样式；款式	名	pason	پاسون
5	蚊子	名	paʃa	پاشا
48	证据	名	pakit	پاكىت
13	干净的；整洁的	形	pakiz	پاكىز
44	①利用；采用②参考	动	pajdilan-	پايدىلان -
47	有益的；有利的	形	pajdiliq	پايدىلىق
36	以……自豪；感到自豪；感到荣幸	动	pɛχirlɛn-	پەخىرلەن -
39	区别；有区别	动	pɛrqlɛn-	پەرقلەن -
39	①养育；培育；抚育②管理；看护	名	pɛrwiʃ	پەرۋىش
45	无领对襟长袍(维吾尔族男式服装)	名	pɛriʤɛ	پەرىجە
4	低；矮	形	pɛs	پەس
47	①下降；降低②减弱；减轻③暖和；平息	动	pɛsɛj-	پەسەي -
25	季；季节	名	pɛsil	پەسىل
5	逗号	名	pɛʃ	پەش
32	①只；只有；唯一②坚决；绝对；根本	语气	pɛqɛt	پەقەت

26	手套	名 pɛlɛj	پەلەي
23	西红柿	名 pɛmidur	پەمىدۇر
31	科学；学科	名 pɛn	پەن
46	羽毛	名 pɛj	پەي
25	星期四	名 pɛjʃɛmbɛ*	پەيشەنبە
10	正教授	名 propessor*	پروفېسسور
26	毛衣	名 popajka	پوپايكا
28	邮电局	名 poʃti̥χana*	پوچتىخانا
38	咕嘟响	动 poruqla-	پورۇقلا -
35	态度；看法	名 pozitsijɛ	پوزىتسىيە
24	浦拉提（男名）	名 polat	پولات
45	付款；付费	pul tølɛ-	پۇل تۆلە -
15	抓饭	名 polo	پولو
44	火车	名 pojiz	پويىز
11	脚	名 put	پۇت
32	足球	名 pu̥tbol*	پۇتبول
34	①牢固的；扎实的 ②结实的；厚实的	形 pu̥χta*	پۇختا
45	气味；味	名 puraq	پۇراق
30	有味的	形 puraqliq	پۇراقلىق
21	机会	名 pursɛt	پۇرسەت
45	钱	名 pul	پۇل
42	毕业；完成	使动 py̥tkyz-*	پۈتكۈز -

47	全部；整个；全	形 py̥tkyl*	پۈتكۈل
15	薄皮包子（死面包子）	名 petir manta	پېتىر مانتا
40	点心；甜点	petʃinɛ - pirɛnik	پېچىنە - پىرەنىك
17	师范	名 pedagogika	پېداگوگىكا
14	年长的；老的	形 peʃqɛdɛm	پېشقەدەم
42	退休	pensijigɛ tʃiq-	پېنسىيىگە چىق -
15	点心；甜点	名 pirɛnik	پىرەنىك
17	售货员	名 pirkaztʃik	پىركازچىك
5	嗞嗞作响	摹拟 piʒ - piʒ	پىژ - پىژ
48	熟练的；精通的	形 pi̥ʃʃiq*	پىششىق
38	使熟；使成熟	使动 pi̥ʃur-*	پىشۇر-
32	意见；看法	名 pi̥kir*	پىكىر
41	提意见	pi̥kir bɛr-*	پىكىر بەر -
35	计划；打算	名 pilan	پىلان

ت [t]

4	饭；饭菜；食物	名 taam	تائام
43	收到；接到	tapʃurup al-	تاپشۇرۇپ ئال -
11	作业	名 tapʃuruq	تاپشۇرۇق
39	①甜的；甜美的 ②甜蜜的；香甜的；美满的	形 tatliq	تاتلىق
40	塔吉克族	名 tadʒik	تاجىك
48	窄的；狭窄的	形 tar	تار
48	分布	动 tarqal-	تارقال -

18	历史	名 tariχ	تارىخ
23	非常；特别	副 taza	تازا
23	清洗；打扫卫生	动 tazila-	تازىلا-
44	石；石头	名 taʃ	تاش
42	①外；外面②以外；之外	形 taʃqiri	تاشقىرى
47	外贸	taʃqi soda	تاشقى سودا
27	山	名 taʁ	تاغ
28	①叔叔 ②舅舅	名 taʁa	تاغا
46	山脚；山麓	taʁ baʁri	تاغ باغرى
41	天亮	taŋ joru-	تاڭ يورۇ-
8	个	量 tal	تال
8	外面	名 tala	تالا
33	天才的；有天赋的	形 talantliq	تالانتلىق
44	墙	名 tam	تام
15	饭；饭菜；食物	名 tamaq	تاماق
37	抽烟	tamaka tʃɛk-	تاماكا چەك-
38	做饭	tamaq ɛt-	تاماق ئەت-
37	烟	名 tamaka	تاماكا
32	交际舞	名 tansa	تانسا
41	塔依尔(男名)	名 tajir*	تاھىر
30	西瓜	名 tawuz	تاۋۇز
45	棒子；棍子	名 tajaq	تاياق

44	①依靠；依赖；凭借②拄；支撑	动 tajan-	تايان ـ
32	庆贺；祝贺；庆祝	动 tɛbriklɛ-	تەبرىكلە ـ
27	自然	名 tɛbiɛt	تەبىئەت
47	大自然；自然界	tɛbiɛt dunjasi	تەبىئەت دۇنياسى
44	很自然地；自然	tɛbii halda*	تەبىئىي هالدا
47	①自然的；天然的②自然；当然	形 tɛbii*	تەبىئىي
42	详细；仔细	形 tɛpsili*	تەپسىلىي
48	研究	名 tɛtqiqat	تەتقىقات
48	研究	tɛtqiq qil-	تەتقىق قىل ـ
31	假期	名 tɛtil	تەتىل
48	约；大约；大概	副 tɛχminɛn	تەخمىنەن
19	方向；方位	名 tɛrɛp	تەرەپ
47	发展	tɛrɛqqi qil*	تەرەققىي قىل ـ
42	教育；教养；修养	名 tɛrbijɛ	تەربىيە
22	翻译	tɛrʤimɛ qil-	تەرجىمە قىل ـ
23	黄瓜	名 tɛrχɛmɛk	تەرخەمەك
35	出汗；发汗	tɛrlɛp ʧiq-	تەرلەپ چىق ـ
4	难	形 tɛs	تەس
33	留下影响；留下印象	tɛsir qaldur-	تەسىر قالدۇر ـ
33	有强烈影响的；动人的；感人的	形 tɛsirlik	تەسىرلىك
43	创建组织；创立组织	tɛʃkilat qur-	تەشكىلات قۇر ـ

43	组织	名 tɛʃkilat	تەشكىلات
43	组织	动 tɛʃkillɛ-	تەشكىللە ـ
45	阁下；先生	名 tɛqsir	تەقسىر
46	分；分配	tɛqsim qil-	تەقسىم قىل ـ
24	复习	tɛkrarla-	تەكرارلا ـ
44\48	①平的；平坦的；平整的；整齐的②平均的	形 tɛkʃi	تەكشى
32	请；邀请；聘请	tɛklip qil-	تەكلىپ قىل ـ
42	邀请；聘请	名 tɛklip	تەكلىپ
42	强调；重申；着重	动 tɛkitlɛ-	تەكىتلە ـ
38	①底；底部②下面；下部；底下③根底；根基	名 tɛk*	تەگ
32	一起	副 tɛŋ	تەڭ
45	银元；银币	名 tɛŋgɛ	تەڭگە
35	要求；请求	名 tɛlɛp	تەلەپ
22	注意发音	tɛlɛppuzʁa diqqɛt qil -	تەلەپپۇزغا دىققەت قىل ـ
34	要求；请求	tɛlɛp qil-	تەلەپ قىل ـ
33	幸亏；幸好	tɛlijimizgɛ jariʃa	تەلىيىمىزگە يارىشا
39	味道	名 tɛm	تەم
48	乌黑色的	tum qara	تۇم قارا
47	供应	动 tɛminlɛ-	تەمىنلە ـ
4	身体	名 tɛn	تەن
32	体育	名 tɛntɛrbijɛ	تەنتەربىيە

29	体操；体育运动	名 tɛnhɛrikɛt	تەنھەرىكەت
23	现成的	形 tɛjjar	تەييار
31	准备	tɛjjarliq qil-	تەييارلىق قىل ـ
40	准备	动 tɛjjɛrla-	تەييارلا ـ
42	拖拉机手	名 tiraktorʧi *	تراكتورچى
26	球	名 top	توپ
27	土	名 topa	توپا
48	收集	动 topla-	توپلا ـ
26	网；网络	名 tor	تور
47	阻挡；阻拦；拦截；堵；遮挡；制止	动 tos-	توس ـ
47	障碍物；阻碍；屏障	名 tosalʁu	توسالغۇ
46	兔子	名 toʃqan	توشقان
27	运	动 toʃu-	توشۇ ـ
23	切；铡	动 toʁra-	توغرا ـ
34	对的；正确的；实在的	形 toʁra	توغرا
33	关于；论	后 toʁrisida	توغرىسىدا
45	说实话	toʁrisini ejtqanda	توغرىسىنى ئېيتقاندا
40	小圆馕	名 toqaʧ	توقاچ
47	纺织业	名 toqumiʧiliq	توقۇمىچىلىق
35	①多②很；十分；非常③常常	副\形 tola	تولا
35	①满的；满满的②完全的；完整的；全部的	形 toluq	تولۇق

42	初中	toluqsiz ottura mɛktɛp	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ
42	高中	toluq ottura mɛktɛp	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ
23	烤馕	tonur neni	تونۇر نېنى
43	结识；认识；熟悉	动 tonuʃ-	تونۇش -
40	熟人；朋友	tonuʃ-biliʃ	تونۇش - بىلىش
6	婚礼	名 toj	توي
45	结婚；办喜事；举行婚礼	toj bol-	توي بول -
45	吃个够；尽饱吃	tojʁutʃɛ jɛ-	تويغۇچە يە-
39	①土；土壤；②土地	名 tu̥praq*	تۇپراق
40	土地肥沃	tu̥priʁi mumbɛt*	تۇپرىقى مۇنبەت
45	抓；捉；拿；拉；持；握	动 tut-	تۇت -
23	着手；开始做	tu̥tuʃ qil- *	تۇتۇش قىل -
46	抓住；拿住	动 tu̥tiwal-*	تۇتۇۋال -
38	鸡蛋	名 tu̥χum*	تۇخۇم
36	①站；立②住；居住	动 tur-	تۇر-
16	吐尔逊（男名）	名 tursun	تۇرسۇن
34	树立；建立	动名 turʁuzuʃ	تۇرغۇزۇش
28	① 生活②日子	名 turmuʃ	تۇرمۇش
40	亲戚	名 tu̥qqan*	تۇغقان
43	生；出生；诞生	动 tuʁul-	تۇغۇل -
25	生日	tuʁulʁan kyn	تۇغۇلغان كۈن
40	孤儿寡母	tul-jetim	تۇل - يېتىم
20	四	数 tøt	تۆت
45	赔偿；偿还	动 tølɛ-	تۆلە -

40	铁	名 tømyr	تۆمۈر
47	铁路	tømyr jol	تۆمۈر يول
43	贡献	名 tøhpɛ	تۆھپە
43	贡献；做贡献	tøhpɛ qoʃ-	تۆھپە قوش ـ
46	①下面；下边；底下 ②低的；低沉的	形 tøwɛn	تۆۋەن
25	下列；以下；下面的	形 tøwɛndiki	تۆۋەندىكى
46	棵；株	量 typ	تۈپ
36	①平坦的；笔直的②直	形 typtyz	تۈپتۈز
14	《突厥语词典》	《tyrki tillar diwani*》	«تۈركىي تىللار دىۋانى»
48	突厥语（属突厥语族的语言）	tyrki til*	تۈركىي تىل
20	百货	tyrlyk mal	تۈرلۈك مال
48	各种；各式各样的	形 tyrlyk	تۈرلۈك
4	直的	形 tyz	تۈز
5	制定	动名 tyzyʃ	تۈزۈش
33	制度	名 tyzym	تۈزۈم
48	结束；完毕；了结；告终；终止	使动 tygɛt-	تۈگەت ـ
38	不但不……而且；不仅不……而且	语气 tygyl	تۈگۈل
46	①狐狸②狡猾	名 tylkɛ	تۈلكە
26	昨天	副 tynygyn	تۈنۈگۈن
45	根；底	名 tyw	تۈۋ

48	医务的；医学的	形 tibbi*	تېببىي
5	找；寻找	动名 tepiʃ	تېپىش
38	节省的；节俭的	形 teʤɛʃlik	تېجەشلىك
32	更；更加	副 teχimu	تېخىمۇ
47	皮；皮肤；皮革	名 terɛ	تېرە
30	种；种植	动 teri-	تېرى-
30	黍子；糜子	名 teriq	تېرىق
23	快；快速	副 tez	تېز
22	课文	名 tekist	تېكىست
45	①应当的；应该的；值得的 ②必要的；必须的	形 tegiʃlik	تېگىشلىك
38	发愣	teŋirqap tur-	تېڭىرقاپ تۇر-
11	电话	名 telepon*	تېلېفون
11	电视	名 telewizor	تېلېۋىزور
38	温度	名 temperatura	تېمپېراتۇرا
34	浅	名 tejizliq	تېيىزلىق
35	着急；焦急	tit-tit bol-	تىت-تىت بول-
42	努力学习；刻苦学习	tiriʃip øgɛn-	تىرىشىپ ئۆگەن-
34	努力；刻苦	动 tiriʃ-	تىرىش-
13	勤奋的；努力的	形 tiriʃʧan	تىرىشچان
28	勤奋；努力	名 tiriʃʧanliq	تىرىشچانلىق
28	付出努力	tiriʃʧanliq kørsɛt-	تىرىشچانلىق كۆرسەت-
40	摆；排列；陈列	动 tiz-	تىز-
47	①控制；牵制②治理	动 tizginlɛ-	تىزگىنلە-

45	①塞②藏③刺；扎；插	动	tiq-	تىق -
27	①栽；植②插③缝	动	tik-	تىك -
44	①竖的；直立的；陡的；陡峭的②直；垂直	形	tik	تىك
17	语言	名	til	تىل
43	祝愿	名	tilɛkdaʃ	تىلەكداش
43	表示祝愿		tilɛkdaʃliq bildyr-	تىلەكداشلىق بىلدۈر-
18	语言学	名	tilʃunasliq	تىلشۇناسلىق
48	语言资料		til materijalliri	تىل ماتېرىياللىرى
46	①和平②平安③安静	名	tinʧliq	تىنچلىق
48	太平洋		tinʧ okjan	تىنچ ئوكيان

[ʤ] ج

5	假的；虚伪的	形	ʤa	جا
27	苦；辛苦	名	ʤapa	جاپا
42	吃苦；刻苦		ʤapaʁa ʧida-	جاپاغا چىدا-
34	辛苦的；苦难的；艰难的；辛勤的	形	ʤapaliq	جاپالىق
39	①伤；疮②创伤	名	ʤarahɛt	جاراھەت
5	惩罚；处罚	名	ʤaza	جازا
40	①公众；公共②在同一个伊玛目带领下做礼拜者	名	ʤamaɛt	جامائەت
20	①命；生命②人口	名	ʤan	جان

33	活的；生动的	形	ʤanliq	جانلىق
25	回答		ʤawap bɛr-*	جاۋاب بەر-
34	地方；地点；地区	名	ʤaj	جاي
40	坐落；位于；处于；分布	动	ʤajlaʃ-	جايلاش-
10	战士；士兵	名	ʤɛŋʧi	جەڭچى
43	战斗的	形	ʤɛŋgiwar	جەڭگىۋار
31	①所有的；全部的；整个 ②共计；总计；合计	形	ʤɛmi*	جەمئىي
5	南；南边	名	ʤɛnup*	جەنۇب
5	公共；公众	名	ʤamaɛt	جامائەت
9	桌子	名	ʤoza	جوزا
31	壮族	名	ʤaŋzu*	جۇاڭزۇ
48	地理的	形	ʤuʁrapijilik	جۇغراپىيىلىك
48	中华	名	ʤuŋχua	جۇڭخۇا
19	中关村	名	ʤuŋgɛnsun*	جۇڭگۇەنسۈن
17	中国	名	ʤuŋgo	جۇڭگو
5	星期五	名	ʤymɛ	جۈمە
31	句子	名	ʤymlɛ	جۈملە
31	造句		ʤymlɛ tyzyʃ	جۈملە تۈزۈش
34	句型		ʤymlɛ tipliri	جۈملە تىپلىرى
45	争吵；纠纷；事端；是非	名	ʤedɛl	جېدەل
31	紧急的；紧张的	形	ʤiddi*	جىددىي
39	肝脏	名	ʤigɛr	جىگەر
42	肝癌		ʤigɛr raki	جىگەر راكى

44	斤；秤	量	ʤiŋ	جىڭ
48	卷的	形	ʤilitliq*	جىلدلىق
5	安静	副	ʤim	جىم
44	嘉峪关	名	ʤajygɛn*	جىايۇگۇەن

[ʧ] چ

8	春节	名	ʧaʁan	چاغان
24	上衣	名	ʧapan	چاپان
38	快；速；急速；赶快	副	ʧapsan	چاپسان
37	头发	名	ʧaʧ	چاچ
37	理发；剪发		ʧaʧ aldur-	چاچ ئالدۇر-
46	溅；飞溅；四溅	动	ʧaʧra-	چاچرا-
27	劳累；疲倦	动	ʧarʧa-	چارچا-
25	星期三	名	ʧarʃɛmbɛ*	چارشەنبە
40	畜牧	名	ʧarwa	چارۋا
44	方的；正方形的	形	ʧasa	چاسا
44	正方形的		ʧasa ʃɛkillik	چاسا شەكىللىك
11	传呼机	名	ʧaqirʁu	چاقىرغۇ
47	灰尘；尘土		ʧaŋ-tozaŋ*	چاڭ - توزان
40	畜牧业	名	ʧarwiʧiliq	چارۋىچىلىق
32	掌声	名	ʧawak	چاۋاك
48	朝鲜	名	ʧawʃɛn*	چاۋشيەن
21	暖壶	名	ʧajdan	چايدان
5	外；边儿	名	ʧɛt	چەت

28	外国		tʃɛt ɛl	چەت ئەل
28	外国语		tʃɛt ɛl tili	چەت ئەل تىلى
21	一定；必定；肯定	副	tʃoqum	چوقۇم
13	大；大的	形	tʃoŋ	چوڭ
36	大操场；大体育场		tʃoŋ tɛnhɛrikɛt mɛjdani	چوڭ تەنھەرىكەت مەيدانى
36	大门		tʃoŋ dɛrwaza	چوڭ دەرۋازا
36	大礼堂		tʃoŋ zal	چوڭ زال
33	①深②深刻；深远	形	tʃoŋqur	چوڭقۇر
34	变深；加深	动	tʃoŋqurla-	چوڭقۇرلا-
36	大小		tʃoŋ-ki̥tʃik*	چوڭ - كىچىك
36	大会		tʃoŋ jiʁin	چوڭ يىغىن
9	呢	语气	tʃu	چۇ
7	壶	名	tʃøgyn	چۆگۈن
35	①下；落；降落；坠落 ②下；下降；降低	动	tʃyʃ-	چۈش -
38	解释；讲解；说明；解说	使动	tʃy̥ʃɛndyr-*	چۈشەندۈر-
38	快到中午时		tʃy̥ʃ bolaj degɛndɛ*	چۈش بولاي دېگەندە
24	下午		tʃy̥ʃtin kejin*	چۈشتىن كېيىن
24	上午		tʃy̥ʃtin burun*	چۈشتىن بۇرۇن
26	中午的	形	tʃy̥ʃlyk*	چۈشلۈك
41	使放下；使降下；使卸下	使动	tʃy̥ʃyr-*	چۈشۈر-

27	因为	连	tʃynki	چۈنكى
39	花(多指木本植物的)	名	tʃetʃɛk	چېچەك
37	生气；心烦		tʃetʃilip qal-	چېچىلىپ قال-
25	日；号	名	tʃesla	چېسلا
21	水桶	名	tʃelɛk	چېلەك
29	灯	名	tʃiraq*	چىراغ
12	漂亮；好看	形	tʃirajliq	چىرايلىق
47	腐烂物；腐朽物	名	tʃirindi	چىرىندى
21	牙齿	名	tʃiʃ	چىش
39	牙病		tʃi̥ʃ aʁriʁi *	چىش ئاغرىقى
21	牙膏		tʃi̥ʃ pastisi*	چىش پاستىسى
21	牙刷		tʃi̥ʃ tʃotkisi*	چىش چوتكىسى
46	①咬②叼；衔	动	tʃi̥ʃlɛ-*	چىشلە-
28	①出去；出来②出现；发生③出产④上；登；升	动	tʃiq -	چىق -
47	放出；取出；榨出；抽出；拔出	使动	tʃi̥qar-*	چىقار-
41	出去		tʃi̥qip kɛt-*	چىقىپ كەت -
36	草坪	名	tʃimliq	چىملىق
38	瓷碗	名	tʃinɛ	چىنە
36	发自内心地；由衷地		tʃin qɛlbimdin	چىن قەلبىمدىن

[χ]خ

41	生气；发怒；动气		χapa bol-	خاپا بول-
34	错的；错误的	形	χata	خاتا
34	记笔记		χatirɛ qaldur-	خاتىرە قالدۇر-
43	纪念；记录	动	χatirilɛ-	خاتىرىلە-
43	纪念活动		χatirilɛʃ paalijiti	خاتىرىلەش پائالىيىتى
40	特有的；独特的；固有的	形	χas	خاس
45	①表示免除；摆脱；解除②而已；罢了	形\语气	χalas	خالاس
28	①包裹②袋子；口袋	名	χalta	خالتا
38	①打谷场；麦场②打好的粮食堆	名	χaman	خامان
47	原料		χam ɛʃʃa*	خام ئەشيا
23	凉菜；小菜		χam sɛj	خام سەي
22	生词		χam søz	خام سۆز
7	达吾提（男人名）	名	dawut	داۋۇت
22	信；信件	名	χɛt	خەت
9	地图	名	χɛritɛ	خەرىتە
33	①人民；国民②民间	名	χɛlq	خەلق
25	国际	形\名	χɛlqara	خەلقئارا
42	人民解放军		χɛlq azatliq armijisi*	خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى
42	人民政府		χɛlq høkymiti	خەلق ھۆكۈمىتى
31	汉族	名	χɛnzu	خەنزۇ

14	汉语；汉族式的；汉语的；汉文的	名	χɛnzutʃɛ	خەنزۇچە
21	笔记本；日记本		χatirɛ dɛptɛr	خاتىرە دەپتەر
46	好吧；好；是	叹	χop	خوپ
39	和田	名	χotɛn	خوتەن
45	老板；主人	名	χoʤajin	خوجايىن
33	愉快；快乐；高兴		χuʃal bol-	خۇشال بول-
19	再见		χoʃ ɛmisɛ	خوش ئەمىسە
23	愉快；快乐；高兴		χoʃ bol-*	خۇش بول-
22	愉快地；快乐地		χuʃal-χuram	خۇشال-خۇرام
30	有香味的		χu̥ʃ puraqliq*	خۇش پۇراقلىق
46	①喜爱；爱好；喜欢；钟情；醉心；迷恋 ②爱好者	形\名	χu̥ʃtar*	خۇشتار
37	①癖；瘾②喜好；喜；酷爱	名	χumar	خۇمار
18	回族	名	χujzu	خۇيزۇ
39	顾客	名	χeridar	خېرىدار
21	相当；颇；很	副	χeli	خېلى
45	很久；长时间	副	χeliʁitʃɛ	خېلىغىچە
42	很长时间了		χeli uzun boldi	خېلى ئۇزۇن بولدى
10	工作人员	名	χizmɛttʃi	خىزمەتچى
42	参加工作		χiʃmɛtkɛ qatnaʃ-	خىزمەتكە قاتناش-
42	参加工作；去工作		χizmɛtkɛ kir-	خىزمەتكە كىر-

20	工作	名	χizmɛt	خىزمەت
37	品德；品格；品质	名	χi̥slɛt*	خىسلەت
44	砖	名	χiʃ	خىش
48	种；类	形	χil	خىل
26	化学	名	χimijɛ	خىمىيە

[d] د

17	父亲；爸爸	名	dada	دادا
21	洗脸盆	名	das	داس
40	①餐布②饭	名	dasti̥χan*	داستىخان
31	达斡尔族	名	daʁur	داغۇر
14	有名的	形	daŋliq	داڭلىق
39	治疗	动	dawala-	داۋالا-
40	继续；持续；延续		dawam qil-	داۋام قىل-
22	继续；持续；经常	副	dawamliq	داۋاملىق
27	继续；持续；延续	动	dawamlaʃ-	داۋاملاش-
42	继续努力		dawamliq tiriʃ-	داۋاملىق تىرىش-
43	继续进步；继续前进		dawamliq ilgirilɛ-	داۋاملىق ئىلگىرىلە-
48	有关的	后	dajir*	دائىر
28	经常；常常	副	dajim*	دائىم
32	说	动	dɛ-	دە-
45	①位于前一个句末表示前后两个动作的连贯②表示赞叹③表示难；遗憾	语气	dɛ	دە

11	本子	名	dɛptɛ（r）*	دەپتەر
38	这样问道		dɛp soridi	دەپ سورىدى
47	给予肯定；视为；认为		dɛp etirap qil-	دەپ ئېتىراپ قىل-
27	树；树木	名	dɛrɛχ	دەرەخ
20	课；课程	名	dɛrs	دەرس
41	复习功课		dɛrs tɛkrarla-	دەرس تەكرارلا-
34	下课		dɛrstin tʃyʃ-	دەرستىن چۈش-
12	教室；课堂	名	dɛrsχana	دەرسخانا
46	发怒；生气；七窍生烟		dɛrʁɛzɛp bol-	دەرغەزەپ بول-
45	立即；立刻；马上	副	dɛrhal	دەرھال
44	①踩；踏②走；登	动	dɛssɛ-	دەسسە-
32	正好；恰好；恰巧	副	dɛl	دەل
47	正相反		dɛl buniŋ ɛksitʃɛ	دەل بۇنىڭ ئەكسىچە
23	休息日		dɛm eliʃ kyni	دەم ئېلىش كۈنى
29	休息		dɛm eliʃ	دەم ئېلىش
31	傣族	名	dɛjzu	دەيزۇ
12	新疆花帽（维吾尔族传统头饰）	名	doppa	دوپپا
12	医院	名	doχturχana	دوختۇرخانا
14	医生	名	doχtur	دوختۇر
28	药	名	dora	دورا
47	药材		dora materijalliri	دورا ماتېرىياللىرى
48	药学	名	dorigɛrlik	دورىگەرلىك
39	①药用的②药引子	名\形	doriliq	دورىلىق

18	朋友	名	dost	دوست
37	友好；友好地	副	dostanɛ	دوستانه
9	黑板	名	doska	دوسكا
14	博士	名	doktor	دوكتور
30	世界	名	dunja	دۇنيا
44	世界史		dunja tariχi	دۇنيا تارىخى
25	国家	名	dølɛt	دۆلەت
25	国庆节		dølɛt bajrimi	دۆلەت بايرىمى
25	星期一	名	dyʃɛmbɛ*	دۈشەنبە
7	敌人	名	dyʃmɛn	دۈشمەن
35	脊背；背	名	dymbɛ	دۈمبە
32	朗诵	名	deklimatsijɛ	دېكلىماتسىيە
32	朗诵		deklimatsijɛ qil-	دېكلىماتسىيە قىل -
33	表示“叫……的”，“名为……的”之意	形	degɛn	دېگەن
40	几乎；差不多	语气	degydɛk	دېگۈدەك
39	农民	名	dehqan	دېھقان
32	迪斯科	名	disko	دىسكو
22	注意；关注		diqqɛt qil-	دىققەت قىل -
30	闷的；闷热的	形	dimiq	دىمىق

[r] ر

29	①广播②收音机	名	radijo*	رادىئو
29	广播体操		radijo gimnastikisi*	رادىئو گىمناستىكىسى

45	满意；情愿；甘愿		razi bol-	رازى بول ـ
28	热孜亚（女名）	名	razijɛ	رازىيە
32	①很；太；十分；非常 ②狠狠地；痛快地	副	rasa	راسا
45	真的；真实的	形	rast	راست
45	感到舒服；感到舒坦；享受	动	rahɛtlɛn-	راھەتلەن ـ
44	阁楼；城楼	名	rawaq	راۋاق
39	地区；区域	名	rajon	رايون
33	①排；行②次序③遍	名\量	rɛt	رەت
36	一排排		rɛt-rɛt	رەت ـ رەت
13	整齐的；有序的	形	rɛtlik	رەتلىك
32	正式地	副	rɛsmi*	رەسمىي
11	照片；画	名	rɛsim	رەسىم
31	照相		rɛsimgɛ tʃyʃ-	رەسىمگە چۈش ـ
14	有图画的；有图像的	形	rɛsimlik	رەسىملىك
8	无色的	形	rɛŋsiz	رەڭسىز
24	彩色的	形	rɛŋlik	رەڭلىك
45	生气；见怪；受委屈	动	rɛndʒi-	رەنجى ـ
45	道谢；致谢；称谢		rɛχmɛt ejt-*	رەھمەت ئېيت ـ
15	谢谢您		rɛχmɛt sizgɛ*	رەھمەت سىزگە
41	封斋		roza tut-	روزا تۇت ـ
41	肉孜节		roza hejt	روزا ھېيت
33	①角色②作用；功能	名	rol	رول

33	扮演角色		rol al-	رول ئال ـ
29	长篇小说	名	roman	رومان
8	允许	名	ruχsɛt	رۇخسەت
35	准许；准假		ruχsɛt bɛr-	رۇخسەت بەر ـ
31	俄罗斯	名	rus	رۇس
29	遵守		rajɛ qiL*	رىئايە قىل ـ
48	传说	名	riwajɛt	رىۋايەت

[z] ز

33	礼堂	名	zal	زال
2	时代	名	zaman	زامان
47	打击	名	zɛrbɛ	زەربە
47	毒	名	zɛhɛr	زەھەر
32	大；重大；巨大	形	zor	زور
28	感冒	名	zukam	زۇكام
3	祖农（男名）	名	zunun	زۇنۇن
32	寂寞；厌倦；郁闷的	形	zerikiʃlik	زېرىكىشلىك
2	土地；领土	名	zemin	زېمىن
37	智力；记性；理性	名	zehin	زېھىن
48	紧密；密切；紧凑	形	zitʃ	زىچ
30	农作物	名	ziraɛt	زىرائەت

[ʒ] ژ

9	杂志	名	ʒurnal	ژۇرنال

[s] س

42	①幸福；福气②女名	名	saadɛt	سائادەت
20	①钟；钟表②点；小时	名	saɛt	سائەت
27	小时的	形	saɛtlik	سائەتلىك
38	把子；柄；杆	名	sap	ساپ
39	使变纯；使变纯净	使动	saplaʃtur-	ساپلاشتۇر-
26	理发馆	名	satiraʃχana	ساتىراشخانا
7	朴实的	形	sadda	ساددا
16	莎地克（男名）	名	sadiq	سادىق
48	淡黄；浅黄	形	sarʁutʃ	سارغۇچ
32	健康；强壮	形	saʁlam	ساغلام
32	健康起来		saʁlam bol-	ساغلام بول-
48	有胡须的；大胡子的	形	saqalliq	ساقاللىق
10	警察	名	saqtʃi	ساقچى
42	身体不太好；身体有病		saqsiz bolup qal-	ساقسىز بولۇپ قال-
47	①存；保存②保持；维持；维护③保佑；避免	动	saqla-	ساقلا-
47	①存；保存②保持；维持；维护③保佑；避免		saqlap qeliʃ	ساقلاپ قېلىش
15	馓子	名	saŋza	ساڭزا
45\47	①插进去；放进去②建；建造	动	sal-	سال-

8	敬礼；行礼	名	salam	سالام
42	祝健康		salamɛtlik tilɛ-	سالامەتلىك تىلە-
43	健康；健康状况	名	salamɛtlik	سالامەتلىك
42	问候信；平安家信		salam χɛt	سالام خەت
43	问候；问好		salam ejt-	سالام ئېيت-
30	凉爽	形	salqin	سالقىن
12	烤包子（维吾尔族传统食物）	名	samsa	سامسا
23	蒜	名	samsaq	سامساق
2	数；数词	名	san	سان
40	工业	名	sanaɛt	سانائەت
44	无数的		san-sanaqsiz	سان - ساناقسىز
42	界；领域	名	sahɛ	ساھە
45	主人；东道主	名	sahipχan*	ساھىبخان
40	劝人为善的；行善的；慈善的	形	sawapliq*	ساۋابلىق
16	同学	名	sawaʁdaʃ*	ساۋاقداش
20	沙吾提（男名）	名	sawut	ساۋۇت
32	旅游；参观	名	sajahɛt	ساياھەت
32	旅游；参观		sajahɛt qil-	ساياھەت قىل-
4	队列；排	名	sɛp	سەپ
46	踏上旅途；启程；上路；出远门		sɛpɛrgɛ ʧiq-	سەپەرگە چىق-
44	万里长城；长城		sɛtdiʧin sepili*	سەددىچىن سېپىلى
26	814 路		814-jol	814 - يول

35	忽略；忽视；不重视；轻视		sɛl qara-	سەل قارا ـ
10	你	代	sɛn	سەن
40	早晨；清晨	副	sɛhɛr	سەھەر
35	原因；缘故	名	sɛwɛp*	سەۋەب
35	无故；无理由；无缘无故	形	sɛwɛpsiz*	سەۋەبسىز
45	忍耐；忍受		sɛwir qil-*	سەۋر قىل ـ
23	胡萝卜	名	sɛwzɛ	سەۋزە
31	水平；水准	名	sɛwijɛ	سەۋىيە
23	菜	名	sɛj	سەي
25	星期二	名	sɛjʃɛmbɛ*	سەيشەنبە
38	炒菜		sɛj qoru-	سەي قورۇ ـ
36	游玩；游逛；散步		sɛjlɛ qil-	سەيلە قىل ـ
25	第八	数	sɛkkizintʃi	سەككىزىنچى
2	签名	名	imza	ئىمزا
22	问题	名	soal	سوئال
21	香皂	名	sopun	سوپۇن
47	社会主义的	形	sotsijalistik	سوتسىيالىستىك
42	法院		sot mɛhkimisi	سوت مەھكىمىسى
48	①商业；贸易 ②生意；买卖	名	soda	سودا
25	问；讯问	动	sora-	سورا ـ
3	拉	动	soz-	سوز ـ
44	延伸		sozulup jat-	سوزۇلۇپ يات ـ
30	冷	形	soʁuq	سوغۇق

40	冷；冷起来；变冷		soʁuq bol-	سوغۇق بول ـ
35	着凉；受凉		soʁuq tegip qal-	سوغۇق تېگىپ قال ـ
8	左	形	sol	سول
24	元；块	名\量	som	سوم
19	包；书包	名	somka	سومكا
27	水	名	su	سۇ
47	水库	名	su ambiri	سۇ ئامبىرى
3	淡	形	sus	سۇس
39	①带水的；水多的；有水的 ②多汁的	形	suluq	سۇلۇق
47	水源		su mɛmbɛsi*	سۇ مەنبەسى
38	汤面；汤饭；揪面片	名	sujqaʃ*	سۇيۇقئاش
22	①话②词	名	søz	سۆز
41	讲话；说话；发表演说		søz qil-	سۆز قىل ـ
22	说话；讲话	动	søzlɛ-	سۆزلە-
45	交涉；理论；说一说；谈一谈	动	søzlɛʃ-	سۆزلەش ـ
48	使用(某某语言)交际的	形	søzlɛʃkytʃi	سۆزلەشكۈچى
3	健谈者；善辩者	形	søzmɛn	سۆزمەن
34	词语		søz-ibarɛ	سۆز ـ ئىبارە
37	谈话；交谈；会谈	动	søhbɛtlɛʃ-	سۆھبەتلەش ـ
36	①吻；亲嘴②爱	动	søj-	سۆي ـ
37	亲爱的	形	søjymlyk	سۆيۈملۈك

47	①质②质量③品质	名	sy̥pεt*	سۈپەت
30	优质的；优良的	形	sy̥pεtlik*	سۈپەتلىك
21	扫帚；笤帚	名	sy̥pyrgε*	سۈپۈرگە
28	照片；图片	名	syrεt	سۈرەت
47	速度	名	syrεt	سۈرئەت
23	擦	动	syrt-	سۈرت ـ
47	吸	动	symyr-	سۈمۈر ـ
23	买；购买	动	setiwal-	سېتىۋال ـ
48	黄的；黄	形	seriq	سېرىق
48	黄种人		seriq tεllik*	سېرىق تەنلىك
41	秒	量	sekunt	سېكۇنت
44	水泥路		semont jol	سېمونت يول
38	篮子；筐子	名	sewεt	سېۋەت
38	①外；外面；外头 ②之外；以外	名	sirt	سىرت
32	画；绘	动	siz-	سىز ـ
10	您	代	siz	سىز
24	依您看；依您的意见		sizniŋʧε	سىزنىڭچە
47	①系统；体系②次序；顺序；程序③类；类别	名	sistema	سىستېما
35	憋气；憋闷	动	si̥qil-*	سىقىل ـ
45	①渗；渗透②吸收；消化	动	siŋ-	سىڭ ـ
47	渗透力	名	siŋiʃʧanliq	سىڭىشچانلىق

16	妹妹	名	siŋil	سىڭىل
9	①班；班级②阶级	名	sinip	سىنىپ
20	班长		sinip baʃliʁi*	سىنىپ باشلىقى
40	①政治②政治的	名\形	sijasi*	سىياسي
8	墨水	名	sija（h）*	سىياھ

ش [ʃ]

30	桃	名	ʃaptul	شاپتۇل
46	①枝；杈②杆	名	ʃaχ	شاخ
47	树梢；（修整下来的）树枝		ʃaχ-ʃumba	شاخ ـ شۇمبا
45	①哗啦哗啦响 ②发当啷声；发哐啷声	动	ʃaraqla-	شاراقلا ـ
21	环境；条件	名	ʃarait	شارائىت
26	围脖	名	ʃarpa	شارپا
30	水稻	名	ʃal	شال
48	稀的；稀少的； 稀薄的；零落的	形	ʃalaŋ	شالاڭ
5	蜡烛	名	ʃam	شام
30	风	名	ʃamal	شامال
30	刮风		ʃamal ʧiq-	شامال چىق ـ
43	光荣的；光耀的；光辉的	形	ʃanliq	شانلىق
47	①喧哗；喧嚷；嘈杂 ②噪声	名	ʃawqun	شاۋقۇن

43	诗人	名	ʃair	شائىر
5	动静；响动	名	ʃɛpɛ	شەپە
42	光荣的	形	ʃɛrɛplik	شەرەپلىك
36	东边		ʃɛrq tɛrɛp	شەرق تەرەپ
12	星期六	名	ʃɛmbɛ*	شەنبە
44	山海关	名	ʃɛnχɛjgɛn*	شەنخەيگۈەن
38	城市	名	ʃɛhɛr	شەھەر
10	司机	名	ʃopur	شوپۇر
23	汤	名	ʃorpa	شورپا
15	那；那个；这；这个；此	代	ʃu	شۇ
41	当即；立即；当时		ʃu ʧaʁda	شۇ چاغدا
29	从事	动	ʃuʁullan-	شۇغۇللان ـ
41	其中		ʃu qatarda	شۇ قاتاردا
27	因此；因而；所以	连	ʃuŋa	شۇڭا
41	因此；因而；所以	连	ʃuŋlaʃqa	شۇڭلاشقا
26	于是；就这样		ʃundaq qilip	شۇنداق قىلىپ
32	①这样；那样；这么；那么；如此 ②是的；是这样	代	ʃundaq	شۇنداق
34	只有这样		ʃundaq qilʁandila	شۇنداق قىلغاندىلا
41	那样的话；那么		ʃundaq bolʁanda	شۇنداق بولغاندا
34	与此同时		ʃuniŋ bilɛn birgɛ	شۇنىڭ بىلەن بىرگە
42	于是		ʃuniŋ bilɛn	شۇنىڭ بىلەن
37	从那之后；从此		ʃuniŋdin kejin	شۇنىڭدىن كېيىن

40	同时；也是	连	ʃuniŋdɛk	شۇنىڭدەك
45	这还要；这还用		ʃuniŋʁimu	شۇنىڭغىمۇ
46	唾液；唾沫	名	ʃølgɛj	شۆلگەي
46	流口水		ʃølgɛjliri aq-	شۆلگەيلىرى ئاق ـ
32	诗	名	ʃeir	شېئىر
48	诗歌		ʃeir- qoʃaqlar	شېئىر ـ قوشاقلار
31	锡伯族	名	ʃiwɛ*	شىبە
20	公司	名	ʃirkɛt	شىركەت
40	新疆维吾尔自治区		ʃinʤaŋ ujʁur aptonom rajoni	شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى
36	在北边		ʃimal tɛripidɛ	شىمال تەرىپىدە
36	往北；朝着北方		ʃimalʁa qarap	شىمالغا قاراپ
18	新疆大学		ʃinʤaŋ uniwersiteti	شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى
43	《新疆日报》		《ʃinʤaŋ geziti》	« شىنجاڭ گېزىتى »
18	新疆	名	ʃinʤaŋ	شىنجاڭ

غ [ʁ]

36	西；西边	名	ʁɛrip*	غەرب
27	西山	名	ʁɛrbi taʁ*	غەربي تاغ
37	奇怪的；怪诞的；不正常的	形	ʁɛlitɛ	غەلىتە
43	发愁；忧愁；担忧；操心；惦念		ʁɛm qil-	غەم قىل ـ

22	艾来提（男名）	名	ʁɛjrɛt	غەيرەت
16	伊宁	名	ʁulʤa	غۇلجا

ف [f]

6	法西斯主义	名	f(p)aʃizim*	فاشىزم
17	系；系科	名	pakultit*	فاكۇلتېت
6	摄影；照相	名	f（p）oto*	فوتو
6	喷泉	名	f(p)ontan*	فونتان
33	封建的	形	pewdalliq*	فېئوداللىق
43	二月	名	pewral*	فېۋرال
26	物理	名	pizika*	فىزىكا

ق [q]

34	能力；才能	名	qabilijɛt	قابىلىيەت
37	有能力的；有才能的；有本领的；干练的	形	qabilijɛtlik	قابىلىيەتلىك
39	①环绕②覆盖着；笼罩着；布满；充满		qaplinip tur-	قاپلىنىپ تۇر-
36	一行行；一排排；一幢幢		qatar-qatar	قاتار - قاتار
21	等等	后	qatarliq	قاتارلىق
44	并排；并列	动	qatarlaʃ-	قاتارلاش -
42	①作为；当作②像……一样	后	qatarida	قاتارىدا
30	硬；硬的	形	qattiq	قاتتىق
39	①层；层次②阶层	名	qatlam	قاتلام

26	参加；参与	动	qatnaʃ-	قاتناش ـ
23	碗	名	qatʃa	قاچا
6	何时；什么时候	代	qatʃan	قاچان
30	雪	名	qar	قار
24	看	动	qara-	قارا ـ
24	黑色	形	qara	قارا
48	黑色人种		qara tɛllik*	قارا تەنلىك
48	浅黑的；淡黑的	形	qaramtul	قارامتۇل
27	榆树		qara jaʁatʃ	قارا ياغاچ
33	①反对；反抗②对立	形	qarʃi	قارشى
32	欢迎；迎接		qarʃi al-	قارشى ئال ـ
35	对；针对	后	qarita	قارىتا
39	①看来②比	语气	qariʁanda	قارىغاندا
31	哈萨克族	名	qazaq	قازاق
38	锅	名	qazan	قازان
11	眉毛	名	qaʃ	قاش
30	玉石		qaʃteʃi	قاشتېشى
46	乌鸦	名	qaʁa	قاغا
46	乌鸦的爱称	名	qaʁidʒan	قاغىجان
12	怎么样	代	qandaq	قانداق
46	呱呱	摹拟	qaq……qaq	قاق ... قاق
33	①了不起②出色③很；非常	副	qaltis	قالتىس
43	留下来	使动	qaldur-	قالدۇر ـ
14	百科全书	名	qamus	قامۇس

39 血；血液 名 qan قان

42 满意；感到满意；满足；感到满足 动 qanaɛtlɛn- قانائەتلەن ـ

44 心血；血汗 qan-tɛr قان ـ تەر

39 血管；血脉 qan tomur قان تومۇر

39 扩张血管 qan tomurni keŋɛjtiʃ قان تومۇرنى كېڭەيتىش

18 多少；几；若干 代 qantʃɛ قانچە

42 多少；多；好多 代\副 qantʃilik قانچىلىك

20 第几；第几名 代 qantʃintʃi قانچىنچى

39 止血 qanlarni toχtat- قانلارنى توختات ـ

17 法律 名 qanun قانۇن

48 规则；法则 名 qajidɛ* قائىدە

24 回；归；返 动 qajt- قايت ـ

47 ①挡回；收回；撤回 ②反射 使动 qajtur- قايتۇر ـ

35 回来；归来；返回 qajtip kɛl- قايتىپ كەل ـ

15 哪；哪个；哪些；什么 代 qajsi قايسى

39 表示不确定的人或事 代 qajsibir قايسىبىر

38 沸；开；煮沸 动 qajna- قاينا ـ

48 部落 名 qɛbilɛ قەبىلە

32 酒杯 名 qɛdɛh قەدەھ

32 举杯；举起酒杯干杯 qɛdɛh køtyr- قەدەھ كۆتۈر ـ

36 耸立着 qɛt køtyryp tur-* قەد كۆتۈرۈپ تۇر ـ

21 珍惜 动 qɛdirlɛ- قەدىرلە ـ

48	古代		qɛdimqi zaman*	قەدىمكى زامان
44	古的；古代的；古老的	形	qɛdimqi*	قەدىمكى
31	古的；古代的；古老的	形	qɛdimi*	قەدىمى
20	喀什	名	qɛʃqɛr	قەشقەر
47	纸	名	qɛʁɛz	قەغەز
9	笔	名	qɛlɛm	قەلەم
37	心；内心；心地；胸怀；襟怀	名	qɛlp*	قەلب
30	糖	名	qɛn*	قەنت
21	层	名	qɛwɛt	قەۋەت
43	武装的；持械的；随带武器的	形	qoralliq	قوراللىق
38	①腹；肚子②肚量；气量；胸怀	名	qorsaq	قورساق
38	肚子饿		qorsaq atʃ-	قورساق ئاچ ـ
46	吃饱肚子；吃好饭		qorsaqni tojdur-	قورساقنى تويدۇر ـ
27	怕	动	qorq-	قورق ـ
43	起义	名	qozʁilaŋ	قوزغىلاڭ
43	①邻居②相邻的	名\形	qoʃna	قوشنا
32	同意；赞成	动	qoʃul-	قوشۇل ـ
11	哈密瓜	名	qoʁun	قوغۇن
48	棕色人种		qoŋur tɛllik*	قوڭۇر تەنلىك
11	手	名	qol	قول
42	不放弃；不失去；不放过；不错过；保持		qoldin bɛrmɛ-	قولدىن بەرمە ـ
41	握手		qol siq-	قول سىق ـ

43	逮捕；捕获		qolʁa al-	قولغا ئال -
41	举手		qol køtyr-	قول كۆتۈر -
48	手工业		qol hynɛrwɛntʃilik	قول ھۈنەرۋەنچىلىك
39	拔出	动	qomur-	قومۇر -
46	落；着陆；降落	动	qon-	قون -
30	玉米	名	qonaq	قوناق
21	放；放存；安置	动	qoj-	قوي -
23	羊	名	qoj	قوي
40	宰羊；杀羊		qoj soj-	قوي سوي -
23	羊肉		qoj gøʃi	قوي گۆشى
36	稠密的；浓的；浓厚的；浓密的	形	qojuq	قويۇق
27	怀抱	名	qojun	قويۇن
45	放走	动	qojuwɛt-	قويۇۋەت -
14	《福乐智慧》		《qutatqu bilik》*	«قۇتادغۇ بىلىك»
45	挽救；援救；搭救；拯救；救护	使动	qutuldur-	قۇتۇلدۇر-
44	①建设；建立；成立；缔造②支起	动	qur-	قۇر-
48	古兰经	名	quran	قۇرئان
40	库尔班节；宰牲节		qurban hejt	قۇربان ھېيت
43	牺牲		qurban bol-	قۇربان بول -
30	干燥	形	qurʁaq	قۇرغاق

40	晒干	使动	qurut-	قۇرۇت-
47	陆地；陆	名	quruʁluq *	قۇرۇقلۇق
44	①建筑；工程②建设	名	quruluʃ	قۇرۇلۇش
46	鸟	名	quʃ	قۇش
45	耳朵	名	qulaq	قۇلاق
41	听；听取		qulaq sal-	قۇلاق سال-
47	沙；沙子	名	qum	قۇم
20	哈密	名	qumul	قۇمۇل
39	含沙的；有沙子的	形	qumqetiʃ	قۇمقېتىش
39	①含沙的；②沙地；沙漠	形\名	qumluq	قۇملۇق
39	①力；力量②能量③营养	名	quwwɛt	قۇۋۋەت
27	①灌；浇②倒	动	quj-	قۇي-
38	太阳	名	qujaʃ	قۇياش
34	刻苦；努力	动	qetirqan-	قېتىرقان-
31	次；回；趟；遍	量	qətim	قېتىم
40	老弱病残		qeri-tʃørilɛr	قېرى-چۆرىلەر
41	身边；旁边	名	qeʃi	قېشى
48	①厚的；厚实的②浓密的；稠密的；茂密的	形	qelin	قېلىن
25	①在哪儿；在何处②好吧；好了	代\后	qeni	قېنى
41	赌气；闹别扭	动	qejida-	قېيىدا-
20	岳母；婆婆	名	qejnapa	قېيناپا
20	岳父；公公	名	qejnata	قېيناتا

41	鲜红的；绯红的；红艳艳的；红扑扑的	形	qipqizil	قىپقىزىل
40	①油菜②芥菜	名	qi̥tʃa*	قىچا
26	阅览室	名	qiraɛtχana	قىرائەتخانا
46	野鸡；山鸡	名	qirʁawul	قىرغاۋۇل
31	柯尔克孜族	名	qirʁiz	قىرغىز
16	姑娘；少女	名	qiz	قىز
32	热烈；热情	形	qizʁin	قىزغىن
32	①发烧；发热；烧热②热闹；热烈；激烈	动	qizi-	قىزى-
35	体温；高烧	名	qizitma	قىزىتما
41	①变红②害臊；害羞		qizirip kɛt-	قىزىرىپ كەت-
6	热的，烫的；有趣的	形	qiziq	قىزىق
32	感兴趣；喜欢；羡慕	动	qiziq-	قىزىق-
32	①有趣味的；很有意思的②热门的	形	qiziqarliq	قىزىقارلىق
30	红；红色	形	qizil	قىزىل
30	红玫瑰		qizil ɛtir gyl	قىزىل ئەتىر گۈل
6	短，短的	形	qi̥sqa*	قىسقا
40	①部分②部；册；编	名	qi̥sim*	قىسىم
25	冬天	名	qiʃ	قىش
40	冬季		qi̥ʃ pɛsli*	قىش پەسلى
24	冬天的	形	qi̥ʃliq*	قىشلىق
23	①做；干②搞；弄	动	qil-	قىل-

③让……当……
37 丝毫；一丁点儿 副 qiltʃɛ قىلچە
39 ①昂贵的②珍贵的；可贵的；宝贵的③尊贵的 形 qimmɛtlik قىممەتلىك
39 ①价值②昂贵③贵重；宝贵 名\形 qimmɛt قىممەت
42 面貌；面容；面目；外貌 名 qijapɛt قىياپەت
42 难的；困难的 形 qijin قىيىن

[k] ك

47 保证；保障 名 kapalɛt كاپالەت
46 一口；一把 kap qil- كاپ قىل ـ
47 二氧化碳 karbon tøt oksidi* كاربون تۆت ئوكسىد
21 床 名 kariwat كارىۋات
20 出纳；出纳员 名 kassir كاسسىر
48 唇；嘴唇 名 kalpuk كالپۇك
40 ①历法；历②日历；历书 名 kalindar كالىندار
46 窟窿；孔；眼；洞；缺口 名 kamar كامار
40 ①矿②盛产某种东西的地方 名 kan كان
40 矿产 kan mɛhsulatliri كان مەھسۇلاتلىرى
12 烤肉 名 kawap كاۋاپ
27 去；走 动 kɛt- كەت ـ
22 晚；晚上 名 kɛtʃ كەچ

41	傍晚；晚上	名\副	kɛʃqurun*	كەچقۇرۇن
24	晚上的；傍晚的	形	kɛʃlik*	كەچلىك
28	晚自习		kɛʃlik muzakirɛ*	كەچلىك مۇزاكىرە
16	专业	名	kɛsip	كەسىپ
40	①宽的；宽阔的；宽广的②广阔的③广大的；广泛的	形	kɛŋ	كەڭ
21\48	①来②做助动词表示行为动作的一贯性	动	kɛl-	كەل-
35	不来		kɛlmɛslik	كەلمەسلىك
41	①少；差；缺②缺少；短缺；欠缺	形	kɛm	كەم
40	穷；贫穷；贫苦	形	kɛmbɛʁɛl	كەمبەغەل
40	糖；水果糖	名	kɛmpyt	كەمپۈت
35	①气氛；气象；风气②情绪；心情	名	kɛjpijat	كەيپىيات
36	后门		kɛjni iʃik*	كەينى ئىشىك
44	起重机；吊车	名	kiran*	كىران
19	街道	名	kotʃa	كوچا
38	锅（带双耳的，直筒装的）	名	kora	كورا
27	挖	动	kola-	كولا-
40	集体	名\形	kollektip	كوللېكتىپ
42	作曲家	名	kompozitur	كومپوزىتور
11	电脑；计算机	名	kompjuter	كومپيۇتېر

12	旧；旧的	形	kona	كونا
12	图书馆	名	ku̥tu̥pχana*	كۇتۇپخانا
21	杯子	名	kuruʃka	كۇرۇشكا
20	多；众多	形	køp	كۆپ
47	①增加；增多②繁殖；生殖	动	køpεj-	كۆپەي-
27	大家；多数	代	køptʃilik	كۆپچىلىك
41	多一点	形	køprεk	كۆپرەك
35	多数		køp salliq *	كۆپ سانلىق
48	多数；大部分		køp qi̥sim *	كۆپ قىسىم
47	大部分；许多	副	køpligεn	كۆپلىگەن
40	多民族的		køp millεtlik	كۆپ مىللەتلىك
41	没过多久；不久		køp øtmεj	كۆپ ئۆتمەي
36	往往；常常	副	køpintʃε	كۆپىنچە
36	许多年以来		køp jillardin beri	كۆپ يىللاردىن بېرى
38	端；举；抬；挑；扛；提；抱；托起；撩起	动	køtyr-	كۆتۈر-
42	①搬；迁②转；升	动	køtʃ-	كۆچ-
27	树苗	名	køtʃεt	كۆچەت
27	植树劳动		køtʃεt tikiʃ εmgiki	كۆچەت تىكىش ئەمگىكى
46	得意；神气；趾高气扬	动	kørεŋlε-	كۆرەڭلە-
28	①指出②把……指给……看③显示；表现④推荐；推选	使动	kørsεt-	كۆرسەت-

35	迟到		ketʃikip qal-	كېچىكىپ قال-
34	要；需要；必须；应当；应该	形	kerɛk	كېرەك
35	①病；疾病；病症②病人③有病的	形\名	kesɛl	كېسەل
39	病	名	kesɛllik	كېسەللىك
47	病菌		kesɛl mikropliri*	كېسەل مىكروبلىرى
39	使变宽；使扩展；使扩大	使动	keŋɛjt-	كېڭەيت-
31	明年		kelɛr jili	كېلەر يىلى
30	棉花	名	kewɛz	كېۋەز
46	鹿	名	kejik	كېيىك
26	以后；后来，……以后	副	kejin	كېيىن
9	书	名	ki̥tap*	كىتاب
37	读书心得		ki̥taptin alʁan tɛsirat*	كىتابتىن ئالغان تەسىرات
21	书架		ki̥tap ʤazisi*	كىتاب جازىسى
12	书店	名	ki̥tapχana*	كىتابخانا
37	书迷；书呆子		ki̥tap mɛstanisi*	كىتاب مەستانىسى
13	小；小的	形	ki̥tʃik*	كىچىك
42	小时侯		ki̥tʃik tʃaʁlarda *	كىچىك چاغلاردا
42	从小		ki̥tʃigidin tartip*	كىچىكىدىن تارتىپ
23	污点；污垢	名	kir	كىر
48	①使进入②使加入	使动	kirgyz-	كىرگۈز-
36	一进去		kiriʃiŋiz bilɛn	كىرىشىڭىز بىلەن
41	投入到……当中去		kiriʃip kɛt-	كىرىشىپ كەت-

17	人；人家；人类	名	kiʃi *	كىشى
10	谁	代	kim	كىم
7	电影	名	kino	كىنو
42	电影演员		kino artisliri *	كىنو ئارتىستلىرى
12	电影院	名	kinoχana	كىنوخانا
33	放电影		kino qoj-	كىنو قوي -
33	电影制片厂		kino i̥studijisi*	كىنو ستۇدىيىسى
29	穿	动	kij-	كىي -
24	衣服；服装	名	kijim	كىيىم
24	服装；服饰		kijim-ketʃɛk	كىيىم - كېچەك
35	穿衣服	动名	kijiniʃ	كىيىنىش

[g] گ

45	①穷人；穷光蛋 ②乞丐；叫花子	名	gadaj	گاداي
37	有时；时而		gahi-gahida	گاھى - گاھىدا
21	话	名	gɛp	گەپ
41	说话；讲话		gɛp qil-	گەپ قىل -
39	度	量	giradus *	گرادۇس
20	语法	名	girammatika *	گراماتىكا
48	语法	形	girammatikiliq *	گراماتىكىلىق
43	国民党	名	gomindaŋ	گومىنداڭ
43	反国民党组织		gomindaŋʁa qarʃi tɛʃkilat	گومىنداڭغا قارشى تەشكىلات

23	肉	名	gøʃ	گۆش
47	①珍宝；宝贝②珍贵的	名	gøhɛr	گۆھەر
20	美术		gyzɛl‿sɛnɛt	گۈزەل ـ سەنئەت
30	花儿	名	gyl	گۈل
30	玫瑰酱（用白糖和玫瑰制成）	名	gylqɛn*	گۈلقەنت
7	报纸	名	gezit	گېزىت
30	地毯	名	gilɛm	گىلەم

[l] ل

23	辣子；辣椒	名	laza	لازا
24	需要	形	lazim	لازىم
29	笑话；奇闻；趣闻	名	lɛtipɛ	لەتىپە
15	拉面	名	lɛʁmɛn	لەغمەن
43	鲁提甫拉·木塔力甫		lutpulla mutɛllip	لۇتپۇللا مۇتەللىپ
9	词典	名	luʁɛt	لۇغەت
48	词典学	名	luʁɛtʃunasliq	لۇغەتشۇناسلىق
21	毛巾	名	løŋgɛ	لۆڭگە
41	但是	连	lekin	لېكىن
15	李霞	名	li ʃa	لى شا

[m] م

37	工资；薪水	名	maaʃ	مائاش
37	领工资		maaʃ aL	مائاش ئال ـ

26	资料；材料	名	materijal	ماتېرىيال
31	收集资料		materijal topla-	ماتېرىيال توپلا-
47	物质	名	madda	ماددا
47	新陈代谢		madda almaʃtur-	ماددا ئالماشتۇر-
31	文章	名	maqalɛ	ماقالە
48	谚语		maqal-tɛmsillɛr	ماقال - تەمسىللەر
19	行；可以；就这样	名\后	maqul	ماقۇل
32	答应；同意		maqul bol-	ماقۇل بول -
13	商店；小卖部	名	magizin	ماگىزىن
23	走	动	maŋ-	ماڭ -
42	售货员		mal satquʧi	مال ساتقۇچى
19	马木提（男名）	名	mamut	مامۇت
19	这里；这就是	代	mana	مانا
39	就这个；这就是		mana bu	مانا بۇ
15	包子	名	manta	مانتا
31	满族	名	manʤu	مانجۇ
42	提高技能		maharɛtni østyryʃ	ماھارەتنى ئۆستۈرۈش
42	技能；技艺；技巧；本领	名	maharɛt	ماھارەت
16	玛依拉（女名）	名	mahirɛ	ماھىرە
28	鼠标	名	maus	مائۇس
9	这	代	mawu	ماۋۇ
48	①特别的；特殊的 ②专门的；专用的	形	mɛχsus	مەخسۇس
40	文化；文明	名	mɛdɛnijɛt	مەدەنىيەت

33	赞颂；歌颂；称赞；	动	mɛdhijilɛ-	مەدھىيلە ـ
40	中心；首府；中央	名	mɛrkɛz	مەركەز
15	中央民族大学		mɛrkizi millɛtlɛr uniwersiteti*	مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى
45	美味的；可口的；好吃的	形	mɛzzilik	مەززىلىك
37	喝醉酒；喝醉		mɛs bol-*	مەست بول ـ
37	醉汉；醉鬼	名	mɛs *	مەست
8	负责的；负责人	名	mɛsul	مەسئۇل
35	例如；比如		mɛsilɛn	مەسىلەن
35	问题	名	mɛsilɛ	مەسىلە
5	炉子	名	mɛʃ	مەش
29	作息时间		mɛʃχulat waχti*	مەشغۇلات ۋاقتى
31	练习	名	mɛʃiq	مەشىق
31	做练习；训练		mɛʃiq qil-	مەشىق قىل ـ
14	有名的；知名的	形	mɛʃhur	مەشھۇر
36	校医院		mɛktɛp doχturχanisi	مەكتەپ دوختۇرخانىسى
36	学校所属；归属学校的		mɛktɛpkɛ qaraʃliq	مەكتەپكە قاراشلىق
11	学校	名	mɛktɛp	مەكتەپ
36	国家	名	mɛmlikɛt	مەملىكەت
36	行政人员		mɛmuri χadim*	مەمۇرىي خادىم
10	我	代	mɛn	مەن
27	风景；景色	名	mɛnzirɛ	مەنزىرە

41	禁止		mɛni qil-	مەنئى قىل ـ
23	有意义的	形	mɛnilik	مەنىلىك
45	居民点；街区；社区	名	mɛllɛ*	مەھەللە
10	买买提（男名）	名	mɛmɛt*	مەھەممەت
30	产品	名	mɛhsulat	مەھسۇلات
31	学期	名	mɛwsum	مەۋسۇم
35	学期的	形	mɛwsumluq	مەۋسۇملۇق
26	①场；场地；场子②立场	名\量	mɛjdan	مەيدان
37	①好；好吧；行；成；可以；随便；没什么②不管；不论	语气\连	mɛjli	مەيلى
3	软囊囊的	形	mos -mos	موس ـ موس
31	蒙古族	名	moŋʁul	موڭغۇل
40	丰富的；丰硕的；丰盛的	形	mol	مول
19	奶奶；姥姥（维吾尔语奶奶和姥姥不分）	名	moma	موما
38	老太太；老太婆	名	momaj	موماي
48	专家	名	mutɛχɛssis	مۇتەخەسسىس
40	酱(果)	名	murapba*	مۇراببا
30	木拉提（男名）	名	murat	مۇرات
3	冰	名	muz	مۇز
29	讨论	名	muzakirɛ	مۇزاكىرە
35	讨论		muzakirigɛ sal-	مۇزاكىرىگە سال ـ
23	冰箱	名	muzlatqu	مۇزلاتقۇ
31	博物馆	名	muze*	مۇزېي

32	音乐	名	muzika	مۇزىكا
29	比赛	名	musabiqɛ	مۇسابىقە
41	巩固；加固	动	mustɛhkɛmlɛ-	مۇستەھكەملە-
40	①穆斯林；伊斯兰教徒 ②清真	名	musulman	مۇسۇلمان
17	这个	代	muʃu	مۇشۇ
9	老师	名	muɛllim	مۇئەللىم
34	有关的；关系到……的	形	munasiwɛtlik	مۇناسىۋەتلىك
43	成比例的；合适的；相应的；相称的	形	munasip	مۇناسىپ
13	浴池；浴室；澡堂	名	muntʃa	مۇنچا
32	这样的	代	mundaq	مۇنداق
37	这种时候；那种情况下		mundaq tʃaʁlarda	مۇنداق چاغلاردا
3	这个	代	munu	مۇنۇ
33	爱；爱情；感情	名	muhɛpbɛt*	مۇھەببەت
47	环境	名	mujit*	مۇھىت
47	保护环境		mujitni asraʃ*	مۇھىتنى ئاسراش
47	污染环境		mujitni bulʁa-*	مۇھىتنى بۇلغا -
31	重要	形	mujim*	مۇھىم
44	奇迹	名	mødʒizɛ	مۆجىزە
3	莫明（男名）	名	mømin	مۆمىن
44	肩膀；肩	名	myrɛ	مۈرە
19	客人	名	meman*	مېھمان
45	做客(请客)用的	形	memanliq*	مېھمانلىق

30	水果	名	mewɛ	مېۋە
40	残疾的	形	mejip	مېيىپ
37	脾气；性情；性格；性子；秉性	名	miʤɛz	مىجەز
5	密密麻麻的	摹拟	miʒ - miʒ	مىژ - مىژ
40	铜	名	mis	مىس
4	千	数	miŋ	مىڭ
46	好不容易		miŋ tɛsliktɛ	مىڭ تەسلىكتە
36	一千米左右		miŋ metirʧɛ	مىڭ مېترچە
41	公元；纪元	名	miladijɛ	مىلادىيە
48	公元；纪元	名	miladi	مىلادى
16	民族	名	millɛt	مىللەت
21	民族的；民族式的	形	milliʧɛ*	مىللىيچە
36	民族特色		milli tys*	مىللي تۈس
20	十亿	数	miljart*	مىليارد
45	表示感谢；道谢；致谢		minnɛtdarliq bildyr-	مىننەتدارلىق بىلدۈر-
29	分；分钟	量	minut	مىنۇت

[n] ن

35	低劣的；不好的；不良的	形	naʧar	ناچار
22	歌；歌曲	名	naχʃa	ناخشا
46	早饭；早点	名	naʃtiliq	ناشتىلىق
42	①名称；称号；名义	名	nam	نام

	②名望；名声			
40	①乃玛孜；礼拜②殡礼	名	namaz	ناماز
40	做礼拜		namaz oqu-	ناماز ئوقۇ-
48	①代表人物②代表作	名	namajɛndɛ	نامايەندە
48	称之为；称作		nam bɛr-	نام بەر-
48	名为……的	名	namliq	ناملىق
15	馕（维吾尔族传统烤饼）	名	nan	نان
17	很；非常；特别	副	nahajiti	ناھايىتى
42	县的	形	nahilik	ناھىيىلىك
43	县	名	nahijɛ	ناھىيە
15	哪儿；哪里；什么地方	代	nɛ	نە
20	成绩	名	nɛtiʤɛ	نەتىجە
42	做出成绩		nɛtiʤɛ jarat-	نەتىجە يارات-
18	多少；几；若干	代	nɛʧʧɛ	نەچچە
42	几天		nɛʧʧɛ kyn	نەچچە كۈن
21	东西	名	nɛrsɛ	نەرسە
24	事物；东西		nɛrsɛ-kerɛk	نەرسە-كېرەك
39	瞩目；注目；展望		nɛzɛr sal-	نەزەر سال-
24	《阿凡提的故事》		《nɛsriddin ɛpɛndi lɛtipiliri》	«نەسىرىددىن ئەپەندى لەتىپىلىرى»
45	阿凡提		nɛsriddin ɛpɛndi	نەسىرىددىن ئەپەندى
30	梨	名	nɛʃpyt	نەشپۈت
21	孙子；外孙子；孙女	名	nɛwrɛ	نەۋرە
48	人口	名	nopus	نوپۇس

38	光；光线；光芒	名	nur	نۇر
36	许多；无数；很多的；大量的	形	nurʁunliʁan	نۇرغۇنلىغان
42	多；很多；许多	形	nurʁun	نۇرغۇن
34	重点的	形	nuqtiliq	نۇقتىلىق
40	石油	名	nepit*	نېفت
48	薄的	形	nepiz	نېپىز
20	怎么这么	副	nemantʃɛ	نېمانچە
9	什么	代	nemɛ	نېمە
39	为什么		nemɛ y̥tʃyn*	نېمە ئۈچۈن
46	多么		nemidegɛn	نېمىدېگەن
45	起因		nemidin baʃlanʁanliʁi*	نېمىدىن باشلانغانلىقى
31	①比较；相对地②对；对比	后	nispɛtɛn*	نىسبەتەن
43	尼勒克县(属伊犁哈萨克自治州伊犁地区)	名	nilqa	نىلقا
45	①心肠；心意；心眼②动机；用心	名	nijɛt	نىيەت

[h]ھ

38	匆匆忙忙；急急忙忙；仓促		hapila-ʃapila	ھاپىلا - شاپىلا
41	没有必要		haʤiti joq	ھاجىتى يوق
46	劳累；累	动	har-	ھار-
22	前夕；前夜		harpa kyn	ھارپا كۈن

24	现在	副	hazir	هازىر
43	暂时	副	hazirʧɛ	هازىرچە
41	现代的；当代的		hazirqi zaman	هازىرقى زامان
41	惊呆；发愣；目瞪口呆		haŋ-taŋ bol-	هاڭ ـ تاڭ بول ـ
45	东张西望	动	haŋwaq-	هاڭۋاق ـ
32	情况；状况；处境；境地	名	hal	هال
45	①诉苦衷②反映情况		hal ejt-	هال ئېيت ـ
46	没力气		hali qalmasliq	هالى قالماسلىق
42	姑姑；姑妈；姑母；姨；姨妈	名	hamma	هامما
12	天气；气候；空气	名	hawa	ھاۋا
40	气候；天气		hawa kilimat	ھاۋا كىلىمات
31	①生命②生活；生涯	名	hajat	ھايات
43	①激动；激动的心情②激动人心的	形	hajaʤanliq	ھاياجانلىق
47	动物	名	hajwanat	ھايۋانات
47	动物	名	hajwan	ھايۋان
11	是；是的	叹	hɛɛ	ھەئە
25	周；星期	名	hɛptɛ	ھەپتە
38	甚至	连\语气	hɛtta	ھەتتا
23	姐姐	名	hɛdɛ	ھەدە
29	每；每个	代	hɛr	ھەر
40	每一个	形	hɛrbir	ھەربىر
42	退役		hɛrbi sɛptin qajt-*	ھەربىي سەپتىن قايت ـ

48	军政		hɛrbi‿mɛmuri*	ھەربي ـ مەمۇري
21	各种各样的		hɛr χil	ھەر خىل
46	任何；不论什么	代	hɛrqandaq	ھەرقانداق
21	各	代	hɛrqajsi	ھەرقايسى
37	每次		hɛr qetim	ھەر قېتىم
36	各族学生		hɛr millɛt oquʁutʃiliri	ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى
35	随时		hɛr waqit	ھەر ۋاقىت
29	活动；运动；行动	名	hɛrikɛt	ھەرىكەت
40	每年		hɛr jili	ھەر يىلى
45	①酬金；报酬②权利	名	hɛq	ھەق
42	关于；论	后	hɛqqidɛ	ھەققىدە
12	①及；和 ②又	连	hɛm	ھەم
48	以及；并且	连	hɛmdɛ	ھەمدە
41	大家；大伙	代	hɛmmɛjlɛn	ھەممەيلەن
15	都；都是；全是；所有		hɛmmisi	ھەممىسى
32	感兴趣；羡慕		hɛwɛs qil‿	ھەۋەس قىل ـ
38	吃惊；惊奇		hɛjran bol‿	ھەيران بول ـ
36	雄伟的；庄严的；富丽堂皇的	形	hɛjwɛtlik	ھەيۋەتلىك
38	冒着热气		hori tʃiqip tur‿*	ھورى چىقىپ تۇر ـ
39	庭院；院落		hojla aram	ھويلا ـ ئارام
27	享受	动	huzurlan‿	ھۇزۇرلان ـ
8	文件；收据	名	hødʒdʒɛt	ھۆججەت

40	①湿；潮湿②鲜的	形	høl	ھۆل
35	①任何；什么(用于否定)②怎么这么③根本	代	hetʃ	ھېچ
41	无论哪一个；谁都；谁也	代	heʃqajsi*	ھېچقايسى
32	没人；没有谁；无论谁；任何人；什么人；谁都	代	heʃkim*	ھېچكىم
45	什么东西都；什么东西也		heʃ nɛrsɛ*	ھېچ نەرسە
38	没什么；无论什么；什么都；什么也	代	heʃnemɛ*	ھېچنېمە
27	劳累；疲倦；辛苦		herip-tʃartʃaʃ	ھېرىپ - چارچاش
8	算数	名	hesap*	ھېساب
39	①算；计算②算作；以为；认为	动	hesapla-*	ھېسابلا-
27	感觉到；意识到；认识到		hes qil-	ھېس قىل -
8	故事	名	hekajɛ	ھېكايە
29	故事；短篇小说	名	hekajɛ	ھېكايە
33	故事片		hekajɛ pilim*	ھېكايە فىلىم
33	讲故事；叙述；描写		hekajɛ qil-	ھېكايە قىل -
20	那个	代	heliqi	ھېلىقى
40	节日	名	hejt	ھېيت
40	拜年	动	hejtla-	ھېيتلا -
40	①过节的；节日的②年货③节日的礼物	形\名	hejtliq	ھېيتلىق
45	奸笑起来		hidʒajʁili tur-	ھىجايغىلى تۇر -

41	希吉利亚；回历	名	hiʤirijɛ*	هجرىيه

ئو [o]

45	①好好地；狠狠地②好	副\形	opdan*	ئوبدان
38	①火；火力②草	名	ot	ئوت
19	三十	数	ottuz	ئوتتۇز
17	①中等；中间②之间	名	ottura	ئوتتۇرا
35	提出		otturiʁa qoj-	ئوتتۇرىغا قوي ـ
38	柴；木柴	名	otun	ئوتۇن
38	点火		ot jaq-	ئوت ياق ـ
38	炉灶	名	otʧaq	ئوچاق
12	晴；晴朗	形	otʧuq	ئوچۇق
35	①像；相同 ②好象；似乎	动	oχʃa-	ئوخشا ـ
41	相同的；相似的； 同等的；一样的	形	oχʃaʃ	ئوخشاش
41	相同；相似；一样		oχʃaʃ bol-	ئوخشاش بول ـ
27	坑	名	orɛk	ئورەك
43	平均分数		ortaq nɛtiʤɛ	ئورتاق نەتىجە
47	有机化学工业		organik χimijɛ sanaiti	ئورگانىك خىمىيە سانائىتى
38	收割	名	orma	ئورما
47	林；森林	名	orman	ئورمان

38	开始忙碌收割；投入到收割当中		ormiʁa tʃy̥ʃyp kɛt-*	ئورمىغا چۈشۈپ كەت -
38	收割完		orup bol-	ئورۇپ بول -
20	①地点；处所②单位	名	orun	ئورۇن
9	椅子	名	orunduq	ئورۇندۇق
29	①起立；站起来②起床		orundin tur-	ئورۇندىن تۇر-
29	被褥		orun-kørpɛ	ئورۇن - كۆرپە
46	食物	名	ozuq	ئوزۇق
35	①有养分的；营养的；营养丰富的②营养	形	ozuqluq	ئوزۇقلۇق
3	乌斯玛；菘蓝的叶子（维吾尔族妇女用它描眉）	名	osma	ئوسما
19	男；男孩子	名	oʁul	ئوغۇل
44	扫射；射击；炮轰；枪击；袭击		oqqa tut-	ئوققا تۇت -
21	①读；念②上学③唱	动	oqu-	ئوقۇ-
14	教师	名	oqutqutʃi	ئوقۇتقۇچى
42	师生们		oqutqutʃi-oquʁutʃilar	ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار
35	教学	名	oqutuʃ	ئوقۇتۇش
36	教学楼		oqutuʃ binasi	ئوقۇتۇش بىناسى
21	学；学业	动名	oquʃ	ئوقۇش
42	学习机会		oqu̥ʃ pursiti*	ئوقۇش پۇرسىتى

31	毕业		oqu̥ʃ pyt̥kyzyʃ*	ئوقۇش پۈتكۈزۈش
31	毕业论文		oqu̥ʃ py̥tkyzyʃ ilmi maqalisi*	ئوقۇش پۈتكۈزۈش ئىلمي ماقالىسى
9	学生	名	oquʁutʃi	ئوقۇغۇچى
32	学生会		oquʁutʃilar ujuʃmisi	ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى
36	学生食堂		oquʁutʃilar aʃχanisi	ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىسى
44	扫射台		oq etiʃ orni	ئوق ئېتىش ئورنى
47	氧	名	oksigen（kislarot）*	ئوكسىگېن(كىسلارود)
35	让打针		okul saldur-	ئوكۇل سالدۇر-
48	大洋州	名	okjanijɛ	ئوكيانىيە
35	右，右边	形	oŋ	ئوڭ
22\38	①坐②住；居住	动	oltur-	ئولتۇر-
48	居住；定居	动	olturaqlaʃ-	ئولتۇراقلاش -
32	聚餐；聚会；娱乐晚会	名	olturuʃ	ئولتۇرۇش
35	总之；一般；总的来说		omumɛn ejtqanda	ئومۇمەن ئېيتقاندا
31	概论		omumi bajan*	ئومۇمي بايان
20	十	数	on	ئون
19	十六	数	on altɛ	ئون ئالتە
5	十五	数	ombɛʃ*	ئون بەش

25	第十五	数	om bɛʃintʃi*	ئون بەشىنچى
18	十九	数	on toqquz	ئون توققۇز
19	十四	数	on tøt	ئون تۆت
25	十八	数	on sɛkkiz	ئون سەككىز
20	万	数	on miŋ	ئون مىڭ
20	千万	数	on miljon	ئون مىليون
20	百亿	数	on miljart*	ئون مىليارد
25	十二	数	on i̥kki*	ئون ئىككى
25	十月		onintʃi aj	ئونىنچى ئاي
46	去打猎		owʁa tʃiq-	ئوۋغا چىق-
46	打猎		ow owla-	ئوۋ ئوۋلا-
41	①想；思索；考虑；意料②认为；以为	动	ojla-	ئويلا-
35	想一想看		ojlinip kør-	ئويلىنىپ كۆر-
22	①玩②表演③跳舞	动	ojna-	ئوينا-
28	游戏	名	ojun	ئويۇن

ئۇ [u]

9	①他；她；它②那	代	u	ئۇ
38	火花；火星；星星之火	名	u̥ʃqun*	ئۇچقۇن
28	信息；新闻	名	u̥tʃur*	ئۇچۇر
29	睡；睡觉	动	u̥χla-*	ئۇخلا-
45	打；奏；拍；击	动	ur-	ئۇر-
44	战争；打仗	名	uruʃ	ئۇرۇش

39	种子	名	uruq	ئۇرۇق
29	长	形	uzun	ئۇزۇن
44	长圆形的；椭圆形的	形	uzuntʃaq	ئۇزۇنچاق
33	很久以来；长期以来		uzundin beri	ئۇزۇندىن بېرى
29	长跑		uzunʁa jygyr-	ئۇزۇنغا يۈگۈر-
45	很长时间；好久	副	uzunʁitʃɛ	ئۇزۇنغىچە
36	具有悠久历史		uzun jilliq tariχqa igɛ	ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە
35	渴	动	u̥ssa-*	ئۇسسا-
22	舞蹈	名	u̥ssul*	ئۇسسۇل
32	邀请跳舞		u̥ssulʁa tart-*	ئۇسسۇلغا تارت-
41	突然；猛然	副	u̥ʃtumtut*	ئۇشتۇمتۇت
35	通知		u̥χturuʃ qil-*	ئۇقتۇرۇش قىل-
44	伟大的；宏大的；巨大的	形	uluq*	ئۇلۇغ
3	面粉	名	un	ئۇن
38	忘记		untup qal-	ئۇنتۇپ قال-
20	那样的	代	undaq	ئۇنداق
23	那样的话		undaq bolsa	ئۇنداق بولسا
21	除此以外		uniŋdin baʃqa	ئۇنىڭدىن باشقا
33	再说		uniŋ y̥stigɛ*	ئۇنىڭ ئۈستىگە
16	大学	名	uniwersitet	ئۇنىۋېرسىتېت
46	巢；窝；穴	名	uwa	ئۇۋا
46	筑巢；筑窝		uwa jasa-	ئۇۋا ياسا-

14	维吾尔语；维吾尔式的；维吾尔语的；维吾尔文的	名	ujʁurtʃɛ	ئۇيغۇرچە
32	组织	使动	ujuʃtur-	ئۇيۇشتۇر -

ئۆ [ø]

26\41	①过；度过；穿过；通过②上(课)	动	øt-	ئۆت -
43	上星期		øtkɛn hɛptɛ	ئۆتكەن ھەپتە
37	①尖锐；锐利②灵敏；机灵；智慧	形	øtkyr	ئۆتكۈر
22	举行；度过；通过	使动	øtkyz-	ئۆتكۈز-
43	①让②恳求；恳请	动	øtyn-	ئۆتۈن -
40	山羊	名	øʃkɛ*	ئۆچكە
48	不灭的；不可磨灭的；不朽的	形	øtʃmɛs	ئۆچمەس
29	灭；熄灭	使动	øtʃyr-	ئۆچۈر-
35	上升；上涨	动	ørlɛ-	ئۆرلە-
30	杏儿	名	øryk	ئۆرۈك
24	自己	代	øz	ئۆز
28	互相；相互；彼此	形	øzara	ئۆزئارا
16	乌孜别克族	形	øzbek	ئۆزبېك
37	①变；变化②变迁③变异	动	øzgɛr-	ئۆزگەر-

47	使改变；使更改；使改造	使动	øzgɛrt-	ئۆزگەرت ـ
42	发生变化		øzgiriʃ bol-	ئۆزگىرىش بول ـ
46	根据自己的情况		øz haliʁa qarap	ئۆز ھالىغا قاراپ
42	自言自语		øz-øzymgɛ	ئۆز ـ ئۆزۈمگە
32	自己	代	øzym	ئۆزۈم
40	独具特色		øzigɛ χas alahidilikkɛ igɛ	ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە
34	①长；生长；成长 ②上升；上涨；提高	动	øs-	ئۆس ـ
31	提高	使动	østyr-	ئۆستۈر-
3	瘤子；肿瘤	名	øsmɛ	ئۆسمە
42	成长过程		øsyp jetiliʃ ʤɛrjani	ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى
47	植物	名	øsymlyk	ئۆسۈملۈك
28	学习	动	øgɛn-	ئۆگەن ـ
25	后天	副	øgynlykkɛ	ئۆگۈنلۈككە
20	学习	使名	øginiʃ	ئۆگىنىش
22	学习委员		øginiʃ baʃliʁi*	ئۆگىنىش باشلىقى
47	杀死；消灭	使动	øltyr-	ئۆلتۈر-
48	不朽的；永垂不朽的	形	ølmɛs	ئۆلمەس
3	和睦的	形	øm	ئۆم
19	①房子；房间②家	名	øj	ئۆي
23	家具		øj ʤahaziliri	ئۆي جاھازىلىرى

38	回家		øjgɛ qajt-	ئۆيگە قايت-
38	进屋		øjgɛ kir-	ئۆيگە كىر-
45	请上上座；请坐上座		øjniŋ tørigɛ tʃi̥qar-*	ئۆينىڭ تۆرىگە چىقار-
47	房屋		øj - imarɛt	ئۆي - ئىمارەت

ئۈ[y]

20	三好生		y̥ʃtɛ jaχʃi oquʁutʃi*	ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى
23	三分之一	数	y̥ʃtin bir*	ئۈچتىن بىر
20	为；为了	后	y̥tʃyn*	ئۈچۈن
20	第三	数	y̥tʃintʃi*	ئۈچىنچى
25	三月		y̥tʃintʃi aj*	ئۈچىنچى ئاي
25	三百六十五	数	y̥ʃ jyz atmiʃ bɛʃ*	ئۈچ يۈز ئاتمىش بەش
17	乌鲁木齐	名	yrymtʃi	ئۈرۈمچى
3	①拉断；揪断；断绝②摘；揪③游泳	动	yz-	ئۈز-
30	葡萄	名	yzym	ئۈزۈم
38	上面；上头	名	yst	ئۈست
21	桌子	名	y̥stɛl*	ئۈستەل
27	前天	副	ylyʃkyn	ئۈلۈشكۈن
21	希望；期望	名	ymit*	ئۈمىد
35	希望；期待；期望		ymyt qil-*	ئۈمىد قىل-

45	希望；指望	动	ymytlɛn-*	ئۈمىدلەن-
3	声音	名	yn	ئۈن
39	发芽；出芽；萌芽	动	yn-	ئۈن-
46	吭气；出声	动	yndɛ-	ئۈندە-
3	无声的	形	ynsiz	ئۈنسىز
22	大声的	形	ynlyk	ئۈنلۈك
45	大声点	形	ynlykrɛk	ئۈنلۈكرەك
34	效率；效果；收效	名	ynym	ئۈنۈم

[w] ۋ

42	逝世；去世		wapat bol-	ۋاپات بول-
22	时间	名	waqit	ۋاقىت
26	王府井	名	waŋ pudʤiŋ*	ۋاڭ فۇجىڭ
26	啊；哎呀；啊呀	叹	waj	ۋاي
27	和	连	wɛ	ۋە
16	还好；很好；挺好		wɛɛlɛjkum ɛssalam	ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام
6	祖国	名	wɛtɛn	ۋەتەن
43	爱国的	形	wɛtɛnpɛrwɛr	ۋەتەنپەرۋەر
35	①任务②职务	名	wɛzipɛ	ۋەزىپە
6	形势；局势	名	wɛzijɛt	ۋەزىيەت
33	事件；事故；事变	名	wɛqɛ	ۋەقە
32	代表	名	wɛkil	ۋەكىل
29	或者		wɛ jaki	ۋە ياكى

ئې [e]

45	照顾；优待；重视；注重		etibar qil-	ئېتىبار قىل-
38	田；田地	名	etiz	ئېتىز
27	得到；获得；取得	动	eriʃ-	ئېرىش-
16	①珍贵；宝贵 ②艾则孜（男名）	名	eziz	ئېزىز
44	想起；记起		esigɛ kɛl-	ئېسىگە كەل-
24	好的；上好的；优质的	形	esil	ئېسىل
35	①重②严重	形	eʁir	ئېغىر
46	①嘴；嘴巴②口；句	名\量	eʁiz	ئېغىز
34	口语；口头的	形	eʁiztʃɛ	ئېغىزچە
31	参观；游览	名	ekiskursijɛ*	ئېكسكۇرسىيە
47	生态平衡		ekologijilik tɛŋpuŋluq	ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق
20	高	形	egiz	ئېگىز
26	电子的	形	elektironluq*	ئېلېكترونلۇق
28	电子游戏		elektironluq ojun*	ئېلېكترونلۇق ئويۇن
28	电子邮件		elektironluq jollanma*	ئېلېكترونلۇق يوللانما
33	进行		elip bar-	ئېلىپ بار-
44	拿上去；带上去；拉上去；扛上去		elip tʃiq-	ئېلىپ چىق-
38	带走；领走		elip kɛt-	ئېلىپ كەت-

22	唱	动	ejt-	ئېيت ـ
42	我要说；我要讲		ejtmaqʧimɛn	ئېيتماقچىمەن
35	讲一下；说一下		ejtip qoj-	ئېيتىپ قوي ـ
45	讲一讲看；说说看		ejtip kør-	ئېيتىپ كۆر ـ

ئى [i]

27	表现	名	ịpadɛ*	ئىپادە
36	①团结②团 ③同盟；联盟	名\形	ịttipaq*	ئىتتىپاق
42	团员		ịttipaq ɛzaliri*	ئىتتىپاق ئەزالىرى
35	①内；里②心里；心胸	名	iʧ	ئىچ
37	烦恼；心烦；闷得慌		ịʧi puʃ-*	ئىچى پۇش ـ
36	高技能人才；高级人才		ịχtisasliq χadim*	ئىختىساسلىق خادىم
29	自由的；随意的	形	ịχtijari*	ئىختىيارى
19	工作单位	名	idarɛ	ئىدارە
43	机关；机关单位		idarɛ-ʤɛmijɛt*	ئىدارە ـ جەمئىيەت
43	思想	名	idijɛ	ئىدىيە
34	决心；意志；志向；毅力	名	iradɛ	ئىرادە
48	种族；人种	名	iriq*	ئىرق

41	害羞；害臊；不好意思		iza tartip kɛt-	ئىزا تارتىپ كەت -
48	有注解的；带解释的	形	izahliq	ئىزاھلىق
31	找；寻找；寻求；探索	动	izdɛ-	ئىزدە -
45	尊严；尊敬；荣誉		izzɛt-hørmɛt	ئىززەت-ھۆرمەت
19	热；热的；炎热的	形	i̥ssiq*	ئىسسىق
40	伊斯兰		i̥slam*	ئىسلام
48	伊斯兰哲学		i̥slam pɛlsɛpisi*	ئىسلام پەلسەپىسى
48	伊斯兰史		i̥slam tariχi*	ئىسلام تارىخى
41	伊斯兰日历		i̥slam kalindari*	ئىسلام كالىندارى
42	进行改革		i̥slahat elip bar-*	ئىسلاھات ئېلىپ بار-
16	①名字②名词	名	i̥sim*	ئىسىم
23	①事；事情②工作	名	iʃ	ئىش
42	相信；信	动	i̥ʃɛn-*	ئىشەن -
26	裤子	名	i̥ʃtan*	ئىشتان
5	勤劳；勤奋	形	i̥ʃtʃan*	ئىشچان
10	工人	名	i̥ʃtʃi*	ئىشچى
11	办公室	名	i̥ʃχana*	ئىشخانا
36	办公楼		i̥ʃχana binasi*	ئىشخانا بىناسى
42	上班；去工作		i̥ʃqa bar-*	ئىشقا بار-

22\33	①做；工作；干活②制作	动	i̥ʃlɛ-*	ئىشلە-
47	生产	动名	i̥ʃlɛptʃi̥qiriʃ*	ئىشلەپچىقىرىش
48	做出；做完		i̥ʃlɛp tʃiq-*	ئىشلەپ چىق-
38	使用	使动	i̥ʃlɛt-*	ئىشلەت-
41	敲门		i̥ʃikni tʃɛk-*	ئىشىكنى چەك-
41	开门		i̥ʃikni atʃ-*	ئىشىكنى ئاچ-
47	能力；能耐；本领；才能	名	i̥χtidar*	ئىقتىدار
39	经济的	形	i̥χtisadi*	ئىقتىسادىي
40	①经济②钱	名	i̥χtisat*	ئىقتىساد
47	经济效益		i̥χtisadi ynym *	ئىقتىسادىي ئۈنۈم
7	二	数	i̥kki*	ئىككى
36	在两旁；在两边		i̥kki tʃetidɛ*	ئىككى چېتىدە
45	犹豫；犹豫不定	动	i̥kkilɛn-*	ئىككىلەن-
25	二月		i̥kkintʃi aj*	ئىككىنچى ئاي
40	具有；拥有	名	igɛ	ئىگە
36	具有；拥有		igɛ bol-	ئىگە بول-
47	①占；占有②掌握	动	igilɛ-	ئىگىلە-
34	掌握	动名	igilɛʃ	ئىگىلەش
45	没有办法		iladʒ joq	ئىلاج يوق
41	过去；以前；原先	副	ilgiri	ئىلگىرى
31	科学的	形	ilmi*	ئىلمىي

31	论文；学术论文		ilmi maqalɛ*	ئىلمي ماقاله
2	①〈宗〉带领穆斯林集体礼拜的领拜人②伊玛目(男名)	名	imam	ئىمام
2	〈宗〉伊玛尼；信仰（即凡信仰伊斯兰教者均被成为有伊玛尼的人）	名	iman	ئىمان
31	考试	名	imtihan	ئىمتىھان
10	依明（男名）	名	imin	ئىمىن
17	和睦；和睦的	形	inaq	ئىناق
41	和睦关系；亲善关系	名	inaqliq	ئىناقلىق
17	非常；特别	副	intajin	ئىنتايىن
28	互联网		internet tori	ئىنتېرنېت تورى
48	仔细；过细		intʃikilɛp	ئىنچىكىلەپ
47	人类	名	insanlar	ئىنسانلار
43	革命的	形	inqilawi*	ئىنقىلابىي
43	革命活动		inqilawi paalijɛt*	ئىنقىلابىي پائالىيەت
43	富有革命思想的		inqilawi idijilirigɛ baj*	ئىنقىلابىي ئىدىيىلىرىگە باي
14	英语；英语的；英文的；英国式的	名	ingilistʃɛ*	ئىنگلىزچە
32	英语		ingilis tili*	ئىنگلىز تىلى
17	弟弟	名	ini	ئىنى

[j] ي

48	日本	名	japonijɛ	ياپونىيە
48	扁的；扁平的	形	japilaq	ياپىلاق
36	碧绿的；绿油油的	形	japjeʃil	ياپيېشىل
37	躺；卧；睡	动	jat-	ياتـ
19	宿舍；寝室	名	jataq	ياتاق
44	铺；铺设；铺砌	使动	jatquz-	ياتقۇزـ
12	好；很好	形	jaχʃi	ياخشى
42	变好；见好		jaχʃi bolup kɛt-	ياخشى بولۇپ كەتـ
27	喜欢；热爱		jaχʃi kør-	ياخشى كۆرـ
12	您好		jaxʃimusiz	ياخشىمۇسىز
22	背	动	jadla-	يادلاـ
27	①合适；中用 ②值③看上；中意	动	jara-	ياراـ
28	帮助；援助		jardɛm bɛr-	ياردەم بەرـ
22	写；记录	动	jaz-	يازـ
25	夏天	名	jaz	ياز
40	夏季		jaz pɛsli	ياز پەسلى
42	作家	名	jazʁutʃi	يازغۇچى
43	值得写的		jazʁudɛk	يازغۇدەك
38	放暑假时		jazliq tɛtil bolʁanda	يازلىق تەتىل بولغاندا
30	①制造；修建 ②修饰；打扮	动	jasa-	ياساـ

17	①年龄②年青	名	jaʃ	ياش
46	①活；生存②生活	动	jaʃa-	ياشا-
8	青春；年青	名	jaʃliq	ياشلىق
39	幼枝		jaʃ nota	ياش نوتا
30	①下；降②流露	动	jaʁ-	ياغ-
40	油；油脂	名	jaʁ	ياغ
8	木头	名	jaʁatʃ	ياغاچ
47	木材		jaʁatʃ materijali	ياغاچ ماتېرىيالى
13	①不；不是②不行；不好	叹	jaq	ياق
37	喜欢；中意	使动	jaqtur-	ياقتۇر-
35	或者；或许	连	jaki	ياكى
29	或者；不然		jaki bolmisa	ياكى بولمىسا
30	核桃	名	jaŋaq	ياڭاق
37	单独的；独自	形	jalʁuz	يالغۇز
6	坏；厉害	形	jaman	يامان
21	不错		jaman ɛmɛs	يامان ئەمەس
41	不好了；糟了		jaman bol-	يامان بول-
30	雨	名	jamʁur	يامغۇر
40	下雨		jamʁur jaʁ-	يامغۇر ياغ-
47	雨水		jamʁur syji	يامغۇر سۈيى
44	旁边；侧面		jan tɛrɛp	يان تەرەپ
45	衣袋；口袋儿	名	jantʃuq	يانچۇق
45	退还；退回		jandurup bɛr-	ياندۇرۇپ بەر-
11	手机；移动电话	名	janpon*	يانفون

48	欧洲	名	jawropa	ياۋروپا
44	①既……又…… ②或者…… 或者…… ③要么…… 要么……	连	ja …… ja	يا ... يا
23	吃	动	jɛ-	يە-
45	①够②到达；达到	动	jɛt-	يەت-
25	七	数	jɛttɛ	يەتتە
19	地方；地点	名	jɛr	يەر
40	地大；面积大； 地域宽阔		jɛr kølimi kɛŋ	يەر كۆلىمى كەڭ
28	地方的	形	jɛrlik	يەرلىك
47	地面		jɛr jyzi	يەر يۈزى
12	星期日	名	jɛkʃɛmbɛ*	يەكشەنبە
45	袖子	名	jɛŋ	يەڭ
42	①嫂子；嫂②大嫂； 大婶③喜娘	名	jɛŋgɛ	يەڭگە
13	托儿所	名	jɛsli	يەسلى
40	水果；果品		jɛl-jemiʃ	يەل - يېمىش
19	再；再次；还有	副	jɛnɛ	يەنە
43	进一步地； 更加深入地		jɛnɛ bir qɛdɛm ilgiriligɛn halda	يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن هالدا
25	即；也就是	连	jɛni	يەنى
42	再；更加	副	jɛnimu	يەنىمۇ
40	看望；探望；拜访	动名	joqlaʃ	يوقلاش

19	路	名	jol	يول
46	上路		jolʁa rawan bol-	يولغا راۋان بول-
46	老虎	名	jolwas	يولۋاس
23	洗	动	ju-	يۇ-
28	老乡；同乡	名	jurtdaʃ	يۇرتداش
43	以上；高		juqiri bol-	يۇقىرى بول-
35	①高的；上的；上面的 ②上；上面；上边；上级	形\名	juqiri	يۇقىرى
35	上边的；上面的；以上的	形	juqiridiki	يۇقىرىدىكى
15	尤丽图孜（女名）；星星	名	jultuz	يۇلتۇز
6	软	形	jumʃaq	يۇمشاق
28	软件		jumʃaq detal	يۇمشاق دېتال
28	软盘		jumʃaq diska	يۇمشاق دىسكا
32	幽默	名	jumur	يۇمۇر
35	咳嗽	动	jøtɛl-	يۆتەل-
43	调；调动(工作)	动	jøtkɛl-	يۆتكەل-
44	卷；缠；缠绕；包；裹	动	jøgɛl-	يۆگەل-
44	靠；依靠……站着		jølinip tur-	يۆلىنىپ تۇر-
47	方向；方面	名	jøniliʃ	يۆنىلىش
24	走	动	jyr-	يۈر-
35	心；心脏	名	jyrɛk	يۈرەك

42	心里话		jyrɛk søz	يۈرەك سۆز
41	脸；脸皮；脸蛋；面孔；脸色	名	jyz	يۈز
24	百	数	jyz	يۈز
33	发生；出现		jyz bɛr-	يۈز بەر-
29	脸		jyz-køz	يۈز - كۆز
20	亿	数	jyz miljon	يۈز مىليون
42	玉素甫(男名)	名	jysyp	يۈسۈپ
41	跑过去		jygyryp berip	يۈگۈرۈپ بېرىپ
30	足够的；充分的；充足的	形	jetɛrlik	يېتەرلىك
44	到达		jetip kɛl-	يېتىپ كەل-
36	培养	使动	jetiʃtyr-*	يېتىشتۈر-
48	表示达到相当水平		jetiʃkɛn*	يېتىشكەن
29	半；半个	形	jerim	يېرىم
33	农村；乡村	名	jeza	يېزا
47	农业		jeza igilik	يېزا ئىگىلىك
34	书面的	形	jeziqtʃɛ	يېزىقچە
47	绿色植物		jeʃil øsymlyklɛr	يېشىل ئۆسۈملۈكلەر
46	喜欢；中意		jeqip kɛt-	يېقىپ كەت-
46	动听的；好听的；令人喜爱的	形	jeqimliq	يېقىملىق
41	①近；接近；相近；临近②亲近；亲密	形	jeqin	يېقىن

42	①最近；不久前 ②近处	副	jeqinda	يېقىندا
42	近的；最近的	形	jeqinqi	يېقىنقى
47	近十几年以来		jeqinqi on nɛtʃtʃɛ jildin bujan	يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان
12	新；新的	形	jeŋi	يېڭى
45	输；败；失败	动	jeŋil-	يېڭىل ـ
42	新东西；新事物	名	jeŋiliq	يېڭىلىق
22	祝您们新年吉祥		jeŋi jiliŋlar qutluq bolsun	يېڭى يىلىڭلار قۇتلۇق بولسۇن
25	新年；元旦		jeŋi jil bajrimi	يېڭى يىل بايرىمى
40	食品	名	jemɛklik	يېمەكلىك
48	食品；饮食		jemɛk - iʃmɛk*	يېمەك ـ ئىچمەك
31	颐和园	名	jihejɛn*	يىخېيۋەن
21	远	形	jiraq	يىراق
41	疏远		jiraqliʃip qal-	يىراقلىشىپ قال ـ
31	彝族	名	jizu	يىزۇ
22\29\38	①收；收集②收拾③集中起来	动	jiʁ-	يىغ ـ
35	会；会议	名	jiʁin	يىغىن
17	二十	数	jigirmɛ	يىگىرمە
25	二十一	数	jigirmɛ bir	يىگىرمە بىر
27	针叶松		jiŋnɛ jopurmaqliq qariʁaj	يىڭنە يوپۇرماقلىق قارىغاي

17	年	名	jil	يىل
47	①根②根部③根源	名	jiltiz	يىلتىز
22	年的；年度的；周年	形	jilliq	يىللىق